STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10204

GEZAMLTE SHRIFTN

Abraham Reisen

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אברהם רייזען

געזאמלטע שריפטן

פארלאג „פרייהייט"

ניו יארק, 1928

Copyright, 1928
by the
FREIHEIT PUBLISHING ASS'N, Inc.
270

אכטער באנד:

אָרימע געמיינדען

אָרימע נעמינדען.

די ארימע קהלה.

דאס שטעדטעלע וואינאוועקע, וואס בעשטעהט פון פערציג הייזער און פינף און דרייסיג בעלי־בתים, ווייל פינף הייזער שטעהען לעדיג, וויעגט זיך, רוישט און קאכט, ווי א קליין טייבעל ערב־פסח, ווען דער שניי צוגעהט. עס איז אבער ניט ערב־פסח. עס איז א וואך פאר ראש־השנה, — א וואך פאר ראש־השנה, און די קהלה האט נאך נישט קיין בעל־תפלה...

אין דעם נאהנטען שטעדטעל יאחנאוועקע, וואס איז פיעל מאל גרעסער פאר וואינאוועקע, קען מען אפילו קריגען א בעל־תפלה און דוקא א רעכטען: מיט א האלז, מיט א נעבבע און מיט חזנ'ישע שטיק, וויל ער אבער מען זאל איהם גוט בעצאהלען — און דא איז דאס אונגליק! דאס שטעדטעל וואינאוועקע האט געפטר'ט די עטליכע קהל'שע רובל אויף א חזן, וועלכען דער שווארץ־יאהר האט היינטיגען זומער אנגעטראגען, און האט גערדאווענט א שבת־מברכים מיט זעקס זינגער. צוריק גערעדט איז דאס ווערטה געוועזען: צייט וואינאוועקע איז וואינאוועקע האט זי אזא נגינה ניט געהערט. דער בית־המדרש, וועלכער איז שוין אלט איבער צוויי הונדערט יאהר, לויט ווי די אלטע לייט דערצעהלען, האט דעם דאזיגען חזן מיט זיין קאפעליע קוים איבערגעלעבט. די פענסטער האבען זיך געטרייסעלט, די ווענד האבען זיך געשאקעלט און פון דער סטעליע אויבען איז גאנצע שטיקער קאלך געפאלען... פון גרויס התפעלות האט מען דעם דאזיגען חזן מיט זיין קאפעליע דאס גאנצע געלד, וואס קהל האט פערמאגט, אוועקגעגעבען, און איצט, א וואך פאר ראש־השנה, האט מען זיך געכאפט, אז עס איז ניטא א גראשען פאר

וואָס צו דינגען א בעל־תפלה, און דער עולם האָט זיך איצט פערזאמעלט אין בית־מדרש צו בעקלערען אן עצה.

— דאָס איז געווען אן אקט אין דער וועלט! — האָט געשריען אריה ליב דער שניידער, וואָס האַלט זיך פאר א שעהנען אידען, ווייל ער האָט א לאנגע באָרד און האָט א בחור'ל, וואָס לערנט אין יאחנאָווקער ישיבה.

— שייך אנ'אקט! דאָס קען נאָר טרעפען ביי אונז! האַלט אונטער חיים דער גלעזער; מען זאָל נעהמען און אוועקגעבען א חזן אין א מיטען יאָהר דאָס גאנצע געלד, וואָס קהל פערמעגט!

— עס איז געווען א משוגעת! א ריינע משוגעת! דריקט מיט די פּלייצעס חנן דער מלמד.

— איהר ווייסט וואָס איך וואָלט גע'פסקנ'ט — נעמט אַן זרח דער שוסטער דאָס בערדעל, און מאכט א מינע פון א רב; — איך וואָלט גע'פסק'נט, אז די וואָס האָבען פערהאַלטען דאָ דעם חזן און האָבען איהם בעדונגען, זאָלען איצט דינגען פאר זייער געלד א בעל־תפלה. דאָס איז מיין עצה! האָט ער אויסגעלאָזען מיט גרויס ערנסט, פונקט, ווי עס וואָלט זיך נאָר אַן זיין עצה...

— היינט גנה טרעף, ווער האָט איהם בעדונגען? אלע האָבען איהם בעדונגען! צושלאָגט זלמן דער שמיד זרח'ס עצה; אלע האָבען געוואָלט הערען אמאָל אין א נאָוויינע א ביסעלע נגינה. עס איז אפשר ניט קיין עולה. אבער ווען? אז דאָס שטעדטעל איז רייך! א יאחנאָווקע קען זיך פערגינען אין מיטען יאָהר אויסגעבען אויף א חזן עטליכע רובל, אבער ניט מיר, קבצנים.

— איז וואָס בלייבט פאָרט! הערען זיך צום סוף געשרייען אין בית־מדרש.

— עס איז ניט פרעהליך! — ענטפערט איינער.

— חייקעל שעפס וועט דאווענען מיט'ן שבת'דיגען ניגון,

ווענדט זיך זרח דער שוסטער צום שבת׳דיגען בעל־תפלה, חייקעל־שעפּס, וועלכער האָט יאָ א שטיקעל קול, נאָר ער ווייסט מעהר ניט ווי די שבת׳דיגע נגונים פון דאַווגען.

— א־נו, חייקעל — פּרוב זיך! ווענדען זיך צו איהם איינינע בעלי־בתים: זיי זיך מכין!

חייקעל־שעפּס ווערט רויט און ענטפערט קוים:

— איך האָב מורא.

— פּרוב, פּרוב: ה—מ—לך! ווייזט איהם זלמן שמיד א וועג.

— איי, קענסט דאָך אליין! — רופט זיך אָן חנן מלמד און העלפט איהם ווייטער:

יו—שב—על—כ—סא

רם ו—נ—שא—א—א!

—אי—אי—אי—אי—אי—אאאי!...

חאַפּט אונטער דער עולם.

און דער בית־מדרש הילכט עטליכע מינוט פון די ימים־נוראים׳דיגע נגונים, וועלכע האָבען בעגייסטערט דער אסיפה...

— איצטער קענען אלע, און ווי עס וועט קומען ראש־השנה וועט קיינער ניט קענען, — וואַרפט אריין א בעל־הבית אַן השערה.

די השערה נעהמען אלע אַן, און דער עולם בלייבט פערטראַכט.

— איהר ווייסט, אידען, אַז מיר האָבען קיין בעל תקיעה אויך ניט! — איז מודיע אין מיטען דריגען דער שמש פון בימה.

דער עולם בלייבט ווי געפּלעפט.

— וואָס הייסט: וואו איז נחמן?

עס בעוויזט זיך נחמן, א בלייך, דאַר בחור׳ל פון א יאָהר צוואַנציג, וואָס עסט דאָ טעג און לערנט „פאַר זיך“ און שוין צוויי יאָהר, אַז ער בלאָזט שופר אין בית־מדרש בחנם.

— היי־יאָהר וועל איך בלאָזען אין דעם דאָרף סאַסנאָוו־

טשינע: דריי קערבלעך גיט מען מיר... דריי קערבלעך... האָט ער קוים אויסגעשטאַמעלט מיט שרעק פאַר זיין בגידה, וואָס ער האָט בוגד געווען אין זיין קהלה, וואָס גיט איהם עסען.

— ע, ב׳זטו א פּאַרך! — האָט עמיצער אויסגעשריען.

— א גרויסער שיינעץ! — האָט נאָך עמיצער אונטער־געהאָלפען.

— א „דאַרמאָיעדניק"! — האָט א דריטער געזידעלט.

און אויף דעם אָרעמען נחמנ׳ען האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען ווערטער און ווערטלעך, אזש עס האָט איהם ווי מיט נאָדלען געשטאָכען.

— איך דאַרף מאַכען א ווינטערדיגען בגד... איך קען ניט... האָט ער זיך געבעטען. — זייט מיר מוחל... ווינטער איז קאַלט...

— וואָס וויל מען האָבען טאַקי פון איהם? איז דער עולם צוריקגעגאַנגען: ער דאַרף זיך מאַכען א ווינטערדיגען בגד. ער געהט נעביך א הוילער, א נאַקעטער...

— די מעשה איז דאָך אזוי! — האָט יעדערער פּאָדטאַקעוועט.

— האָבען מיר הייסט עס, ניט קיין בעל־תפילה און ניט קיין בעל־תקיעה?

— מיר האָבען, דאַכט זיך, קיין בעל־קריאה אויך ניט! — האָט מודיע געווען ווידער דער שמש פון בימה.

— וואָס הייסט! — האָט זיך דער עולם דערשראָקען: — וואו איז אַלטער פעשעס, וואו איז ער? וואו איז ער?

— אַלטער פעשעס וועט אויך לייענען אין סאָסנאָוושטשי־נע, — איז מודיע, ווי א פערשולדיגטער, דער זעלביגער נחמן — ער נעהמט צוויי קערבלעך.

דער עולם דערשרעקט זיך ניט אויף א געלעכטער: אַנדערע לאָזען אָראָב די קעפּ, ווי זיי וואָלטען געזוכט אַנ׳עצה, אַנדערע ווידער הויבען אויף די קעפּ צו דער סטעליע און שטעהען אזוי פערטראַכט עטליכע מינוט.

— וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו קלערען? — רופט זיך אָן איינער: מען וועט היינטיגע ימים נוראים דאַווגען ביחידות... אוים קהלה!

— אַ שעהנע מעשה נאָר אַ קורצע! — לאַכט ביטערלעך אַ צווייטער.

— דאָס דאַרף מען פערשרייבען אין פּנקס.

— אוים וואָינאַוווקע!

— זאָלען זיך אַלע צוזאַמענלעגען און דינגען פאַר איי־גענע געלד, גיט אָן עצה חנן מלמד און דערשרעקט זיך גלייך פאַר זיינע אייגענע ווערטער.

— ווייז אַהער אַ רובל. נו! שטעלט אוים זלמן שמיד די האַנד.

— איך האָב ניט! — פערשעמט זיך חנן. — פאַרהאַן דאָך אָבער בעלי־בתים, וואָס האָבען....

— ווער האָט?

— קיינער האָט ניט!

— אַזוינע ימים־טובים געהען — אַ קליינינגקייט!

— וואָס־זשע וועט זיין?

— ניט גוט.

אין בית־מדרש רוישט. יעדער זאָגט אָן אַנדער עצה. נאָר קיין אמת'ע עצה איז ניטאָ.

פּלוצים גיט דער אַלטער שמש אַ פּאַטש איבער'ן בימה און אין בית מדרש ווערט שטיל.

— איך האָב אַ עצה, שווייגט אַ ווײלע!

— אדרבה, אדרבה! — שרייע אוים אַלע אונגעדולדיג.

דער שמש נעהמט אין זיך אריין אביסעל מעהר אָטעם יוי געוועהנליך, גיט אַ שטאַרקען שמעק־טאַבאַק, ווישט די נאָז פון ביידע זייטען און רעדט ענדליך ארוים:

— די מעשה דערפון איז אַזוי, די מעשה: אונזער קהלה איז היינטיגען זומער בעגאַנגען אַ גרויסע נאַרישקייט, מיר

האבען זיי עטליכע רובל, וואס מיר האבען פערמאָגט, פערטהאָן אויף א נאשעריי, מיר האבען פערגעסען אונזער אָרעמקייט, אונזער שטאנד און אונז האָט זיך פערוואָלט הערען א חזן. דער גוטער יאהר ווייסט ווער ער איז! א דורכפאָהרער א חזן, איז ניט קיין גרויסער צדיק. אַן'עהרליכער חזן זיצט אין דער היים... נאָר ווי די מעשה איז — עס איז שוין אַן'אָבגעטהונענע זאַך. דער סוף פסוק איז: מיר זיינען געבליבען אָהן א בעל תפלה אויף ימים נוראים, אָהן א בעל תקיעה, און אָהן א בעל קורא... ממש אָהן גאָר נישט... אויב איהר ווילט זויסען נאָך עפּעס — איז שוין דער שופר אויך ניט ווי געהעריג איז... איצט אלול-צייט, עטליכע תקיעות — בלאָזט ער נאָך ווי עס איז; ס'וועט אָבער קומען ראש-השנה, מען וועט דאַרפען אזוי פיעל בלאָזען: א תרועה, א שברים, א תקיעה-גדולה, — ער וועט זיך געוויס פערהאַלטען... פאַר א יאָהרען נאָך האָט ער זיך פערהאַלטען, אויב איהר געדענקט?.. איך געדענק גאַנץ גוט... און נחמן איז א גוטער בלאָזער (דער עולם קוקט זיך אום אויף נחמנ'ען און נחמן ווערט רויט...) לכן וואָלט געווען מיין עצה, אז מיר זאָלען היי-יאָהר מאַכען בשותפות מיט סאָסנאָווטשינער מנין, דהיינו, מיר זאָלען אלע געהן דאַווענען היי יאָהר אין סאָסנאָווטשינע— געהן מעג מען, סך הכל דריטהאַלבען וויאָרסט וועג, עס וועט זיין א שפּאַציער... וועלען מיר אלע פערשפּאָרען צו ברעכען די קעפּ: וואו נעהמט מען א בעל-תפלה, א בעל-קורא און א בעל-תקיעה און מאַקי א שופר אויך. ווייל דער שופר, איך זאָג אייך נאָך אמאָל, דער שופר וועט זיך ראש-השנה אָבזאָגען... קיין „תרועה-שברים" וועט ער זיכער ניט נעהמען. ער קען שוין ניט נעהמען, ער איז שוין אַלט און האָט שוין עטליכע פּגימות... פאַר אונז איז געבליעבען נאָר סאָסנאָווטשינע...

נאָך דעם שמש'ס רעד, האָט דער עולם אָנגעהויבען רוי-שען:

— פון שטאָדט אין דאָרף! און נאָך ראש השנה — ניין!

— זאָלען זיי, די ישובניקעס, צו אונז קומען!
— וואָס זיינען זיי געוואָרען פאַר יחסנים!
— אמאָל פלעגען די ישובניקעס צו אונז קומען דאַוונען.
— היינט האָבען זיי זיך אויסגעלערנט ע... - מאַכען זיי אין דער היים א מנין...
— עברי ווי עברי, געלד קענען זיי געווים צעהלען...
— וואָס פעהלט זיי? — פון אלעס־גוטען: פולע זאַשיקעס מיט קאַרטאָפּעל, מיט קרויט, מיט היהנער, מיט אייער...
— סמעטענע, פּוטער און קעז...
— מיט אלע צרות אויף זייערע קעפּ!...
— ששש״א, שילט זיך ניט אידען, עס איז אלול!
דער עולם האָט זיך פאַר דער קללה אין אלול דערשראָקען און איז געגאַנגען צוריק:
— ווער שילט זיך, ווער, ווער...
— קיינער ניט, קיינער ניט..
— וואָס האָט מען צו זיי?
— בערקע סאָסנאָווטשינער איז א טייערער איד, ביי איהם וועט זיין דאַוונען א תענוג: — א שטוב, ווי א פעלד, דריי מאָל ווי אונזער בית־מדרש.
— ערשט היי־יאָהר האָט ער געשריעבען א ריינינגקייט.
—א טייערער איד!
— און וואָס פעהלט די איבריגע ישובניקעס? גוטע מענשען!
— אודאי!
— בלייבט עס אזוי, אז מיר געהען היי־יאָהר דאַוונען אין סאָסנאָווטשינע?
— קיין אנדער עצה איז ניטאָ.
— א טייערע זאַך, ווי איך בין א איד — אראָב א בארג פון פּלייצע!
— שייך א בארג!

— מען דארף שיקען אַנפרעגען, צי ערלויבט ער.

— א שאלה, צי ער וועט ערלויבען, ביי איהם וועט זיין נאָך א זכיה!

— א קליינינקייט! שטעדטעלשע אידען קומען דאווענען אין דאָרף...

און די אסיפה האָט זיך געענדיגט בשלום.

און אז די שטעדטעלשע אידען האָבען דעם ערשטען טאָג ראש השנה אין דער פריה (מעריב האָבען זיי געדאווענט אין זייער בית־מדרש) געלאָזען זיך געהן דאווענען אין סאָסנאָווטשינע, און האָבען פארבייגעהענדיג א קוק געטהאָן אויף זייער אלטען, האלב איינגעפאלענעם בית־מדרש, ווי ער שטעהט אזוי מיט זיינע דונקעלע אויגען פערטרויערט און פער׳יתומ׳ט, — האָט זיי זייערע הערצער געצופט און געקלעמט און שטיל אָהן ווערטער, נאָר מיט בליקען האָבען זיי איהם מחילה געבעטען...

די קנעטערין.

שרה איז שוין צעהן יאָהר אַן עגונה. דער מאַן איהרער ליבע דער שניידער, מיט וועלכען זי האָט געלעבט פינף פינסטערע יאָהר, ווי זי רופט זיי אָן, איז אויפ'ן זעקסטען יאָהר אוועקגעפאָהרען אין אמעריקא און איז ווי אין וואַסער אריינגעפאלען. שוין צעהן יאָהר, אַז זי איז זיך אליין מפרנס דערמיט, וואָס זי וואַשט גרעט פאַר די רייכע שטעדטעלדיגע בעל־הבית־טעס, וואַשט דילען, פליקט גענז, און נאָך אַזעלכע ארבייט, די אַלע ארבייטען גיט מען איהר פאַר רחמנות צו איהר און צו איהר איינציגען בן־יחיד'ל; אַזוי זאָגען די בעל־הבית'טעס, פון דעסטוועגען איז זי נאָך פון די רייכע בעל־הבית'טעס רחמנות ניט רייך געוואָרען און אַז עס קומט שבת, קומט זי אָב מיט אַ הערינג אַנשטאַט פליישׁ און יום־טוב מיט אַ שטיקעל לונג און לעבער.

פסח אָבער מאַכט זי, ווי זי דריקט זיך אַליין אויס, „ניט צו פערזינדיגען". מצה באַקט זי אין פּאָדריאַד, וואו זי איז אַלע יאָהר אַ קנעטערין און בעקומט פיער גילדען אַ טאָג אַ חוץ „מאַכען", און „מאַכט" נאָך ביז אַ רובל. אין פּאָדריאַד שטעהט זי אָב צוויי וואָכען. און אַ טאָג פאַר ערב יום־טוב, ווען דאָס מצה באַקען ענדיגט זיך, צעהלט זיך איהר קאַפּיטאַל ביז 12 רובל, — צוויי רובל איז ביי איהר אַוועק אויף עסען; עס איז אפילו אַ סך געלד, נאָר גאָט ווייסט דעם אמת— אַזוי פערענטפערט זי זיך אַליין, אַז זי האָט ניט געמיינט צו „פרעסען", זי איז נאָר אויסען געווען אַ בעסערן ביסען צוליעב דעם, זי זאָל קאָנען האָבען כח צו שטעהן ביי'ן „בעקען" און

אויסהאלטען אזא שווערע פראצע, ווי א קנעטעריין האט.

און אז זי ענדיגט איהר ארבייט, פיהלט זי, ווי הענד און פיס זיינען ניט איהרע, ווי זי וואלט זיי געליהען ערגעץ און זיי זיינען ניט אויף איהר מאס... זי האט נאר איין פערלאנג — א ווארף טהאן זיך אויף איהר בעטעל און שלאפען, שלאפען שטענדיג, קיינמאל שוין ניט אויפשטעהן. קיין גרעסערער גליק איז שוין דאכט זיך פאר איהר ניטא. אזא גליק אבער קען זי זיך ניט פערגינען. אוועקגעהענדיג מיט צוויי וואכען צוריק אין „פאדריאד“, האט זי איהר שטיבעל געלאזען אפילו נישט קיין אויסגעקעהרטע, חמץ איז אין אלע ווינקעלעך, דער אלטער קאסטען, וואו זי דארף די מצה לעגען, איז ניט קיין געוואשענער, די כלים נישט קיין גע'כשר'טע. ביי איהר איז נאך ניטא קיין סימן פון פסח, און געלד מיט וואס צו מאכען פסח האט זי יא, גאט צו דאנקען. איצט פעהלט איהר נאר כח, און שרה שמועסט זיך איין, אז דער „פאדריאד“ איז נאך ניט געענדיגט: זאל דאכטען, אז זי דארף נאך א טאג שטעהן און קנעטען, פון בעקען טאר מען דאך געווים ניט אוועקגעהן, היינט וואס מאכט זי זיך נאריש? און זי פרובט אנהויבען צוצוקלויבען, מאכען פסח'דיג. נאר עס פאלט ביי איהר פון די הענד. זי האט קיין כח ניט איינצובויגען זיך, און זי בלייבט פערצווייפעלט.

— איך וואלט חיימ'קען כאטש האבען אין דער היים! — קלאגט זי זיך, — ער איז א טייער קינד, שוין 12 יאהר א בחור, ער וואלט מיר געהאלפען!

איהר חיימ'קע איז אבער שוין דריי יאהר פערקויפט ביי ועליג דעם שוסטער פאר'ן עסען, און זעליג וועט איהם ניט לאזען קומען העלפען דער מאמען.

און שרה'ן פאלט נאר איין דינגען א „מענשען“, צו מאכען אין איהר שטיבעל פסח...

לכתחילה פערשעמט זי זיך פאר'ן געדאנק. זי ווערט ממש רויט. סטייטש. זי, ארעמע עגונה, וואס איז ביי יעדער בעל־

הבית׳טע א דיענסט, וואס האט קיין שום „ווערדע" ביי קיינעם נים, וואס אויסער איהר שטיקעלע יחוס, וואס זי איז אן עגונה און מען האט דערפאר אויף איהר רחמנות, האט זי קיין אויס־קוק נים פון וואנען זי זאל קאָנען לעבען, — זי ווערט גאר ווערען א „פריצטע" און וועט דינגען זיך „מענשען" צו רוימען, וואשען ביי איהר אויף פסח! עס איז בזיונות פאר לייטען, מען וועט פון איהר חוזק מאכען...

פון דעסטוועגען בעשליעסט זי עס פעסט צו טהאָן. פאר צוויי גילדען וועט איהר חאשע די אלמנה אלץ צואוואשען. זי וועט איהר דערצעהלען די גאנצע מעשה, זי וועט איהר בעטען זי זאל קיין פעראיבעל נים האבען...

זי מאכט זיך א הארץ און געהט ארוים קעגען איבער צו חאשע די אלמנה, וועלכע פערנעהמט אויך דיזעלבע שטעל ביי די שטעדטעלשע רייכע בעל־הבית׳טעס, וואס זי, שרה.

— גוט מארגען, חאשע, — זאגט זי קוים ארוים אריינגע־הענדיג צו דער אלמנה אין פינסטערען שטיבעל.

— גוט מארגען, גוט יאהר, א גאסט! — ענטפערט חאשע, וועלכע עסט פון א צובראכענער שיסעלע א מין געקעכץ, וואס האט נאך דערוויילע קיין בעזונדער נאמען נים.

— האסט עפעס ארבייט? — פרעגט שרה, און דאס הארץ צימערט איהר.

— ניין. — ענטפערט חשה — איך האב שוין ביי אלע בעל־הבית׳טעס מיינע ארבייט אבגעטהאן. קוים, קוים פערדיענט אויף פסח.

— וואלסט עפשר וועלען נאך עפעס פערדיענען? — פרעגט שרה א דערשראקענע.

— אח, מיט׳ן גרעסטען כבוד! — ענטפערט חאשע א דער־פרעהטע — א קלייניגקייט פסח! פיעל מען פערדיענט — איז ווענ׳ג.

דערהערענדיג אזא מיינונג וועגען פסח, פערשעמט זיך

שוין שרה אויסצורעדן איהר בקשה, און זי ווערט אנ־
שווינגען.

— וואוהין איז דאס? — פרעגט חאשע.

— וואוהין... וואוהין?... דאס איז צו...

שרה פערליערט זיך און קען נישט אויסרעדען קיין ווארט.

— אוראי צו דעם „חזיר" צו ביילה ברוך'ס? — וויל
חאשע טרעפען.

— ניין! — האקט אב שרה, און גיט צו ווי מיט גוואלד:

— איך האב געוואלט זאלסט צו מיר אריינגעהן...

— צו דיר? — פערוואונדערט זיך חאשע און שטעלט
אויס די אויגען: לאכסט דאס ניט?

דא בעליידיגט זיך שוין שרה. זי דערמאהנט זיך אן איהרע
12 רובל, וואס זי פערמאגט און רעדט ארויס ווי מיט שטאלץ:

— וואס מיינסטו, איך וועל דיר נישט בעצאהלען? איך
וועל דיר בעצאהלען ווי א בעל־הבית'טע.

דער שטאלצער טאן געפעלט שוין ניט ווידער חאשען:
א נייע בעל־הבית'טע געווארען — טראכט זי — און זי בלאזט
זיך אן.

— נו, איז וואס, דו נעהסט אריין? — פרעגט שרה ווי
א בעליידיגטע.

— ניין, מיט אן אמת?... וויל חאשע ניט גלויבען.

— ס'אר'א נאר דו ביזט! קומט שוין שרה צו זיך: עס
איז מיר גאר ניט אזוי פרעהליך אויפ'ן הארצען צו לאכען פון
דיר און קיין כח האב איך דערצו אויך ניט, קוים וואס איך
לעב. צוויי וואכען אז מען שטעהט אב ביים בעקער ביז צוויי א
זייגער ביי נאכט, איז ניט קיין געלעכטער... איך קען מיט א
גליעד ניט א ריהר טהאן. וועסט ביי מיר אביסעל א וואש טהאן,
איך וועל דיר ניט קריוודען, שרעק זיך נישט.

חאשע שמייכעלט און דאך בעשליסט זי צו געהן.

— מילא, זאל זיין פון א קאזאק — אבי צום לעבען.

און חאשע קומט צו שרה'ן אין שטיבעל און הייבט אן ארבייטען.

שרה וויל זיך צולעגען, זי קען ממש אויף די פיס ניט איינ־שטעהן, זעהענדיג אבער, ווי חאשע נעהמט אליין שלעפען דעם קאסטען און ווערט רויט שלעפענדיג, פערקלעמט איהר דאס הארץ און זי געהט איהר צו העלפען.

— געה. געה!... טרייבט איהר חאשע: איך וועל אליין!

נאר שרה געהט ניט אוועק און מיט די לעצטע כחות העלפט זי איהר ארויסטראגען דעם קאסטען.

שפעטער א ווײַלע פערגעסט זיך שרה אן אלע איהרע וועה־טאגען און זי הויבט אן גלייך ארבייטען מיט חאשען. חאשען ווערט נמאס אוועקטרייבען איהר, אוןביידע ווייבער ארבייטען מיט דעם זעלבען חשק, אויסרעדענדיג איינע פאר די אנדערע די טרויעריגע הערצער.

און זעהענדיג ווי זיי ארבייטען ביידע, וואלט שווער געווען צו דערקענען ווער איז דא די בעל־הבית'טע און ווער די גע־דונגענע...

דער שמעק טאבאק.

אין דעם קליינעם שטעדטעל קאניוויקע געפינען זיך פינף גרויסע שוהלען, נאר די גרעסטע ראלע שפיעלט דארט „דער קליינער בית־המדרש“, ווייל אין איהם דאווענט דער שטעד־טעלשער ערשטער גביר, ר׳ יעקב סינקעס. שאצען שאצט דאס שטעדטעל דעם גביר׳ס פערמעגען אין צוויי הונדערט טויזענד רובל, נאר א מאה־אלף האט ער טאקי געהאט, און פאר קא־ניוויקע וואלט גענוג געווען א פיערטעל פון דעם, אום צו שפיע־לען א גבירישע ראלע. דערפאר דאווענען טאקי „אין קליינעם בית־המדרש“ די שענסטע בעלי־בתים, אויך די שטעדטעלשע כלי־קדש, ווי למשל דער רב, דער שוחט, דער בעל־טאקסע, א פאר פרושים, וואס „דיענען“ שוין באלד א יאהר צעהן אין דער קהלה.

צווישען די אלע שענע אידען האט דא געדאווענט גרונם דער דרדקי מלמד, וועלכער איז דא געווען עפעס ווי א פינפטער ראד צום וואגען. פון קינד־ווייז אויף א דערשלאגענער, האט ער קיין מאל נישט געהאט דעם מוטה אריינמישען זיך אין א שמועס שבת נאכ׳ן דאווענען, וואו דער ראש־המדברים איז גע־וועזען דער „גביר“. ער האט אפילו ניט געוואגט אנבויגען דעם קאפ אויף א זייט און צולעגען דעם אויער עפעס הערען. פון וויטען פלעגט ער נאר שטעהן און שלינגען יעדעס ווארט, וואס געהט ארויס פון גביר׳ס מויל. א שפאס וואס יעקב סינקעס דערצעהלט זיך און! דא דערצעהלט ער פון גראף צאפסקי, מיט וועלכען ער איז שטארק „נעקנעפעלט“ און איז ביי איהם כמעט אלע וואך, ווי אזוי דער דאזינער גראף האלט חשוב א אידען.

נאָך דער מעשה געהט ער איבער צום קורס, ווען דער רוסישער רובעל הויבט זיך און ווען ער פאַלט: (גרונם קען עס בשום אופן ניט פערשטעהן: ער ווייסט דאכט זיך, אז א רובעל איז אלע מאָל א רובעל! ער וויל עס פרעגען, נאָר ער האָט קיין העזה ניט). ווייטער דערצעהלט ער פון זיין נסיעה קיין קעניגסבערג יענע וואָך, וואוהין ער האָט „אָטפּראַוועט א טראַנספּאָרט" געהילץ: ווי אזוי ער האָט צוריקפאָהרענדיג זיך בעקאַנט מיט א פּוילישען גלח, האָט געהאַט מיט איהם א ויכוח וועגען אמונה, און ער האָט דעם גלח מנצח געוועזן... און נאָך אזוינע טויזענ־דער מעשיות, וואָס נאָר א גביר קען עס וויסען, א גביר, וואָס פיהרט געשעפטען מיט די גרעסטע שררות און קיין זאַך איז פאַר איהם ניט צו שווער...

גרונם וואָלט אָבגעגעבען א האַלב לעבען, נאָר אויסרעדען אמאָל האָטש א י י ן וואָרט מיט'ן גביר, ער וואָלט זיך מחיה געווען... ער פּרובט עס אבער קיינמאָל נישט: דאָס גבירי־שע געשטאַלט, די הויכע געוויקס, דער גרויסער בויך לאָזט עפּעס ניט צו; דאָס קלאָרע, פולע פּנים, דער שטרענגער קוק וואַרפט אַן אויף גרונם'ען א פחד. ער וואונדערט זיך נאָר אויפ'ן שוחט'ס גבורה, ווי אזוי יענער שטעהט אמאָל גאָר נאָהנט נעבען גביר און וואַרפט אריין אין שמועס אויך א וואָרט... „מען דאַרף טאַקי האָבען, טראַכט גרונם דאַמאָלס, א שוחטישע האַרץ צו פּועל'ן דאָס ביי זיך... איך קען דאָס נישט!"..

און גרונם, וועלכער דאַוועגט שוין באַלד פונפצעהן יאָהר אין „קליינעם בית־המדרש", האָט נאָך קיינמאָל מיט'ן גביר קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. נאָך קיינמאָל די זכיה נישט געהאַט און האָט עס אפילו אין זינען נישט. ווען? ווי אזוי? סיידען ער זאָל ווערען אליין א נגיד, נאָר פון וואָס קען ער רייך ווערען? פון די דרדקי־יונגלעך?

דאָך די לעצטע צייט האָט גרונם אָנגעהויבען צו טראַכ־

טען וועגען רעדען עפעס מיט'ן גביר, און נישט נאר רעדען, נאר טאקי שטארק א שמועס טהאן...

ביים רעיון וועגען שמועס, קומט איהם דאס בלוט גלייך אריין אין פנים, דאס הארץ — קלאפט ווי ביי א גזלן, וואס געהט הרג'נען א מענשען. א שפאס! ער דארף פיהר'ען מיט'ן גביר אזא וויכטיגען שמועס! ער וויל בעטען דעם גביר'ס אייניקעל, וואס הויבט דעם זומער אן צו לערנען, צו זיך אין חדר אריין. בעטען א איינגעל אין חדר איז ביי גרונם'ן אפילו ניט קיין נייעס: אלע „זמן" בעט ער אזוי איין צוואנציג תלמידים, און האט שוין דערויף אן אויסגעארבייטען „נוסח", נאר וואס גלייכט מען? מיט פשוט'ע בעלי־בתים מאכט נישט אויס, ווי אזוי מען רעדט, אבער מיט אזא גביר דארף מען דאך וויסען וואס צו רעדען. איין איבריגווארט, חלילה, קען אוועק־הרג'נען אין גאנצען...

און פון פורים אן ביז פסח קומט פאר ביי גרונם'ן אין הארצען א גרויסע מלחמה. ער וויל אריינגעהמען א גרויסען גע־נעראל אין פלען, און וויים נישט אויף וואס פאר אן אופן און האט סתם מורא...

נאר אט איז שוין פסח! אויב ער וועט די טעג נישט צו־געהן איז שוין פערפאלען, פערשפיעלט דאס גליק אויף אייביג! און א קלייניגקייט וואס פאר א גליק דא וואלט געווען! דעם גביר'ס אייני־על לערנט ביי איהם!... ערשטענס דאס געלד: ער וואלט אודאי געצאהלט פונפצעהן קערבלעך, אויב נישט די גאנצע צוואנציג. היינט דאס צאהלען שמועסט מען דאך נישט — פאראויס א צעהנ־רובעלדיגע!... היינט דער כבוד אליין, וויפיעל איז ווערטה דער כבוד?...

און גרונם'ן פערטראגט דער כח הדמיון ווייט:

— וואו לערנט ר' יעקב'ס אייניקעל, ר' גרונם?

— וואס הייסט „וואו"? איהר ווייסט נאר נישט? א שע־נע מעשה? ער לערנט ביי מיר, ביי מיר טאקי! וואס דען האט

איהר געמיינט: ער וועט איהם צו אנ׳אנדערן מלמד אוועקגע־בען? מעהר וואלט איהם ניט פעהלען?...

א גליקליכער שמייכעל בעשיינט זיין פינסטערן פנים, נאר ער גיט א קוק אויפ׳ן גביר און פון גאנצען דמיון ווערט אש! דאס בלוט ווערט אין איהם פערקיהלט פאר שרעק: „ווי אזוי געהט מען צו“? וואו נעמט מען אזוינע געזונדטע פים, זיי זאלען קענען איינשטעהן בשעת מעשה, וואו נעמט מען אזא הארץ, וואס זאל אזוי ניט קלאפען?...

און אט איז שוין די „אנדערע טעג“ פסח! היינט מוז ער צוגעהן, ער מעג אפילו וויסען, אז ער וועט דערפון זיכער שטאר־בען! ער מאכט אן ארדנונג מיט זיינע געדאנקען און גרייט זיך צו, ווי אזוי צו רעדען נאכ׳ן דאווענען.

— „גוט יום־טוב“, ר׳ יעקב!... מאכט ער א רעפעטיציע— דאך בעקלערט ער: עס איז צו פראסט: „גוט יום־טוב, ר׳ יעקב!“ אזוי זאגט מען דאך אלעמען, היינט וואס איז דער חילוק? איך וועל בעסער זאגען: „א גוטער יום־טוב, ר׳ יעקב!“... עס גע־פעלט איהם ווייטער נישט: ער געדענקט, שמחת־תורה האט זיך לייבע דער שוסטער איינגעשכורט פלעגט ער אזוי שרייען ווע־מען ער פלעגט נאר בעגעגענען... ביי איהם בלייבט, אז ער וועט טאקי זאגען „גוט יום־טוב“, נאך ווייך און שטיל...

— גוט יום־טוב — דעקלאמירט ער... — יא, אזוי וועט זיין גוט.

ער גרייט זיך ווייטער צו:

— איך האב געהערט זאגענדיג, אז אייער אייניקעל, זאל זיין אויף לאנגע יאהר (דאס וועט דעם גביר זיכער געפעלען ווע־רען) הויבט אן אין א מזל׳דיגער שעה היינטיגען זומער צו לער־נען... איך בין גרונם דער מלמד... ביי מיר לערנען די שענסטע בעלי־בתי׳שע קינדער... איך בעט אייך, ר׳ יעקב, (אפשר מורנו ר׳ יעקב? — פליהט איהם דורך אין קאפ) גיט מיר אייער איי־ניקעל, צוליעב שכנות — מען דאווענט צוזאמען...

גאָר דאָס לעצטע געפעלט איהם נישט. וואָס פאַר א שכן ביזטו מיט מיר, מלמד איינער — דו דאַווענסט געבען טהיר און איך נעבען אָרון קדש..

ער זוכט אנ'אנדער נוסח: „צוליעב אלטע בעקאנטשאפט"..

פוי, נאָך ערגער, שפּייט ער אוים — „א נייער בעקאנטער" וועט ער זאָגען און גאָר אין כעס ווערען.

ענדליך געלינגט איהם צו פערבייטען אזוי:

— איך בין א גרויסער „בעל־פועל", אין א י י ן „זמן" פאָהרט מען ביי מיר אריין אין עברי, טאַקי רעכט אין עברי! איך האָב דערצו א בעזונדער למוד.

ער קלערט איבער דאָס זעלבע נאָך אמאָל און געפינט, אז עס איז גוט, נאָר „פאָהרט מען ביי מיר אריין" איז עפּעס מעשה „בעל־עגלה"...

ער זוכט אַן אנדער נוסח:

— אין איין „זמן" לערן איך אוים עברי על־פּי דקדוק.—

דאָס געפעלט איהם שוין אין גאַנצען און ער האָפט, אז דער גביר וועט איהם מיט גאָטס הילף ניט אָבזאָגען.

נאָכ'ן דאַווענען לעגט ער זיך איבער און בעשליעסט זיך פּעסט צוצוגעהן. ממה־נפשך — שטאַרקט ער זיך — יאָ — יאָ, ניט — ניט! אין קאַשע וועט ער מיך דאָך נישט אויפעסען.

די שענע בעלי בתים זאָגען שוין דעם גביר גוט יום־טוב, מען וואַרפט זיך איבער נאָר מיט איינינגע ווערטער, און מען געהט זיך פענאַנדער. קיין וויכטיגעס האָט די לעצטע טעג ר' יעקב נישט צו דערצעהלען. עס האָט זיך איבער יום־טוב אויס־גענומען. און דער גביר האָט שוין בדעה ארויסצוגעהן, ער דאַרף נאָר צונויפלעגען דעם טלית.

גרונם רוקט זיך ווי א שאָטען... די פיס ברעכען זיך אונטער איהם.

— מען דאַרף נעהמען א שמעק טאַבאַק ביי דעם שמש, דאָס וועט מיך אפשר מוטהיגען, בעשליעסט ער.

— זיים מוחל שמש — ווענדט ער זיך מיט א הארץ־קלאפעניש צום שמש — גיט א שמעק טאבאק.

דער שמש נעמט ארויס פון׳ם בוזעם דאס פושקעלע, גרונם רוקט אהין אריין די צוויי פינגער, פארשיט אביסעל אויף דער ערד, נאך דעם גיט ער א שטארקען שמעק, ניט נאך זיין געוואהנהייט. און טראכט זיך: „זאל זיין, רבונו של עולם, צו רפואה!" און לאזט זיך געהן קעגען גביר, ווי שכור...

אט שטעהט ער שוין נעבען ר׳ יעקב׳ן.

— גוט יום־טוב, ר׳ יעקב — רעדט ער קוים ארוים.

דער גביר שטעלט אוים פערוואונדערט אויף גרונם׳ן די אויגען און פרעגט:

— וואס ווענט איהר זאגען?

„ע, ער לאזט זיך דאך רעדען — טרייסט זיך גרונם — שטייפער, שטייפער! גאר נישט געשראקען זיך". און ער פאסט זיך מוטה ווייטער צו רעדען:

— איך... האב... א פ ש ש ש ש — צעניסט ער זיך פלוצים, פון שמעק טאבאק, די אויגען ווערען איהם פול טרערען, און פערשפריצט דעם גביר׳ם ראק און פנים...

— טפוי! וואס איז דאס פאר א מין מיאוסער איד!— ווערט ר׳ יעקב אויפגעבראכט און מיט עקעל ווייזט ער מיט דער האנד — געהט אייך, געהט אייך ווייטער! איך האב מיט אייך קיין געשעפטען ניט!... פוי... אין פנים ניסט ער... וואס א לומפ ניט קען. שמש!

דער שמש פליהט אונטער, ווי ניט לעבעדיג.

— ווער איז ער, אט דער שוטה! — פרעגט דער גביר, קוקענדיג בייז אויף׳ן שמש.

— א מלמד... א דרדקי־מלמד — ענטפערט דער שמש דערשראקען.

— ס'איז א מין שוטה! אין פּנים אריין ניסט ער... א מין פּרא־אָדם!.. פוי!...

— היינט גנה צוריים זיך — האָט גרונם, ארויסגעהענדיג מיט בזיונות פון דאוונעז, גערעדט מיט זיך אליין — קיינמאָל שמעק איך ניט קיין טאבאק, היינט האָט זיך מיר גאָר פערגלוסט א שמעק טהאָן. א נייע רפואה!... אזוי וואָלט דאָס אייניקעל ביי מיר געווים געלערנט, געווים, געווים! דער שמעק טאבאק האָט מיך גע'הרג'עט...

דער אלטער טשעסלער.

אלט איז שוין לייזער דער טשעסלער, געבויגען געהט ער שוין און קענטיג, אז דער שטעקען זיינער, וואס ער האלט אין דער רעכטער האנד, קומט איהם שטארק צו־ניץ, אהן דעם שטע־קען וואלט ער אין בית־מדרש אודאי ניט געגאנגען; מעהר ווי אין בית־מדרש געהט ער נישט — עס איז איהם שווער און אגב האט ער נישט וואוהין צו געהן; זיינע קינדער זיינען זיך צע־פאהרען אין אמעריקא און ער איז עלענד, ווי א שטיין. „די אל־טע" זיינע איז שוין אויך טויט. געשטארבען איז זי מיט דריי יאהר צוריק, ווען ער האט נאך געארבייט, און געארבייט האט לייזער אזוי לאנג, ביז וואנען ער האט שוין ניט געקענט, אזוי לאנג, ביז די האק האט זיך נישט פון זיין האנד ארויסגע־גליטשט. דאמאלס האבען איהם די יונגערע טשעסליארעס גע־זאגט:

— צייט שוין ר' לייזער, אייך אברוהען!...

און און שוין צוויי יאהר אז ער רוהט טאקי: אמת אין גאנצען רוהט ער ניט, עס קומט איהם אן זעהר שווער די „הוצאה" זיינע. דאס עסען איז שוין ווי עס איז: א פאר גע־באקטע קארטאפעל און א קאפ פון א הערינג קלעקט איהם אויף א טאג. דאס אומגליק איז נאר דאן, ווען עס קומט איהם אויס צו צאהלען דעם אלטען זלמן די צוויי גילדען דירה־געלד; דא־מאלס ארבייט ער מעשים, קעהרט איבער וועלטען; עס פער־שטעהט זיך—נישט מיט די הענד, נאר מיט'ן קאפ; ער זוכט אויף אין מוח פערוואלגערטע בעלי־בתים. ווען ער האט הייזער געבויט און וועלכע זיינען נאך איהם שולדיג געבליעבען. א סך

פון זיי לייקענען איהם; אנדערע זיינען מודה און שווערן, אז זיי האבען ניט; טהייל זיינען ניט מודה און לייקענען ניט, און ווארפען איהם דאך ארוים א פאר גילדען.

נאר די לעצטע צייט קומט איהם אן אלץ שווערער און שווערער די צוויי גילדען דירה געלד צו קריגען. ער איז שוין שולדיג דעם אלטען זלמן פיער גילדען פאר צוויי חדשים און עס געהט שוין באלד א דריטער חדש. זלמן וואלט איהם אפילו געווארט, נאר ער קען ניט — ער איז אליין ניט דער „בעל־הבית, ער אליין צאהלט דירה געלד און איהם קומט דאס אויך זעהר שווער אן. סך הכל איז זלמן אנ אלטער שניידער, אויף איין אויג שוין בלינד, און מעהר אז לאטעס לעגען קען ער ניט, און וואס פערדיענט ער פון א לאטע, מישטיינס געזאגט!...

לייזער דער טשעסלער האט אויף איהם קיין פאראיבעל ניט ווען ער מאהנט א מאל צו שטארק, נאר גוט איז דאס איהם ניט, צייט ער לעבט האט ער קיין ליגען ניט געזאגט און איצטער, אויף דער עלטער, האט ער שוין דעם אלטען זלמן גענארט, אז היינט, מארגען גיט ער איהם געלד...

און די לעצטע טעג בלייבט לייזער אין בית־מדרש ביז שפעט נאך מעריב, ער זיצט ביי א ספר אויף עברי־טייטש און ווארט ביז וואנען דער בית־מדרש זייגער שלאגט 10. דאמאלס ווייס ער זיכער, אז דער אלטער זלמן שלאפט שוין און ער נעהט אוועק א היים...

דער אלטער זלמן האט שוין געגעבען לייזער'ן אנצוהערענען אז ער וועט פערדינגען זיין ארט א צווייטען, אויב ער וועט איהם די טעג קיין געלד ניט געבען. לייזער איז צוטומעלט געווארען. ער האט א מורמעל געטהאן: איילט זיך ניט, מיר וועלען זעהן... נאר טאקי מעהר ניט ווי א מורמעל — דייטליך

זאָגען האָט ער עס ניט געקענט, ווארום וואָס האָט ער צו זעהן? ער האָט שטיל גענומען דעם שטעקען און האָט זיך שטיל ארויס־גערוקט פון שטיבעל...

דאָס אומגליק איז גרויס געווען! דאָס אומגליק האָט דעם אלטען לייזערן צוטומעלט; ער איז געגאַנגען און מיט שטאַרע בליקען געקוקט אויף דער ערד און אין די זייטען. נאָר אָט פער־שווינדט דאָס גרויסע אומגליק, לייזער פערקוקט זיך אויף די היי־זער און פערגעסט זיך. די הייזער ווערען איהם ליעב, פיעל פון זיי דערמאָהנען איהם אמאָליגע יאָהרען, ווען ער, א הויכער, א גע־זונדטער, איז געשטאַנען און געשמאַק געארבייט. „אָט די שטוב", דערמאַנט ער זיך, פערבייגעהענדיג יענקעל דעם שענקערס שעהנע הויז — האָב איך צעהן וואָכען געטהאָן! — ער האָט גאַנץ עהרליך געצאָהלט — פינף גילדען א טאָג, און פלעגט אמאָל געבען אביסעל בראָנפען נאָך דער ארבייט. — עס איז נאָך גאַנץ שטאַרק! א מאָליגע געהילץ — אייזען!... אָט די שטוב — פערקוקט ער זיך אויף נאָך איינער — האָב איך שוין געארבייט ניט פון טאָג — אַגולנאָ! איך האָב זיך דעמאָלט אב־גענאַרט, עס האָט מעהר נישט אויסגעמאַכט ווי א האלבער רו־בעל צי פיער גילדען א טאָג — ער קען זיך נישט דערמאַהנען... אָט געהט ער פארביי דעם גביר'ס הויז. „א הייזעלע, טראַכט ער און קוועלט — „נאָך גאָר ניי!" — שוין א מעשה, פון א יאָהר צוואַנציג — א מאַסע חדרים, דערמאַהנט ער זיך, זיינען דאָ! — ביי דעם גביר האָט ער נישט שלעכט פערדיענט:— זעקס גילדען א טאָג. ער פערוואונדערט זיך אין געדאַנק: „אזוי פיעל?" „נו, ער איז דאָך פאָרט דער ערשטער גביר אין שטאָדט!" פערענטפערט ער זיך אליין זיין הארבע קשיא... און ער פערקוקט זיך אויף נאָך און נאָך הייזעלעך, וועלכע ער האָט אין זיין לאַנגען לעבען געבויט; זיי גיבען איהם אָב גריסען און עס ווערט איהם וואַרעם אין זיין אלטער קאַלטער נשמה... נאָר אָט וואַקסט פּלוצים דאָס אומגליק צוריק ארויס, ער דער־

מאַהנט זיך עפּעס שרעקליכעס און זיין אַלטער קערפּער ציטערט...

פערצווייפעלט איז ער אריין אין בית־מדרש, אבגעדאַווענט מנחה, שפּעטער — מעריב. דער זייגער שלאַגט שוין 8—9—10. איצטער שלאָפט דער אַלטער זלמן, נאָר לייזער האָט נאָך נישט בדעה צו געהן אהיים. ער זיצט ביי'ן „קב הישר", זיינע געדאַנקען אָבער זיינען ערגעץ וואו אַנדערש. „וואס טהוט מען", אַט די אייזערנע ווערטער קלאַפּען איהם אין זיין אַלטען מח. זיי האָבען אזוי לאַנג געקלאַפּט, ביז זיי האָבען אויפגעבויט אין זיין קאָפּ א גליקליכען פּלאַן. דער אלטער שמייכעלט, ער איז גליקליך: פון היינט אָן וועט ער שוין בלייבען אין בית־מדרש אויף שטענדיג, צוריק וועט ער שוין נישט געהן צום אַלטען זלמן! — ער לעגט זיך איבער עטליכע מאָל, טאָמער איז דאָ פאַרהאַן א שטיקעל חסרון, עפּעס א שטערעניש, נאָר ער געפינט ניט. ער ווערט בעגייסטערט: געוויס, געוויס — בעשליעסט ער זיך פעסט — פון היינט אָן בלייב איך אין בית־מדרש. אראָב אזא יאָך! א קליינינקייט — אַלע חדש צוויי גילדען... „צוויי גילדען!" רעדט ער ארוים שוין ניט אין געדאַנק, נאָר מיט ווערטער, און איהם דאכט זיך, אז פון זיינע פּלייצעס איז עפּעס אראָב געפאַלען און איהם איז גרינג געוואָרען...

א פּיצעלע משא בלייבט איהם דאָך — דער חוב! אָבצאָהלען מוז מען! נאָר ווי אזוי? ער זיפצט...

* * *

דער בית־מדרש זייגער האָט געשלאָגען צוועלף. דער אַלטער לייזער זיצט ביי'ן טיש און דרעמעלט און איהם חלום'ט זיך, אז דער אלטער זלמן זיצט נעבען איהם און שטשאָבעט, און נאָך יעדען שטאָך אין בגד, גיט ער איהם מיט'ן נאָדעל א שטאָך אין די אויגען.

— ר' זלמן, שטעכט זיך ניט — בעט ער זיך — איך וועל אייך די פיער גילדען אבצאהלען, מארגען הויב איך אן צו אר־בייטען ביי יענקעל דעם שענקערס הויז, ער צאהלט פינף גיל־דען א טאג... זלמן וויל עס ניט הערען און שטעכט איהם מיט'ן גאדעל אין די אויגען און אין אלע גליעדער. און אט דערפיהלט ער אז ער שטורבעט איהם.

נאר דאס שטורבען איז שוין געוועזען אויפ'ן וואהר. דאס האט געשטורבעט דער אונטער־שמש, וואס איז געבען איהם געשטאנען און בייז געברומט:

— זייט מוחל, דא איז מיין ארט! איך דארף זיך לעגען. לייזער האט אנגעהויבען רייבען די אויגען. דערזעהענדיג אנ־שטאט דעם אלטען זלמן'ען — דעם אונטער־שמש איז ער צו זיך געקומען. ער האט זיך דערמאהנט אן זיין פלאן, אז ער בלייבט פון היינט אן אין בית־מדרש, נאר דער אונטער־שמש האט איהם טרוקען איבערגעגעבען, אז דא איז ניט קיין הקדש; די גבאים האבען פערזאגט, אז מען זאל קיינעם ניט לאזען נעכטיגען, עס איז גענוג די ישיבה בחורים, וואס שלאפען דא. אוים...

און געהענדיג צוריק צו דעם אלטען זלמן, האט שוין לייזער נישט געקוקט אויף די הייזער, וועלכע ער האט געבויט; עס איז געוועזען זעהר א פינסטערע נאכט און אין די אויגען איז איהם נאך פינסטערער געווען. זעהר פאמעליך איז ער גע־גאנגען, נאך פאמעליכער ווי ער האט געקאנט: עס איז איהם ליעבער געווען צו שלעפען זיך אין דער פינסטערער נאכט איי־דער צו קומען צו דעם אלטען זלמן'ען, צו זיין „מאהנער"... און וואס וועט זיין דער סוף?...

דער אלטער זלמן וועט איהם ווארטען נאך א פאר טעג, אבער ניט מעהר... אויפ'ן גאס וועט איהם אויסקומען צו לעגען זיך... אויפ'ן גאס!

— אוי! — האט ער א קרעכץ געטהאן ביי דעם רעיון...

און איצטער האָט ער זיך דערמאָהנט, וואָס זיין „אַלטע“ האָט איהם אַמאָל געזאָגט: „לייזער, אַלע בויען זיך, לאָ־מיר זיך אויך פערזאָרגען מיט א שטיבעלע“. „מען קען ניט — האָט ער איהר געענטפערט, — פאר מיין ארבייט פאר זיך, וועט מיר קיינער נישט בעצאָהלען“.

ער האָט איהר אפילו גוט געענטפערט, זי האָט דערויף ניט געהאט וואָס ווייטער צו רעדען; דאָך דערמאָהנענדיג זיך, אַז אָט באלד־באלד האָט ער זיך ניט וואו אהינצוטהאָן, ווערט ער אויף זיך אין כעס און זידעלט און שילט זיך אַליין:

— אַלטער נאַר! הייזער האָסטו געבויט און אויפ׳ן גאַס וועסט דו שטארבען....

ווען עקט חיים מלמד א בויגעל?

צוויי פרנסות האט חיים געהאט: ער האט געקנעלט און בייגעל געבאקט, און א וואונדערליבע זאך! — ער איז געווען א ארעמאן און האט געזוכט א דריטע פרנסה, נאר צו קיין דריטער פרנה האט ער שוין ניט געטויגט; א קול האט ער אפילו געהאט א הייזעריגליכען און האט געקלונגען זעהר הארציג און צובראכען, און ימים־נוראים וואלט ער געקאנט דאוונען פאר׳ן עמוד און כאפען דערפאר עטליכע רובל, — האט ער אבער, ניט פאר קיין אידען געדאכט, געהאט א קורצען אטהעם: רעדענדיג אפילו פלעגט ער זיך מוזען נאך יעדען ווארט אברוהען און חאפען דעם אטעהם. עס פערשטעהט זיך, אז מיט אזא „פעהלער" קען מען ניט האבען קיין העזה צו שטעלען זיך ימים־נוראים פאר׳ן עמוד, ביי אזעלכע לאנגע שמונה עשרה׳ס, וואס מען דארף איבער׳חזר׳ן ווארט און ווארט פאר׳ן עולם. דעם עולם געהט כלל ניט אן, צי חיים האט א לאנגען אטהעם, צי א קורצען און ער פערלאנגט פאר די עטליכע רובל, אז דער ש"ץ זאל פאהרען ווייטער און ווייטער, ניט אבשטעלען זיך אויף א רגע... חזנות איז ניט מלמדות — א מלמד קען אפילו קיין לונגען ניט האבען, מאכט אויך ניט אויס: מיט קליינע אינגלעך לערנען דארף מען קיין גבורה ניט האבען, אבער שטעלען זיך פאר א צבור, איז געווים ניט קיין קליינינקייט — דא דארף מען האבען א האלז, א הארץ און טאקי אן אטהעם...

קיין לייכטערע פרנסות, צו וואס חיים וואלט יא געטויגט. א׳ז אין שטעדטעל ניט געווען. צו א קראם פאר זיין ווייב האט חיים קיין „קאפיטאל" ניט געהאט. דער האלבער פוד מעהל,

פון וועלכען חיים פלעגט אויסבאקען אלע טאג בייגעל פאר דאס שטעדטעל, פלעגט איהם אויך שווער אנקומען, און דעריבער האט זיך חיים געמוזט בעגנוגענען נאר מיט די צוויי פרנסות און לעבען טאקי אין גרוים נויט...

די בייגעל פלעגט חיים באקען: ווינטער־צייט פאר טאג און זומער — ווי די זונן פלעגט אויפגעהן. זיין ווייב, עלקע, פלעגט דאס טייג פערקנעטען, די עלטערע טאכטער, ביילה, פלעגט וועלגערן און מאכען קיילעכדיג, דאס יונגערע מיידעל, גרונה, פלעגט עס ווארפען אין א הייסען טאפ וואסער, און פון טאפ פלעגט שוין חיים בכבודו ובעצמו אליין ארויסנעהמען און זעצען אין אויווען. ווי מען זעהט דא, האט חיים גענומען פאר זיך די שווערסטע מלאכה, נישט קוקענדיג, וואס ער איז דער שוואכסטער געווען פון די איבעריגע. דער טעם דערפון איז א פשוטער: ערשטענס איז דאס זעצען אין אויווען אנשטענדיגער, ווי קנעטען דאס טייג, און דאס איז ניט אזא בזיון פאר א אידען א תלמיד חכם, ווי חיים איז: זעצען איז א מאנסבילשע ארבייט. פסח אין "פאדריאד" פון מצות זיינען אלע זעצער מאנסביל. אמת, עס טרעפען זיך אמאל ווייבער אויך זעצערינס, נאר דאס איז א זאך, וואס געהט ארויס פון כלל, ווי למשל, אלע דאקטוירים זיינען מאנסבילען, פון דעסטוועגען טרעפט אמאל א „יודענע" אויך א דאקטארקע... צווייטענס, האט חיים גענומען די ארבייט פון זעצען צוליעב דער ווארעמקייט. חיים איז געווען אַ איד אהן א טראפען בלוט און איהם איז שטענדיג קאלט געווען. עס פלעגט טרעפען אמאל, אין די גרויסע היצען פלעגט חיים קענען א זאג טהאן צו די תלמידים: —מאכט צו קינדערלעך די טהיר, מיר איז עפעס מאדנע קאלט...

אט די ווארעמקייט, איז חיים'ן ניט נאר ווינטער, אפילו זומער אויך ליעב געווען, און ער פלעגט מיט גרוים תענוג שטעהן ביים אויווען, וואו דאס פייער האט אזוי פריינדליך, אין מזרח־

זיינ פון איווועז, געפלאקערט און בעלויכטען די ציילען בייגעל, וואס חיים פלעגט בריה'ש אויסזעצען אויפ'ן „פאר".

חיים איז געווען א בייגעל־בעקער, פלעגט אויסבאקען אלע טאג ביז צוויי הונדערט גראשענע בייגעל און פון דעסטוועגען האט ער אליין מיט דעם ווייב און קינדער, זעהר זעלטען א בייגעל פערזוכט, און חיים פלעגט זעהר אפט זיך ווינשען זיין א נגיד און עסען „אז אמת'ן ריינעם בייגעל"... „אז אמת'ער ריינער בייגעל" האט ביי חיים'ן געהייסען יענער בייגעל, וועלכען מען פערקויפט די בעלי הבתים פונ'ם שטעדטעל פאר א גראשען: וואס געהט ארוים פון איווועז ריין, טרוקען, און גלאנצט, ווי מיט א רויטליכער פארב. אזא בייגעל הייסט פערברווינט און ער איז טאקי זעהר געשמאק — ער צעשיט זיך ממש אין מויל; ווען מען גאט העלפט אויפעסען אזעלכע 5—6 בייגעל, קען ווערען געזונד ווי א מויער... אזעלכע גערא‏טענע בייגעל האט חיים מיט זיינע בני בית זיך ניט פערגונען צו עסען. צו א שעהנעם תכלית וואלטען זיי געקומען, ווען יעדער פון זיי וואלט אלע טאג אויפגעגעסען אזעלכע עטליכע גראשענע בייגעל!... דאס זעכציג־רובעלדיגע קנעלונג פאר'ן זמן, וואס חיים האט אין שטעדטעל, וואלט אויך ניט געטראגען, אפילו אז אלע בעלי־בתים זאלען איינצאהלען, — בפרט אז א גוטע העלפט שכר־למוד ווערט פערפאלען...

עסען פלעגט חיים, זיין ווייב און קינדער נאר פון אזא סארט בייגעל, מיט וועלכען עס פלעגט טרעפען א סבה: אז ער פלעגט צוגעברענט ווערען א ביסעל, אדער אין אש זיך איינריבטען, אדער אויף דר'ערד פון דער לאפעטע אראבפאלען און דערפון פערלירען זיין געהעריגע צורה. אזוינע מיני בייגעל פלעגט אבער טרעפען זעהר זעלטען, ווייל חיים האט זיך שטארק געהיט, אז קיין סבות זאלען זיך ניט טרעפען. צייטענווייז נאר,

ווען חיים׳ס יצר הרע פלעגט זיך שטארק צופלאקערן נאך א שטיקעל בייגעל, פלעגט ער גאט בעטן, אז עס זאל זיך טרעפען עפעס א סבה, און ניט פערלאזענדיג זיך אין גאנצען אויף גאט, פלעגט ער „ברויכען“ אייגענע מיטלען, אז א פאר בייגעל זאלען ניט ארויס גאנצע פון אויוועז. לאזען זיי בעצם ידו פערברענט ווערען, אזא העזה האט חיים ניט געקענט האבען; אליין קאליע מאכען — זאל דער אויבערשטער אויסהיטען, דאס איז א גרויסע טפשות און א חטא... נאר אבנארען זיך אליין און דאס ווייב און די בייגעל אפילו, דערויף האט חיים יא א העזה געהאט, און אין אזעלכע מינוטען, ווען דער יצר הרע — פן א בייגעל פלעגט זיך אויף איהם מתגבר זיין, פלעגט ער זיך כלומר׳שט פערטראכטען, וואו צו נעמען מארגען געלד אויף האלץ, נישט קוקען דערוויל אין אויוועז, זיך פלוצים א חאפ טהאן צום אויוועז מיט א געשריי:

— א — אי — אי!...

— וואס איז דארטען? — פרעגט דאס ווייב דערשראקען.

— אי—אי—אי! — שרייט אלץ חיים און הויבט אן ארויסנעמען געשווינד די בייגעל, צווישען וועלכע א פאר געפינען זיך אין גאנצען צוגעסמאליעט...

דאס ווייב און די צוויי טעכטער בעטראכטען די פאר בייגעל און זיפצען:

— ווער וועט זיי שוין איצטער קויפען?

— א משוגענער סיידען... זאגט חיים כלומרשט פערטרויערט און אין הארצען איז ער שטארק, שטארק צופריעדען: ער וועט היינט עסען א בייגעל... ערווארט נאר, אז עלקע זאל וועגען דעם דערמאהנען. ער וויל ניט ארויסטרעטען דער ערשטער — עס פאסט פאר איהם ניט, א איד טאר קיין „זולל וסובא“ ניט זיין...

און עלקע קוקט, קוקט אויף די פאר בייגעל און זאגט ענדליך ארויס:

— מען וועט שוין, ברוך השם, אליין מוזען אויפעסען— וואס זאל מען טהאן? גע'פטר'ט א קאפיקע...

און נאכ'ן דאווענע וואשט זיך חיים מיט מעהר „פאראד", ווי שטענדיג, זאגט שאו ידיכם מיט א נגון און מאכט המוציא אויף א גאנצען בייגעל, האטש א פערברענטען.

און יענער טאג איז ביי חיים'ען א מין יום־טוב. און ווען ער וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער יענעם טאג מיט די תלמידים נאר ביז מיטאג געלערנט, ווי למשל ראש חדש, ווען זיין עלקע קאכט א „בעסערן וואַרמעס"...

דער אורח.

זעליג דער מולער, צי ער האָט ארבייט, צי ניט, געהט שטענדיג פערשמירט אין לעהם און ניט נאָר די בגדים, אויב מען קען זיי אזוי אָנרופען, נאָר אויך דאָס גאנצע פּנים איז ביי איהם דערין אויסגעשמירט. און אז מען קוקט זיך אין איהם איין, דאכט זיך, אז ער איז אין גאנצען א לעהמענער.

זעליג האָט ווינטער קיין ארבייט ניט, זעלטען ווען ער קריגט א שטיקעל ארבייט ביים בעקער, איז דאָס אויך נאָר אויף אַ האַלבע שעה, און דאָך איז ער ווינטער אזוי אויסגעשמירט ווי זומער, ווען ער האָט פיעל ארבייט. עפּעס דאכט זיך, אז דער לעהם איז אויף איהם פערטריקענט געוואָרען און עס איז שוין גאָר קיין סגולה ניטאָ איהם אראָפּצוּוואַשען.

זעליגען קען יעדער דערקאָנען פאר א האלב ווערסט. זיין גאנצער הילוך, זיין איינגעבויגענע פּלייצע, פון די מולטערס לעהם, וואָס ער האָט אין זיין לעבען איבערגעטראָגען, שיידען איהם אָפּ פון אַלע אנדערע אידען אין שטעדטעל און ער וואַרפט זיך שטענדיג אין די אויגען. אין א גרויס געלויף אין גאַס, ביי יעדער רעדעל, אפילו אין בית־המדרש, ווען א בעריהמטער מגיד „זאָגט" און די אָנזיכטיגסטע בעלי־בתים פערלירען זיך צווישען גרויסען עולם, זעהט מען נאָר איין זעליגען, און יעדערער, אויב ער טראָגט נאָר א שטיקעל רעכטען בגד, היט זיך פון זעליגען ער זאָל חלילה זיין בגד אין לעהם ניט פערשמירען.

נאָך פּורים, אז דער עולם הויבט זיך אָן צו קאַלכען, קען מען זעליגען סיידען פערבייטען מיט דעם צווייטען קאַלכער חיים „האָזש", וועלכער איז אין איין הויף מיט זעליגען. זעליג'ס

קליידער בעדעקען זיך דאָן אין גאַנצען אין ווייסע קייקעלעך און די היטעל, וואָס האָט אין מיטען א ריס איז דורכאויס פֿערקאַלכט, אזוי אז דער ריס זעהט זיך ניט און מען קען דעריבער מיינען, אז זעליג דער מולער טראָגט א גאַנץ היטעל.

און וואָס א טאָג נעהנטער צו פּסח, ווערט זעליג אַלץ ווייסער און ווייסער, און אָנהויב ניסן אז די לבנה איז נאָך ניטאָ און די פֿינסטערניש אין שטעדטעל איז זעהר גרויס, בעגעגנענדיג זעליגען, דערפֿרעהט מען זיך ממש: פֿאַר דער שיין פֿון זיין ווייסקייט קען מען זעהן ווי דורכצוקריכען די בלאָטע, וואָס שפּיעלט זיך אין שטעדטעל אָנהויב ניסן פֿונאַנדער, אז מען קען אין דער פֿינסטער דערטרונקען ווערען.

און פֿון פּורים ביז ניסן ווארפֿט זיך זעליג יעדערן אין די אויגען. ער איז דער איינציגער, וואָס צייכענט זיך אויס מיט זיין אויסזעהן, און ווען אין שטעדטעל, למשל, קיין מאָדע, אָדער בעסער געזאָגט, קיין „מנהג“ ניט געווען דאָס קאַלכען זיך, און אזא אָבגעווייסטער ווי זעליג וואָלט אהין אריינגעפאלען, וואָלט מען נאָך איהם געווים נאָכגעלאָפען, ווי מען לויפֿט נאָך נאָך בעריל דעם משוגענעם, אזוי אבער קוקט מען אויף זעליגס אויסזעהן, ווי אויף א געוועהנליכע זאַך. יעדער שטעדטעלדיגער איד, אפֿילו א אינגעל, פֿערשטעהט ווי באַלד זעליג איז א מולער און א קאַלכער מוז ער אזוי אויסזעהן, ווי דען אנדערש?...

פֿערשוואונדען פֿון דער סצענע ווערט זעליג ערב פּסח. ניטאָ זעליגען! און ווען מען וואָלט איהם ווי נויטיג געדאַרפֿט האָבען, וואָלט מען איהם בשום אופֿן ניט געפֿונען, ווייל אויף דער ארבייט נעהמט מען איהם שטענדיג פֿון גאַס; וואו זעליג וואָהנט ווייסען נאָר יחידי סגולה, א פּאָר שכנים, און דער שמש פֿון בית־מדרש.

נאָר זעליג האָט זיין ארבייט אָבגעטהאָן ביז ערב־פּסח און קיינער דאַרף איהם ניט און ערב פּסח מאכט זיך זעליג פּסח׳דיג, און פּסח׳דיג מאכען זיך דאַרף ביי זעליגען געדויערן זעהר

לאנג. ניט אזוי גרינג איז אראבוואשען אזוי פיעל לעהם און אזוי פיעל קאלך פון פנים, פון דעם גאנצען גוף. נאר זעליג רייניגט זיך, ער געהט אין באד און וואשט זיך דארט זעהר לאנג, האטש עס איז זעהר ענג. קומענדיג פון באד רייניגט ער אויס זיינע שטיוועל, אנווייקענדיג פריהער זיי גוט אין וואסער. שפעטער אביסעל הויבט ער אן זיך איבערטהאן. פארטיג ווערט ער קוים, ווען מען געהט שוין דאווגען און דאס ווייב זיינס, די ביינאכטיגע מלכה, טרייבט איהם: „געה שוין, זעליג, אין שוהל, ביזט שוין ריין“.

נאר זעליגען גלויבט זיך עפעס ניט. איהם דאכט זיך, אז דער שפיץ נאז איז אין קאלך, אז הינטען איז דער גאנצער יום־טוב׳דיגער סורדוט אין ווייסע פלעקען, האטש ער האט אין סורדוט קיינמאל ניט געארבייט, און ער זעהט זיך נאך אמאל ארום, ביז ער איבערצייגט זיך, אז ער זעהט שוין אויס ווי א „מענש“.

אין בית־מדרש קומט ער צו דער מנחה׳דיגער שמונה־עשרה, און ער זעצט זיך אוועק אויפ׳ן באנק הינטער דער בימה. דאס איז די איינציגע באנק, וואס איז א קהל׳שע און וואו „שטעדט“ זיינען ניט קיין פערדונגענע.

די עטליכע אידען, וואס דאווגען ביי דער באנק, קוקען אויף איהם, קוקען און ווילען עפעס פרעגען. זעליג קוקט אויף זיי אויך. ער דערקענט זיי יעדערן, ער האט כמעט ביי יעדערן די שטוב געקאלכט...

ער וויל זיי עפעס זאגען, נאר ער האלט זיך איין, ניט האבענדיג אייגענטליך וואס.

— שלום־עליכם! פון וואנען איז א איד?...

ביים דריטען „שלום־עליכם“ קומט שוין זעליג צו זיך און מיט א געלעכטער׳ל נעהמט ער זיי ארויס פון טעות.

—איהר דערקענט מיך ניט? שטעלט ער אן זיינע אויגען.

— ניין, הערט ער אן ענטפער, און באלד א פראגע: „ווער זענט איהר דען?“

— א געלעכטער, כ׳לעבען... איך האב דאך ביי אייך די שטוב געקאלכט... זעליג דער מולער...

— טפו, מיינע שונאים! — שפייט דער ערשטער אוים נאך דער ערקלערונג. — וואס עס קענען זיך טרעפען געשיכטען! איך האב געמיינט, אז דאס איז ווער ווייסט ווער, ערשט זעליג דער מולער גאר.

און די אידען ביי דער באנק שמועסען וועגען זייער טעות, ניט קוקענדיג שוין מעהר אויף איהם. זעליגען פערדריסט וואס ער האט אט די נארישע בעל־גאוה׳דיגע בעלי־בתים אויסגעזאגט זיין יחוס.

— א קריינק זיי אין די ביינער, טראכט ער אין הארצען. געעחיי וואלטען די „יאלדען" געמיינט, אז איך בין טאקי ווער ווייסט ווער!

נאר יעדעס יאהר קען זעליג זיך ניט איינהאלטען און זאגט אוים זיין יחוס...

בולקעס.

ביי פריידע, שלמה דעם שניידערס איז מען אפילו ברויט אויך געווען זשעדנע, נאר אזוי ווי דאס ברויט האט זי אליין געבאקען און באקען האט זי ניט געקענט און עס איז שטענדיג ארויס אדער טייג אדער פערברענט און דאס עצם מעהל איז געווען שווארץ און זאמדיג, האבען זיך די זעקס קינדער, וואס זי האט פערמאגט, פאר ברויט ניט געשלאגען. א בולבע איז געווען שוין א זאך וואס עס איז כדאי צו מאכען סקאנדאל. און אויך ניט פאר אלע מינים בולבעס. אויב די בולבע איז געווען פון א העכערן מין, וואס הייסט סלאנקע און איז געווען געשיילט און מיט זאלץ געקאכט, האט זי זוכה געווען אז מען זאל פאר איהם מקריב זיין עטליכע „קניפ", גראפען און דאס גלייכען, טאמער איז אבער די בולבע געווען פון דעם נידריגען מין, וואס האט געהייסען „מאסקוי־קע", א מין וואסערדיגע, פאר אזא פרי האט מען זיך נאר אונ־טערגעשאלטען און אויך ניט זעהר הויך.

סקאנדאלען זיינען ערשט פארגעקומען פרייטאג פריה ביי די בולקעס.

שטעלט זיך פאר, אז פריידע שלמה'ס האט געבאקען אויף שבת פיער פונט ווייצענס, האט זי פון די פיער פונט מעהל קודם כל געמוזט האבען דריי חלות אויף קידוש און די איבריגע אויף בולקעס אויף פרייטאג. וואלט טאקי פריידע אויסען געווען די בולקעס נאר אויף פרייטאג אליין, וואלט נאך געווען ווי־עס־איז, דען די פיער פונט מעהל פלעגען אייגענטליך אויסער די דריי חלות, נאך ארויסגעבען פון זיך אכט־ניין בולקעס, אז מען זאל זיי דארפען קויפען ביי דער בעקערין, וואלטען זיי

געקאָסט צו זעקסערלעך. איז אָבער פריידע שלמה׳ס א גרויסע פערזאָרגערין, באַקען באַקט זי די בולקעס כלומר׳שט אויף פריי־טאָג, און מיינען מיינט זי אויפ׳ן מיטען דער־וואָך... און טאַקי אויף דעם קומענדיגען שבת א קוגעל מאַכען. פריידע שלמה׳ס זאָגט, אַז א קוגעל פון אַן אַלטער אָנגעווייקטער בולקע איז פאַר מלכים צו געבען — אַזאַ מאכל איז דאָס, א שאָד נאָר וואָס די בולקע דערלעבט ניט אַלט צו ווערען. ביז דינסטאָג קען זי די פערבליבענע עשירות בשום אופן ניט איינהיטען און פון אונ־טער די הענד גנב׳עט מען זיי אַרויס און מען פרעסט זיי אויף — פרעסען זאָלען זיי די ווערים! וואָרים פריידע האָט דען — ווי זי קלאָגט זיך — קינדער? שדים האָט זי, פרעסער, זויפער! און „ער“, שלמה אַליין, איז דען בעסער? ער איז אויך א גוטער טרפה׳נער האלז. זי האָט איהם דען ווייניג מאָל געכאַפּט נאָך פאַר׳ן דאַווענען — אַזאַ שניידערוק — קייענדיג בולקע. באַקאָם זאָל איהם אַרויס!...

נאָר דאָס איז אָבער אַלץ געזאָגט בנוגע די בולקעס, וואָס בלייבען אויפ׳ן מיטען־וואָך. פרייטאָג אָבער איז זי אַליין ניט קיין שטיעף־מאַמע און גיט יעדען קינד, לויט די יאָהרען, צו שטיקלעך בולקע צום מילכיגען קרופּניק, וואָס זי קאָכט טאַקי לכבוד פרייטאָג. איהם, דעם שפּייזער, גיט זי א גאַנצע בולקע, נאָר וואָס קלעקט פאַר איהם א בולקע? ווי א פערד א צוקער־לעקעך, אַזוי זאָגט פריידע, נאָכדעם ווי ער שלינגט זי איין ביי די ערשטע פּאָר לעפעל קרופּניק און בעט נאָך א שטיקעל. עס פערשטעהט זיך, אַז דאָס בעטען איז נאָר אויס געוואָהנהייט. פריידע ענטפערט איהם אפילו ניט, אַזוי צוקאָכט איז זי. סטייטש! א מענש זאָל זיך קיינמאָל ניט אָנעסען! ניט אַזוי גיך אָבער ווערט זי מוסכם מיט די קינדער, איבערהויפּט מיט די קלענערע. מען רייסט זי פון אַלע זייטען: מאַמעלע, נאָך א שטיקעל; מאַמעלע, נאָך איין ביס, און גאָר דאָס יונגסטע זעקס־יעהריגע גאָלדעלע וואָס קען נאָך קיין קוף ניט זאָגען, שפּריים

זיך אויס אויף דער ערד, פערוואָרפט דאָס קעפּעל און שרייט אין איינע קולות:

— נאָך בולטע!

און פריידע ענטפערט איהם צום גראַם:

— נאָך א סטולטע וועל איך דיר געבען. דאָס הייסט, נאָך א מכה, און דאָס קינד וויל אבער פאָרט נאָך א בולטע — הויבט זיך די שטוב.

א טאָג פאַר פּסח באַקט פריידע אויף דעם ערב־פּסח'דיגען אנבייסען די זעלבע פיער פונט ווייצענס; קיין חלות אויף שבת דאַרף זי שוין אבער נימ. עס געהען אַרויס א בולקעס 12—13, זי בעהאַלט עס ביז מאָרגען פריה און גיט קיינעם ניט א ביסען.

אין דער פריה. ערב פּסח, וועקט זי די קינדער:

— שטעהט אויף ממזרים, די בולקעס עסען, באַלד פער־ברענט מען חמץ און מען וועט ניט טאָרען עסען.

די קינדער אבער, אלע פערהאַרעוועטע פון דעם נעכטיגען שייערן און כשר'ן אויף פּסח, שטעהען ניט אזוי שנעל אויף און פריידע מוז נאָך אויסשיטען איהר גאַנצען רעפּערטואַר קללות.

ענדליך זיינען שוין די אויפגעשטאַנענע. שלמה קומט שוין פון בית־המדרש, וואו עס איז אן ערב־פּסח'דיגער סיום געווען און ער האָט גענומען דאָרט אביסעל בראָנפען מיט פערבייסען. פריידע טרייבט:

— נו, גיכער, לאָמיר שוין אנבייסען די בולקעס מיט די מילך; באַלד דאַרף מען דאָך חמץ פערברענען.

— מיר ווילט זיך גאָר ניט עסען... כ'לעבען — וויצעלט זיך שלמה, האַלב־שכור'לעך... כ'האָב גענומען א ביסעל בראָנפען...

— מיר ווילט זיך נאָך אויך ניט עסען, אויף נאמנות! — קלאָגט זיך דאָס עלטערע מיידעל, קוקענדיג אויף דער מוטער מיט די בולקעס.

— איך וויל נאָך אויך ניט... זאָגט א קינד.

קורץ, עס ווייזט זיך ארויס, אז קיינער וויל אויף צו־להכעיס ניט עסען. פריידעס אויפרעגונג איז ניט משער צו זיין.

— איהר פרעסט, צי ניט? — ברענט זי און כעס'ט, — ווארום איך וועל אייך מיט געוואלט ארייןשטאפען.

שלמה געהט זיך וואשען, נאך איהם די קינדער.

מען שטעלט זיך אלע ארום דער מולטער בולקעס, פריידע גיסט אן יעדען צו גאנצע גלאז מילך און סטארעט זיך פריינד־ליך צו זיין; זי דארף יעצט זייער טובה.

— עסט, קינדערלעך.

הערענדיג אזא ווייכקייט פון דער מאמען, ווערען די קינ־דער געריהרט און עסען מיט געוואלט א ביסען נאך א ביסען. אבער אז די מילך איז געענדיגט בלייבט נאך אין מולטער זעקס בולקעס.

פריידע קוקט אויף זיי פערצווייפעלט.

— משומדים, עסט! זאל איך ארויס ווארפען זעקס בול־קעס?... פרעסט!

— כ'לעבען עס געהט ניט מעהר... בעט זיך שלמה — איך וואלט דיר אודאי צוליעב געטהאן...

— נו, און איהר? — ווענדט זי זיך צו די קינדער.

די בעסערע, מעהר געהארכזאמע קינדער, וואס ווילען צו־ליעב טהאן דער מאמען, נעהמען נאך צו ביסען, די ערגערע אבער האלטען אין איין טענה'ן:

— עס געהט ניט!...

עס העלפט ניט פריידעס ניט דאס בעטען מיט גוטען, ניט דאס שילטען; און א פערצווייפעלטע מוז זי א פיער בולקעס ארויפטראגען אויפ'ן בוידעס, וואו עס ערווארט זיי פערשימ־לונג און פערדארונג...

און זי שילט פול מיט ערביטערונג:

— זאל פון אייך ווערען וואס פון די בולקעס וועט איבער יום־טוב ווערען...

נאָר אין הארץ גיסט זי ערשט אוים א זייגער עלף, ווען די בולקעס זיינען שוין אויפ'ן בוידעם, דער חמץ פערברענט און קיין מצה טאָר מען ניט און עס איז א שאָד צו עסען — און אָט ערשט דאַן איז זיך מישב א קינד און מורמעלט ארויס:

—עס ווילט זיך עסען...

און באלד ווייזט זיך ארויס, אז אלע ווילען עסען...

דאָ פעהלען שוין פריידע'ן קללות אוים, און זי מוז קיה־לען איהר הארץ מיט א קלאַפּ, און זי רייצט זיך:

— אויפ'ן בוידעם ליגען פיער בולקעס...

און די קינדער הויבען אָן שטארק חרטה האָבען אויף זייערע זינד, וואָס זיי האָבען אין דער פריה ניט געגעסען, נאָר די תשובה איז שוין שפּעט. און שלמה אליין, וועלכער האָט זיך שוין אויך גוט אויסגעהונגערט, געהט ארום א האלבער א פסח־דיגער און מורמעלט:

— היינט זיי א חכם און טרעף, אז עס וועט זיך באלד וועלען עסען...

און א הונגעריגער ווארט ער אויפ'ן סדר, וועלכער וועט נאָך ערשט העט־ווען זיין...

און א הונגעריגער נעהמט ער אויף זיך, בלי נדר, אז אי־בער א יאָהר וועט ער אויפעסען אלע בולקעס, איבער א יאָהר וועט ער פאר'ן בוידעם ניט לאָזען קיין ביסען.

איבער א יאָהר איז אבער ווידער די זעלבע מעשה.

האָט שוין פריידע אמאָל געפּרובט באקען נאָר דריי פונט, איז אויך געבליעבען א דריי בולקעס. ניט אנדערש ווי אימיצער האָט פערשאָלטען, ניט אנדערש!...

א דראַמאַ איבער 5 קאַרטאָפּעלס.

— וואָס מען קען שוין די קאַרטאָפּעל אָבזייען ? — האָט פריידע געפרעגט מיט א שטאַרק ערנסטען פּנים, קוקענדיג צום טיש, וואו איהר מאַן, שלמה דער שניידער האָט געגעסט מיט צוויי פּועלים.

שלמה האָט נאָך אפילו קיין צייט ניט געהאַט צו לאָזען די ארבייט, ער האָט נאָך געדאַרפט איין ארבעל ענדיגען און צו־שניידען א פּאָר הויזען פאַר די פּועלים, נאָר דערהערענדיג דאָס וואָרט קאַרטאָפעל, האָט זיך ביי איהם דער „יצר הרע" אַזוי צופלאַמט, אז ער האָט גלייך אויסגערופען :

— וואָס פרעגסט דו, נאַרישע אידענע ? אודאי אָבזייען ! קאַרטאָפעל, אז עס ווערט פערטיג, זייט מען עס אָב. וואָס דען לאָזען איבערקאָכען זיך ?...

— אליץ וויים ער ! — האָט פריידע זיך געקרימט.

— וואָס עפּים גוטע קאַרטאָפעל ? זיי צופאַלען ? — האָט שלמה געפרעגט, ניט בעמערקענדיג פריידעס קרימערייי...

— וועסט עסען, וועסט דו וויסען ! — האָט פריידע ביין געענטפערט.

— נו, חברה ! נעמט צו פון טיש, לאָז מען שוין עסען אָנבייסען ! — האָט שלמה געקאָמאַנדעוועט מיט א לוסטיג פייער'ל אין די אויגען.

די „חברה" וואָס איז בעשטאַנען פון צוויי דארע בחורים־לעך, האָבען פלינק אוועקגעוואָרפען די ארבייט, פּונקט ווי זיי וואָלטען עס מעהר צוריק קיינמאָל ניט בעדאַרפט נעהמען, האָבען אוועקגעשטעלט דעם פּרעס אונטער'ן טיש און זיינען שוין גע־

ווען גרייט מיט זייערע הונגעריגע מיילער איינשלינגען דאָס, וואָס די „גוטע" בעל־הבית׳טע זייערע, פריידע, וועט זיי דער־לאַנגען.

נאָר ביי פריידע׳ן איז עס נאָך קענטיג, ניט אין גאַנצען פערטיג געווען, זי האָט זיך נאָך געפּאָרעט מיט גרויס פערטראַ־גענקייט אין אויווען, פּונקט ווי דאָרטען וואָלט זי היהנער גע־בראָטען.

אַז פריידע האָט שוין מיט גאָט׳ס הילף די קאַרטאָפעל פון אויווען ארויסגענומען און אוועקגעשטעלט דאָס טעפּעל אויפ׳ן פּריפּעטשיק, האָבען די צוויי פּועלים פרייער אָבגעאָטהעמט; שלמה אליין, אלס בעל־הבית איז מיט ברייטקייט צוגעגאַנגען צום פּריפּעטשיק, און איידער פריידע האָט נאָך גענומען אבזייען, האָט ער א האַפּ געטהאָן פון טעפּעל מיט די הענד א צוגעברענטע קאַרטאָפּעל; די קאַרטאָפּעל איז אבער זעהר היים געווען, שלמה האָט זי ניט געקענט איינהאַלטען, און זי איז ארויסגעפאַלען פון זיינע הענד אויף דר׳ערד.

די צוויי פּועלים, וועלכע האָבען צום אָנהויב איהם שטאַרק מקנא געווען און ניט פערגונען, וואָס ער געהט צו צום טעפּעל נעהמען א קאַרטאָפּעל, האָבען זיך ווי מיט נקמה צולאַכט אויף דער שרעקליכער סיבה.

און פריידע האָט אויפגעעפענט איהר מויל און האָט אָנ־געהויבען צו שרייען:

— א קאַרטאָפּעל גע׳פּטר׳ט! טריפה האלז! איינהאַלטען קען זיך דאָס ניט, אזוי ווי איך וואָלט עס געטראָגען פערקויפען.

שלמה׳ן האָבען פריידעס קולות קיינמאָל ניט געאַרט. בפרט ווען עס געהט אין א קאַרטאָפּעל, און ווען זי האָט שוין די קאַר־טאָפּעל געזייעט, האָט ער זיך מכין געווען ווידער א האַפּ טהאָן פון טעפּעל א קאַרטאָפּעל. נאָר פריידע בעמערקענדיג עס (אויך האָט פריידע שוין געקאָנט איהם!) האָט מיט א ווילדען כעס א געשריי געטהאָן:

— דו לאָזט מיר פרעסער, אבזייען די קארטאָפעל, צי ניט, וואָרום איך שיט אוים באלד דעם טעפעל קארטאָפעל אויף דר'ערד.

שלמה האָט מורא געהאט צוליעב איין קארטאָפעל פער־שפּיעלען די גאנצע, און קוקענדיג מיט אפעטיט אויפ'ן טעפּעל, איז ער זיך געגאנגען וואשען.

— איהר האָט, א פּנים, מורא פאר הייסע — האָט ביי'ם וואשען זיך איינער פון די פּועלים, בערציק, געפּרובט מאכען א שמועס וועגען דער אראָבגעפּאלענער קארטאָפּעל.

שלמה האָט איהם גאָר ניט געענטפערט, נאָר מיט א שארפקייט אויף איהם א קוק געטהאָן. דער פּועל האָט חרטה געהאט וואָס ער האָט דעם „בעל הבית אויפגערייצט פאר'ן „אנ־בייסען" און האָט אין הארצען א נדר גענומען קיין זייטיגע זאַ־כען מיט'ן בעל הבית קיינמאָל ניט רעדען. „חאפּט איהם דער רוח, הענגט ער זיך אויף!"...

דער „עולם" האָט זיך געזעצט צום טיש, פריידע האָט פריי־הער דערלאנגט דאָס ברויט, נאָך דעם האָט זי צוגעטראָגען א פּאָר זויערע אוגערקעס מיט ראָסעל.

— גוט! גוט! — האָט שלמה געלויבט,קארטאָפּעל האָט ליעב א זויערן אוגערעק, דאָס ליגט אזוי אין דער טבע... גוט—גוט!

באלד האָט פריידע אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש א גרויסע לעדיגע שיסעל. דאָס איז געווען א מין דריטער קלונג, אז קארטאָפּעל געהט! און ווירקליך האָט אין א רגע ארום פריידע צוגעטראָגען דאָס טעפּעל און האָט מיט גרוים בריה'שקייט איבערגעקעהרט און אנגעהויבען שיטען אין שיסעל אריין. שלמה האָט געקוקט ווי די קארטאָפּעל האָבען פרעהליך איינע נאָך דער אנדערער געיאגט זיך און געפלויגען מיט שמחה און ער האָט העכסט צופריעדען אויסגערופען:

— גוט — גוט! א חוואט! נאָר דאכט זיך אז ווענינלעך

א ביסעל! — האָט ער צום סוף געמאַכט אַ בעמערקונג, זע־הענדיג, אַז די שיסעל איז ניט פול.

— עס וועט דיר זיין גענוג צו לעבען! — האָט פריידע מיט רוגזא געענטפערט.

שלמה האָט די ערשטע קאַרטאָפעל גענומען, נאָך איהם האָבען גענומען די צוויי בלייכע דאַרע פּועלים, הערציק און בערציק, און די סעודה האָט זיך פרעהליך אָנגעהויבען. ביי דער צווייטער קאַרטאָפעל איז שלמה אריין אין זיין ראָלע און האָט פערקאָשערט אביסעל די היטעל, ווי זי וואָלט איהם געשטערט צו שלינגען. און די צוויי דאַרע בלייכע פּועלים האָבען ווילד גע־גלאָצט די אויגען: די קאַרטאָפעל איז פאַר זיי צו הייס גע־ווען; וואַרמען, וויעדער, זיי זאָלען זיך אביסעל אָבקיהלען האָבען זיי מורא געהאַט, אַז ר׳ שלמה זאָל זיי מיאוס ניט אָבטהאָן, און זיי האָבען געשלונגען הייסע שטיקער...

אַז שלמה האָט געהאַלטען שוין ביי דער זעקסטער קאַר־טאָפעל, האָט זיך די טהיר געעפענט, און עס איז אריין אין שטוב חיענע די שוסטערקע, וואָס האָט געוואָהנט געגענאיבער און האָט זיך געהאַלטען מיט פריידע אין קרובה׳שאַפט. שלמה אַליין, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, האָט אפילו אויך ניט גע־שטאַמט פון גרויסען יחוס, פון דעסטוועגען האָט ער זיך מיט דער שוסטערין אביסעל געשעמט, וועניגסטענס ניט צופריעדען גע־ווען מיט איהר און פלעגט זי ניט ליידען.

— וואו איז פריידע? — האָט חיענע געפרעגט קוקענדיג צום טיש, וואו די חברה האָט „געריבען" די סעודה.

— איך וויים וואו! — האָט שלמה טרוקען ארויסגע־ברומט — מסתמא אין קיך!

— איך בין דאָ חיענע! — האָט זיך געהערט פריידעס קול פון קיך.

פריידע איז ארוים פון קיך.

— מען דאַרף אַנקאַרמענען אַזאַ „צעקער", אַזאַ „פלוימע"!

האט זי זיך געקלאגט פאר חיענען, רק מען פארעט זיך, ברוך השם!

— דו האסט היינט גאר געקאכט אויף אנבייסען קארטא־פעל — האט חיענע געפרעגט, קוקענדיג מיט הונגעריגע אויגען צום טיש.

— יא, קארטאפעל, — האט פריידע געענטפערט ווי מיט א זיפץ, — איך האב אפילו קיין צייט ניט צו עסען. נעהם, חיענע, א קארטאפעל, האט זי ענדליך צוגעלעגט, ווי מיט א האלבען מויל.

שלמה האט מיט כעס א הוסט געטהאן, און די צוויי פועלים זיינען בלייבער געווארען.

— מען דארף טאקי פערזוכען א קארטאפעל — האט חיענע זיך פרום פערקנייטשט צוגעהענדיג צום טיש נעהנטער.

שלמה האט זיך נערוועז א הויב געטהאן פון באנק און זיך צוריק אראבגעלאזען, ניט וויסענדיג וואס צו טהאן פאר כעס.

— טייערע קארטאפעל! — האט חיענע געלויבט, עסענ־דיג די קארטאפעל מיט גרויס אפעטיט.

„זאל איהר באקאם ארוים!“ — האט שלמה אין הארצען געשאלטען.

— גאר גוטע קארטאפעל, וואו האסטו דאס געקויפט? — האט חיענע אלץ געלויבט און גענומען נאך איינע.

שלמה האט א ציטער געטהאן. ווען ער וואלט זיך ניט גע־שעמט, וואלט ער א חאפ געטהאן די שיסעל צו זיך און ניט געלאזט, נאר ער איז אזוי שטארק ניט געווען און ער האט נאר זעהר כעס'דיג געהוסט.

— וואוילע קארטאפעל, עס צוגעהט אין מויל! — האט חיענע אלץ געלויבט און האט גענומען א דריטע קארטאפעל.

— „א רוח אין איהר טאטען אריין, וואס איז דאס פאר א העזה!“ — האט שלמה שטיל געקאכט. „דעם מוח וועל איך איהר פלעטען!“...

— מאָרגען, אם ירצה השם, דאַרף מען אויך קאָכן קאַר־טאָפּעל — איך האָב שוין לאַנג ניט געקאָכט.

— אַז מען האָט ניט, קאָכט מען ניט, עסט מען ניט — האָט שלמה געברומט אָהן צוזאַמענהאַנג, נאָר פאַר ווילדען חשק צו שמעכן דער אָרעמער קצבנ׳טע, דער מיאוסער שוסטערקע, וואָס פרעסט אויף זיינע קאַרטאָפּעל.

— ניין, ניט דאָס, איך האָב ניט קיין צייט צו שיילען — האָט חיענע, ניט פאַרשטעהענדיג שלמה׳ס כעס געענטפערט און האָט גענומען נאָך אַ קאַרטאָפּעל.

— „שלעכט!“ האָט שלמה געטראַכט און אַ וואָרף גע־טהאָן אַ פאַרצווייפעלטען בליק צו די צוויי פּועלים, ווי ער וואָלט זיי געזאָגט: חברה וואָס שווייגט איהר, ראַטעוועט! שוין פיער קאַרטאָפּעל! — די פּועלים האָבען אָבער גאָר נישט פאַרשטאַ־נען און חיענע האָט גענומען אַ פינפטע קאַרטאָפּעל. . . .

. . . .

— דו ! ! ! — האָט שלמה ווילד אויסגעברומט, אַז חיענע איז אַרויס. — דו ! ! ! וואָס האָסטו איהר געבעטען עסען קאַרטאָפּעל, האַ? „בעל צדקה!“

— איך וויים, — האָט פריידע, ווי פאַרשולדיגט געענט־פערט, מען קען דאָך ניט זיין קיין „חזיר“ — אַ מענש געהט אַריין, בעט מען עסען, זי דאַרף דאָך אָבער אויך קיין חזיר ניט זיין, זי דאַרף דאָך האָבען איהר אייגענע איידעלקייט און ניט עסען.

— דיינע אַ קרובה וועט האָבען איידעלקייט! — האָט שלמה געברומט.

— דיינע קרובים זיינען טאַקי זעהר איידעל! לייבטשי דיין טייערער פעטער, אַז ער קומט אַ מאָל שבת פרעסט ער אויף אַלץ...

— שווייג! — האָט שלמה זיך צעקאָכט. דערזעהענדיג שוין באַלד די דעק פון שיסעל און דערמאַהנענדיג זיך, אַז וויש

די שוסטעריין וואָלט ניט אריין וואָלט נאָך מיט פינף קאַרטאָ־פעל מעהר געווען — אויף זיין חלק צוויי און אפשר דריי...

— איך האָב מורא פאַר דיר טאַקי! — האָט פריידע זיך ניט אונטערגעגעבען.

בערציק און הערציק האָבען גענומען נאָך צו קאַרטאָפּעל.

די שיסעל איז נאָך לעדיגער געוואָרען, און שלמה'ן האָט זיך נאָך געוואָלט, אזוי שטאַרק געוואָלט שלינגען זיי, שלינגען אהן א סוף, און די פינף קאַרטאָפּעל, וואָס חיענע, די מיאוסע שוסטעריין, האָט אויפגעפרעסען האָבען איהם רוהען ניט געלאָזט, און ער האָט ווידער א ברום געטהאָן:

— דו שווייגסט!?... איך פּלעט דיר דעם מח.

— איך לאָך פון דיר! — האָט פריידע זיך ניט געוואָלט אונטערגעבען.

די שיסעל איז לעדיג געוואָרען, אויף שלמה'ן איז אָנגע־פאַלען א ווילדער כעס: די פינף קאַרטאָפּעל האָבען איהם באמת געפעהלט און זי לאַכט נאָך פון איהם. — זי, וואָס זי האָט אזא פרעסעריין פאַר א קרובה. ער האָט פאַר כעס ניט געקענט רעדען.

ער האָט נאָר געזוכט עפּעס אויפ'ן טיש, דאָס האַרץ איז געווען איבער פול מיט רציחה. פריידע האָט בעמערקט זיין רציחה, און עס האָט איהר אויך שרעקליך פערברענט; זי האָט אפילו איין קאַרטאָפּעל ניט פערזוכט, זי האָט קיין צייט ניט געהאַט, און ער האָט זיך אָנגעפרעסען ווי א פּויער און ער שרייט נאָך און זי האָט א געשריי געטהאָן:

— גזלן דו, פרעסער, שכור!

— וואו איז די שער? די שער? די שער!! — האָט שלמה פאַר רציחה געשריען. איך וועל איהר פּלעטען דעם מח.

און די שטוב האָט זיך געהויבען אין דער לופטען..

דער קראנקער פינגער.

ביי זעליגען, א בלאסער אכצעהניעהריגער פועל, וועלכער ארבייט שוין ביי לייזער דעם שניידער צוויי יאהר און בעקומט שכירות פופציג רובל א יאהר מיט קעסט, האט „אנגעריסען" א פינגער און אקוראט יענער פינגער, אהן וועלכען די נאדעל קען ניט אויסקומען, מוז איהם נויטיג האבען. ערב רייסען האט זעליג קיין יום־טוב דערפון ניט געמאכט. ער האט אפילו גע־וואוסט, אז דעם יום־טוב פון פינגער־רייסעניש, וועט ער מוזען פייער'ן, עס העלפט ניט קיין חכמות: ער האט אבער געמאכט עטליכע טעג „נדחה", אבגעלעגט אויף מארגען, איבער־מארגען און ווייטער אויף מארגען. דעם לעצטען פריה־מארגען איז ער אבער אויפגעשטאנען מיט א פינגער, וואס האט געהאט דעם אויסזעהן פון א גלאז און מיט א שטעכעניש, וואס איז אזש אין די שפיץ פינגער פון די פיס פערגאנגען. אז ער האט גע־דארפט אנטהאן דאס רעקל און דער קראנקער פינגער האט זיך פערטשעפעט אין די צוריסענע אונטערשלאג פון ארבעל, האט ער זיך שמערצליך פערקרימט און געגעבען א קרעכץ ווי אין דער היים פאר דער מאמען:

— אי!

דא אבער, ביי'ן שניידער, האט עס קיינער נישט געהערט און זעליג האט זיך ניט געקענט קיין עצה געבען, וואס צו טהאן, ווי אזוי מעלדעט מען עס פאר'ן בעל־הבית און פאר דער בעל־הבית'טע. מען דארף האבען דערצו א כח פון א... ער וויים אליין נישט וואס פאר א כח — ער וויים נאר, אז ער וועט עס ניט קענען מעלדען.

און זעליג בעשליסט זיך שווייגען, זיצען אנ׳אנגעטהונער און שווייגען אין געהאקטע וואונדען: זאל זיין וואס עס וועט זיין, וועט אויסקומען צו דערצעהלען וועט ער דערצעהלען.

די צוויי איבריגע פועלים האבען זיך שוין אנגעטהאן און האבען זיך געזעצט צו דער ארבייט. זעליג האט אויף זיי געקוקט מיט קנאה. אט זיינען זיי גליקליכע מענשען, זיי האבען געזונדע מיטעלסטע פינגער און ווילען זיך זעצען ביז אנבייסען און געהען, און נאכדעם ווילען זיי זיך „איינרייבען” די גוטע קארטאפעל מיט די אוגערקעס, מיט דעם טייערן מילכיגען קרופּניק פערזופען און זיך וויטער זעצען נעהען, ביז מיטאג: שען און פיין. וואס וועט זיין מיט איהם?...

— וואו איז דאס זעליג ערגיץ? — קייקעלט זיך א קול פון לייזער׳ן, וועלכער שטעהט ביי׳ן גרויסען טיש און צייכענט אן א סורדוט מיט קרייד, וואו די קנעפּ איינצונעהען.

— איך בין דא... שטאמעלט זעליג, שטעהענדיג אין ווינקעל. ווייסט ניט וואס צו ענדיגען און בלייבט אנשווייגען.

לייזער ווערט נשתומם פון ענטפער, גיט א קוק אין זעליג׳ס ווינקעל און וויצעלט זיך:

— ביזט דא? יישר כוחך! ווילסט זיך דורכגעהן אפשר א ביסעל שפאצירען? אין דער פריה שאדט עס נישט. עס וועט זיך עסען געשמאקער...

— א פינגער רייסט... מאכט זעליג א טריט נעהנטער צום טיש, און שטרעקט אויס דעם קראנקען פינגער, מיט א מינע פון א גנב ווען ער איז זיך מודה, אז ער האט גע׳גנב׳עט.

— וואס? דערהערט ניט, אדער מאכט זיך לייזער ניט הערענדיג — וואסער ציעג?

— א פינגער אנגעריסען, ווי א גלאז! ווערט שוין זעליג דרייסטער און האט א העזה אונטערצורוקען דעם ג׳ע ערנעם פינגער גלייך דעם בעל הבית אין די אויגען אריין און שבייבעלט, ווי גערעדט: נא, האב פון מיר נחת!...

— ביזט א חכם! — שרייט אוים לייזער קוקענדיג מיט א דאָקטארישען בליק אויפ'ן פינגער — האָסט געפונען א צייט ווען א יום־טוב צו מאכען.

— וואָס קען איך העלפען? — פערענטפערט זיך זעליג און שמייכעלט דאכט זיך מיט א טרעהר — דאָס איז דאָך ניט מיט א כיון...

— ניט מיט א כיון, יאָ מיט א כיון, חקר'נט זיך לייזער בייזליך — די ארבעל וואָס דו האָסט צו מאכען, וועלען אבער דערפון ניט ווערען פארטיג.

„גוט אבגעשפיעלט"! — „דאנקען גאָט"! — טראכט זעליג נאָך דעם בעל הבית'ס ווערטער און וואָלט שוין זיין גאָר צופריעדען, ווען ער וואָלט געהאט אזא ווינקעל וואו צו בעהאַל־טען זיך, אז קיינער זאָל איהם ניט זעהן, ער זאָל זיך קענען זיצען שטילערהייד און צוהערען זיך צום וועהטאָג און פאמע־לעך קרעכצען: אי — אי...

אזא ארט איז אבער ניטאָ, סיידען אין קיך: אין קיך קאָכט אבער ציפּע אָנבייסען און זי איז ביים קאָכען זעהר בייז און וועט איהם געווים ניט לאָזען רוהיג...

ער שטעהט אין מיטען שטוב און ווייסט זיך ניט צו וואָס צו כאפּען.

— אוי, עס נעמט! עס נעמט! פּרובט ער ארויסרופען ביי לייזער'ן מיטלייד צו איהם, אויסשטרעקענדיג אין דער הויך דעם פינגער.

די צוויי פּועלים גיבען אויף איהם א קוק, ווי גערעדט: ברודער! וואָס קענען מיר דיר העלפען?... ווייסט דאָך...

נאָר זעליגען איז זייער בליק ניט וויכטיג; איהם איז גוי־טיג פון דעם בעל־הבית א וואָרט... לייזער אבער שווייגט.

— ער מוז זיין אין כעס! שרעקט זיך זעליג און פּרובט פערגרינגערן לייזער'ס כעס מיט א קרעכץ. עס טהוט טאקי וועה, עס שנייאָט ווי מיט מעסער.

— אי, ווי עס רייסט!

— נו, ברודער! — ווענדעט זיך לייזער צו איהם, קיין קינפּעטאָרין ביזט דו נאָך ניט, קיין סכּנות שטעקט ניט, סיידען פאַר מיין קעשענע. קרעכצען געה אין בעט...

זעהר ניט גוט, דער בעל הבית איז אין כעס טאַקי... קרעכ־צען דאַרף מען נים. וואו דען טהוט מען זיך אהין?

זעליגען פאַלט גאָר איין צו זאָגען דעם בעל־הבית, אז מאָר־גען וועט דער פינגער זיכער בעסער ווערען.

— מאָרגען וועל איך מסתמא קענען נעהען... שטאַמעלט ער ארוים.

— איך בין גליקליך! — ענטפערט לייזער איראָניש.

— ע, דאָס איז שוין אן עולה — טראַכט זעליג — איך קוק ניט וואָס דער פינגער שטעכט מיר ווי מיט נאָדלען און וויל זיך סטאַרען מאָרגען געהען און דו — גאָר נישט. ביזט א שלעכטער...

און זעליג בעשליסט, אז ער וועט גאָר ניט בעשטעהן אַז איהם. וואָס שרעקט ער זיך אזוי? א נייס, אז עס רייסט אַן ביי א שניידער־יונג א פינגער, מען נעהט אזוי פיעל! א קליי־ניגקייט! א פינגער איז דאָך ניט פון אייזען, רייסט ער אַן א מאָל, איז וואָס איז דאָס פאַר אן אונגליק! עס איז א העזה צו זיין אין כעס! זעליג ווערט שטאַרק ברוגז: לאָ די וואָס דער־בעל הבית טרייסט איהם ניט, קרימט ער זיך נאָך. וואָס קרימסטו זיך?

און זעליג פּראָטעסטירט שטאַרק אין הארצען קעגען בעל־הבית און רוקט זיך אָב מיט האלב זיכערע טריט צום בעט, וואו ער זעצט זיך אוועק, קוקט אויפ'ן פינגער, בלאָזט אויף איהם און פערגינט זיך ארויסלאָזען א קרעכצעלע און איז זיך נאָר מחיה... מורא האָבען וועל איך, וואָס? טראַכט ער ביי זיך דרייסט און נעמט זיך קרעכצען אָפטער און העכער, און ער פיהלט, אז ער איז גאָר ניט אזא ציטעריגער, ווי מען מיינט...

נישקשה, אז ער דארף און ער וויל קאָן ער קרעכצען... ער לאכט זיך פון איהם אויס!...

אין א פאָר שעה ארום איז ציפּע אריין פון קיך אין שטוב און א פערשוויצטע מיט אונטערגעקאשערטע עקען פון טיכעל אויף די אויערן, מיט אראָבגעלאָזענע הענד און מיט א שטרענגען פּנים, האָט זי אָבגעגעבען א ראפּאָרט:

— דער אָנבייסען איז שוין פאַרטיג! מען דארף גרייטען צום טיש.

זעליג, וועלכער פלעגט אלע טאָג דעם ראפּאָרט אָבווארטען מיט גרויס אונגעדולד און אויסהערען מיט אַהן פרייד, האָט איצט דערפיהלט זיך ווי פערלאָרען, ער האָט אראָבגעלאָזט די בליקען צום פינגער, ווי ער וואָלט איהם אַן עצה געפרעגט:

— קען איך געהן צום טיש עסען? געגעהנט האָב איך היינט ניט... ווי זאָגסטו — עס פּאַסט?

דער פינגער האָט אבער נאָך שטרענגער געקוקט. גלייך א שטארקען שטאָך געטהאָן און גאָר נישט געענטפערט.

זעליג האָט געזעהן, ווי ציפּע שפּרייט אויס איבער'ן האַלבען טיש א טישטוך, לעגט אוועק א לאַבען ברויט מיט א מעסער און זי לאָזט זיך געהן צוריק אין קיך. וויעדער זעהט ער, ווי די צוויי פּועלים איידער זיי געהען זיך וואשען, ברעכען אב צו ביסען ברויט עד לחשבון און קייען מיט אפּעטיט. דער פינגער שטעכט איהם וואָס א רגע מעהר, ער איז אַן אמת'ער חולה. דער קאָפּ אפילו טהוט איהם אויך וועה, און דאָך, ווי צו להכעיס ווילט זיך איהם היינט מעהר עסען ווי אלע טאָג, און גאָט ווייסט, צי וועט ער האָבען כח איינזיצען אזוי אויפ'ן בעט און ניט געהן עסען...

צוזוגעהן אבער צום טיש דארף מען האָבען אויך א כח. וואו־זשע נעהמט מען איהם? מה דאָך אז ער נעהט אויף אין דער פריה א פּאָר הויזען און פערדיגט זיכערע 2—3 גילדען,

זעצט ער זיך עסען ווי אן ארעם בחור און עסט אלע מאל ווענ־ גער וויפיעל ער וויל, ווייל איהם דאכט זיך אלע, אז לייזער קוקט איהם אין מויל אריין און רעכענט זיך צי לוינט איהם צו האלטען אזא עסער, א פשיטא שוין היינט וואס ער האט גאר גישט פערדיענט...

און די פראגע „עסען צי ניט” פילט אן זעליג'ס מח און ער פערגעסט אויף א ווילע דעם וועהטאג.

אט זיצט שוין לייזער ביים טיש, ביי די זייטען — די צוויי פועלים. זיי קוקען צום קיך־טהיר, פון וואנען ציפע דארף עפעס אריינטראגען. עס גערוויערט עפעס צו פיעל. לייזער ווערט בייז און גיעט א ברום:

— וואס פארקעסטו זיך דארטען? דיינע שעהנע מאכלים! זעליג דערשרעקט זיך פאר'ן בעל־הבית'ס שלעכטען הומאר. צו־ געהן צום טיש איז איצטער א סכנה. ער זעהט ווי די פועלים, וואס האבען געזונדטע פינגער און האבען עהרליך דעם גאנצען פריהמארגען געארבייט, ציטערן אויך ווי א פיש אין וואסער, קייען די שטיקלעך ברויט און קענען דוכט זיך ניט אראבשלינ־ גען... און זעליג בעט גאט, אז מען זאל גאר ביים טיש פערגע־ סען, אז עס עקזיסטירט דא ערגיץ אין שטוב, אויפ'ן בעט ערגיץ, נאך א פועל, וואס מען רופט איהם זעליג... זאל מען איהם לא־ זען זיצען רוהיג, זאל ער ניט דארפען בעגעגענען זיך מיט ליי־ זער'ס בליקען...

נאר עס גערעט ניט. אז ציפע טראגט אריין די גרויסע שיסעל מיט קארטאפעל און די טעלער מיט די זויערע אוגער־ קעס, ווערט לייזער ווי ווייכער, ער זאגט מבינות אויף די קאר־ טאפעל און עסט מיט גרויס אפעטיט. זעליג ווארט אויף עפעס און דאס הארץ ווארפט זיך ווי ער וואלט ערווארטען דעם בע־ שלום וועגען זיין ווייטערדיגען לעבען.

— וואו איז דאס ערגיץ זעליג ? — פרעגט פּלוצים ציפּע, וועלכע זיצט שוין אויף ביים טיש.

זעליג רעכענט ניט פאר איבריג צו געבען אן ענטפער דורך א קרעכץ, און זאָל מען שוין דאָרט ביים טיש ערקלערען וואָס מיט איהם איז... ער שטרענגט אָן די אויערן.

— זעליג איז א חולה! הערט ער לייזער'ס איראָנישען טאָן.

— זעליג! — רופט ווידער לייזער.

— הא! — רעדט זעליג שוואך ארויס, און ווארט אויף א איינלאַדונג צום טיש...

— פון דעסטוועגען געה צום טיש! — רופט לייזער פון יוצא וועגען.

„פון דעסטוועגען" — — וואָס עפּעס פון דעסטוועגען" — קריטיקירט ער אין געדאַנק דעם בעל הבית'ס טאָן, און ער איז זיך נוקם און שווייגט, האָטש ער ווייס, אז די נקמה איז א גע־פעהרליכע. יעדע מינוט, יעדער רגע ווערט איהן שיםעל וועני־גער.

— וואָס? א פינגער רייסט איהם מסתמא? — פרעגט ציפּע קאַלט, ווי איהר געהט די גאַנצע מעשה ניט אָן.

— וואָס דען? — ענטפערט נאָך קעלטער לייזער — ווע־מען זאָל רייסען א פינגער אז ניט איהם? — זעליג, געה צום טיש... זעליג גיט א קלער אהין און אהער, אהער און אהין, און ווי ער וואָלט אויף זיך אליין קיין דעה ניט האָבען, געהט ער צו צום טיש, זעצט זיך אויף דעם שפּיץ בענקעל און ער הויבט גים אויף די אויגען.

— לעג איהם אריין אין טעלער'ל א פּאָר קאַרטאָפעל,— ווענדעט זיך לייזער צו ציפּען. ציפּע רוקט איהם אונטער א טעלער'ל מיט עטליכע קאַרטאָפלעס און זעליג מאכט זיך האַריץ

און עסט אויף איינע. ער וויל נעהמען א שטיקעל ברויט. נאר קיין אנגעשניטענע אופ'ן טיש איז ניטא. יעדער האלט נעבען זיך א שטיקעל, און ער אליין זאל נעמען צו זיך דעם לאבען און אבשניידען האט ער היינט ניט קיין העזה, און ער עסט אהן ברויט.

— ווייז, ווייז דעם פינגער! — רייסט איבער אין מיטען ציפע. זעליג לאזט דאס עסען, און האפט זיך מיט אימפעט ווייזען דעם קראנקען פינגער, זאל זי טאקי זעהן, זאל זי ניט מיינען...

— א פינגער ווי א בארג! — זאגט ציפע און קעהרט גלייך אב דעם קאפ. ער וועט צורייבען א וואך, אויב ניט מעהר.

לייזער גיעט א קרומען בליק אין זעליג'ס ווינקעל. זעליג ווערט צוטומעלט, און פאר צוטומלונג נעהמט ער נאך א קאר־טאפעל, נאר ארונטערשלינגען קען ער בשום אופן ניט, ער ווארגט זיך מיט איהר. די אויגען ווערען אנגעלאפען מיט בלוט, אין די שלייפען האקט און דער פינגער קעהרט ממש ווענטען, ער שטעכט און רייסט און בריהט...

זעליג דערשלינגט ווי עס איז די קארטאפעל און א קרעכץ געבענדיג הויבט ער זיך אויף און געהט אוועק צום בעט, און בעשליסט, אז ביז וואנען דער פינגער וועט זיך ניט אויסהיי־לען וועט ער צום טיש, עסען אפילו, ניט צוגעהן.

צוקומענדיג צום ווינקעל בעט, ווארט ער דאך, אז מען וועט איהם איינלאדען צום קרופניק, און עס קען זיין, אז ער וואלט אפשר געבראכען דאס ווארט און געגאנגען... ציפע איז זעהר א שלעכטע בעל־הבית'טע, קרופניקעס, אבער, א מכה איהר, קאכט זי זעהר גוטע, צום קרופניק אבער לאדעט מען שוין איהם ניט און זעליג האט חרטה, וואס מיט די פאר קארטאפעל

האט ער זיך נאר מיאוס געמאכט, און ער זאגט זיך אליין מוסר:

— פרעסער! אז מען נעהמט ניט, עסט מען ניט, ליעגט מען אין געהאקטע וואונדען...

און דער פינגער שוויינט אויך נים. ער הויבט אן וואס א מינוט שארפער און שארפער צו שניידען. אבער זעליג שטארקט זיך: ער קרעכצט נים. ער בעשליסט אפילו זיך זעצען צו דער ארבייט און זאל געשעהן מיט'ן פינגער וואס עס זאל גע־שעהן: ער מעג איהם אפילו פערליערען: צו אלדי שווארץ יאהר מיט'ן פינגער, מיט דער גאנצער האנד!...

דעם טאטענ׳ס שטיוועל.

אלע ווייסען, אז שטיוועל „מאכט מען" און א הויז בויט מען. חיים, אן ארימער טאטע פון 5 קינדער מיט א צוגאב א ווייב, איז קיין משוגענער ניט געווען, פון דעסטוועגען פלעגט ער שטענדיג זאגען: מען דארף בויען א פאר שטיוועל, אדער: איך האב, גאט צו דאנקען, אויפגעבויט א פאר שטיוועל... און זאגען פלעגט ער דאס ניט אין א וויץ — חיים'ען איז ניט געלעגען אין קאפ זיך צו וויצלען, — נאר אין ערנסט. דערפון קאן מען שוין פערשטעהן, ווי ווייט חיים'ען איז שווער אנגעקומען צו מאכען זיך א פאר שטיוועל. און נישט אפט, פערשטעהט זיך, איז חיים אין שטאנד צו בויען זיך שטיוועל: אין משך פון צוואנציג יאהר נאך זיין חתונה, האט ער זיך סך הכל געבויט דריי פאר שטיוועל. עס איז לייכט אויסרעכנען, אויף ווי פיעל יאהר עס מאכט אוים א פאר שטיוועל און צו בעגרייפען, ווי פיעל לאטעס א פאר שטיוועל האט מיט דער צייט בעקומען...

חיים פלעגט זאגען, אז ווען עס זאל זיך ווענדען נור אן איהם אליין, וואלט ער געטראגען א פאר שטיוועל בי'ן טויט אריין: ווארום ער ווייסט, ווי אזוי מען דארף זיך בעגעהן מיט א פאר שטיוועל: ער פערשטעהט ווען די פאר שטיוועל זיינען דארשטיג, און ווילען א טרונק, נאטירליך ניט קיין וואסער. נאר „דזיעגיץ". וואס ער פלעגט קויפען פאר דער לעצטער קאפיקע— און ווי אזוי זיי אבצוהיטען פאר איין אונגליק, ווי א פלאצונג פון דעם לעדער, א ריס א. ד. ג. איז אבער איין אונגליק, אז מיט די שטיוועל, וואס געהערען איהם אליין על פי דין און על פי יושר, און מען רופט זיי טאקי אין שטוב: „דעם טאטענס

שטיוועל", בענוצט זיך דאך דאס גאנצע הויז־געזינד, איבערהויפט הערבסט און ווינטער צייט, און דאס איז פאר די שטיוועל גע־ ווען, ווי חיים פלעגט זיך בייז אויסדריקען „אן אמת'ע הריגה"— מען קוילעט זיי ממש אוועק פאר דער צייט! אט, למשל, די יעצ־ טיגע פאר שטיוועל, וואס ער האט ערשט סך הכל מיט 5 יאהר צוריק געבויט, האבען שוין דריי לאטעס און וואלטען, עס זאל נאר זיין נערוים אין קעשענע און פרעהליך אויפ'ן הארץ, גע־ דארפט נויטיג ווי דאס לעבען, א פיערטע לאטקעלע.

מילא, אז דאס ווייב, וואס האט נעבעך זעהר צעריסענע שיך, טהוט זיי אן אין דער פריה, ווען חיים שלאפט נאך און געהט אין זיי נאך וואסער, איז א האלבע צרה; ערשטענס איז זי אן „עלטערער מענש" מיט שכל, און ווייס, ווי אזוי מען בעך געהט זיך מיט א שטיוועל (חאטש, אייגענטליך, איז דאס א מאנסבילשע זאך...), צווייטענס האט זי טאקי קיין עין הרע אויף א גרויסען פוס, פונקט ווי זיינער, און דאריבער שאדט איהר טריט ניט אזוי שטארק. די זעלביגע זאך איז מיט די עלטערע קינדער, וואס האבען אויך נעבעך אלע צעריסענע שיך, וואס נעעצן און קוויטשען, ווי מען שטעלט זיי נאר ארוים אויף דער בלאטיגער גאס. און זיי, וואס געהען זומער־צייט ארום באר־ פיס, האבען אויך, קיין עין הרע ניט, גרויסע פיס און פון זייר ערם א טריט קען אויך אזוי שטארק א שטיוועל נישט ליידען. דאס אונגליק איז נאר מיט לייבעלען, מיט'ן 12 יעהריגען מור־ זיניקעל, וואס האט לחלוטין קיין שיך ניט און האט, בערך א קליין פיסעל, און אט זיין פיסעל איז שוין א הריגה פאר'ן שטיוועל....

חיים, וואלט איהם אפילו ניט געלאזט זיי אנטהאן: אין חדר געהט ער שוין דעם לעצטען ווינטער סיי ווי סיי ניט. ער אליין לערנט מיט איהם א שטיקעל חומש. ארויסגעהן אויפ'ן הויף, קען ער אין די „חאדאקעס*) וואס זיינען ספעציעל גע־ מאכט געווארען צו פערשאנעווען די איינציגע פאר שטיוועל

און יענע שיך פון שטוב, וואס זיינען שוין לאנג אפילו, דאך אמאל ניי געווען... ווילט זיך איהם אבער ארויסגעהן אין מארק אריין, ווען מען וויל גראד שיקען איין עלטערן נאך א האלבען הערינג, למשל:

— ווילסט געהן אין מארק אריין — זאגט איהם חיים כלומרשט בייז, ווארום אין אמת'ן האט ער איהם ליעב — געה אין די „חאדאקעס".

— אין די חאראקעס! — פערקרימט זיך לייבעל וויינענ־דיג, — עס איז דאך קאלט.

— קאלט? טא זיץ אין שטוב! — ענטפערט חיים.

— אין שטוב, אין שטוב! — וויינט לייבעל — א גאנצען טאג אין שטוב?

— מילא, גיעב איהם שוין די שטיוועל! — מישט זיך אריין די מאמע, — זאל דאס קינד זיך אביסעל דורכלופטערן. ער ווערט דאך נעביך פארזעסען.

— ביזט א בעל צדקה! — בייזערט זיך חיים און הויבט אן, פון דעסטוועגען, ארֹאבצושלעפען די שטיוועל, פריהער פון לינקען, דערנאך פון רעכטען פוס, ווי עס שטעהט ערגיץ אין א ספר (חיים איז א איד וואס קען לערנען!)

— נא! — זאגט ער ארויס, ווענדענדיג זיך צו לייבעלען מיט א טאן, אין וועלכען עס הערט זיך: נעהם מיין נשמה!

לייבעל, וואס פערשטעהט ניט, ווי גרויס דער קרבן איז, ווארפט שנעל פון זיך אראב די חאדאקעס מיט א שטראהלענדיג געזיכט הייבט ער אן ארויפציהען דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס...

דערזעהענדיג אזא ווילדען טעות, ווערט חיים ווירקליך בייז אוז, אהן א ווארט צו רעדען, נעהמט ער צוריק די שטיוועל.

— פאר וואס? — פרעגט לייבעל מיט א געקלעמט הער־צעל. אויסשטעלענדיג אויפ'ן טאטען די פערטרערטע אויגען.

—דערפאר, וואס דו ביזט א גוי. ווי טהוט מען אן שטי־

וועל? דעם רעכטען אויפ'ן לינקען פוס? ! צעקרימען ווילסטו זיי? !

ליבעל בלייבט שטעהן, ווי א פערשולדיגטער, אהן א ווארט פערטיידיגונג, און אין דער אמת'ן — מיט וואס קען ער זיך פערטיידיגען געגען אזא עולה, ווי ער האט געטהאן? אנטהאן דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס!...

מישט זיך אבער ווידער אריין די מאמע (א, די מאמע, די מאמע, לאנג לעבען זאל זי!...) און זאגט:

— פון וואנען זאל ער, נעביך, וויסען, ווי מען טהוט אן א פאר שטיוועל? דו האסט א סך פאר שטיוועל איהם געמאכט („געבויט" ווילט זיך חיים'ען פערבעסערן. נאר ער בלייבט ביים ווערען). די „חאראקעס" וואס ער טראגט, זיינען איינפּי־סיגע.

ביי אזא מין גערעכטיגע פערטיידיגונג ווערט שוין ליבעל שטאלץ און טרייבט שוין אפילו איבער די מאס. ער גיעט, וועגדענדיג זיך צום טאטען, א געשריי:

— גיעב מיר די שטיוועל! די שטיוועל גיעב אהער!...

איצט דערפיהלט זיך חיים שולדיג! האט קיין מוט ניט צו אנשרייבען אויף ליבעלען, וואס איז עובר אויף „כבוד אב" און ער גיעהט איהם צוריק די שטיוועל, און ליבעלע טהוט זיי שוין אן ווי געהעריג איז.

— אט אזוי! לויבט חיים.

אז ער קוקט זיך אבער צו, ווי אזוי ליבעלע מאכט דעם ערשטען טריט, קען ער זיך ניט איינהאלטען און גיעט איהם א רוף צוריק:

— ווי אזוי געהסטו? קרים ניט די אבצאסען. געה ווי א מענש!

נאר ליבעל הערט שוין נישט! ער האט שוין האסטיג גע־עפענט די טהיר און ער „שוועבט" שוין, אין די גרויסע שטי־וועל, איבער דער בלאטיגער גאס און איהם דאכט זיך, אז פאר

שמחה האָט ער בעקומען פליגעל.

א קליינינקייט: ער, לייבעלע, א שנעק פון 12 יאָהר, נעהמט אין טאַטענס שטיוועל, אין אזוינע גרויסע !...

און פאר גליק, שפּרינגט ער אונטער, חאַטש ער ווייס, אז פאר די שטיוועל איז עס ווי דער טאַטע זאָגט: „איין אמת'ע הריגה"...

די אידענע מיט'ן באָב.

דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס חייקע די אלמנה, א הויכע דאַרע אידענע מיט גוטע שווארצע אויגען, וואָס מען זעהט זיי קוים ארויס פון אונטער'ן טיעף אראָבגעלאָזטען קאָפּ־טיכעל — דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס זי קאָכט צום פערקויפען, איז אין די גאַסען, וואו זי געהט אום, זעהר א גאַנגבארע סחורה; מען רייסט זיי פון די הענד. ערשטענס איז באָב ביליג — א קאָפּיקע א כּעסטעל; און צווייטענס קויפט זי זעהר גוטען באָב און קאָכט איהם אויס זעהר ווייך. ווער עס קויפט ביי איהר איין מאָל, וועט שוין א צווייטען מאָל זי זוכען. אזא נאָמען האָט איהר באָב! זי זאָל זיין בעזאָנדערס שטאָלץ אויף איהר סחורה, קען מען ניט זאָגען: משמיינס געזאָגט, דער גאַנצער יחוס פון באָב! אז „ער" האָט געלעבט און האָט געקנעלט מיט אלף־בית קינדער, איז איהר געווען אביסעל בעסער! האָבען איהר א זעכציג קינדער גערופען „רביצין". אוודאי איז „רביצין" שעהנער, ווי באָב־אידענע... וואָס זאָל מען אבער טהאָן? דאַרף „ער" קריגען די סוכאָטע און אוועקשטארבען! מסתמא האָט גאָט אזוי געוואָלט.

אבער מאַנכע מינוטען פון גדולה גיעט איהר אויך דער מסחר פון באָב, און ניט נאָר גדולה, נאָר אפילו שמחה און נחת.

ווי געזאָגט, האָט זי איהר באָב זעהר לייכט פערקויפט אין די אָרעמע גאַסען. ארומגעהן אין די הייזער מיט'ן באָב האָט זי ניט געברויכט; נאָר אין איין הויף פלעגט זי מיט א בעזונ־דער שמחה און גדולה אריינגעהן מיט איהר סחורה. אבער ניט אליעב פ"יוו, נאָר צוליעב נאָר עפּעס אנדערס...

אריינגעהענדיג אין דעם גרויסען תלמוד־תורה־הויף, וואס איז ארומגעצוימט מיט א הויכען לאנגען פארקאן, האט זי דער־פיהלט, אז איהר לעבען איז נאך נים אזוי פינסטער, ווי זיי מיינט, אז זי לעבט און ברענגט נוצען מיט איהר לעבען.

אין דעם דאזיגען גרויסען הויף, צווישען די פיעלע אבגע־ריסענע ארעמע תלמוד־תורה אינגלעך, געפינט זיך איינער, אויך אן אבגעריסענער ווי אלע איבעריגע, און א יתום — דאס איז איהר בערעלע; איהר טהייערער קדיש.

— בערעל! די מאמע מיט'ן באב איז געקומען! הערט זי, אריינגעהענדיג אין הויף, ווי קינדערשע שטימען רופען.

איהר הארץ הויבט אן קלאפען פאר פרייד, איהרע אויגען אונטער'ן קאפ־טיכעל שיינען.

— בערעלע! — רופט זי מיט נחת.

און עס בעווייזט זיך א בלאס אינגעלע, מיט צוויי שוואר־צע אויגעלעך און מיט א צודראפעט שפיץ נעזעלע, ער לויפט צו צו דער מוטער און לאזט פערשעמט אראב די אויגען.

— בערעלע! האסט שוין געלערנט? — פרעגט זי מיט ליעבשאפט.

— שוין צוויי מאל! — ענטפערט פאר בערעלען א צוויי־טער מיט א פנים פון א רעכטען קונדס, און לאזט נ.ט אראב די אויגען פון טאפ מיט באב, וואס איז איבערגעדעקט מיט א זישט זעהר קלאר, פון פארע דורכגעפייכטען טישטוכעל.

— און ווער ביזטו? — פרעגט חייקע מיט א גוטמוטיגען שמייכעל, קוקענדיג דא אויף איהם, דא אויף איהר בערעלען.

— אייער בערעלעס א חבר! — שיסט אוים דער קונדס'ל מיט נצחון, און קוקט אויפ'ן טאפ מיט באב.

— ער שלאָגט דיך ניט, בערעל — האַ? — פרעגט זי בעזאָרגט.

— ניין מאַמע! — ענטפערט בערעלע פערשעמט.

— איך נעהם זיך פאַר איהם שטענדיג אָן! — שרייט דער

קונדס אויס מיט היץ — ניט אמת, וואָס? זאָג בערעל!

בערעל שווייגט, נאָר אין זיין שעמעדיגען שמייכעל שטעקט א בעשטעטיגונג.

— נו, ווילסט אביסעל באָב? — פרעגט זי דעם קונדס'ל.

דער קונדס דערפרעהט זיך און פערשעמט זיך צוזאַמען.

— אומזיסט וויל איך ניט... איך וויל קויפען...

— האָסט דען געלד? — שמייכעלט גוטהערציג די אלמנה.

— באָרגען... איך וועל אייך מאָרגען אָבגעבען, אויף נאמנות!

— נו, איך באָרג דיר, ביזט אודאי אן עהרליך אינגעל! — ענטפערט חייקע געריהרט און שיט איהם א פול מעסטעל באָב אין דיביידע אויסגעשטעלטע, דארע און קויטיגע הענדטלעך אריין.

— א דאנק... זאָגט ער ארויס ווי צוטומעלט פאַר גליק. באלד אבער חאַפּט ער זיך, אז מען דאנקט נאָר פאַר א מתנה, ער אָבער נעהמט דאָך בלויז אויף „באָרג“, פערריכט ער זיך:

— מאָרגען בעצאָהל איך אייך!

חייקען מיט'ן טאָפּ רינגלען דערוויייל ארום די אלע אינגעלעך, וואָס האָבען שוין אבגעלערנט דעם פריהמאָרגענדיגען „שיעור“. ווער עס קויפט פאַר באַאר, ווער אויף באָרג און ווער עס בעטעלט מיט שטומע יתומדיגע בליקען.

חייקע שטעלט אלע צופרידען, און אז זי געהט אוועק טאַנצט דער גאנצער תלמוד־תורה־הויף פאַר פרייד.

און דער אבגלאנץ פון דער פרייד בלייבט ביי חייקען אויף א גאנצען טאג. פאר נאכט קומט בערעל אהיים, און זי פרעגט איהם:

— נו, בערעלע, היינט האט דיר קיינער ניט געשלאגען?

— די אינגלעך ניט, נאר דער רבי... — ענטפערט בערעל אומעטיג. דערצו האט שוין חייקע קיין מיטעל ניט. געלד פאר'ן רבי'ן האט זי ניט און באב עסט ער ניט — עס שאדט איהם צום געזונד.

די מרידה ביי אקדמות.

„שלשה ימי הגבלה" איז דאס געשעהן, ווען אויף אונזערע הערצער איז געווען פרעהליך, ווען מיר האבען שוין געפיהלט די האלבע פרייהייט, וואס מיר וועלען געניסען די דריי טעג, לערנענדיג נאר צו האלבע טעג און די גאנצע פרייהייט וואס מיר וועלען געניסען אין די פיער טעג: ערב שבועות, צוויי טעג שבועות און „אסרו חג"...

עה, פרייהייט, פרייהייט! אזוי שרייט זיך מיר אצונד נישט-ווילענדיג אויס און איך דערמאן זיך אן דער מרידה, וואס מיר, חדר־אינגלעך האבען, דערשמעקענדיג די פרייהייט, גע־מאכט ביי אונזער רבי'ן אין חדר און, וואס ער האט איינגע־שטילט, ווי דער שטייגער איז, מיט שמיץ...

א בייזער, א שטרענגער איז אונזער רבי, ר' משה חיים ברוך'ס, געווען און א גרויסער למדן, דער ערשטער למדן אין שטאדט. גרויסע אידען מיט בערד האבען פאר איהם אבשיי גע־האט, און מיר, חדר־אינגלעך, האבען מורא געהאט. עס איז גע־ווען געווען גענוג, אז ער זאל זאגען, דאכט זיך, גאר שטיל: „נעהמט די גמרות", אז אונזערע הערצער זאלען זיך אנהויבען ווארפען פאר שרעק.

יא, א גרויסער למדן איז ער געווען. מיר האבען עס גע־פיהלט, לערנענדיג ביי איהם מסכת בבא קמא, און דערהויפט דעם פרק „מרובה". אין „מרובה" האט ער געוויזען גרויסע קונ־צען. ער פלעגט אויף איין ריש־לקיש'ן אבשטעהן גאנצע שעה'ן, אויף די תנאים א גאנצען נאכמיטאג צייט און פלעגט זעהן זיי אלעמען אויסגלייכען, אבשלאגען אלע קשיות, נישט דערלאזען

צו גרויסע מחלוקות, און וואו עס פלעגט האלטען שמאָל, פלעגט ער רופען צו הילף דעם תוספות, דעם „מהר"ם שיף", דעם „נחל יהושע", דעם „באר יצחק", און נאָך און נאָך, ביז ער פלעגט ארוים ווי א העלד, א בעזיגער און פלעגט א ווײלע אברוהען, גלעטענדיג דאָס שפּיציגע בערדיל...

און מיר, חדר־אינגלעך, האָבען געמיינט, אז גרעסער פאר אונזער רבי'ן אין לומדות איז גאָר אין דער גאנצער וועלט נישטאָ און אונזער מורא פאר איהם איז פון טאָג צו טאָג גע־וואקסען.

אגב פלעגט ער נאָך אונזער מורא פערשטארקען מיט א קלאפּ, א שמיץ און אנדערע מיטלען פון א הערשער...

עס פערשטעהט זיך, אז קענען קלעפּ פלעגען מיר שטארק, שטארק פּראָטעסטירען... מיט וואס פאר א העזה שלאָגט ער אונז, 12—13 יעהריגע אינגלעך! א שאָד נאָר, וואָס פּראָטעס־טירען פלעגען מיר אלע אונטער די אויגען, געהענדיג מיט צו־קלאפּטע זייטען, צופּאטשטע באקען א היים: אין די אויגען דעם רבי'ן האָבען מיר קיינמאָל די העזה און דעם שכל ניט געהאט צו פּראָטעסטירען. און עס איז טאק שווער געווען: געה פּראָטעס־טיר קעגען ר' משה חיים ברוך'ס, אזא למדן! עס האָט טאקי קיין פּנים, חוזק וואָלט מען פון אונז געמאַכט.

דארף זיך אבער טרעפען צום גליק אָדער צום אונגליק א מעשה, אז מיין טאטע, וואָס האָט פאר מיר געצאָהלט 20 קערבליך א זמן — און געצאָהלט גוט, אלע חודש 4 קערבליך — אז מיין טאטען פערוועלט זיך אז דער רבי זאָל מיט אונז שלשת ימי הגבלה לערנען אקדמות און רות...

און איך קום צו געהן אין דער פריה אין חדר און זאָג ארויס מיין טאטענס בעפעהל:

— רבי, דער טאטע האָט געהייסען, איהר זאָלט מיט אונז לערנען אקדמות און רות...

— אקדמות גאר... — האט דער רבי זיך ווי א קרים גע־טהאן, — וואס דארפט איהר אקדמות ?...

— דער טאטע האט געהייסען... האב איך זיך געהאלטען ביי מיינס, וויסענדיג, אז מיין טאטע איז ביים רבי'ן א גוטער בעל הבית.

— נו, מילא, אז דער טאטע וויל אקדמות, זאל זיין אקדמות. מהיכא תיתי — האט ער אונצופריעדען ארויסגעברומט און דער רבי האט געשיקט די תלמידים, וואס וואהנען נאהנט פון חדר, ברענגען שבועות'דיגע מחזורים.

עס איז געווארען לעבעדיג, די אינגלעך האבען זיך מיט געפילדער ארויסגעריסען פון טיש און ארויסגעכאפט זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס האט זיך געהערט דער פרעהליכער אויס־געשריי : אקדמות !...

— אקדמות ! — האט דער רבי געברומט, ווי דאס ווארט „אקדמות וואלט איהם עפעס גערייצט...

באלד האבען די פיער אינגלעך געבראכט די שבועות'דיגע מחזורים, דער רבי האט די מחזורים בעטראכט מיט קרומע בליקען און זיך גענומען אויסקלויבען א מחזור פאר זיך...

ער האט געקליעבען עטליכע מינוט און האט עפעס געזוכט. נאר דאס, וואס ער האט געזוכט האט ער נישט געפונען, ווייל ווי עס האט זיך שפעטער ארויסגעוויזען, האט נעביך אונזער רבי, דער למדן, געזוכט א מחזור מיט „עברי־טייטשט"... מיט א כעס האט ער גענומען דאס מחזור וואס יאשקע־חייקעלס האט גע־בראכט מיט די פירושים „מטה לוי", „בית לוי" און „מעשה אורג" — דאכט זיך גענוג פירושים, נאר דער רבי האט געבענקט נאך א פיערטען, ווייבערישען פירוש — נאך א ביסעלע „עברי טייטש"... ער וואלט גאר געגעזען געווארען... עס פערשטעהט זיך, אז דאס האב איך ערשט שפעטער מיט די איבעריגע תלמידים פערשטאנען...

— נו, נעהמט, געפינט אקדמות! — האָט ער מיט אונגעוועהנליכען כעס א קאָמאַנדעווע געטהאָן.

איך ווייס נישט, צי דערפאר וואָס מיר האָבען זיך געפיהלט שוין האַלב פרייע אינגלעך, צי האָבען מיר זיך געשטויסען, אז דער רבי אונזערער, דער למדן, האָט מורא פאר אקדמות'ם מאָד־נעם תרגום — אזוי צי אזוי — די מורא איז עפּעס פון אונז אין גאַנצען אראָב און מיר האָבען זיך פאר שמחה צעזונגען:

אקדמות מילין ושריות שותא
אולא שקילנא הרמן ורשותא.

דערביי האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט און געוואַרט, אז דער רבי זאָל אונז „טייטשען". דער רבי אבער האָט זיך אריינגעקוקט מיט דאָס גאַנצע בערדיל אין „מטה לוי" און האָט געזוכט עפּעס דאָרטען, געזוכט מיט שרעקליכע ווילדע בליקען...

— נו, רבי... — האָב איך זיך אָבגעשטעלט — פער־טייטשט אונז...

— זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... זאָגט... — האָט דער רבי פון אונטער „מטה לוי" ווייך ארויסגערעדט...

דאָס ערשטע מאָל האָבען מיר דערהערט פון אונזער בייזען רבי'ן דאָס וואָרט „קינדערלעך", דאָס ערשטע מאָל האָט זיין קויל אזוי ווייך געקלונגען.

דאָס האָט אבער נישט געווירקט, מיר האָבען אַלע ווי אין גערדאַנק „יד אחת" געמאַכט נישט ריהרען זיך פון אָרט, וואו ער יעט אונז נישט איבערטייטשען יעדעס וואָרט בעזונדער.

— נו, רבי! — האָט שוין נאָך א תלמיד געמאָהנט א ביי־סעל מיט עזות — פערטייטשט!...

דער רבי האָט ארויסגענומען דאָס בערדיל מיט די אויגען פון „מטה לוי" און האָט קוים ארויסגערעדט:

— אקדמות — איידער איך הויב אָן, מילין — ווערטער, ושריות־שותא... נו, זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... האָט זיך דער רבי געבעטען און האָט געווישט דעם שטערען...

מיר האָבן אויסגעשאָסן אַ געלעכטער, פאר וואָס מיר וואָלטן איין אַן אַנדער צייט בעקומען אַ שעהן ביסעל פעטש און האָבן גענומען ווייטער זינגען:

גויל אלו רקיעי קני כל חורשתא.

— רקיעי — די הימלען! — האָט דער רבי אונז דאָס וואָרט פערטייטשט און געטריבען ווייטער:

— זאָגט, קינדערלעך, זאָגט, דער טאָג שטעהט נישט, מיר דאַרפען נאָך לערנען רות אויך, היינט איז דאָך בלויז אַ האַלבער טאָג... נאָך מיטאָג פריי!...

דאָס וואָרט „פריי" האָט דער רבי געדריקט, ווי ער וואָלט אונז וועלען דערמיט אונטערקויפען, אַז מיר זאָלען ניט בעטען „פערטייטשען". פון איין זייט האָט ער געווירקט, פון דער צווייטער זייט האָט ער דערמיט נאָך ערגער געמאַכט, ווייל פרעהליך ווערענדיג פון דאָס וואָרט „פריי" האָט זיך אונז פערוואָלט לוסטיג מאַכען איבער אונזער בייזער רבי'ן און יעדער תלמיד פלעגט אַלע ווײַלע אַן אַנדער וואָרט פרעגען:

— וואָס טייטש כלול גפי?

— וואָס טייטש באדישתא?...

— וואָס טייטש מרשותא?...

און נאָך יעדער פראַגע פלעגט זיך גלייך הערען אַ שאָס פון מויל — אַ הילכיג געלעכטער...

און דער רבי, דער בייזער רבי, האָט מוטהלאָז געווישט דעם קאַלטען שווייס פון שטערן, צוויי ווערטער פלעגט ער אָבטייטשען, צעהן דורכלאָזען און פלעגט זיך בעטען אַליין:

— זאָגט קינדערלעך, זאָגט! באַלד דאַרפט איהר שוין געהן פריי, און איהר האָט נאָך קיין רות נישט געלערנט...

און מיר זאָגען ווייטער און שטעלען זיך אָב ביי שווערע ווערטער, און שלעפען דעם רבי'ן פון „מטה לוי", אוו ער זוכט „ראַטונאַק" און קען נישט געפינען...

ענדליך, אז מיר האלטען שוין אריינגעפאהרען אין האלב „אקדמות" פאלט דער רבי אויף א פלאן (קיין נאר איז ער נישט געווען) און רופט זיך אן מיט זיין שטענדיגער שטרענגער שטימע:

— נו, גענוג! דאס וועלען מיר „קאנטשען" מארגען; איצט נעהמט געפינט רות...

ווי פון הימעל אראבגעפאלען פיהל איך זיך נאך דער גזירה. ס'טייטש נישט ענדיגען אזא פרעהליכעס שפיעל?... און איך בונטעווע מיין חבר מיט'ן פוס:

— מען דארף קאנטשען!..

און מיין חבר איז אויך קיין נאר נישט און בונטעוועט א צווייטען, און דער צווייטער איז אויך קיין נאר נישט און בונטעוועט א דריטען, ביז אונזער גאנצער חדר צובונטעוועט זיך און אלע שרייען ווי אין איין קול:

— קאנטשען אקדמות! ! !

— קאנטשען אקדמות! ! !

— קאנטשען אקדמות! ! !

אונזער בייזער רבי, דערזעהענדיג אזא מיאוסע מעשה פון זיינע ביזהעריגע שטילע, געהארזאמע חדר אינגלעך, האט זיך אין גאנצען פערלארען. זיינע אויגען האבען זיך מיט בלוט אנגעגאסען, די באקען זיינען ווי איינגעפאלענער° געווארען און ער האט זיך אין גאנצען געטרייסעלט, נישט וויסענדיג וואס צו טהון. ווי איינצושטילען די מרידה און ער האט קוים געקענט זשיפען:

— רות, זאג איך אייך!... רות!...

— אקדמות! אקדמות! האבען מיר זיך געהאלטען פעסט...

. . . .

. . . .

דער סוף פון דער מעשה איז פאר אונז טרויעריג געווען. דער רבי, ווי א צורייצטער האהן, איז ארויסגעלאפען פון חדר און

אין א האלבע שעה ארום איז ער געקומען מיט דריי בעלי בתים— דריי טאטעס — און האט גערעדט:

— דאס ערשטע מאל טרעפט מיר אזא מעשה! דאס ערש־טע מאל!...

— אזוי גאר קינדער, איהר שלאגט א רבי'ן?... — האט איין בעל הבית רוהיג זיך אבגערופען — פיין! פיין! פיין! נישטא וואס צו רעדען!...

דער רבי האט זיי קענטיג דעם אמת נישט דערצעהלט און כדי צו פערגרעסערען אונזער שטראף האט ער אויסגעטראכט אויף אונז א בלבול, אז מיר האבען איהם געשלאגען.

— נו, וועט איהר, הייסט דאס, מיר העלפען? — האט דער רבי זיך געווענדט צו די בעלי־בתים...

— שייך העלפען — האבען די בעלי בתים, ווי אין איין קול געענטפערט — מען דארף זיי „קאטעווען", אז בלוט זאל שפריצען...

קיין בלוט האט אפילו נישט געשפריצט, מען האט אונז מיט רחמים געגעבען נאר צו צעהן שמיץ — די בזיונות אבער האבען אונז וועה געטהאן, שטארק וועה געטהאן! אזוי, אז די פאר פרייע יום־טוב טעג איז אונז נישט איינגעגאנגען און מיר האבען גענומען אויף זיך דאס צווייטע מאל מאכען די רעוואלו־ציע מיט מעהר שכל...

אויפ'ן בוידעם.

איינע פון די ערהאבענע זאכען, צו וואס לייזער'ל א זעקס־יעהריג אינגעלע, האט געשטרעבט, איז געוועזן דער בוידעם פון דעם איינשטאקיגען שטיבעל, וואו זיין טאטע־מאמע האבען געוואהנט. ווי א פאעט ציהט צו די וואלקענס, צו די שטערן, צו דער לבנה, אזוי האט לייזערלען געצויגען צום בוידעם. אבער פונקט ווי די וואלקענס, שטערן, לבנה זיינען צו הויך און אונמעגליך צו דערגרייכען פאר דעם פאעט, אזוי איז צו הויך געוועזן און נישט דערגרייכבאר פאר לייזער'לען דער בוידעם.

און געצויגען צום בוידעם האבען לייזער'לען א סך זאכען. דארט אויפ'ן בוידעם, ווייסט לייזער'ל, געפינען זיך די פסח'דיגע כוסות, צווישען וועלכע עס געפינט זיך זיין כוס, א בלויער מיט בלומען... ווייעדער געפינט זיך דארטען א סך אלטע בגדים מיט א סך קנעפלעך, וועלכע וואלטען איהם זעהר גוט צונויץ געקומען, ווען ער זאל זיי אויסרייסען. ער וואלט באלד אנ'עושר, א „מיליאנער“ פון קנעפלעך געווארען און אלע חברים פון דער גאס וואלטען פאר איהם דרך ארץ געהאט... אויסער כוסות און קנעפלעך, ווייסט לייזער'ל זיכער, אז דאס צובראכענע וועגעלע ליגט אויך אויפ'ן בוידעם. ער האט אליין געזעהן, ווי מען האט עס אמאל ארויפגעטראגען און פון דאמאלט אן האט זיך זיין בענקשאפט צום בוידעם פערגרעסערט. הייגט וויפיעל זאכען ליגען דארט, וואס ער ווייסט נישט! און דאס טאקי אליין פערגרעסערט זיין שטרעבען צום בוידעם. ווער ווייסט וואס פאר א בילד עס וואלט זיך פאר איהם ענטפלעקט, ווען ער

וואַלט נאָך אריבערגעטראָטען די שוועל פון דעם בוידעם....

מיט שטרעבען צום בוידעם אַליין איז לייזער'ל נישט אַבגעקומען.

נישט איין מאָל פלעגט ער זיך מוטהיגען, קוקענדיג אויף דעם האַלב־צובראָכענעם הויכען לייטער און זיך נעהמען טאַקע קריכען; נאָר אוועקשטעלענדיג זיך אויף דער ערשטער טרעפּ פלעגט זיך דער לייטער נעהמען שאָקלען און אַ דערשראָקענער פלעגט ער אראַבפּליהען, אבלעגענדיג זיין נסיעה אויף אַ צווייטען מאָל, אַז ער וועט גרעסער ווערען, און וועט ניט אַזוי מורא האָבען. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

איינמאָל, אין אַ שענעם העלען מיטען טאָג האָט לייזער'ל דערהערט ווי די מאַמע רופט איהם:

— לייזער'ל, גיכער!

ער האָט זיך אומגעקוקט און האָט דערזעהן נעבען זיך די טאַטע־מאַמען, דערשראָקען און בלייך.

— וואוהין? — האָט לייזער'ל אויך דערשראָקען געפרעגט.

— אויפ'ן בוידעם, מיין קינד.

„אויפ'ן בוידעם!" האָט איהם אַבגעקלונגען אין קאָפּ, עס קען נישט זיין! און ער האָט ווידער, שוין אין גאַנג, איבערגעפרעגט:

— וואוהין?

— קום מיין קינד, קום — אויפ'ן בוידעם.

ניין, ער האָט טאַקי קיין טעות נישט געהאַט. מען נעהמט איהם טאַקי אויפ'ן בוידעם. אַט שטופּט איהם דער טאַטע אונטער אויפ'ן לייטער... אַט איז ער שוין טאַקי אויפ'ן בוידעם, דערלעבט!

אָבער וואָס זאָל דאָס בעדייטען? אפשר אַזאַ יום־טוב. יאָ, געוויס אַזאַ יום־טוב. עס איז טאַקי אַ מאָדנער יום־טוב, אָבער

פּאַרט אַ יום־טוב; און לייזער׳ל דערמאַהנט זיך אַז נאָך מאָדנע יום־טובים, ווען דער טאַטע עסט אַ בייגעל מיט אַש, ווען מען שאָקעלט אַ לולב, ווען מען בעט אוים די שוהל מיט היי, ווען מען געהט צום טייך און נאָך אזוינע יום־טובים.

„יאָ, דאָס איז געווים אזא יום־טוב", בעשליסט ער פעסט און עס געפעלט איהם.

און נאָך מעהר זיכערער ווערט ער אין דעם יום־טוב, אז ער וויל עפּעס זאָגען און דער טאַטע מאַכט איהם צו דאָס מויל און שעפּטשעט איהם צו:

— שטילער, מען טאָר נישט רעדען.

ווי באַלד אז מען טאָר נישט, איז דאָס געווים אַ יום־טוב. יום־טוב טאָר מען טאַקי אַ סך זאַכען נישט טהאָן...

באַלד דערהערט ער פון דרויסען קולות...

— אוי מאַמע, מען שרייט! — זאָגט ער און וויל צוגעהן צום פענסטערל אַ קוק טהאָן.

נאָר די מאַמע און דער טאַטע שלעפּען איהם צוריק און לאָזען איהם נישט געהן, אוועקלעגענדיג איהם נעבען זיך.

עפּעס אַ מאָדנער יום־טוב, ווערט לייזער׳ל נישט צופריעדען און קוקט מיט רוגזא אויפ׳ן בוידעם. וועלכער האָט ביי איהם פערלאָרען זיין גאַנצען חן, און עס ווילט זיך איהם אראָב, אראָב...

נאָר אויף דער גאַס הערען זיך שרעקליכע קולות, יאָמערייען ווי פון טויזענדער לויות...

דער קליין רעדלעך'ל.

דער חשק צ׳ רעדלען האט זיך ביי יאסלען דערוועקט זעהר פריה. אז ער איז אלט געווען זעקס יאהר, פלעגט ער שוין געהן מיט דער מאמען אין „פאדריאד“, ווען מען האט געבאקט זייערע מצה און מען האט איהם געמוזט געבען האטש איין מצה אב־רעדלען. עס פערשטעהט זיך, אז די דאזיגע מצה איז געווען א צוריסענע. א גע׳פטר׳טע, עס האבען זיך פון איהר ממש שטיק־לעך, פאסען געשלעפט. אויסער דעם האט זי אין אויווען שטארק געבלעזעלט און דער זעצער, אזוי אויך א גרויסער כעסן האט זיך צושריען: „גזלנים, ווענען לאזט מען דאס צום בלעך“... אבער א „טאלאנט“ האט שוין אפילו דאמאלט דער „סטארשי“ רעדלער אין איהם דערקענט.

— דער יאט וועט ווען עס איז זיין א זעלטענער רעדלער, האט ער זיך געוועגדעט מיט אן אווטאריטעטען־טאן צו זיין העלפער.

און דער „פאמאשטשניק“, וועלכען עס האט אפילו ניט אזוי שטארק געשמעקט צו האבען א קינפטיגען קאנקורענט, האט אבער אוים אכטונג און מורא פאר׳ן „סטארשי“ מודה געווען:

— יא, עס ווייזט אוים...

נאר די מאמע יאסעל׳ס וואס איז דערביי געשטאנען, האט איהם אבגעשלעפט פון בלעך און מיט גרינג־שעצונג געזאגט:

— זאל ער בעסער קענען לערנען, ווי רעדלען...

דאס האט שוין אי דעם „סטארשי“, אי דעם „פאמאש־טשניק“ פערדראסען, און דערפאר האבען זיי בשום אופן ניט געגעבען יאסעל׳ען נאך א מצה אברע־לען...

אבער צערייצענדיג זיך בלויז מיט דער איין מצה, איז יאסעלע שוין ניט אבגעטרעטען פון בלעך און אז ער האט אליין שוין ניט זוכה געווען צו רעדלען, האט ער האטש געהאלטען אין האנד א רעדעל מיט א קאטשעלקע און געאיבט זיך אויפ'ן בלעך אליין. פון צייט צו צייט פלעגט איהם אויך געלינגען א פיהר צו טהאן מיט'ן רעדעל איבער אן אבגערעדעלטער מצה, אויף וואס דער „סטארשי" פלעגט איהם גוט־מוטהיג בעמערקען.

— מע טאר ניט, אינגעלע...

ער איז אזוי גוט צו יאסעלע'ן געווען, ווען זייער מצה האט זיך געבאקט, מיט א בעל הבית'ם א קינד קען מען ניט איינ־רייסען... אז די מצות האבען זיך אבער אבגעבאקט, און די מאמע איז אוועק א היים, נאר יאסעלע, ניט קענענדיג זיך שיידען פון בלעך, איז געבליבען, האט זיך שוין דער „סטארשי" מיט איהם אנדערש בענאנגען. די רעדעל מיט דער קאטשעלקע האט ער ביי איהם גלייך צוגענומען און שפעטער א ווילע האט ער איהם אפילו נעטריבען פון בלעך:

— נעה אינגעלע, אהיים. נעה געזונדטערהייט...

און נאך שפעטער, אז יאסעלע פלעגט זיך ווידער צורוקען און קוקען מיט דארשטיגע בליקען אויפ'ן רעדעל, האט איהם שוין דער „סטארשי" מיט'ן האנד אבגעטריבען:

— אז דו וועסט ניט געהן מיט גוטען, וועסט דו קריגען ארויסגעווארפען.

און יאסעלע איז א פערשעמטער ארוים מיט אן אראבגעלא־זענעם קעפעל פון פאדריאד.

יאסעלע איז אבער ניט אראבגעפאלען ביי זיך. די נאם, וואו זיין טאטע־מאמע האבען געוואהנט, האט פערמעגט נאך פאד־ריאדען. און אויף מארגען נאך האלבען טאג, ווען ער איז פריי געווארען פון חדר, איז ער שוין געשטאנען אין א צווייטען פאדריאד. דארטען איז געווען א רעדלער אן עלטערער איד, וואס האט זיך גע'גט מיט דער ווייב, ווייל ער האט קיין

קינדער ניט געהאט, און ער האט יאסעלען צוגענומען, ווי א טאטע.

— איך זעה, אינגעלע, — האט ער זיך צו יאסעלען מיט ליעבשאפט געווענדעט — אז דו ווילסט „קענען"... און אז מען וויל, „קען" מען... מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען.

און יאסעלע איז שוין פון דעם דאזיגען אידען און פון דער בלעך ניט אבגעטראטען און ער האט טאקע געכאפט פון צייט צו צייט א רעדעל אין האנד און געפיהרט איבער די מצות, וועל־כע דער איד פלעגט נאך דעם אליין איבעררעדלען און זאגען דערביי:

— מען דארף, זוהנינקע, שטייפער צודריקען... שטיי־פער... אבער דו וועסט קענען... איך זעה, אז דו וועסט קענען. מובטחני שתהיה רעדלער בישראל...

וואלט שוין יאסעלע א גליקליכער געווען, דארף זיך אבער אין אלע זיינע גליקען אריינמישען דער טאטע און וועלען צר־שטערען זיי. אזא טאטען האט ער שוין. דאכט זיך, וואס קען עס ארען דעם טאטען, אז זיין בחור'על וויל ווערען א מענש: וויל זיך עפעס אויסלערנען א מלאכה... ניין! יאסעלעס טאטע, כא־פענדיג זיך, אז יאסעלע ווערט פערפאלען גאנצע שעה'ן, הויבט איהם אן צו זוכען און „פאקט" איהם, א דאנק פערשיעדענע מסירות פון יונגערע און עלטערע ברידער און שוועסטער, וואס פערגינען ניט יאסלען דעם נחת...

— א דו, שייגעץ! — שרייט דער טאטע, ווען יאסעלע'ן ברענגט אן עלטערער ברודער אדער די מאמע אהיים פון פאד־ריאד, וואו ער האט ניט נאר די רעדעל, נאר אויך די נשמה גע־לאזען — א, די יורקע! וואס טהוסטו דארטען אין פאדריאד צווישען אזוי פיעל נקבות... א שעהנער שטאט פון א בחור! וועסט דאך בטל בששים ווערען... שייגעץ דו... דיין פוס זאל דארט מעהר ניט זיין... די הויט וועל איך דיר אראבשינדען...

און יאָסעלע האָט נעבאך געמוזט אָבוואַרטען א טאָג און ניט אריינגעהן אין פּאָדריאַד; אבער אויף איבערמאָרגען איז ער שוין ווידער געווען, געשטאַנען נעבען בלעך מיט א רעדעל און קאַטשעלקע אין האַנד און מיט גרויס פערגניגען אויסגע-הערט די נביאות פון דעם אידען, דעם רעדלער:

— —מובטחני, יונגעלע, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

— אָט דאָס איז טאַקי א גוטער איד, — טראַכט דאַמאָלס יאָסעלע — אָט ער וואָלט געווען א גוטער טאַטע... האָט ער דוקא קיין קינדער ניט.

און יאָסעלען האָט זיך געדאַכט, אז גאָט פיהרט ניט ווי מען דאַרף די וועלט...

א כּך רדיפות און פערפאָלגונגען, א סך מסירות האָט יאָ-סעלע איבערגעטראָגען אין א גאַנצע רייהע פון יאָהרען אין דער צייט פון די פּאָדריאַדען. אבער דער „טאַלאַנט“ זיינער האָט זיך פאר קיין זאַך ניט אָבגעשראָקען. צו צוועלף יאָהר איז שוין יאָ-סעלע אָנערקענט געוואָרען פון אלע רעדלער אין די פּאָדריאַדען. זיי האָבען געזאָגט, אז ער וואַקסט א רעדלער איינער אין דער וועלט און ווען ער וואָלט געהאַט א ביסעל מעהר כחות, וואָלט מען איהם שוין געקענט אָנטרויען א בלעך...

די דאָזיגע קלאַנגען זיינען דערגאַנגען צו דעם טאַטענס אויערן. דער טאַטע, וואָס האָט אזוי פיעל געשטערט יאָסעלען צו ענטוויקלען זיין רעדלערישען טאַלאַנט, האָט ענדליך געמוזט, ווי-לענדיג ניט ווילענדיג, א מורמעל טהאָן:

— וואָס מען קען, שאַדט נישט...

און יאָסעלע האָט שוין פון יענעם טאָג אָן פראַנק און פריי בעזוכט אלע פּאָדריאַדען אין גאַס און האָט זיך פערפאָלקאָמט אין זיין ארבייט. די עלטערע רעדלער האָבען איהם מיט גרויס

רעספעקט אויפגענומען און פלעגען איהם די בעסטע רעדעל אונטערטראָגען.

— נא, אָט האָסט דו די דאָזיגע רעדעל — האָט זיך צו איהם איינמאָל געווענדט א רעדלער — און בייט מיר איבער אויף א שעה...

ביז אהער פלעגט מען יאָסעלען נאָר געבען א רעדעל אויף העלפען. לאָזען איהם אליין מיט'ן „פּאָמאָטשניק" האָט מען נאָך ניט געוואגט. פון דער דאָזיגער נייער פאָרלעגונג איז יאָסעלע אָפיציעל אנערקענט געוואָרען אלס א רעדלער, אויף וועלכען מען קאָן זיך פערלאָזען. שטאָלץ און גליקליך האָט ער זיך געפיהלט שטעהענדיג אויף דעם סטאַרשי'ס אָרט ביים בלעך און אין די אויערן האָבען איהם געקלונגען דעם עלטערן אידענס ווערטער פון אמאָל:

— מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

* * *

אין א ווינטער ארום איז יאָסעלע בעל מצוה געוואָרען.

— זאָלסט וויסען! האָט איהם דער טאַטע געזאָגט, אז פון היינט אָן ווערסט דו שוין א איד, דאַרפסט זעהן פיהרען שטאַט... עס קען זיין, אז דו וועסט אפשר דאַרפען פאָהרען אויף זומער לערנען אין דער פרעמד... שווערע צייטען.. קיין פרנסה נישטאָ... עס געהט א פסח.. אוי—אוי—אוי, פון די זאכען ווייסט דו נאָך גאָר נישט...

די דאָזיגע ווערטער האָבען יאָסעלען א גאַנצען ווינטער נעענגבערט אין קאָפּ. עפּעס האָט זיי דער טאַטע ארויסגעזאָגט, ניט ווי זיין שטייגער; מיט א בייזקייט, דאכט זיך, אָבער מיט א געבראָכענקייט, מיט א געבעט. יאָסעלע האָט עס דערפיהלט און ער האָט גענומען אויף זיך פון היינט אָן ניט נאָר מורא האָבען, נאָר אויך האַלט האָבען דעם טאַטען... און טאַקי העלפען איהם.

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט ער געוואַרט אויף נאָך פורים, ווען די פאַדריאַדען וועלען אַנהויבען צו באַקען מצות. ער וועט זיך פערדינגען פאַר א „פּאַמאַטשניק" און דאס געלד וועט ער אָבגעבען דעם טאַטען... אין גאַנצען דעם טאַטען. וועט איהם דער טאַטע קויפען א היטעל, ···· רעכט; ווען נים, וועט ער זיך געגעהן מיט דער אַלטער...

— טאַטע! — האט זיך יאַסעלע נאָך פורים געווענדעט צום טאַטען — איך וויל היינטיגען פאַר פּסח רעדלען מצה פאַר געלד... וועסט לאַזען?...

דער טאַטע האט פערקנייטשט דעם שטערן, אַנגענומען מיט ביידע הענד די באָרד, געברומט עפּעס אונטער'ן נאָז און אָבגערופען זיך:

— וואס איז שייך — צי איך וועל לאַזען... אודאי איז דאס ניט אַזוי שעהן... עס איז ניט קיין שטאַט... שטעהן צווישען ווייבער ביז 12 א זייגער ביי נאַכט... איך רעדט שוין נישט, וואס דאס איז שווער... נאַר אויב דו ווילסט, וואַלט צוניץ געקומען, וואַלסט זיך געמאַכט א גאַרניטורעל...

די מאַמע האט אַנפאַנגס ניט געוואַלט הערען: — פון איהם וועט דאָך א תל ווערען, — האט זי גע'טענה'ט — וועה איז מיר...

יאַסעלע האט זיך אָבער איינגעשפּאַרט, געזאָגט אז רעד־לען איז זעהר גרינג... „אַלץ וואס אויף רעדער" — האט ער ערקלערט מיט שכל: „איז גרינג... עס געהט אַליין".

און יאַסעלע האט זיך פערדונגען פאַר א רעדלער אין דער זוויטער גאס. אַזוי האט דער טאַטע געפּאַדערט.

— זאָלען דאס מיינע אויגען ניט זעהן!

א וואָך נאָך פורים איז שוין יאַסעלע געשטאַנען ביי יענקיל־ע'ה'ס אין פאַדריאַד אַהן א רעקעל, נאַר אין ארבע כנפות מיט

פערקאשערטע ארבעל אויף די הענד און האָט גערעדעלט א מצה נאָך א מצה. פון דעם שטאָלץ און גליק, וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין די פריהערדיגע יאָהרען ביים רעדלען, איז שוין מעהר קיין שפור ניט געבליעבען. איצט האָט פערנומען דעם אָרט דער געדאנק, אז די צעהנרובעלדיגע, וואָס ער וועט פער־דיענען, וועט ער אוועקגעבען אין גאנצען דעם טאטען.

און דאס האָט איהם געגעבען כחות צו שטעהן ביז 12 אָ זייגער ביי נאכט און רעדלען א מצה נאָך א מצה...

מיינע ערשטע האנאָראַרען.

(פון אַ שריפטשטעלער׳ס ערינערונגען)

מיין ערשטער האָנאָראַר איז געווען ניט בעזונדערס גרויס: אַ צווייער פאַר אַ ליעד.

דערפאַר אָבער איז דער צווייער געווען זיכער: וואָרים ניט פון אַ רעדאַקציע האָב איך דעם צווייער בעקומען, נאָר פון מיין באָבען...

מיין באָבע האָט געצאָהלט עהרליך! איהר קאָנט אוודאי מיינען, אַז מיין באָבע איז געווען אַ רעדאַקטאָרין פון אַ אידישער צייטונג. וועט איהר אַ טעות האָבען. מיין באָבע, אַ פשוט׳ע קרעמערין, האָט מיט ליטעראַטור קיין מגע ומשא ניט געהאַט (דערפאַר איז זי טאַקי געווען אַ וואוילע אידענע!), זי איז סתם געווען אַ ליעבהאָבערין פון גראַמען און זי איז געווען די איינציגע, וואָס האָט אנערקענט מיין טאַלאַנט אין יענער צייט.

איך בין דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָהר צעהן־עלף...

מיין טאַטע האָט ניט געטאָרט וויסען, אַז איך שרייב; ערשטענס איז ער דעמאָלט געווען געגען זשאַרגאָן און צווייטענס האָט ער בעסער געהייסען לערנען!

— ליעדער! — האָט ער געזאָגט — זאָלען שרייבען גרעסערע מענשען פאַר דיר, עלטערע אידען...

דאָס האָט ער געמיינט טאַקי זיך אַליין... מיין טאַטע פלעגט ליעב האָבען אַמאָל בין־השמשות צו מאַכען אַ ליעדעל, און ווער ווייסט, אפשר טאַקי דערפאַר האָט ער מיר פערבאָטען צו שרייבען: קיין „פראָפעסיע“ האָט קיין קאָנקורענץ ניט ליעב.

מילא, ער לאָזט ניט, לאָזט ער ניט... נתפעל פון אזעלכע זאַכען ווערט מען ניט. און אַז דער טאַטע לאָזט ניט געהן אין

וואלד, געה איך דען נישט? און אז ער לאזט ניט, למשל, ווינטער קראצען די פערפרוירענע שויב, קראץ איך דען ניט?... מען קריגט שוין אנ׳עצה...

קריך איך ארויף ווינטער אין אבענד אויפ׳ן אויווען (דאס ערלויבט ער יא!...) און גים מיט גראמען...

וואס טהוט מען אבער — מען מוז דאך זיי עמיצען וויי־זען: עס איז דאך אונמעגליך שטיקען זיך אליין מיט׳ן ליעד. עד היום גלויב איך ניט די פערריסענע פאעטען, וואס זאגען כלומר׳שט, אז זיי זינגען ווי דער פויגעל, נאר פאר זיך אליין און דער עולם געהט זיי ניט אן! שקר וכזב! א מענש איז ניט קיין פויגעל, און אז א מענש מאכט א ליעד, מוז ער האבען, דער מענש הייסט עס, נאך א מענשען מיט צוויי אויערן, וואס זאלען זיין ליעד אויסהערען.

וועמען־זשע קאן איך פארלעזען מיין ליעד? דעם טאטען, ווי געזאגט, איז אן אונמעגליכע זאך; די מאמע איז א פערטרא־גענע אידענע, כאטש זעהר א גוטע; די עלטערע שוועסטער האט יא א שטיקעל ידיעה אין אזוינע זאכען, זי זינגט אליין דאס ליעד „פון אזיע נאך יעווראפא בין איך אין אן אכסניא פערקרא־בען" און זינגט גאר ניט שלעכט; בין איך אבער מיט דער שוועס־טער שטענדיג ברוגז, דא צוקריעגט מען זיך פאר א צונאמען, וואס איך גיב איהר, דא פאר א מסירה׳לע און אמאל טאקי פאר א גרעסערע „המוציא"־חלה.

בלייבט מיר פארט די באבע. מיין באבע איז אפילו שוין אן אלטע אידענע. אבער זעהר א וועלטליכע. און דער עיקר— זי האט פרנסה! שטענדיג איז זי אויפגערוימט. זי האט א גרוי־סען רימענעם בייטעל מיט אלערליי מטבעות ארומגעבונדען פעסט ארום איהר קליינעם גוף, און צוליעב דעם דאזיגען בייטעל נועהט פון דער באבען א זיסע ווארעמקייט... ווער רעדט, אז די באבע לעגט אריין איהר דארע אדערדיגע האנד אין דעם רימע־נעם בייטעל, דאכט זיך אייך, אז באלד, באלד נעהמט זי ארויס

עפעס א גרויסע ישועה פון דארט און עס וועט ווערן אלעמען ליכטיג אין די אויגען...

טראג איך יעדעס נייע ליעד דער באבען, נאטירליך אין אבענד, ווען זי קומט פון קראם. וואוינען וואוינט די באבע די צווייטע שטוב פון אונז אין א קאמערל ביי איהר עלטערן זוהן, א גרויסער למדן, אבער זעהר א בייזער איד...

געה איך אריין אין קאמערל, די באבע זיצט ביים טישעלע און שטריקט א זאק. דער זיידע כלומר׳שט א בייזער, אבער באמת זעהר א גוטער, זיצט אויף דעם אויוועלע, וואס איז ספעציעל צוגעבויט געווארען פאר איהם צום גרויסען אויווען, און לערנט עפעס אין א ספר.

איך שטעה נעבען דער באבען און וואג ניט צו זאגען איהר פון מיין ליעד, ביז זי וועט מיך אליין ניט פרעגען.

ענדליך פרעגט זי גוטמוטהיג:

— נו, וואס שווייגסטו? זאג עפעס!

מיט א הארצקלאפעניש נעהם איך ארויס פון קעשענע דאס שטיקעל פאפיער, פערשריבען דורך און דורך מיט גראמען און האלט עס אזוי א ווייל, ביז איך קריג מוטה און זאג:

—א ליעד געמאכט... איינער אליין...

— גאנץ פיין! — לויבט די באבע נאך איידער וואס ווען — אדרבא לאמיך הערען...

פון דער באבעס גוטען טאן בעקום איך שטארק מוטה און הויב אן לעזען...

פאר א גראשען געלט
ענדיגט זיך די וועלט...

די באבע איז שוין צופריעדען, די ערשטע צוויי צייל געפעלען איהר שטארק, זי קאן זיך ניט איינהאלטען און ווענדט זיך צום אויוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט איהם מיינט מען.

— דו הערסט, מאַשע — מאַשע, דו הערסט, וואָס זאָגסטו אויף זיין קעפּעלע?

נאָר דער זיידע איז ניט צופריעדען, ער האַלט דערפון ניט און ברומט ארויס:

—ער וואָלט בעסער געלערנט גוט, איידער אזוינע נאַריש־קייטען...

פון דער דאָזיגער מיינונג ווער איך שטאַרק אראָבגעפאַלען און אַלע מיינע גראמען פערליערען אויגענבליקליך זייער גאַנצען ווערטה: „א־ן דער אמת׳ן" — בליצט מיר דורך אין קאָפּ — „וואָס מאַך איך זיך נאַריש". די באָבע אָבער מוטהיגט מיך און זאָגט:

— אַט הער דעם אַלטען, וואָס ער רעדט... ס׳איז זעהר שעהן; וואָס מען קען איז גוט...

און זי גיט מיר א קאָפּיקע, זאָגענדיג, אז איך וועל איהר ברענגען א נייע ליעד, בעקום איך ווידער א קאָפּיקע.

נאַטירליך, הייסט זי מיר פון דעם געלד מאַכען א תכלית, איך זאָל זאַמלען, הייסט עס...

איך וואָלט אודאי מיין באָבען געפאָלגט, איך וויים, אז מען היט די קאָפּיקע איז אז וואויל און גוט, נאָר זאַמלען קאָן איך ניט, ס׳איז איבער מיינע כחות. אויף מאָרגען ווערט די קאָפּיקע פערשוועגדט און איך זוך שוין א נייע טעמא פאַר א ליעד, איך מוז ווידער האָבען די קאָפּיקע.

א קאָפּיקע איז א מטבע! מאַך איך נאָך און נאָך א ליע־דעל און נאָך א ליעדעל — דריי ליעדער מיט אַמאָל. איך ווער אליין נתפעל פון מיין פּרוכטבארקייט. איך מאַך א חשבון, אז איך זאָל אין פערלויף פון א יאָהר מאַכען דריי ליעדלעך א טאָג קאָן איך נתעשר ווערען. אויסערדעם, זיינען דאָך די ליעדלעך אַז און פאַר זיך אויך עפּעס ווערטה... אמת דער טאַטע האַלט ניט פון זיי, וויל אפילו ניט, איך זאָל זיי שרייבען. דער זיידע

ברומט אויף אונצופריעדענ, נאר ווער דארף זיי אלע, אז איך האב די באבען, וועלכע צאהלט במזומנים פאר יעדעם ליעד?

איך בין א גליקליכער, פערזארגטער מענש.

געהט אבער אב א צוויי וואכען און עס געהט ניט ארויס קיין איין ליעד. איך ווער שטארק פערצווייפעלט. גאט מיינער, ברום איך פאר וועהטאג, ניט שוין־זשע וועל איך שוין מעהר קיין ליעדער נישט מאכען, וואס טויג דאן מיין לעבען?

און וואס מעהר פערצווייפעלט איך בין, אלץ ערגער געהט ביי מיר דאס מאכען א ניי ליעד. איך האב אפילו פון דעם אליין, וואס עס מאכט זיך ניט קיין ליעדער, א ליעד געוואלט מאכען און דערויף האב איך שוין אפילו געהאט צוויי גראמען:

איהר מעגט אייך, ברידער, לאכען.
איך קאן איין ליעד ניט מאכען...

נאר איך האב אזא שרעקליכען סוד מורא געהאט צו ענט־דעקען. צו וואס זאל מען וויסען פון מיין אונגליק? ווארום חאטש אין שטוב האט מען פון מיינע ליעדער ניט געהאלטען, פלעגט דאך די מאמע מיך רופען „דער בדחן“ און דאס האט מיך שטארק געפרעהט.

פערגאנגען דריי וואכען אהן א ליעד, פרעגט מיך די באבע:

— נו, פאר וואס ברענגסטו ניט קיין ליעדער?...

איך ווער רויט פאר שאנד, איך פיהל, אז איך פערליער דעם גאנצען אנזעהן ביי דער באבען. איך נעהם זיך פעסט, איך מוז מאכען א ליעד.

אויף מארגען קלער איך א גאנצען טאג. איך פיהל, אז דער קאפ ווערט מיר צושפרונגען: עס געהט גארנישט ארויס. א ליעד אבער מוז איך דאך דער באבען ברענגען, ווען ניט בין איך פערלארען. איך האב שוין לאנג קיין קאפיקע אין די אויגען ניט געזעהן...

און פלוצלונג פאלט מיר איין א ווילדע אידעע.

איך נעהם א ביבעלע מיט ליעדער, וואס געפינט זיך ביי

אונז, קלויב אוים פון דארט דאס שעהנסטע ליעד, שרייב איבער און טראג צו מיין באבען.

דאס הארץ קלאפט, ווער ווייסט, צי וועט מען מיך ניט כאפען.

איך לעז איהם דורך פאר מיין באבען. מיין קול ציטערט און דער גאנצער אינהאלט פון ליעד געהט ארוים נעפעלדיג.

מיין באבע הערט אוים, צוגענעצט זיך און זאגט:

— דאס ליעד געפעלט מיר עפעס ניט, ביזט, זוהנעניו, קאליע געווארען...

איך ווער שטארק פערשעמט: וואס הייסט? א געדרוקטע ליעד... פאר וואס זאל איך ליידען פאר יענעמס ליעד און איך שים ארוים קיין סך ניט קלערענדיג:

— דאס ליעד איז נאר ניט מיינס.

די באבע קוקט מיך אן פערוואונדערט און בייזערט זיך:

— וואס הייסט ניט דיינס? וואס פלוידערסטו... געה, געה ביזט א נאריש אינגעל...

אז מען קאן א ליעד אויך גנב'ענען, דאס קאן מיין באבע ניט פערשטעהן. איך וויל עס איהר ניט ערקלערען. איך בעשלים, אז עס איז בעסער זייז א נאר איידער גנב'ענען ליעדער. איך געה ארוים פון דער באבען אהן חאנאראר, אהן כבוד און נעהם אויף זיך קיין ליעדער קיינמאל, קיינמאל ניט צו גנב'ענען...

און נאט האט מיר שטענדיג געהאלפען!...

דער גימנאזיסט.

דער ערשטער, וואס האט אוועקגעשיקט זיין אינגעל אין גימנאזיע, איז געווען אברהם אליה.

אברהם אליה איז געווען א איד א משכיל. עס איז וועגען איהם אין שטעדטעל ארומגעגאנגען, געדענק איך, א לעגענדע, אז בחור־ווייז האט ער זיך געהאלטען ביי'ם שמד'ן: אזוי ווייט איז ער, הייסט עס, אוועק אין חקירה... ווי אזוי ער איז פון שמד ניצול געווארען — האט די לעגענדע ניט געוואוסט. עס איז אבער געווען אין דער לעגענדע א וואריאנט, אז פון שמד האט איהם אבגערעדט חנה ביילע, זיין איצטיגע ווייב, וואס איז געווען מיידעל־ווייז א גרויסע פארשוין און א חכמה און מיט וועלכער ער לעבט עד היום זעהר גליקליך.

אלענפאלס האט מען איהם א סך זאכען מוחל געווען, סיי די צו־קורצע קאפאטע, וואס ער האט געטראגען אין מיטען וואך, סיי דאס גלוי־ראש צו הויז. אדרבא, מען איז געווען צו־פריעדען, וואס חאטש שבת געהט ער דאווענען — אמת, ניט אין שוהל, אבער אין א „מנין“ איז אויך די תפילה אנגענומען, בפרט, אז אין מנין, וואו אברהם אליה האט געדאווענט, איז צו־געגאנגען עכט־אידישלעך און מען פלעגט אפילו ניש‎ט דורכלא־זען די פיוט אין פרשה שקלים און פרשה זכר... אמאל פלעגט ער אפילו דאווענען שחרית פאר'ן עמוד, און זיין עברי איז געווען וואס צו הערען: ווערטער ווי פערעל. איינם נאר האט די דאוונער פון מנין אביסעל געשטערט: א למד פלעגט ער ארויסזאגען צו ווייך. נאר א משכיל פון מנין האט ערקלערט, אז דאס קומט פון די פיעל דייטשע ביכער, וואס אברהם אליה לייענט... און

דער קליינער עולם פון מנין איז מיט דער צייט אויך מיט'ן ווייד כען למד שלום געווארען.

אין מנין פלעגט אברהם אליה שטענדיג קומען מיט זיין עלטערען אינגעל, וואס פלעגט שטענדיג זיצען נעבען איהם מיט א סדור'ל אין האנד, און פאמעליך דאוונען. וועגען אינגעל האט מען דערצעהלט, אז ער קען אלע גראמאטיקעל אויסווייניג און דוקא אהן לעהרערס. דאס אלץ האט איהם דער טאטע אויסגעד לערנט, און די דאוונער האבען געהאט פאר'ן אינגעל, שלמה'קע, פונקט דעמזעלבען דרך־ארץ, ווי פאר'ן טאטען אליין.

צווישען די דאוונער פון מנין איז אויך געווען מיין טאטע, וואס האט ליעב געהאט צו שמועסען, ווי ווייט עס האט זיך געלאזט, מיט אברהם אליה'ן, וועלכער איז קיין איבעריג „בעד רעדטער" נישט געווען. דאך האט ער אויף מיין טאטען, אוך א שטיקעל משכיל, געלעגט דרך־ארץ, און זיי פלעגען אמאל צוד זאמען ארויסגעהן פון מנין און דער איבעריגער עולם פלעגט נאכגעהען פון הינטען און הארכען, פון וואס ריידען צוויי „קעד נער"...

איך פלעג דאן כאפען א שמועס מיט שלמה'קען.

— דו געהסט נאר ניט אין חדר?

— ניין... — האט ער קורץ געענטפערט.

— לערנסט מיט'ן טאטען?..

— אלץ מיט'ן טאטען..

— און רוסיש לערענסטו זיך אויך ביים טאטען?

— אפילו דייטש אויך.

— דייטש אויך?! — האב איך זיך פער'חדוש'ט און בין שטארק געווארען ארויבגעפאלען ביי זיך אין די אויגען, וואס איך קען נאך אזוי ווייניג, און האב ניט געוואגט מיט שלמה'קען ווייטער צו רעדען.

שלמה'קע אבער איז געווען ביי זיך פראסט, און איינמאל האט ער מיר אנגעזאגט:

— ווייסט, נאָך יום־טוב פאָהר איך קיין מינסק, אין גימ־נאַזיע...

— אין גימנאַזיע!... — האָב איך אויפגעשטעלט אויף איהם די אויגען און באַלד צו זיך געקומען און געפרעגט:

— און אום שבת וועסטו שרייבען?

שלמה'קע האָט א שמייכעל געטהאָן און גאָרנישט געענט־פערט.

איך בין אוועק א פערשעמטער און פול מיט קנאה. אויף מיין טאַטען האָב איך געקוקט מיט פערדרוס און גרינגשעציג. אויך מיר א טאַטע! אָט אז מען האָט פאָר א טאַטען אזא, ווי אברהם אליה, קאָן מען קומען צו א תכלית!... און איך וואָס?... אז שלמה'קע וועט אמאָל קומען צופאָהרען, וועט ער שוין אפילו ניט וועלען רעדען מיט מיר.

און איך האָב גענומען אויף מיר צו לערנען זיך רוסיש, געקויפט גאַנצע זעקס בויגען פאַפיר, געמאַכט דערפון א העפט פון אכט און פערציג זייטען, יעדעס זייטעל האָב איך אָבגעצוימט מיט א לאַנגען שטריך און אויף איין זייט פערשריבען אלע שווע־רע רוסישע ווערטער. אויף דער צווייטער זייט דעם „טייטש־ווארט" און פלעג נאָכאַנאַנד חזר'ן: באָך — גאָט, ניעבאָ — דער הימעל, זוויאָזדי — די שטערען, פטיצאַ — א פויגעל...

אויף אזא אופן האָב איך געהאַפט אויסלערנען זיך „פאָל־קאָם" די רוסישע שפּראַך, און טאָמער קומט שלמה'קע צו־גאַסט, זאָל איך חאָטש ניט זיין קיין שטומער און קאָנען מיט איהם אויסרעדען א פּאָר ווערטער....

איינמאָל אין א זומערדיגען שבת קום איך אריין מיט'ן טאַ־טען אין מנין, ערשט איך זעה נעבען אברהם אליה'ן זיצט איי־נער מיט א בעקאַנט פּנים, אין א היטעל מיט א קאָקאַרדע, אין א בלאָהען מונדיר מיט מעשענע קנעפּ, אויסגעזעצט אין א לאַנגער

רייה; האלט א סדור'ל אין האנד און קוקט דא אויפ'ן באלקען, דא אויפ'ן עמוד און דער גאנצער עולם אויף איהם...

אנפאנגס בין איך מבולבל געווארען, נאר אין א ווײלע ארום האב איך מיך געכאפט, אז אט דאס איז דאך טאקע שלמה'קע אברהם אליה'ס, וואס געהט איצט אין מינסקער גימנאזיע און איז אויף זומער געקומען אהיים.

שטעה איך אזוי און קוק אויף איהם און שלינג איהם שיער ניט איין מיט מיינע בליקען, און איך פיהל, אז דאס איז זעהר ניט איידעל צו קוקען אזוי נאכאנאנד אויף א מענשען, ער מעג אפילו זיין א גימנאזיסט... בפרט, אז איך האב אין דעם יאהר אויך עפעס אויפגעטהאן: האב אין מיין העפט שוין פערשריבען דריי הונדערט זיעבען און פערציג רוסישע ווערטער און קען אלע טייטש-ווערטער, און אין דייטש איז א סברא, אז איך קען שוין באלד דעם גאנצען א־בע־צע... מיט איין ווארט — שטארק נתפעל ווערען דארף איך ניט.. און איך בעשלים — אינגאנצען מבטל זיין איהם, מיט זיין היטעל, מיט זיינע קנעפ און קוקען בעסער אין פענסטער אריין... אבער אויספיהרען דאס איז ניט אזוי לייכט. איך וועל קוקען אויף איהם אזוי, אז ער זאל ניט בעמערקען... איז אבער מעשה־שטן, ווי נאר איך גיב א הויב די אויגען צו איהם, טרעף איך זיך גלייך מיט זיינע בליקען.

בעטראכט איך מיך, אז אין פלוג זיינען מיר דאך אלטע בעקאנטע, פארוואס זאל איך טאקע ניט קוקען אויף איהם אפען? צו חזרת הש"ץ, איך זאל ניט זיין קיין טרוס, קאן איך אפילו צוגעהן צו איהם און געבען איהם די האנד און זאגען: „זדראווסוואויטע" — און זאל ער ניט מיינען, אז איך בין שוין גאר א גארנישט!...

א לייכטע זאך איז דאס, נאר אט־אט האלט שוין דער חזן ביי „שים שלום" און איך בין נאך אלץ זיך מכין צו צוגעהן.

מילא, איך וועל דאס אבלעגען צו קריאת־התורה. דעמאלט וועט זיין בעסער. נאר אט האלט מען שוין באלד ביי מפטיר, און

איך האב נאך מיין פלאן נישט אויסגעפיהרט. איך האלט אלץ אין איין חזר'ן „זדראווסטוואויטע". און דא הער איך, ווי מען רופט אויס: יעמוד החתן ר' שלמה ב"ר אברהם אליה מפטיר....

מפטיר אין א גוי'אישען היטעל, אין מעשענע קנעפ... פער־חדוש איך מיך, און דאך טהוט עס מיר הנאה: ווי באלד אז מפטיר — איז ער דאך פארט נעהנטער צו מיר...

אמת, ביי די ברכות האט ער זיך אביסעל אויסגעגליטשט, א פאר ווערטער האט ער דורכגעלאזט, אבער בכלל איז דער ניגון געווען אויסגעהאלטען. און ביי מיר בלייבט, גלייך ווי ער ענדיגט מפטיר — צוגעהן צו איהם און געבען איהם שלום־עליכם. עס איז פארט לייכטער, איידער אויסצורעדען „זדראווס־טוואויטע". ווער ווייסט, צי וועל איך עס נאך שארף ארויס־רעדען? איך קאן נאך מעשה־שטן ארויסרעדען מיט א „זשע", ווי עס טרעפט ביי מיר אפט, און דעמאלט וועט ער האבען וואס צו לאכען.

אז ער האט געענדיגט דעם מפטיר, האב איך שוין געמאכט א טריט פאראויס. נאר דא האבען מיר געשטערט עטליכע אי־דען פון עולם, וועלכע האבען זיך א לאז געגעבען איהם אב־געבען „שלום־עליכם".

— פאר מיר — האב איך בעטראכט — פאסט ניט צו־זאמען מיט די פראסטע אידען...

און איך האב אבגעלעגט אויף נאכ'ן דאווענען..

און נאכ'ן דאווענען האט מיר גאט געגעבען מוטה, איך בין צוגעגאנגען צו איהם, אויסגעשטרעקט די האנד און געבלי־בען שטעהן אהן א ווארט.

ער האט צוריק דערלאנגט מיר די האנד און געשמייכעלט.

— איהר זענט א גימנאזיסט...—האב איך אויסגעשאסען פון גרויס פערלעגענהייט...

— יא, א גימנאזיסט... — האט ער גוטהערציג געשמיי־כעלט.. — און דו? וואס מאכסטו?

— איך — איך קען שוין אויך גוט רוסיש, מיר פעהלען נאָר אביסעל ווערטער...

— נו, מיר וועלען זיך זעהען... — האָט ער אויסגעשטרעקט מיר די האנד און איז אוועק מיט'ן טאַטען...

מיין טאַטע איז צו מיר גלייך צוגעגאנגען און מיט א צו־פריעדענער מינע זיך געווענדעט צו מיר:

— וואָס האָסטו גערעדט מיט שלמה'קען ?

— עט, האָב איך געענטפערט ווי א גרויסער — גערעדט וועגען רוסיש... ער האָט ביי מיר געפרעגט א טייטש־וואָרט.

— נו, האָסטו געוואוסט ?

— יאָ ! — האָב איך שטאָלץ געענטפערט...

ד'ער טאַטע האָט צופריעדען א גלעט געטהאָן דאָס בער־דעל, א הוסט געטהאָן און זיך אָנגערופען :

— עס שאַדט נישט, אז דו זאָלסט מיט איהם זיין אויפ־געטראָגען... קאָנסט עפּעס נאשען פון איהם, א שטיקעל גראַ־מאטיקע, א שטיקעל חשבון, דאָס, יענעס...

און דעם גאנצען שבת האָט דער טאַטע אויף מיר געקוקט מיט דרך־ארץ: גערעדט מיט'ן גימנאַזיסט !...

אַ אידיש האַרץ.

נאָך אײנגעלוויז האָט בעריל געוואוסט דעם חשבון פון זיינע אידען: צוועלף מיליאָן! אזוי פלעגט ער זעהן שווארץ אויף ווייס אין דעם לוח. אין איין לוח איז אפילו אמאָל געווען נישט מעהר, ווי אכט מיליאָן מיט עפּעס. נאָר בעריל האָט אין דעם דאָזיגען לוח נים געגלויבט. פערקעהרט, ער איז געווען זיכער, אז עס איז נאָך דאָ מעהר ווי צוועלף מיליאָן, וואָרום, ווי אזוי קאָן מען דאָס אינגאַנצען איבערצעהלען! אָט איז די שוועסטערל, דינה'לע, שוין דריי יאָהר אלט און זי איז נאָך ניט פערשריבען — הערט ער אָפּט ווי די מאמע דערמאנט דעם טאַטען. און וויפיעל אזוינע דינה'לעך זיינען נאָך דאָ אויף דער וועלט. נאָר ס'אַ דאגה! צוועלף מיליאָן קלעקט איהם אויך. וויפיעל איז דער שיעור! אמת, גאָט האָט די אידען געבענשט זיי זאָלען זיין, ווי די זאמד ביי'ן ברעג ים, נאָר דאָס איז נאָר אַ משל, אין תנ"ך זיינען דאָ אַ סך משלים.

און אָט די צוועלף מילאָן אידען האָט בעריל דאָס אינגעליעב מיט'ן גאנצען הארצען. עס פערדריסט איהם נאָר, וואָס זיי זיינען ניט אויף איין אָרט. אָט ווען ער זאָל האָבען אלע צוועלף מיליאָן אידען אויף איין אָרט, וואָלט געווען א גוטע זאך; נאָר בעריל טרייסט זיך מיט דעם געדאנק, אז גאָט האָט אליין געזאָגט, אז ער וועט זיי צושפּרייטען אין דער גאנצער וועלט, און דערנאָכדעם וועט ער זיי אויפקלויבען אלע צוזאמען. עס איז שוין אפילו צו לאַנג, אז ער האָט זיי פערשפּרייט, שוין צייט אויפצוקלויבען, נאָר ווי באלד, אז צושפּרייט האָט ער זיי, וועט ער זיי אמאָל אויפקלויבען אויך. קיין ליגנער, ווייס בעריל, איז

גאַט נישט. והא ראיה, ער האָט געזאָגט, אַז אידען וועלען זיין אין גלות און זיי זיינען טאַקי אין גלות. זעהט מען דאָך, אַז עפּעס איז ער יאָ מקיים...

און צוריק רעדענדיג האָט בעריל גענוג אידען אויף איין אָרט אויך. „ברוסיא, אין רוסלאַנד, לעזט ער אין לוח פינף מיליאָן!" ער צעהלט איבער די נולן, צי האָט ער קיין טעות ניט. און עס איז ריכטיג: זעקס נולען מיט אַ 5! פערמאָגט ער, הייסט עס, אין רוסלאַנד אליין פינף מיליאָן! אויף איין אָרט! מיט אַזוי פיעל אידען קאָן ער שוין אויך עפּעס מאַכען אַ תכלית. רוסלאַנד איז אפילו אויך אַ גלות, פאַרהאַן אַ סך גזרות אויף אי־דען, פון דעסטוועגען גאַר שלעכט איז ניט. אידישע קינדער גע־העהן אין חדרים, האָבען אייגענע בתי־מדרשים, רבנים, מען לאָזט קינדער מל זיין, חופּה שטעלען. ניט צו פערזינדיגען. אין רוים, אין יון, איז ערגער געווען, ווייס בעריל אַ ביסעל פון גמרא און אַ ביסעל פון „דברי ימי עולם" אין וועלכען ער קוקט אַמאָל אריין, בשעת דער טאַטע איז ניטאָ אין דער היים. אי, וואָס דאָ ניט לאַנג איז ארוים אַ גזרה, אַז אידען טאָרען קיין שענקען ניט האַלטען, איז ניט אַזאַ בייז: וועלען זיי האַלטען קראָמען, טרייסט זיך בעריל. פון אַ קראָם קאָן מען אויך האָבען פּרנסה. אָדער זיי וועלען האַנדלען מיט תבואה. אבי אידען זיין לאָזט מען... און דאָס איז ביי דעם דרייצעהן־פיערצעהן־יעהריגען בערלען דער עיקר.

שפּעטער, אַז בעריל ווערט עלטער און הויבט אָן צו לייענען ביכלעך, ווערט ער אויך חלילה ניט אוים איד! ביי איהם בייט זיך נאָר דער קוק אויף קלייניגקייטען. מיט די צוועלף מיליאָן אידען איז ער אויך איצטער שטאָלץ. נאָר וואָס דען? די אידען פון אויסלאַנד שפּיעלען שוין ביי איהם אויך אַ גרויסע ראָליע. מענדעלסאָן איז אַ גרויסער פילאָזאָף און אַ איד, האָט וכוחים מיט גרויסע גלחים און איז זיי מנצח... נאָכדעם דערוויסט ער זיך, אַז דער גרויסער משורר היינע איז געווען אַ איד. פון היינע

האָט ער אפילו עגמת־נפש: ער האָט זיך גע׳שמד׳ט — אָן עולה, אַ גרויסע עולה! נאָר ער לייענט וועגן איהם שווארץ אויף ווייס, אז ער איז געשטאָרבען אַ איד און פאַר׳ן טויט האָט ער אויסגעשריען: שמע ישראל! און בעריל גלויבט און איז מוחל.

און אויב פון היינען האָט ער אביסעל עגמת־נפש, ווייס ער אָבער, אז מעערבער, דער גרעסטער קאָמפּאָזיטאָר אין דער וועלט, איז געשטאָרבען אַ איד און ליעגט אויפ׳ן אידישען בית־עולם...

היינט די ראָטשילדען, ביי וועמען קיסרים לייהען געלד! און אזוינע אידען! איין ראָטשילד, ווייס בעריל, זיצט יום ולילה און לערנט. און חאָטש בעריל איז שוין אַ שטיקעל משכיל און האַלט, אז אויסער גמרא איז פאַרהאַן נאָך עפּעס חכמות אויף דער וועלט, פון דעסטוועגען איז ער שטאַרק צופריעדען, וואָס עס איז דאָ אַ ראָטשילד, וואָס זיצט און לערנט. פאַר׳ן כלל ישראל איז דאָס געזינדטער... ווארום בעריל פיהלט, אז מען האָט צו־פיעל געלד איז זעהר אַ שווערע זאַך צו בלייבען ביי אידיש־קייט...

און אויסער די דאָזיגע אידען, ווייס בעריל פון נאָך אַ סך גרויסע מענשען—אידען! צייטענווייז האָט ער אַ טעות און רע־בענט אריין בעריהמטע קריסטען אין אידישען צעטיל. אזוי, למשל, האָט ער אַ לאַנגע צייט געהאַלטען לעסינג׳ען פאַר אַ איד און האָט זיך אפילו געוואָטען אין צוויי פּעטש: סטייטש, האָט ער גע׳טענה׳ט: אַ פ ר י ם ל ע ס י נ ג!... אַ פ ר י ם! עס פערשטעהט זיך, אז דעם געוועט האָט ער פערשפּיעלט, ד. ה. ער האָט בעקומען צוויי פּעטש, נאָר פון דעסטוועגען איז ער גע־ווען צופריעדען, וואָס אזא גרויסער מענש, ווי לעסינג איז, האָט אַ אידישען נאָמען. צוליעב דעם אידישען נאָמען האָט ער אויך אַמאָל זיך טועה געווען און האָט געהאַלטען פראַנקלין דעם אמע־ריקאַנער פאַר אַ אידען. ב נ י מ י ן פ ר א נ ק ל י ן! אמת, געוואָטען האָט ער זיך שוין ניט. ער האָט זיך נאָר אזוי געשפּאַרט.

אויף עדיסאַן האָט ער אויך געוואָרפען אַן אויג. אַזאַ קאָפּ! אַזאַ גרויסער ערפינדער און די פאַמיליע איז אַ אידישע. עס האָט איהם אָבער ניט געגאָלטען! איז וואָס? ווערט ער אויך ניט נתפעל! ער האָט גענוג אידען, גרויסע לייט!

שפּעטער האָט בעריל נחת פון דר. הערצל. נאָך אַ אידי־שען קיסר האָט בעריל שטענדיג געבענקט, און ניט איין מאָל פלעגט ער בלעטערן אין תנ״ך פון ראשונים ביז מלכים. „וימת— וימלך“... אַ סך מלכים זיינען ביי אידען געווען! היינט איינער ניטאָ! און דר. הערצל איז ביי בערלען געווען פערגעבענט, אויב ניט פאַר אַ קיסר, ווענינגסטענס פאַר אַ שופט. וישפוט את ישראל און ער האָט געמשפּט די אידען. זאָל דאַכטען, אַז ער לעבט אין דער צייט פון די שופטים.. און בעריל האָט זיך איינגעשריבען אין ציוניסטען...

אָבער אויסער כבוד, וויל בעריל אויך פאַר אידען אַ תכלית. אויף אידען האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען פּאָגראָמען, מען שלאָגט, מען הרג׳עט. פון די צוועלף מיליאָן הויבט איהם אַן עפּעס צו פעהלען. אין קישינעוו — 45, דעם צווייטען מאָל — נאָך מעהר, דערנאָכדעם געהען 136 שטעדט און שטעדטלעך, און אומעדום הרוגים! און עס איז נאָך דעם שונא וועניג... בעריל געהערט שוין צו אַ פּאַרטיי, וואָס זוכט פאַר אידען אַן אָרט. מען לעגט איהם פאַר ערד אין אַזיען, אויסטראַליען... בעריל איז זיך מישב, וואו איז בעסערע ערד, וואו זיינען בעסערע תנאים, וואו וועט דאָס אידישע פאָלק, זיינע צוועלף מיליאָן, פון וועלכע עס פעהלט שוין אביסעל, געפינען אַ שוץ, עס זאָל בליי־בען גאַנץ.

און קיין צייט צו קלערען איז ניטאָ... און בעריל איז פער־צווייפעלט און זיין האַרץ בלוטיגט...

— וואָס טהוט מען מיט אידען? — ברעכט בעריל מיט די הענד און זאָרגט ווי אַ טאַטע, ווען זיין פאַמיליע איז אין אַ סכנה.

די נאשערין.

דער אַנבייסען איז ביי שיינדלען געווען נישט קיין זעטיגער. אָפּקאָכען א טעפּעל קארטאָפּעל, האָט זי קיין צייט נישט גע־האַט, זי איז געווען פּערנומען מיט די וועש וואָס זי האָט נעכטען געוואַשען. און אין דערפריה געדארפט אויסהענגען צו טריקע־נען. זי האָט אפילו דעם אויווען נישט געהייצט און אויף מיטאג נישט געקאָכט קיין ביסעל געקעכטס. אז עס איז געקומען א זייגער איינס, האָט חיים, דער מאַן, וואָס איז כלומר'שט א הענדלער, א זאָג געטהאָן נישט גאנץ דרייסט:

— דו ווייסט, שיינדעל... מיר ציהט עפּעס אין הארצען...

— שוין? אזוי גיך! — האָט זיך שיינדעל אָנגעכאַפּט — ווי לאנג, דוכט זיך, האָט מען אָנבייסען געגעסען, איך וויים נישט צי עס איז פארהאַן פיער שעה...

— וואָס רעדסטו, נארעלע, עס וועט זיין געזונטע פיער שעה, אויב נישט טאקי די גאנצע פינפטהאלבען... — האָט חיים זיך געסטארעט צו ריידען וואָס ווייכער און האָט גענומען רעכענען אין דער שטיל, טאָמער איז נאָך טאַקי קיין פיער שעה נישטאָ, זאָל זי חאָטש נישט הערען.

— אָנבייסען האָבען מיר געגעסען פ א ר צעהן, איצ־טער איז נ אָ ך איינס... היינט דאָרט איז געווען פ א ר צ ע ה ן און איצט איז נאָך א י י נ ס...

דער חשבון האָט איהם אויפגעמונטערט און ער האָט שוין כמעט ווי מיט העזה ארויסגערעדט:

— ס'איז שוין דאָ שעהנע פיער שעה, טאָקי באַלד די פינפטהאלבען...

— און אז צעהן שעה, וואס זאל איך דיר געבען? זאל איך אזוי וויסען פון בייז... — האט שיינדעל בעזארגט גע־רעדט — אין שטוב איז א חוץ ברויט גאר נישטא... אויך וועט־שערע וועל איך עפעס קאכען.

— אפשר א הערינגעל... — האט חיים ווי דערשראקען פארגעלעגט.

— נאך א נייעס, — האט זיך שיינדעל געקרימט — וואס איז היינט פאר א מין „קאזאטשינע״! הערינג איז איצט פלאם פייער, אכט גראשען א הערינג, א ברעקיל...

— נו, פונדעסטוועגען איז א הערינג אויף מיטאג נישט שלעכט... שיק נאך א הערינג — האט חיים, קעגען זיין נאטור, זיך געהאלטען פעסט אן זיין אידעע.

— איך וויל אויך עסען! — האט די עלטערע, זעכצעהנ־יעהריגע טאכטער זיך אנגערופען פון א ווינקעל, וואו זי איז געזעסען און שטיל געארבייט.

— און איך „שטארב״ אויף עסען! — האט זיך אנגע־רופען די צוועלפיעהריגע גרונע, וואס איז געזעסען ביי׳ן פענס־טער און די גאנצע צייט געקוקט צום גאס.

— א הונגער איז אויף זיי אנגעפאלען! — איז שיינדעל אין כעס געווארען — פאר וואס ווילט זיך מ י ר נאך נישט עסען, דאכט זיך, איך בין אויך אזא מענש, ווי איהר.

— דו עסט טאקי גאר נישט... — האט חיים ווייך גע־רעדט — ביזט טאקי א שוטה... נארעלע, די וועלט איז אויך א וועלט.

— פון וואנען, פערדיענער מיינער, זאל איך דאס אלץ נעמען? — האט זי פערדריסליך געפרעגט. — וואס איך רייס נישט אפ פון זיך, דאס האב איך נישט.

— גאט וועט העלפען, נישקשה, — האט חיים גענומען טרייסטען. שיק נאך א הערינגעל, שיק! — איז ער אלץ ווייטער מעהר מוטיג געווארען.

— נו, געה, גרונע, אין קרעמיל און נעהם א הערינג... — האט זיך שיינדעל, נאך א ישוב־הדעת, געווענדט צו דער אינ־גערער טאכטער. ווערסט „איהר" זאגען, אז מיט נעכטיגען פע־פער וועט זיין אינאיינעם 27 גראשען.

דאס מיידעל איז מיט שמחה ארויסגעלאפען פון שטוב...

— נאר א גוטען! — האט שיינדעל איהר נאכגעשריען.

— מיט רויגען! — האט אויך חיים פון זיין זייט צוגע־שריען.

נאר דאס איז געווען ווי א קול אין דער מדבר. די שליח'טע איז שוין מיט איהר שליחות ווייט געווען...

באלד איז גרונע געקומען צו לויפען פערפלאטערט און פער־סאפעט, אבער א פרעהליכע, מיט א הערינג, איינגעוויקעלט נאר אין דער מיט אין א שטיקעל פאפיער.

— וייז, וייז, — האט שיינדעל אונגעדולדיג ארויסגענו־מען איהם פון איהר האנד און בעטראכטענדיג איהם פון אלע זייטען, האט זי זיך פערקרימט און געזאגט:

— א הערינג — א ברעט'ל... אז מען שיקט א „גלאמפ".

— וייז נאר, — איז שוין אויך חיים בכבודו ובעצמו צו־געגאנגען צום הערינג... אבער שיינדעל, אהן א בעזונדער סבה און אז אויפגערעגטע, האט איהם אוועקגעטריבען:

— געה, געה ווערסט שוין זעהן פארטיגערהייד... — דאך האט חיים שוין בעוויזען דעם הערינג אנצוקוקען און האט מיט סלינע אין מויל, וואס די מראה אליין פון הערינג האט ביי איהם ארויסגערופען, גוטהערציג געזאגט:

— ניין, מיר דאכט, אז דאס הערינג'ל איז דוקא נישט קיין שלעכטער... א פעטינקער הערינג...

— אט אזוי ווי דו ביזט פעט! — האט שיינדעל געמור־מעלט, האטש אין הארצען איז זי אליין געווען צופריעדען פון הערינג.

באלד זיינען אריינגעלאפען די דריי קלענערע קינדער פון הויף, וואו זיי האבען געשפּיעלט, און האבען זיך פרעהליך צו־זונגען:

— א הערינג! א הערינג!

— מיר א שטיקעל

— מיר דעם עק!

— מיר דעם „קאפּ"...

— זעהט אביסעל, ווי זיי זיינען בעפאלען, ווי די קאזאקען — האט שיינדעל זיי אבגעשטופּט — לאזט מיר איהם פריהער „מאכען".

— דו װאלסט איהם געמאכט מיט א „ציבעלע" — האט חיים פארגעלעגט.

— עס דארף ביי מיר זיין ערגעץ א ציבעלע — האט שיינדעל געענטפערט, און האט גענומען זוכען אויף דער גראטקע, וואו זי געדענקט אויף זיכער, די ציבעלע איז נאך נעכטען אין דער פריה געלעגען.

די ציבעלע איז אבער, ווי אין דר'ערד אריין!

— וואו איז די ציבעלע? — האט זיך שיינדעל געווענדט צו דער עלטערער טאכטער.

— איך ווייס נישט — איך האב נישט געזעהן.

— ד י ך זאל איך נישט זעהן! — האט זיך שיינדעל צעקאכט—קיין זאך זעהט זי נישט... גרונע, אפשר ווייסט דו?— האט זי זיך געווענדעט צו גרונען.

די קליינע גרונע האט אנשטאט צו ענטפערן, זיך שטארק פונאנדער געלאכט, נאר אין געלעכטער האט זיך געהערט פערצווייפלונג און טרערען...

— אי, זי לאכט! זי לאכט! זי האט אויפגעגעסען! — האט זי דער געלעכטער ארויסגעגעבען.

— א ליגען! — האט זי, רויט ווערענדיג, זיך געלייקענט.

— זי האָט אויפגעגעסען! — האָט די עלטערע טאָכטער גע'מסר'ט — מען דערקענט אַן איהר פּנים.

— זאָג, וואו איז די ציבעלע? — האָט די מאַמע אויסגע־שטעלט פּערבלוטיגע אויגען...

— איך האָב נעכטען אויפגעגעסען מיט ברויט, — האָט גרונע א דערשראָקענע זיך פּערענטפערט.

— זאָל אויף דיר קומען א טוידט! — איז אויף איהר שיינדעל ארויפגעפאַלען מיט די דארע פויסטען.—משמדת'טע, ווי נאַשט מען דאָס אויף איינע אליין א גאַנצע ציבעלע?!

— דאָס איז אַן אקט אין דער וועלט און איז ווערט, אז מען זאָל זי אויף שטיקער צושניידען — אזא נאַשערין! —האָט חיים פון זיין זייט צוגעלעגט.

און באַלד, אלס פאָטער און ערציהער, האָט ער ארויסגעגע־בען א פּסק:

— מען זאָל איהר קיין ברעקיל הערינג נישט געבען.

דעם פּסק האָט ער אויך בעגרינדעט:

— נישקשה, מיט א ציבעלע קען מען זיין זאַט אָהן הע־רינג.

און חאָטש חיים האָט נישט אזא דעה אין שטוב, דאָך איז דער פּסק דין ערפילט געוואָרען — עס האָט נישט געהאָלפען דער נאַשערקעס געוויין.

— אין רחמים בדין! — האָט חיים זיך געשטאַרקט דאָס הארץ, ווען איהרע טרערען האָבען אויף איהם אַנגעהויבען שטאַרק צו ווירקען און דער הערינג איז שוין געווען אויפגעגע־סען...

מיין באָבעס גליק.

(אַ שמועס)

מיין באָבע איז געווען אַ שוואַכע אידענע, אַ קליין־געוויקסיגע, און גאָר צו דער עלטער האָט זי אויסגעוויזען נידריגער פון איהרע פינף־יעהריגע אייניקלעך, און פון דעסטוועגען איז זי שטענדיג געזונד געווען און האָט אויסגעלעבט איהרע יאָהרען — הלואי אויף אונז אַלעמען געזאָגט געוואָרען — צו 90 יאָהר איז זי געשטאָרבען, און געשטאָרבען שעהן, מיט לשון און מיט ודוי און האָט נאָך געגוג זכרון געהאַט צו געדענקען איהרע אַלע חפצים, וואָס זי האָט אָבגעזאָגט די טעכטער, און דעם האָרבאַנד — דער אַלטער זאַגערין פון גרויסען בית־מדרש, וואו מיין באָבע האָט געדאַוונט.

וואָס מיינט איהר, אַמאָליגער כח איז טאַקי קיין שפּאַס ניט! און איהר וועט גלויבען, עס פלעגט זיך מאַכען צייטען, ווען איך פלעג בעוואונדערען מיין באָבעס כח, — איבערהויפּט אין די גרויסע תעניתים, אין די זומערדיגע טעג.

מיין באָבע איז געווען אויף אַלץ אַ בריה, וואָס איהר ווילט האָט זי געקענט! מילא פון „לאָקשען מאַכען" וויל איך שוין ניט שמועסען. דערמיט האָט זי געקלונגען אין גאַנץ שטעדטעל, און אַז איינער פלעגט וועלען אויסדריקען אַ זאַך, וואָס עס איז דין, פלעגט ער געבען אַ משל: דין ווי שולקעס לאָקשען (מיין באָבע האָט געהייסען שולקע). אָבער בעסער פאַר אַלעם האָט זי געקענט פאַסטען תעניתים, דעריין מעג מען זאָגען איז זי געווען אַ מושלמת. ביי מיין באָבען האָט געהאַט אַ תענית אַ ווערט ווי אַ שפּיי. — ביי מיר אַ תענית, פלעגט זי זיך בעריהמען פאַר איהרע אַלטע חבר'טעס, און פאַר די אייגענע קינדער —

ביי מיר א תענית איז א געלעכטער, דער רבונו של עולם זאל איהם נאר אננעהמען צו גוטען!

מילא פון די „געבאטענע“ תעניתים שמועסט מען דאך גישט: א שעהנע מעשה, די באבע מיינע זאל נישט פאסטען א תשעה באב צו אפילו א צום גדליה! און אז טויזענד רבנים וואלטען איהר זאגען: שולקע, דו ביסט אלט און שוואך, מיר זיי־נען מתיר: ביים אן, וואלט זי ניט געהערט, אפילו דער פעטער ר׳ הלל, א גרויסער למדן, וואס פון איהם האט די משפחה שטארק געהאלטען, אז ער וואלט איהר מתיר זיין, וואלט זי אויך נישט געפאלגט; שמועסען שמועס איך דא פון סתם תעניתים, ווי למשל א כה״ב, עשרת ימי תשובה, געהויבענער מאנטאג און דא־נערשטאג, אויסער דעם ווען א קינד אדער א אייניקעל צו אן אור אייניקעל פלעגט חלילה קראנק ווערען און נישט האבענדיג קיין אמונה אין דער רפואה פון דאקטאר, וואס פאהרט אום שבת, פלעגט זי געבען איהרע אייגענע מיטלען: א תענית בשעת מעשה און אז דער אויבערשטער וועט געבען דאס קינד וועט געזונד ווערען, זאגט זי צו בלי־נדר דעם רבונו של עולם פינף תעניתים!.. און מיין באבע פלעגט האלטען ווארט און פינקטליך אלע תעניתים אבפאסטען, און מיר דאכט זיך, אז זי האט שוין געהאט אזוי פיעל נאמנות ביים רבונו של עולם, אז ווען זי זאל, למשל זאגען: רבונו של עולם! לייה מיר א פינף־און־צוואנציגער, איך וועל דיר אבגעבען מיט תעניתים, וואלט ער איהר אויך געטרויט...

ריידענדיג דא אזוי וועגען מיין באבעס תעניתים, זאלען איהר ביישטעהן, האב איך זיך דערמאנט אן דאס גליק, וואס איווער האט אמאל געטראפען מיט א תענית גאר אין א מיטען מיטוואך: א געוועהנליכער מיטוואך, נישט קיין גזרה איז חלילה געוועזען צו הערען, נישט קיין הונגער צייט, אפילו איהר אייניקעל נחום, דער שוואכינקער נעבעך, איז אויך נישט שוואכער גע־ווארען, און דאך האט זי דעם מיטוואך אבגעפאסט לויט איהר

מנהג ביי אלע תעניתים און צו מנחה אפילו „עננו“ געזאגט.

די מעשה איז אזוי געווען:

אז זי איז אמאל אריין צו איהר עלטערע טאכטער, האט זי בעמערקט ווי דער אכט יעהריגער אינגעלע, איהר אייניקעל, איז געקומען פון חדר מיט פערפרוירענע פינגער, עס איז געווען ווינטער. זי האט זיך צושריען אויף דער טאכטער, וואס זי לאזט איהם אהן הענטשיקלעך געהן אין חדר, האט אויף איהר גע־זאגט, אז זי איז נישט קיין מאמע, נאר א שטיעף־מאמע, נאך ערגער, און האט צוגעזאגט, פערשטעהט זיך, בלי־נדר, איהם אויסצושטריקען א פאר הענטשיקלעך פון גוטען וואל, וואס זי האט אליין אויסגעשפינט. נאר א גאנצע וואך האט זיך איהר אלע קיין לעדיגע צייט נישט געמאכט. דיענסטאג ביי נאכט, אז זי איז ווידער געקומען געוואהר ווערען די טאכטער האט איהר שוין דער אייניקעל דערמאנט:

— נו, באבע, וואו איז אייערע הענטשיקלעך?

— אם ירצה השם מארגען, מארגען! — האט זי איהם פערזיכערט.

אויף מארגען, מיטוואך, איז זי אויפגעשטאנען, אפ־געדאווענט, אבגעזאגט אלע תחינות פון „קרבן מנחה“ (מיין באַ־בעס קרבן מנחה איז נאך איצטער אויף ווערט א גילדען צעהן ווער עס דארף נישט, איהר געפינט דארט פון פייגעל־מילך!) און האט זיך נאך דעם גלייך גענומען צו די הענטשיקלעך. זי האט אזוי פלייסיג געשטריקט עטליכע שעה ביז וואנען איין הענטשקעלע איז פארטיג געווארען און זי האט שוין געוואלט אויפשטעהן און נעמען עפעס אנבייסען, און דאס אנדערע הענטשקעלע שפעטער ענדיגען, נאר זי האט זיך בערעכענעט, אז דאס עסען וועט נישט אנטלויפען און איין מאל פאר אלע מאל— בעסער איצטער! און האט ווידער פלייסיג אפגעארבייט א פאר שעה ביז דאס צווייטע איז אויך פארטיג געווארען.

— נו, דאנקען גאָט, פאַרטיג! — האָט זי געזאָגט צו זיך אַליין — איצטער דאַרף מען עפּעס עסען.

זי האָט אַ קוק געטהאָן אויף דעם אַלטען וואַנט־זייגער און האָט דערזעהן אַז עס איז שוין באַלד צוויי. אַ גליקליכער געדאַנק איז איהר דורכ׳ן קאָפּ דורכגעפלויגען, און זי האָט ליעב געשמייכעלט...

— נאָך צוויי שעה אין גאַנצען! — האָט זי זיך מיישב געווען — דער טאָג איז איצט אַ ברעקעל! — מען דאַרף שוין גאָר פאַסטען!... עס וועט נישט וואו הין קומען, זאָל זיך וואַלגערען אַ תענית...

נאָך מעריב, נאָכדעם ווי זי האָט אָנגעביסען, איז זי גלייך אוועקגעגאַנגען צו דער עלטערער טאָכטער, איבערגעבען דעם איניקעל די מתנה — די הענטשיקלעך, און האָט דאָרט אַלעמען דערצעהלט פון איהר היינטיגען גליק — אריינגעכאַפּט אַ תענית גאָר נישט געריכטערהייט. דערביי האָט איהר פּנים געשטראַהלט, ממש די שכינה האָט אויף איהר גערוהט...

די הייזער.

יעדער בעל־הבית אין שטעדטיל, וואס האט געהאט עטליכע רובל, — האט געזוכט געשעפט, אבער לייזער אליה איז געווען אַן אנדער מין איד — ער האט געהאלטען פון הייזער.

— הייזנטיגע געשעפטען זיינען אלע אין דר'ערד! — פלעגט לייזער אליה זאגען, בדלות קאן מען ווערען, און הייזער איז אלע מאל געלד. טאמער א שרפה, בין איך נישט קיין שוטה ווי אנדערע און פערזיכער, קאסט עטליכע רובל!

און לייזער אליה האט זיך געהאלטען שטענדיג אין בויען.

דער הויף זיינער איז געווען א גרויסער, און דער גאנצער הויף איז געווען אנגעבויט מיט שטיבלעך. זיעבען שטיבלעך אויפ'ן הויף, אויסער די שטוב צום גאס, האט לייזער אליה פערמאגט. גערופען די שטיבלעך האט ער אויך הייזער.

— מיינע הייזער! — פלעגט ער אפט רעדען וועגען זיי מיט גרויס גדלות.

ער אליין האט געוואוינט אין דעם קלענסטען שטיבעל אויפ'ן הויף, חאטש ער איז געווען א מטופל מיט קינדער. ער האט אבער ניט געקאנט פערנעהמען קיין אנדער דירה.

— די דירות איז מיין ברויט! — פלעגט ער זאגען, ווען איינער פלעגט איהם מאכען דעם פארוואורף, וואס ער, א בעל־הבית פון הייזער, וואוינט אליין אין אזא ענגשאפט.

און שכנים האט ער געהאט א סך. אין יעדען שטיבעל א געזינדעל, אזוי אז דער הויף זיינער איז געווען א גאנץ פרעהליכער.

— גאר אויפ׳ן גרויס־שטאדטיגען אופן! — פלעגט זאגען א מאל און אנדערער, וואס האט געוואוסט וואס א גרויסע שטאדט בעטייט. און לייזער אליה פלעגט דאמאלס מיט גדלות ענטפערן:

— ווען איך זאל מיינע הייזער אריבערטראגען אין א שטאדט, וואלט איך שוין מיט אייך ניט גערעדט!

אבער שטארק זארגען, וואס זיינע הייזער געפינען זיך אין א קליין־שטעדטעל, פלעגט ער ניט. מיט שכנים, גאט צו דאנקען, האט ער קיין זארג ניט. מאכט חתונה א בעל־הבית א טאכטער, קומט איהם צו א שכן, און חתונות מאכט מען אין שטעדטעל ניט זעלטען.

צום גליק גיט לייזער אליה אויס זיינע קינדער אלץ אין פרעמדע שטעדט, אזוי אז אויסער איין דירה פאר זיך אליין דארף ער ניט האבען און קאן אלע פערדינגען פרעמדע, ביי וועמען ער נעהמט דירה־געלד.

— און וואס מיינט איהר — זאגט ער אמאל, — זאל זיך מיין עלטערער טאכטער, למשל, מאכען א שידוך דא היע און זאל זי דארפען האבען א דירה, וועל איך איהר דען אבגעבען א שטיבעל? חלילה! עטליכע רובעל קאן איך איהר געבען אבער א שטיבעל — ניין! דאס איז מיין ברויט.

און זיין ברויט האט לייזער אליה געהיט. אלע אין דער פריה פלעגט ער, נאך פאר׳ן דאווענען, ארויסגעהן אויפ׳ן הויף, ארומקוקען די ווענד, די פריזבעס, די קוימענס, די גאניקלעך, און טאמער חלילה בעט זיך א שטיקעל רעמאנטעל, פלעגט ער ניט זשאלעווען צו לאזען זיך קאסטען עטליכע גילדען און גלייך פערריכטען.

דערהויפט האט ער אכטונג געגעבען אויף די אויוועגס. אלע טאג פלעגט ער פרעגען ביי די בעל־הבית׳טעס:

— נו, ווי קאכט אייער אויווען?

און בעקומענדיג א מאל אן ענטפער מיט א האלבען מויל,

פלעגט ער גלייך אריינגעהן, הייסען עפענען דאָס ברעטיל פון אויווען, אריינרוקען דעם קאָפּ אינווענינ. און אויב ער פלעגט נאָר געפינען די קלענסטע פּגימה אין „פּאָד", צי ערגיץ אנדערש וואו, פלעגט שוין אין א שעה ארום שטעהן ביי דעם דאָזיגען אויווען א איד מיט א פארטוך, א מולער הייסט עס—און פלעגט שוין שמירען וואו מען דאַרף.

און לייזער אליה איז געווען זיכער, אז דערפאר וועט ער שכנים שטענדיג האָבען.

און ער ווייס, צי וואָלט טאקי לייזער אליה געדאַרפט ווען עס איז זאָרגען וועגען שכנים, ווען נים די פערשאָלטענע אמע-ריקא.

פון אמעריקא ווייס מען שוין אין שטעדטעל לאנג. נאָר ווער פלעגט אמאָל פאָהרען ? א צולאָזענער שניידער, וואָס האָט פיינד געהאט דאָס ווייב און פלעגט וועלען דאַרטען לעבען מיט א טייטשקע. א רעכטער מענש וועט דען פערשלאָגען דעם קאָפּ אזוי וויים ?

לייזער אליה פלעגט אלע מאָל פיהלען, ווי דאָס הארץ וואָלט איהם געזאָגט, אז פון אמעריקא וועט קיין גוטס איהם נים ארויס-קומען, און וואו עס האָט נאָר געפּאסט, פלעגט ער עס זידלען מיט די שטארקסטע ווערטער.

— זאָגט מיר איך בעט אייך, — פלעגט ער טענה'ן אָפּט פאר זיינע שכנים, — וועלכער רעכטער מענש לאָזט זיך דאָס אוועק אין אזא העק ווי אמעריקע איז, וואו עס איז אפילו ניטאָ ווי מען זאָגט, קיין קיסר, אלץ מעג מען דאַרטען, יעדערער טהוט וואָס ער וויל, עס איז ניטאָ קיין מורא פאר אן עלטערן — גלאט א הפקר־וועלט ! און דערצו מוז מען ווערען נאָר א בעל-מלאכה, ווען ניט פּגר'ט מען ווי א הונד פאר הונגער...

די שכנים פלעגען איהם אלע ווי איינער געבען גערעכט. נאָר לייזער אליה'ן איז דאָס געווען ווי ווענינ, איהם האָט זיך עפּעס געוואָלט ארויסנעהמען א כתב, אז קיין אמעריקא זאָל

קיינער פון זיי ניט פאַהרען. עס פערשטעהט זיך, אַז אַזוי ווייט איז ער ניט געגאַנגען. נאָר אַמאָל פלעגט ער אַ זאָג טהאָן.

— זאָל יענער ברעכען רוק און לענד ווער עס קלערט גאָר צופאַהרען אַהין!

און ניט בעקומענדיג דערויף קיין הסכמה פון די שכנים, פלעגט ער ווי צורייצטער ווערען און צוגעבען:

— אַז איך וואָלט זיין אַ רב, וואָלט איך אויף אַמעריקא געמאַכט אַ חרם, עלעהיי ווי אויף יענקעל טרייפנאַקס פלייש...

קיין חרם האָט אָבער דער רב ניט געמאַכט און אין איין ליכטיגען פריהמאָרגען בשעת לייזער אליה האָט אָבגעשטעלט אַ יונגע שכנה און געפרעגט: „ווי קאָכט דער אויוועז?“ האָט זי אַ שמייכעל געטהאָן און געענטפערט.

— דער אויוועז קאָכט נישקשה, נאָר איך ווער זיך אם ירצה השם אין גיכען ארויסציהען צו מיין טאַטען, ווייל „מיינעם“ האָט זיך פערוואָלט קיין אַמעריקא...

די שכנה איז געווען אַ קליינע, אַ בלאַסע און אַ שוואַכע. בשעת זי האָט גערעדט, האָט זי, דאַכט זיך, אין די הענד גאָר נישט געהאַלטען, ווייל זיי זיינען ביי איהר געלעגען צונויפגע־לעגט רוהיג אויפ׳ן ברוסט, נאָר לייזער אליה וואָלט שווערען, אַז דאָס ווייבעל האַלט אַ דובינע און קלאַפט איהם אין קאָפּ, און ווי אַ צוטומעלטער איז ער אריין אין זיין שטיבעל.

— וואָס ביזטו אַזוי צוטראָגען, לייזער אליה? — האָט איהם דאָס ווייב אַ פרעג געטהאָן:

— באַלד בלייבט פוסטעווען אַ דירה! — האָט ער מיט רוגזא געענטפערט, פונקט ווי דאָס ווייב, און ניט קאָלומבוס, וואָלט ענטדעקט אַמעריקא.

— וואָס איז?

— יענקעלען האָט זיך פערוואָלט אַמעריקא און זי ציהט זיך אריין צום טאַטען.

— נו, מילא... — האָט דאָס ווייב געטרייסט — וועסט קריגען אַן אַנדער שכן.

לייזער אליה'ן אָבער איז ניט געגאַנגען אין שכן, איהם איז געגאַנגען אין אַמעריקאַ...

— דו וועסט זעהן — האָט ער זיך פּלוצים, ניט קאָנענדיג זיך איינהאַלטען, אַרויסגעכאַפּט — דו וועסט זעהן, אַז דאָס אַמעריקאַ וועט אונז אין דר'ערד לעגען...

— מיינע שונאים זאָלען ליעגען אין דר'ערד! וואָס הייסט?

— אַז דו ביזט אַ אידענע, אַ בהמה! — האָט זיך לייזער אליה געקאָכט — הייגט וואָס זאָל איך מיט דיר ריידען. דו ווייסט דען וואָס אַמעריקאַ איז? דאָס איז דאָך אַ קליפּה... עס ציהט! דו מיינסט, איך ווייס ניט. אַ זאַראַזע איז דאָס, מען נעהמט זיך אַן איינע פון די אַנדערע... הייגט פאָהרט איינער אַוועק און מאָרגען דער אַנדערער שכן און איבערמאָרגען דער דריטער און נאָכדעם וועסטו גריזשען די קלעצער פון די הייזער. פערשטעהסט, די קלעצער... וואָרים קיין דירה־געלד וועסטו ניט האָבען.

געזאָגט דאָס אַלץ האָט ער לכתחלה נאָר פון צורייצטקייט. ער האָט ניט געגלויבט, אַז די זאַך האַלט טאַקי אַזוי שמאָל, נאָר אַרויסזאָגענדיג דאָס אַלץ און ניט בעקומענדיג קיין אָבשלאָגונג פון דעם ווייב, האָט ער זיך אַליין דערשראָקען פאַר זיינע בייזע נביאות און ער האָט זיך כלומר'שט פערכאַפּט.

— קיין גרויסע יסורים האָב איך ניט... איך וועל קריגען שכנים... אָט זוכט בערעס איידעם אַ דירה! ער נעהמט אַראָב באַלד פון קעסט... איך מיין גלאַט, אַז אַמעריקאַ — איינגעבראָכען זאָל זי ווערען.

— הלואי רבונו של עולם! — האָט דאָס ווייב פרום צו־

געוואונשען, חאָטש הרג'ע זי, וואָלט זי ניט געוואוסט וואָס האָט זי צו אַמעריקאַ.

דער שכן איז אוועקגעפאָהרען. דאָס ווייבעל האָט זיך אריינגעקליעבען צו איהר טאַטען, און דאָס שטיבעל האָט גע־פּוסטעוועט...

די ליידיגקייט פון שטיבעל ביי טאָג און זיינע פינסטערע שויבען ביי נאַכט האָבען לייזער אליה'ן געשראָקען מיט א בייזער אומגליקליכער נביאות... און ער פלעגט דעם קאָפּ אבקעהרען פון איהם.

אָבער אויף די איבריגע שטיבלעך האָט ער שוין אויך אויפגעהערט צו קוקען מיט אזא מין בעזאָרגטקייט ווי א מאָל. זעלטען ווען ער האָט געפרעגט ביי א בעל־הבית'טע: „ווי קאָכט דער אויוועז?" עפּעס האָט ער געקוקט אויף אַלע שכנים ווי אויף ניט היעגע, ווי אויף געסט, וואָס וועלען היינט־מאָרגען אוועקפאָהרען.

און קיין טעות האָט לייזער אליה ניט געהאַט. דאָס שטעדטעל האָט אָנגעהויבען וואָס ווייטער צו פאָהרען אַלץ מעהר נאָך אַמעריקאַ... אויפ'ן הויף האָבען זיך וואָס ווייטער מעהרער דירות אויסגעליידיגט און ביי נאַכט פלעגען צעהנדליגער פינסטערע שויבען פון די ליידיגע שטיבלעך איהם שרעקען, ווי אויגען פון א מלך המות.

— נו, וואָס וועט איצטער זיין? — האָט ער א זאָג געטהאָן אמאָל צום ווייב, אז ער איז געבליבען מיט איין שכן אויפ'ן הויף...

— אפשר וואָלטען מיר אויך געפאָהרען... — האָט דאָס ווייב כלומרשט געלאַכט...

— וואָס לאַכסטו, וואָס? — האָט לייזער אליה ווי אַן אבל געענטפערט — איך וואָלט דער ערשטער געפאָהרען. נאָר מיט וואָס, אז דאָס גאַנצע געלד ליגט אין די הייזער... און קויי־

פען וועט זיי קיינער ניט... מען שמועסט, אז דאָס גאַנצע שטעדטעל צופאַהרט זיך.

און לייזער אליה האָט זיך פערטראַכט, אראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און האָט געצופּט פון באָרד גראָהע האָר איינע נאָך די אנדערע... איינע נאָך די אנדערע...

די רעוואָלוציע אין קליינעם בית־מדרש.

אין קליינעם בית־מדרש פלעגט מען שבת אבדאַווענען שפּע־טער ווי אין די איבריגע דריי בתי מדרשים, חאָטש דאָרטען האָט ניט דער רב געדאַווענט און ניט קיין חזן געזונגען. געדאַ־ווענט האָבען אין קליינעם בית־מדרש אויך גיט קיין פרומערע אידען ווי אין די אנדערע דריי בתי מדרשים. אדרבא, דוקא אין קליינעם בית־מדרש האָבען געדאַווענט אויך די פּאָר משכילים פון שטעדטעל, אויף וועלכע מען האָט אונטערגעמור־מעלט, אַז זיי זיינען אביסעל ניט פרום און בחור־וויין זיינען זיי גאָר געווען ווייט פון אידישקייט; די איבעריגע דאַוונער זיינען געווען אידען פון א גאַנץ יאָהר, אמת ניט קיין בעלי מלאכות— אין קליינעם בית־מדרש האָבען קיין בעלי מלאכות ניט גע־דאַווענט, — נאָר אידען קרעמער און תבואה־הענדלער, א פּאָר מלמדים, אויך מעהר פון די היינטיגע, וואָס האָבען שוין גע־וואוסט פון דקדוק און פון „שפה חיה" און איינער האָט געהאַט א חדר גאָר אויפ׳ן נייעם שטייגער — מיט בענק.. און דאָך, ווי געזאָגט, פלעגט מען דוקא פון קליינעם בית־מדרש שבת ארויסגעהן מיט א שעה אנדערהאַלבען שפּעטער ווי פון די אי־בעריגע שולען, אפילו שפּעטער ווי פון דער חסידישער שטיבעל, וואו עס האָבען געדאַווענט די ליבאַוויטשער, נישט קוקענדיג, וואָס צווישען די דאַוונער פון קליינעם בית־מדרש איז א חסיד אפילו אויף קיין רפואה ניט געווען.

די אורזאַכע איז געווען גאָר אַן איינפאַכע: אין קליינעם בית־מדרש האָט געדאַווענט דער גביר פון שטעדטעל — חיים מאיר טשאַרניאַק. וועגען זיין פערמעגען איז געווען חלוקי־דעות,

מאנכע האָבן געדרונגען, אז ער פערמאָגט צוויי הונדערט טוי־זענד, מאנכע הונדערט טויזענד קערבלעך: די פּאָר משכּלים, וואָס זיינען געווען אפּיקורסיש געשטימט, האָבן איהם אראָבגענו־מען זעהר א גרויסע סומע און האָבן איהם נאָר איבערגעלאָזט א 50 טויזענד קערבלעך. נאטירליך פלעגט מען ניט דערלאָזען אזא'ן עולה און ענדליך פלעגען אפילו די פּאָר משכּילים מאכען א פּשרה און דערלעגען איהם נאָך א 25 טויזענד און זאָל דער עולם ניט בייז זיין.

דערפאר איז אבער ביי קיינעם קיין חלוקי דעות ניט געווען וועגען ווארטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאווענען, דערפון האָט מען אפילו גאָר ניט גערעדט. זאָל זיין אפילו, אז די משכּילים זיי־נען גערעכט, אז ער פערמאָגט מעהר ניט ווי 50 טויזענד — נו און 50 טויזענד וואלגערען זיך דען אין גאס? ווארטען מוז מען אויף איהם סיי ווי סיי. ס'וואלט גאָר קיינעם ניט איינגעפאלען, אפילו אין א שפּאס, א זאג טהאָן, זאָל מען דאווענען אָהן איהם. אין דער פראגע זיינען די דאוונער פון קליינעם בית־מדרש גע־ווען אייניג. ס'האָט זיך אפילו אמאָל געפונען איינער, חנן דער תבואה הענדלער, אז עזות פּנים. וואָס האָט געזאָגט, אז ביז ברוך שאמר קען מען דאווענען אָהן איהם, נאָר דער עולם האָט דאָס אָנגענומען פאר א האלבען שפּאס און קיינער האָט אפילו ניט געפונען פאר נויטיג צו שפּארען זיך אויף ניין. די זאך פער־שטעהט זיך ממילא, און ביז ברוך שאמר קען מען דעם גביר לאָזען אליין? מען וועט איהם דען צווינגען צו נאָכיאָגען דעם חזן, וועלכער וועט האלטען ווייטער? וואָס הייסט! עס איז שוין, אמת, געווען אמאָל געגוג העזה ווען מען האָט, נאָכדעם, ווי דער זייגער האָט געשלאָגען 10 און דער גביר איז אלץ ניט געקו־מען, געשיקט דעם שמש צו איהם אהיים פרעגען: וואָס איז די מעשה? מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש — א גביר קען דאָך אויך חלילה וחס קראנק ווערען.. בפרט, אז דער גביר האָט טאקי געהאט א שטיקעל פעהלער: ס'האָט געהייסען: די דיקע

רער, דאָס הייסט ער איז געווען צו דיק... דער גביר איז אָבער דערפאַר בייז געוואָרען און האָט געזאָגט, אַז ער בעט גאָר ניט מען זאָל אויף איהם וואַרטען... ער איז מוחל דעם כבוד...

דעמאָלט האָט דער שמש געכאַפּט אַ פּסק פון די בעלי בתים:

— עס האָט ניט געפּאַסט טאַקי צו געהן טרייבען איהם, עס איז ניט קיין דרך־ארץ פאַר אַ גביר..

און אַז דער גביר איז דעמאָלט געקומען ערשט אין אַ האַלבער שעה אַרום, איז צוגעגאַנגען צו איהם טאַקי חנן דער תבואה הענדלער, וואָס האָט געהאַט אַ נאָמען פאַר אַן עזות־פּנים און האָט מיט אַ זיסען שמייכעל, וואָס האָט זיך צוגאָסען איבער זיין גאַנצען דאַרען פּנים ביז אַראָב באָרד, אויסגעשטאַמעלט:

— פון אונזערטוועגען, ר' חיים מאיר, וואָלטען מיר נאָך געוואַרט... וואָס איז שייך!... און ר' חיים מאיר האָט האַלב אַנגעבלאָזען און האַלב גוטהערציג געענטפערט:

— רופען מיך דאַרף מען ניט... אויב ס'איז שווער צו וואַרטען — טאָ זאָל מען דאַווענען אָהן מיר.. איך פאַזוואָליע...

נאַטירליך, איז געוואָרען באַלד אַ מהומה: דער גביר איז ברוגז. עס זיינען צו איהם צוגעגאַנגען די שעהנערע בעלי־בתים, די פּאָר משכילים, דער מלמד וואָס לערנט אויפ'ן הייניגען שטייגער מיט'ן „שפה חיה" און מיט די „ביינק", און יעדער האָט אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג, וואָס דער הויפּט געדאַנק איז בעשטאַנען אין דעם, אַז פון זייער זייט וואָלטען זיי נאָך געוואַרט און געוואַרט, נאָר אַלץ צוליעב'ן שמש...

— און דער שמש — נאָר וואו שמש, ווען שמש? ס'איז געשטאַנען ביי דער בימה אַ מת ניט קיין שמש — אַ קלייניגקייט — איינגעריסען מיט'ן גביר!...

קומט אָן פּלוצלונג אין שטעדטעל אַ נייעס, אַז מען האָט

געוואָרפֿען אַ באָמבע אויף פּלעווען... אין מיטען וואָך נאַטירליך איז מען פֿעריאָגט אין פּרנסה, לאָזט מען די נייעס בעשפּרעכען די ווייבער און די בחורים'לעך: זיי האָבען צייט! שבת אַבער קעהרט זיך דער קליינער בית־מדרש, איבערהויפּט די פּאָר משכּילים. זיי דרינגען אַז איצט וועט ווערען פֿריי...

דערהערט דאָס וואָרט פֿריי, פֿרעגט דער שמש, וואָס הייסט פֿריי, מען וועט דען מעגען האַלטען שענקען, אָדער וואָהנען אין דערפֿער? לאַכט זיך פֿאַנאַנדער איין משכּיל און זאָגט, אַז פֿריי הייסט אָהן אַ קיסר, און חנן דער עזות פּנים ערקלעהרט די פֿרייהייט אויף זיין שטייגער און זאָגט אַרוים זיין השערה אַז פֿריי הייסט, אַז מען וועט אויפֿהערען וואַרטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאַוונען...

געזאָגט געוואָרען איז עס נאַטירליך אין אַ שפּאַס, נאָר עפּעס איצט איז דער שפּאַס געפֿעלען געוואָרען און דער שמש האָט זיך אָנגערופֿען:

— איך זאָג אייך, ברידער, אַז דאָס וואָלט געווען די גרעס־טע ישועה...

און חאָטש דאָס איז פֿון שמש געווען די ערשטע אַרויסטרע־טונג קעגען גביר, האָט ער זיך גאָר ניט געשראָקען, אַדרבא ער האָט באַלד אַ שמעק טאַבאַק געגעבען און געזאָגט ווידער:

— ער זיצט שוין מיר אָט־אַ־דאָ־אַ!...

דעם אַנדערען שבת, האָט מען שוין גערעדט וועגען דער גרויסער דעמאָנסטראַציע וואָס איז געווען, ווי בעלי העגלות דערציילען, אין דער גובערניע...

—מען זאָגט, אַז דער חיל בונטעוועט זיך אויך — האָט איין משכּיל פֿון די פּאָר מיטגעטהיילט...

נאָר באַלד איז אָנגעקומען דער גביר.

— עפּעס פֿריה זענט איהר היינט געקומען, ר' חיים מאיר? — האָט חנן דער עזות־פּנים אַ פֿרעג געטהאָן, — ערשט קיין אַזייגער...

— עס שלאפט זיך עפּעס ניט... — האָט דער גביר, ווי ברוגזליך, אבער גענוג פיין געענטפערט — בין פּריה אויפ־געשטאנען...

— וואס זאגט איהר, וואס עס טהוט זיך אזוינס אין רוס־לאנד? עס קעהרט די וועלט! — האָט חנן געוואלט הערען דעם גביר'ס מיינונג.

דער גביר האָט מיט שטאָלץ א הוסט געטהאָן און געענט־פערט:

— וואס זאָל איך זאגען? — לייידאקעס, יונגאטשעס, זיי ווילען איבערמאכען א וועלט...

דאָ האָט שוין דער שמש זיך אריינגעמישט און, אמת, א ביסעל מיט הארץ־קלאפעניש, אבער דאָך גענוג קלאָר ארויסגע־רעדט:

— מען זאָגט, עס זאָל ווערען פריי...

דער גביר האָט איהם קרום אָנגעקוקט און גאר נישט גע־ענטפערט...

מעהר רעש האָט אָנגעמאכט אין בית־מדרש דער אויפשטאנד אויף „פּאָטיאָמקינס שיף".

— מען זאָגט, אז מען גיט קאָנסטיטוציע... — האָט אייגער א זאָג געטהאָן.

— וואס הייסט מען גיט? — האָט דער מלמד, וואס לע־רענט אויפ'ן נייעם שטייגער געענטפערט — מען נעהמט אליין.

— שוין דריי פיערטעל אויף 9! — האָט חנן דער תבואה הענדלער פלוצלונג אויסגערופען. — לאָז מען זיך שטעלען דאוו־נען אהן איהם.. ווי פיעל איז דער שיעור צו ווארטען אויף איהם?

— ווי איך בין א איד, ער איז גערעכט.

— קאָנסטיטוציע איז קאָנסטיטוציע! — האָט איינער פון די משכּילים אויסגערופען.

— פרייהייט איז פרייהייט! — האָט אַ צווייטער משכּיל אונטערגעהאַלטען.

און חנן דער תּבואה הענדלער האָט זיך געשטעלט ביי'ן עמוד און אויסגעזונגען די ברכות פון פאַרענט און דער עולם האָט מיט אַ בעהאַלטענער שמחה, געמישט מיט נקמה־געפיהל, הויך נאָך יעדער ברכה געענטפערט:

— אמן!

דער ארעסטירטער קרעמער.

1.

פאר וואס מען האט איהם ארעסטירט, האט חיים בשום אופן ניט פערשטאנען. אנהערענדיג זיך א סך מעשיות פון בלבולים, האט איהם, אז ער האט דערזעהען אין האלבער נאכט א פולע שטוב מיט פאליציי, א קלאפ געטהאן גלייך אין קאפ: א בלבול! נאר, אז ער איז עטוואס געקומען צו זיך, און האט זיך דערמאנט, אז היינטיגע צייטען נעהמט מען צו גאר פאר מאדנע חטאים. האט ער גענומען זוכען אין קאפ, וועלכען חטא פון די נייע איז ער בעגאנגען. א גאנצען טאג זיצט ער אין טאבאק־קראם און מישט זיך ניט אין קיין זאך. אפשר האט ער זיך עפעס אויסגערעדט אנטקעגען דער מלוכה? ער וויים אבער זיכער, אז ניט; אז ער האלט גאר פאר דער מלוכה. פערקעהרט, ער האט די „היינטיגע" פיינט ווי א איד חזיר. אפשר איז ער ביי'ם מנין, וואו ער דאווענט, צו „הנותן תשועה" ניט אויפגעשטאנען? ער וויים אבער זיכער, אז ביי איהם קען דאס ניט טרעפען. עהדער דער בעל תפלה הויבט נאך אן ארויסצוזינגען דעם „הנותן", שטעהט ער שוין גלייך אויף. אמת, אין מנין דאווענען נאר אייגענע מענשען. נאר וואס דארף ער זיצען, אז ער קען שטעהן, בפרט אז יעדער מלך האט א שד... היינט פאר וואס? וואס וויל מען פון איהם.

ער האט זיך גענומען פערענטפערן פאר'ן זשאנדארמסקען אפיציער; געוויינט, געבעטען זיך. „איך האב א ווייב, האט ער גע'טענה'ט... איך טהו גאר נישט... איך בין א קרעמער..." אויך האט ער אליין געהאלפען מאכען דעם „אביסק" און זעהר ווייך און עדעל דערקלערט וואס עס בעדייט דאס לאנג בעשריעבען־בי־

כעל מיט ציפער און אותיות! „דאס איז חובות, וואשע וויסאקא בלאגאראדיע, חובות!"... „א ביכעל מיט חובות — ווייטער גאר נישט". און אז דער אפיציער האט ארויסגענומען א פאפיראס צו פעררויכערען, האט ער גענומען זוכען א שוועבעלע, אויף גיך אנגעצונדען און איהם אונטערגעטראגען. און דער נאך זיך איינגעבייגט... עס האט אבער גאר נישט געהאלפען.

— עס קען זיין, עס איז א טעות! — האט דער אפיציער ענדליך איהם ערקלערט,—אבער ארעסטירען דיך מוז איך...

2.

די נאכט האט ער איבערגענעכטיגט אין צירקעל. פאר איהם אין די אויגען האט מען געבראכט עפעס א גנב, וועלכען א דיקער גאראדאוואי מיט ווייסע אויגען און סארע וואנסען האט מיט אכזריות געשלאגען. חיים האט דאס צוגעקוקט און וועלענדיג זיך אונטער'חנפה'נען דער גאראדוואי, האט ער געזאגט:

— גוט אזוי! ווייטער וועט ער ניט גנבה'נען.

— און דו ווער ביזט? — האט זיך צו איהם דער גאראדאוואי א לאז געטהאן, מיט אן אויפגעהויבענער האנט.

— ניין, ניין! — איז חיים אבגעשפרונגען, — איך זיץ על פי טעות... על פי טעות...

— איך וועל דיר ווייזען על פי טעות! — האט דער גאראדאוואי איהם געדראהט, — מיש זיך ניט.

חיים האט זיך בעהאלטען אין א ווינקעל און האט גענומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט צו ווערען פון די גוי'שע הענט.

אין דער פריה האבען איהם צוויי גאראדאוויעס געפיהרט אין טורמע.

אויפ'ן וועג האָט ער געפּרובט מאַכען מיט זיי א שמועס. ער האָט געוואוסט, אז העלפען וועט דאָס ניט, נאָר גלאַט גען און שווייגען פּאַסט ניט. זיי קענען נאָך מיינען, אז ער איז טאַקי א פערביסענער יונג... און ער האָט ביי איינעם פון זיי א פרעגע געטהאָן, צי ער איז א געבאָרענער א היעגער...

— געה, געה, ניט גערעדט! — האָבען זיך ביידע גאָראָ־דאָוויעס אויף איהם ארויפגעוואָרפען - - מיר קענען אייך!...

„נאָר קאַליע געמאַכט!" — האָט ער זיך געמוסר'ט אין געדאַנק, און האָט בעשלאָסען, אז רעדען איז נאָך ערגער.

3.

ארייננעפיהרט און איבערגעלאָזען האָט מען איהם אין א קאַמער, וואו עס זיינען געזעסען א גאַנצע חברה.

יעדער האָט זיך צו איהם געווענדט מיט א פראַגע, נאָר חיים האָט ניט אויסהערענדיג גלייך אָבגעהאַקט:

— דאָס איז על פּי טעות... מען וועט מיר גלייך ארויס־לאָזען. איך בין ניט פון אייערע...

אויסרעדענדיג דאָס, אלס סגולה, אזוי ווי א שפּרוך פאר מזיקים, האָט ער אָבגעזוכט א ווינקעל און זיך אוועקגעזעצט.

די פּאָליטישע האָבען אויף איהם געקוקט און געשמייכעלט.

שפּעטער אבער איז איהם נמאס געוואָרען זיצענדיג און צו איינעם, וואָס האָט איהם אויסגעוויזען מעהר „געזעצט" ווי די איבריגע, האָט ער זיך געווענדט מיט א שאלה: ווי איז דער דין, אז „מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש"!...

יענער האָט איהם מיט א שמייכעל דערקלערט דעם דין. חיים האָט בעדאַנקט און איז ווייטער שטום געוואָרען.

עס איז אבער איהם זעהר אומעטיג געוואָרען און פאר לאַנגווייליע האָט ער זיך גענומען צוהערען צו די שמועסען.

די שמועסען זיינען איהם געווען פרעמד. אבער פעראינ־טערעסירט האבען זיי איהם מיט זייער נייקייט און דרייסט־קייט. איבערהויפט איז איהם געפעלען ווי אזוי איינער אן אכ־צעהניעהריגער בחור האט דערצעהלט ווי ער האט זיך געהאלטען ביי'ן אביסק.

— אויף קיין פראגע ניט געענטפערט.

— און איהר האט קיין מורא ניט געהאט? — האט זיך חיים ארויסגעכאפט מיט א פראגע, ערשטוינט פון דעם בחור'ס גבורה.

דער בחור האט א שמייכעל געטהאן און געענטפערט: אזוי־נע ווי איהר האבען מורא...

חיים האט זיך פערשעמט. ער האט זיך דערמאנט, ווי אזוי ער האט געוויינט פאר'ן אפיציער, ווי אזוי ער האט גע'חנפה'ט דעם גאראדאוואי אין צירקעל, און האט אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען אזוי קליין, אזוי געפאלען.

— וואס מיינט איהר — האט ער זיך גענומען פערענט־פערן — א ווייב, צוויי קינדער... א קראם...

דער יונגער בחור האט זיך פון איהם מיט עקעל אבגע־קעהרט.

ער איז אין אזא לאגע אבגעזעסען עטליכע טעג. אין די עטליכע טעג האט ער א סך ערפאהרען. די מורא פון דער ערש־טער צייט איז אביסעל ביי איהם קלענער געווארען, איהם האט נאר געקרענקט, וואס די חברה לייט ווייכען פון איהם.

— מען מוז זעהן מיט זיי אנהויבען לעבען גוט! — האט ער בעשלאסען. און האט דעם בעשלוס געכשר'ט מיט א פסוק: עם חסיד תתחסד.

— וואס מיינט איהר, ברידער, — האט ער זיך צו די פאַ־ליטישע געווענדעט, — אז איך זיץ חלילה פאר א גנבה...

— פאר וואס דען? — האט דער בחור'ל, וואס האט דער־

צעהלט ווי אזוי ער האט זיך ביי'ן אביסק געהאלטען, פארשעמד געפרעגט.

— נישקשה, מען האט ביי מיר גענוג געפונען, — האט זיך חיים בעריהמט.

— וואס האט מען ביי איך געפונען? — האבען אלע פון קאמער זיך נאהענט צוגערוקט צו איהם.

— איהר ווילט וויסען — וואס?... ער האט זיך פערהאקט. נים וויסענדיג וואס אזוינס צו זאגען...

— ברידער, ער איז א שפיאן! — האט איינער דעם צוויי־טען איינגערוימט אין אויער.

— אבער א גרויסער שוטה! — האט א דריטער שוין הויך געמאלדען.

און פון דעם שמועס אן איז חיים ווידער געבליבען אליין, נים וויסענדיג ווי אזוי זיך צו האלטען סיי מיט די „חברים" און סיי מיט נאטשאלסטווע....

א פסח'דיגער טאטע.

יעדער בעל הבית פון שטעדטעל האט זיך געוואונשען צו האבען אזא „שטעלע" ווי מענדיל טאמארקין. ערשטענס איז דאס א בכבוד'יגע שטעלע: א „שאפער" אין א וואלד, צווייטענס, איז זיין בעל הבית ניט קיין אנדערער ווי דער גרויסער בערע ראפאפארט — א איד, וואס פערמאגט איבער א מיליאן, ס'הייסט, מען קען דען וויסען וויפיעל אזא גביר פערמאגט? אז די בעלי בתים פון דעם שטעדטעל זיינען בעזונדערס גוט אויפגעלעגט, ווי למשל אין א יום טוב, קאנען זיי זיך פערגינען און דערלעגען א הם נאך א מיליאן. אט ממש איינס־צוויי, און בערע ראפאפארט פערמעגט שוין צוויי מיליאן. און עס טרעפט אז אז עקשן א בעל הבית שטעלט זיך איין און וויל נישט אנ־דערש, אז בערע ראפאפארט זאל פערמעגען דריי מיליאן.

— איהר וועט ביי מיר נישט אוועקנעהמען! — טענה'ט איינגעשפארט דער עקשן — איך וויים פון א זיכערען ארט, אז בערע ראפאפארט פערמאגט איבער דריי מיליאן.

נאר ניט אין דער עשירות פון בערע ראפאפארט בעשטעהט דאס גליק צו זיין ביי איהם א מענש. בערע סוטינער, למשל, פערמאגט ארום זיעבען־אכט מיליאן און אפשר מיט א סמי־טשיק, און האנדעלט אויך מיט וועלדער און פון דעסטוועגען איז ביי'ן דאזיגען בערע סוטינער צו דיענען דוקא ניט קיין גרויסער יחום. א מענש האלט זיך ביי איהם ניט מעהר ווי א האלב יאהר, ער איז יעדען אידען חושד אין גנבה... און די שכירות וואס ער צאהלט איז אויך גאר ניט מעשה־גביר...

בערע ראפאפארט אבער איז א איד א בן־תורה און בעהאנ־

דעלט זיינע מענשען ווי חברים. אזוי דערצעהלט מען וועגען איהם. וואס איז שייך צו די שכירות צאהלט ער יעדען איינעם לויט די עהרליכקייט און לויט די קינדער וואס דער „מענש“ פער־מאגט. אויף יעדע ניי־געבארענע קינד איז בערע ראפאפארט מוסיף א פאאר רובעל די וואך, און אז העם „מענשען“ קומט אויס חתונה צו מאכען א טאכטער, גיט בערע ראפאפארט דעם נדן... אזא קבלה האט ער שוין פון זיין טאטען וואלף ראפא־פארט, און וואלף ראפאפארט שטאמט פון דעם גרויסען צדיק ר׳ משה ראפאפארט...

פון אזוינע שמועסט מען ניט...

און נאך בעסער פון אלע זיינע מענשען בעהאנדעלט ער טאקי מענדיל טאמארקינ׳ען. ערשטענס, איז מענדיל א גרויסער בעל חשבון, עס איז א סברא, אז ער קען אזש ביז אריבער תשבורת... דערצו איז ער בעהאווענט אין „חכמת המדידה“. מיט׳ן אויג מעסט ער אויס וויפיעל „טפחים“ א בוים האלט די דיק און וויפיעל די הויך. דערצו איז א סברא, אז מענדיל טא־מארקין איז ראפאפארט׳ס א שטיקעל קרוב... אויף זיכער ווייס מען ניט, נאר שמועסען שמועסט מען יא...

אנגעקומען צו ראפאפארט׳ן אין וואלד איז טאמארקין א יאהר נאך דער חתונה. נאכדעם ווי זיין ווייב זעלדע איז אויפ־געשטאנען פון ערשטען קינפעט מיט דעם ערשטען קינד — א מיידעלע... גאנץ שטעדטעל איז דאמאלס געגאנגען הארארעם: א קליינינקייט — אזא שטעלע...

זעלדע אליין איז אפילו די ערשטע צייט ניט געווען בע־זאנדערס צופריעדען, דען אויסער וואס מענדיל איז א געראָ־טענער, איז ער טאקי א פארשוין א מאן. זיינע אויגען שווארץ ווי די נאכט, די האר פון פעך און זיין פנים קלאר און קייר־לעכדיג... אויף די ליפען ליגט שטענדיג א גוטער, זיסער שמייכעלע... עס איז איהר געווען שווער צו שיידען זיך מיט איהם...

אבער מענדיל האט איהר געשריעבען די ערשטע צייט אזוי־נע שעהנע בריוולעך, אז עס איז שוין כדאי געווען צו ליידען פון דער צושיידונג... מיט'ן מויל וואלט ער אזוינס איהר קיינמאל ניט געזאגט... אין יעדען בריעף האט ער איהר געטרייסט, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען. ער וואלט געקומען פריהער, אויף אן אנדער יום טוב, אבער דער סוחר ראפאפארט לאזט איהם ניט אב... ער איז זיין רעכטע האנד געווארען...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט די יונגע זעלדע גע־ווארט אויף דעם ערשטען יום־טוב.

ענדליך איז געקומען פסח און מיט דעם יום טוב — איהר מאן מענדיל...

נאכ'ן ערשטען שלום־עליכם (צוקושען זיך האט מען נישט געקאנט, ווייל א שכנה איז גראד געווען אין הויז), האט זעלדע אביסעל שעמעוודיג — וואס האט איהר אבער צוגעגעבען מעהר חן — אנגענומען מענדלין פאר'ן האנד, איהם צוגעפיהרט צום וויעגעלע וואס איז געשטאנען אין ווינקעל פון שלאף צימער און איהם אנגעוויזען אויף'ן יאהריגען קינד, וואס איז געלעגען און זיך געשפיעלט מיט די קליינע, צונויפגעלעגטע פויסטעלאך.

מענדיל האט עס אנגעקוקט מיט א ליעבען שמייכעלע, גע־נומען עס אויף די הענד און לאכענדיג געזאגט:

— איך דערקען עס גאר ניט... אוועקפאהרענדיג איז עס געווען אלט אין גאנצען א מאנאט... ווי רופט מען זי... איך האב שוין פערגעסען...

— גיטעלקע הייסט זי... — האט די מוטער מיט שטראה־לענדע אויגען געענטפערט...

— אך, יא, גיטעלקע... נאך דיין באבע'ן, דאכט זיך...

— יא, — האט זעלדע מיט גרוים חן צוגעגעבען.

דער יום טוב איז אוועק אין איילעניש. מענדיל, וועלכער איז געווען א גאנץ גרויסער בעל משפחה, איז א גאנץ יום טוב געווען פערנומען מיט געהן צו־גאסט און אויפנעהמען געסט...

זעלדען האָט עס זעהר פערדראָסען, אבער זי האָט ניט געהאַט קיין העזה איהם אָבצוהאַלטען, און אזוי איז מענדיל געוועזען א גאַנץ יום טוב מעהר פאר לייטען ווי פאר איהר און פאר'ן קינד...

מוצאי־יום־טוב האָט זיך שוין מענדיל געפּאַקט אין וועג...

זעלדע איז געשטאַנען מיט אַראָבגעלאָזטע הענד און גע־זיפצט.

— שוין פאָהרסטו אוועק?...

— יא, מיין גאָלד... דער סוחר האָט מיר אָנגעזאָגט אז גלייך נאָך יום טוב זאָל איך צוריק קומען אין וואלד. עס איז דאָ א סך, א סך ארבייט...

אין עטליכע מאָנאַט ארום איז זעלדע טראָגענדיג געוואָ־רען...

די שכנות פון גאַס האָבען געקוקט אויף איהר און האָבען געשמייכעלט...

— דער מאַן איז נישטאָ און זי, פונדעסטוועגען...

— וואָס הייסט — האָט בעמערקט א צווייטע שכנה — ער איז דאָך יום טוב געוועזען אין דער היים, געהער'ט א ביסעל?...

זעלדע האָט געוואוסט, אַז מען רעדט וועגען איהר ניט קיין שלעכטס, אז מענדיל איז יום טוב געוועזען אין דער היים האָט דאָך דאָס גאַנצע שטעדטיל געוואוסט, פונדעסטוועגען איז איהר „די לאַגע" געוועזען ווי אומבעקוועם, און זי האָט זיך געשעהמט צו ווייזען אין גאַס...

געהאָפט האָט זי אבער, אז ווען זי וועט געלעגען ווערען, וועט ער קומען. עס וועט אפילו אויסקומען פאר יום טוב, אבער ער וועט מוזען קומען... און טאָמער א ברית?...

צום שלים־מזל אבער איז דאָס צווייטע קינד אויך געבאָ־רען געוואָרען א מיידעל... זעלדע האָט איהם געלאָזט טעלעג־ראַפירען...

ער האָט געענטפערט צוריק מיט א טעלעגראַמע, אז ער

ווינשט איהר א מזל־טוב און ער האט איהר ארויסגעשיקט געלד.

און נאכדעם האט ער איהר געשריבען א לאנגען און א הייסען בריעף, און געטרייסט איהר, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען.

קומענדיג אויף יום טוב האט מענדיל שוין געטראפען צוויי קינדער.. דאס ערשטע, גיטעלקע, איז שוין ארומגעגאנגען. אז ער האט זי אבער דאס ערשטע מאל גענומען אויף די הענד, האט זיך דאס קינד דערשראקען פאר זיין שווארצען בארד און גרויסע שווארצע אויגען... זי האט ארויסגעלאזט א שרעקליכען געוויין און מענדיל האט זי געמוזט אבלאזען צוריק מיט א זיפץ...

דאס צווייטע קינד איז שוין געווען אלט ביי פינף וואכען... זעלדע האט מענדלען פערזיכערט, אז עס לאכט שוין. מענדיל האט אבער נישט געוואלט גלויבען. ער האט געוואלט עס זעהן מיט זיינע אייגענע אויגען. זעלדע האט דאס קינד געקיצעלט, געשמוטשערט צו איהר אויף'ן קינדערשען לשון: אומזיסט אבער, דאס פינף־וואכעדיגע מיידעלע איז געווען שטרענג ערנסט און קיין שום שמייכעל האט זיך ניט בעוויזען אויף איהרע לי־פעלעך...

— זי וועט שוין שמייכלען... — האט מענדיל זעלדען גע־טרייסט...

— ניין, — האט זעלדען באנג געטהאן — עס איז א פערדראסיגע זאך. אט דא ניט לאנג האט זי ביי מיר געשמיי־כעלט... איצטער דוקא ניט...

—נו, קיין בייז נישט — האט מענדיל זי ווידער בערוהיגט,— איך גלויב דיר...

און ער איז באלד ארויס אין צווייטען צימער.

אזוי האבען זיך געצויגען יאהרען. מענדיל, א דאנק זיין וויכטיגע שטעלע, וואס ער האט פערטראטען אין וואלד ביים

סוחר ראפאפארט, האט מעהר ווי איינמאל אין יאהר א חיים נישט געקענט קומען, אויסער דאס איינציגע מאל ווען זעלדע האט געבארען א אינגעלע, נאכדעם ווי זי האט שוין געבארען פיער מיידעלעך...

דאמאלס איז ער געקומען בלויז צום ברית און האט זיך שטארק משמח געווען און איז אבער באלד צוריק אוועקגעפאה־רען.

די איבריגע קינדער זיינען ביי איהר אבער אלץ מיידלעך געבארען געווארען... און צו די מיידעלס געבורט פלעגט מענדיל יוצא זיין מיט א „מזל־טוב" דורך א טעלעגראמע...

אויף אזא אופן איז אין פערלויף פון צוואנציג יאהר מענ־דיל געווען א טאטע פון דרייצעהן קינדער...

בעקומענדיג אן הוספה פון סוחר פאר יעדע ניי־געבארענע קינד, איז מענדיל'ס געהאלט געוואקסען אין די הונדערטער...

— אויב אזוי — האבען די ארימע בעלי בתים געשמועסט צווישען זיך — איז שוין כדאי צו קינדלען... א קלייניגקייט, אז גאר פאר יעדען קינד בעצאהלט מען...

זעלדע איז אבער נישט געווען בעזאנדערס צופריעדען... מענדיל קען גאר נישט די קינדער... ער איז א יום־טוב'דיגער מאן און א פסח'דיגער טאטע... קומט צו פאהרען אויף יום טוב, און צוקושענדיג זיך פריהער מיט איהר, נאכדעם מיט די קינדער, וואס דאס עלטסטע איז שוין ביי ניינצעהן יאהר, הויבט ער זיך אן צו טומלען אין די נעמען...

— נו, וואס מאכסטו, באסקעלע? — פרעגט ער דאס 12־יעהריגע מיידעלע.

דאס מיידעלע לאזט אראב די אויגעלאך און שווייגט.

— פארוואס־זשע שווייגסטו, באסקעלע? — נעהמט ער זי אן פאר'ן בעקעלע.

— איך בין נישט באסקע — ענטפערט דאס קינד נאך מעהר פערשעמט.

— וואָר־זשע רעדן ביזטו? — פרעגט ער צוטומעלט.

— איך בין טעמע... טעמע רופט מען מיך...

— אה, יאָ, איך האָב מיך טאַקע טועה געווען... — פאַר־ענטפערט זיך מענדיל — אַזוי, ביזטו טעמעלע, הייסט עס... וואו־זשע איז באַסקעלע?

עס לויפט צו א צווייטע מיידעלע, איינגער מיט א יאָהר, און פאַלט צו צום טאַטענס קניע.

— איך בין באַסקעלע... מיך רופט מען באַסקעלע...

— יאָ, יאָ, איך דערמאָהן זיך...

זעלדע שטעהט דערביי און ווישט זיך די אויגען:

— א טאַטע, שטיינס געזאָגט, ווייס נישט אפילו ווי אַזוי מען רופט זיינע קינדער...

מענדיל ווערט געריהרט, נעהמט זי אַן גוטמוטיג פאַר'ן האַנד און ענטפערט:

— וואָס־זשע קען מען מאַכען, מיין זעלדעלע... אבי דיין נאָמען ווייס איך.

און דער יום־טוב'דיגער מאַן צוקושט זיך מיט זיין ווייב. די קינדער קוקען אַן די סצענע פערוואונדערט:

—א פרעמדער איך קושט זייער מאַמע...

און זיי צולויפען זיך פערשעמט אין די ווינקלעך...

גבירה׳שע מצה.

די ווירטהין איז אריין צורודערטערהייט אין „פּאַדריאַד״ און האָט אָנגעזאָגט:

— נאָך דעם געבעק וועט באַקען פייגע חנה!

דער עולם „וועלגערין׳ס״ זיינען געבליבען ווי צוגעשמידט צו די ברעטער און האָבען פאַר איבערראַשונג א וואָרט נישט געקאָנט אויסריידען. נאָר איין רעדלער האָט געהאַט דאָס מוטה איבערצופרעגען:

— פייגע חנה?!

— יאָ, פייגע חנה! אין א פּאָר שעה אַרום וועט זי דאָ זיין!

— אָט, וועט זיין א „מתנה״! האָט ענדליך איין וועלגערין, גרונע די מלמד׳קע, אויסגערופען, ווענדענדיג זיך מיט א פרעהליך שיינענדיג פּנים צו די איבעריגע וועלגערינס.

— יאָ, יאָ! — האָבען פיעלע בעשטעטיגט. — א שפּאַס אַזאַ גבירטע!

און אין „פּאַדריאַד״ האָט אָנגעהויבען צו רודערן. יעדער האָט פריהער פאַרגעזאָגט פיעל די גבירה פייגע חנה וועט „צוּר־טהיילען״.

— און איך זאָג אייך, — האָט בעריל דעם שניידערס וויב געזאָגט,—אַז זי וועט ניט געבען מעהר פאַר אַנדערע בעל־בתים, מען קען זי, אַז זי איז ניט קיין גרויסע געבערין.

— אַז פריידע זאָגט איז פערהאַן וואָס צו הערען, האָט גרונע די מלמד׳קע ניט געוואָלט איינשטימען — קיין געבערין איז

זי טאַקי ניט, אבער פּאָרט אזא גבירה, ווי וועט איהר אָנשטעהן צו געבען די וועלגערינס וויינינגער ווי דריי רובל.

— ממה נפשך, אז מיר וועלען לעבען וועלען מיר עסען, — האָט דער רעדלער, א יונג־בלאָס בחור'ל, זיך געוויצעלט.

דער זעצער, וועלכער האָט די גאַנצע צייט פון דעם טור־מעל ביי'ן אויוועו ערנסט געאַרבייט, גלייך ווי צו איהם וואָלט די גאַנצע זאַך ניט שייך געווען, האָט ענדליך זיך ניט איינגע־האַלטען, ער האָט זיך געווענדעט צו די וועלגער, האַלטענדיג אין האַנד א פּאָר טרוקענע מצות:

— פרעהט זיך, פרעהט זיך! — האָט ער גערעדט מיט א טאָן, אין וועלכען עס האָט געקלונגען איראָניע און פּעסימיזם — פרעהט זיך, קינדער! איהר וועט דאַנקען גאָט, אז איהר וועט אַרוים לעבעדיג פון איהרע הענד: זי וועט אייך פערמוטשען! דאָ וועט זי זאָגען, די מצות זיינען צו גרוים, דאָ — צו גראָב, שיטער גערעדעלט, פערברענט...

ער איז אין כעס געוואָרען און האָט זיך אָבגעהאַקט, ווי ער וואָלט שוין ערקונדיגט זיך, אז אזוי וועט טאַקי זיין, און צוגעהענדיג צום בלעך און אַרויסכאַפּענדיג אויפ'ן „זעץ־שטעקען" א פּאָר מצות, האָט ער ווייטער געזאָגט:

— איך קען זיי!... כאַפּט זיי דער רוח. איך האָב זיי פיינד די רייכע...

ביי'ן לעצטען וואָרט „רייכע" האָט ער מיט כונה אויסגע־שפּייט, ווי א פרומער איד צו „עלינו".

דעם זעצער'ס בייזער טאָן און די גיפטיגע ווערטער האָבען זעהר ניט גוט געווירקט אויף אַלע אַרבייטער אין „פּאָדריאַד". דאָס קליין אינגעלע, „דער שיטער", וועלכער איז געשטאַנען ביים זאַק מעהל אויסגעשמירט ווי א רוח, האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען זיינע שוואַרצע אויגעלעך און עס האָט זיך געדאַכט, אז ער בעט זיך ביי'ן זעצער:

— שרעק מיך נישט, איך האָב מורא!...

נאר איין גרונע די מלמד׳קע האט זיך געהאלטען ביי איהר׳ס, אז „זי“ וועט איבערלאזען א שעהנע מתנה.

זי האט שוין צוגעגרייט, ווי צו רעדען מיט דער גבירה, ווען יענע וועט צו איהר צוגעהן און וועט הייסען זי זאל דינער ווערגערען:

— געזונדערהייט זאלט איהר עסען — וועט זי איהר זאגען, איך וועלגער דאך אזוי דין, אזוי דין...

וויושעווען, קלערט זי, וועט זי אזוי:

— הלואי זאלט איהר איבער א יאהר דערלעבען און „לשנה הבאה בירושלים“...—זאל די גבירה זעהן, אז א וועל־גערין, ווייס אויך ווי צו ווינשעווען אויפ׳ן גרויסען שטייגער... זי וועלגערט און שמייכעלט, ווי זי וואלט א גוטען חלום גע־זעהן... דאס הארץ ציטערט היימליך... דאס הארץ ערווארטעט גרויסע פאנטאסטישע גליקען: פייגע חנה... א גבירה... דריי רובל... אפשר פינף... אויף איהר חלק א גילדען צוויי... זי וועט קויפען א האלב זיידען טיכעל לכבוד פסח!...

דער קלומעק וואס פאר דער גבירה׳ס איז שוין געענדיגט, באלד וועט מען ברענגען דער גבירה׳ס מעהל.

עס איז דריי דער זייגער בייטאג. אין דער צייט ווארפט מען אן דעם אויווען אויף דאס ניי מיט האלץ, דאס הייצען געדויערט אנדערהאלבען שעה און דאמאלס געהען די וועלגע־רינס און די איבעריגע ארבייטער פון פאדריאד אהיים עסען, און עס בלייבט נאך צייט אביסעל אבצורוהען זיך, כדי מען זאל קענען ווייטער ארבייטען ביז שפעט אין דער נאכט. איצט אבער, ריכטענדיג זיך אויף דער גבירה׳ס מצה, מאכט מען דאס עסען בקיצור און מען קומט גלייך אין פאדריאד צוגרייטען זיך צו דער גבירה׳ס מצה.

די בעל־הבית׳טע פון "פאדריאד" גיט ארויס א שטרענ־

גען בעפעהל, אז מען זאָל „גוט־גוט“ (די ווערטער „גוט־גוט“ דריקט זי צו) אבשאַבען די ברעטער, די קאטשעלקעס, מען זאָל גוט צו וואשען די הענד, ריינע פארטיכער אָנטהאָן און מען זאָל ניט ריידען קיין גראָבע רעד בשעת פייגע חנה וועט דאָ זיין און מען זאָל קיין ליעדעליך ניט זינגען...

— עס עקט זיך גאָר די וועלט! — שפּייט אוים דער זע־צער, חאָטש אַלע מאָל פּראָטעסטירט ער אליין, אז מען זינגט ליעדער ביי'ן ווערגערען.

— אודאי ניט, — חאַפּט זיך ארוים גרונע די מלמד'קע, ווי אַנגעצונדען, — „ער“ מיינט, אז חנה פייגע איז אזוי ווי אַן אנדערע, אבי ווער...

— און דו, — ווענדעט זיך די בעל־הבית'טע צום רעדר־לער, ניט ענטפערענדיג דעם זעצער,—זאָלסט ניט מאַכען קיין „מחזקות“ מיט ציפּקעלע דער ווערגעריז, בשעת זי דערלאַנגט דיר צום בלעך א מצה.

— שאַ, וואס ווילט איהר פון מיר! — שרייט אוים ציפּקעלע, א יונג־מיידעל מיט פערנאַנדערגעוואָרפענע שוואַרצע האָר איבער די פּלייצעס — שוין גאָר צו מיר זיך צוגעטשע־פּעט!

די בעל־הבית'טע, ווי עס ווייזט אוים, דערשרעקט זיך ניט פאר ציפּקעלעס שרייען, זי ווענדט זיך גלייך צו איהר און מוסר'ט איהר:

— עס וואָלט ניט שאַדען, נישקשה, אז דו וואָלסט די האָר פערפלעכטען צו דער גבירה'ס מצה, דער רעדלער וועט דיך אזוי אויך האַלד האָבען...

דערויף וויל שוין דער רעדלער עפּעס ענטפערען, נאָר די בעל־הבית'טע לאָזט זיך איילענדיג צום טהיר, ביי'ן טהיר אָבער דערמאָנט זי זיך עפּעס, זי קעהרט זיך אום צוריק, געהט צו צום אויוועז, קריכט אַריין מיט א האַלבען קאָפּ אהין און

ארויסנעהמענדיג דעם קאָפּ צוריק פֿרעגט זי דעם זעצער צו־טראַגנערהייט:

— זאָגט מיר ר׳ חיים, טרוקענע העלצלעך האָט איהר גענוג?...

— איך האָב, איך האָב! — רעדט ארויס דער זעצער, ווי מיט גדלות און מיט כעס צוזאַמען.

— זעהט־זשע! — מאכט איהם די ווירטהין מיט׳ן פֿינ־גער, און געהט איילענדיג ארויס. וויוזט אויס, אז זי האָט נאָך פֿיעל ארבייט, וואָס זיינען שייך צו דער גבירה׳ס מצה.

און דער „פּאָדריאַד" העבט זיך אין דער לופֿטען: מען שאָבט די ברעטער, די קאַטשעלקעס; דער רעדלער „שטעלט אָן" דאָס זיידענע רעדעל, ער קוקט צי האָט זי נישט קיין פּגימה, די מצות זאָלען זיך ניט רייסען. גרונע די מלמד׳קע לויפֿט אום פֿערשמייעט און זוכט א בעסערע קאַטשעלקע, עס זאָל זיך בעסער וועלגערען, זי בעמערקט ביי פֿריידע דעם שניידערס אונטער׳ן אָרעם אזא קאַטשעלקע, וועלכע זי דאַרף; זי חנפֿה׳ט זיך צו איהר און לעגט פֿאַר מאכען א חלוף, נאָר יענע דאנקט איהר זעהר פֿאַר דער טובה און וויל ניט הערען. דער זעצער קעהרט מיט א פֿערפלאָמט־פּנים דעם אויוועז, ער האָט מורא עס זאָל ניט זיין צו הייס, ער איז אין כעס און ווען עס געהט פֿערביי טרייבט ער מיט קולות:

— שטעהט מיר ניט אויפ׳ן וועג — צום טייוועל געהט מיט „איהר" אין איינעם...

נאָר אָט טראָגט אריין דער טרעגער דעם נייעם קלומעק מעהל — דער גביר׳טעס מעהל... עס ווערען אלע שטיל; אויפ׳ן טרעגער קוקט מען מיט דרך ארץ, מען לאָזט איהם ברייט דעם וועג און עס איז איהם פֿערשפּאָרט צו שרייען, ווי ביי אנדערע קלומעקעס: היט זיך, לאָזט!... אפילו אויפ׳ן זאק מעהל קוקט מען מיט דרך ארץ. גרונע די מלמד׳קע געהט צו און וויל מאכען

אויפ'ן פינגער א „פראבע טייגעל" צי קלעפט זיך דאס מעהל ניט, נאר דאס „שיטעריל" טרייבט זי.

— געהט, געהט! — שרייט ער מיט גאוה, עס איז ניט אייער דאגה, עס איז דער גביר'טעס מעהל...

דער קליינער שיטער פיהלט שוין, ווי א גרויסער, וואס א גביר'טע בעדריט. זיין קליין קעפעלע, שטעהענדיג ביי'ן זאק מעהל, ארבייט שוין, פיעל וועט איהם די גבירה איבערלאזען. פאר איהם איז דאס איבערלאזען מעהר וויכטיג ווי פאר אנ'אנדער ארבייטער אין פאדריאד, ווייל קיין שכירות נעהמט ער ניט, זיינע שכירות איז נאר „דאס מאכען". —

— נו, פון מיינטוועגען מעג זי שוין קומען! — שרייט פלוצים פרעהליך אוים גרונע די מלמד'קע. זי האט געפונען א קאטשעלקע ווי זי האט געוואלט, פונקט ווי פאר דער גבירה'ס מצה.

— ווען וועט זי שוין טאקע קומען? — פרעגען אלע אונגעדולדיג; אלע זיינען שוין פערטיג.

— זי האט זיך אודאי גאר פערגעסען! — ברומט דער זעצער אין כעס.

— שא, זי געהט! — זאגט אן ציפקע די וועלגעריין, וועלכע האט געקוקט אין פענסטער.

— וואס רעדסטו?

— חא, חא, חא — צעלאכט זיך באלד ציפקעלע, — אבגענארט!

— חצופה! — זידעלט גרונע די מלמד'קע — דאס בלוט איז מיר איינגעפאלען:

— גרונע, וואס האט איהר זיך דערשראקען? — לאכט ציפקעלע.

— דערשראקען? א האר אויך ניט. נאר צי אזוי שרייט מען. — זי שעמט זיך פאר איהרע אייגענע ווערטער.

— שא, שא! זאָל איך אזוי געזונד זיין, איצטער געהט זי טאַקי אויף אַן אמת. — זאָגט אַן אַ צווייטע וועלגערין.

אלע ווערען שטיל.

עס עפענט זיך די טהיר און עס געהט אריין די גבירה פיינע חנה, אַ הויכע דיקע פרוי מיט אַ שעהן־קיילעכדיגען־פּנים, מיט אַ פּאָר שעהנע נאָר שטרענגע אויגען. אריינגעהענדיג וואַרפט זי אַ פּאָר שטרענגע בליקען אויף די וועלגער און נאָך דעם זאָגט זי מיט אַ טאָן פון אַ גענעראַל, וואָס „זדראַוועט" זיך מיט זיינע סאָלדאַטען:

— גאָט העלף אייך, ווייבער!

— שעהן־דאַנק, שעהן־דאַנק! — ענטפערען צוויי מאָל די וועלגער: איין מאָל — אַן ענטפער אויף איהר וואונש און דאָס צווייטע מאָל — דערפאַר וואָס זי איז אַ גבירה.

די בעל־הבית'טע לויפט אריין דערשראָקען, וואָס זי האָט ניט אָבגעהיט דאָס קומען פון דער גבירה. זי פערענטפערט זיך פאַר איהר:

— עס איז אזוי פיעל ארבייט, אזוי פיעל ארבייט! אַ קליי־ניגקייט מען האָט צו טהאָן מיט מצה! זייט מוחל, זייט מוחל!..

די גבירה ענטפערט איהר דערויף ניט, זי געהט נאָר צום אויווען אַ קוק טהאָן.

— דער זעצער פערברענט חאָטש ניט? — פרעגט זי וועגדענדיג זיך צו דער בעל־הבית'טע, חאָטש דער זעצער שטעהט דערביי. ער פיהלט זיך דערפון בעליידיגט: „וואָס, ביי מיר קען זי ניט פרעגען!" קאָכט אין איהם דאָס האַרץ — אַ גרויסע יחסנ'טע... איהם ווילט זיך זידלען און פאַר כעס וואַרפט ער אריין אין אויווען אַ העלצעל.

און די בעל־הבית'טע דערשרעקט זיך פאַר דער גבירה'ס פראַגע און זי צע'טענה'ט זיך:

— וועה צו מיר! וואָס רעדט איהר! זאָלט איהר געזונד זיין, גאָט איז מיט אייך, וואָס הייסט בערברענען, מען פער־

בדענט ביי אונז קיינעמס מצה ניט, בפרט אייערע... עס געהט אַרוים מצה ווי אויף דער זון געבאַקט!...

— געדענקט־זשע — שמייכעלט די גביר'טע.

— א שאלה א ביסעל: — ענטפערט די בעל־הבית'טע צו־פריעדען פון דער גביר'טעס שמייכעל.

פייגע חנה געהט צו צו די וועלגער, די ווירטהין געהט איהר הינטען נאָך און ווינקט עפּעס צו א וועלגעריז, יענע פערשטעהט ניט, וואָס זי מיינט און שרעקט זיך.

— אַט — א גולם! — רוימט איהר איין אויפ'ן אויער די בעל־הבית'טע, זעהענדיג, אז מיט'ן וואונק קען זי גאָר נישט מאַכען — פערשפּילע דאָס יאַקעל!...

דאָס באַקען הייבט זיך אָן.

גרונע די מלמד'קע האָט זיך געפלייסט אוועקצושטעלען זיך נעבען דער גבירה'טע, אפשר וועט איהר געראָטהען צו פער־נאַנדערערדען זיך מיט איהר און אויספּערצעהלען פאַר איהר איהר אָרעם־לעבען, און זי וועט איהר אליין א שעהנערע מתנה איבערלאָזען. זי וואַרפט אויף דער גבירה אויגען, חנ'ט זיך, קוקט איהר אין פנים און שמייכעלט חנפה'דיג, נאָר רעדען עפּעס האָט זי קיין מוטה ניט, „אז זי וועט אנהייבען רעדען, דאַמאָלס" קלערט זי און וואַרט...

די גבירה זעצט זיך אויף א שטוהל ביי דער „מיירע" און טהיילט די טייגלעך.

טייגלעך גיט זי קליינע, כדי די מצות זאָלען דינ.ער זיין. זי קנעט מיט דער קאַטשעלקע די „מיירע" און קוקט, צי מאַכט מען ניט פון צוויי איינע. איהר דאַכט אז יאָ און זי צעבייזערט זיך:

— ווייבלעך, מיידלעך — מאַכט ניט פון צוויי איינע!

— ווער? — דערשרעקען זיך אַלע און מען קוקט זיך איבער.

— עס קען זיין, איך האָב א טעות געהאַט, מיר האָט זיך אָבגעדראַכט, — זאָגט די גבירה'טע קאַלטבלוטיג.

אויף די וועלגער פאלט אן א שרעק. גרונע די מלמד׳קע האט שוין ניט אין זינען צו רעדען מיט איהר, זי דאנקט גאט, אז „זי" טשעפעט איהר ניט, זי סטארעט זיך נאר וואס בעסער צו וועלגערן און אז די מצה געהט ארויס געראטהען הויבט זי איהר אויף אויף דער קאטשעלקע, כדי די גבירה׳טע זאל זעהן, ווי גוט...

נאר — דאנקען גאט — דאס באקען ענדיגט זיך! אלע ארבייטער פון „פאדריאד", אויסער׳ן זעצער, ווערען פרעהלי־כער; אראב אזא בארג — אזא שרעק; די מצות זיינען אויף „חדושים", ווי די בעל־הבית׳טע פון פאדריאד דריקט זיך אויס.

— נאר געזונטערהייט צו עסען, — שמייכעלט די בעל־הבית׳טע אונטערטראגענדיג דער גביר׳טע א פאר מצות.—איהר זעהט ווי עס שפיגעלט!

די גביר׳טע געהט אליין צו צום בעט וואו מען ווארפט די מצה. זי בעטראכט און עס איז קענטיג, אז זי וויל עפעס אויסזעצען א חסרון, נאר זי קען לייכט ניט געפינען. און זי איז דערפאר ווי אונצופריעדען, ענטפערט ניט דער בעל־הבית׳טע, ווען יענע לויבט; ענדליך ווערט זי ווי פרעהליכער, זי בעמערקט:

— צו שיטער גערעדעלט...

דער רעדלער דערשרעקט זיך און, א בלאסער, גיעט ער איהר, ווי ווייט מעגליך עדעל, צו פערשטעהן, אז געדיכטער רעד־לען האט מען שוין ניט געקענט: עס וואלטען זיך די מצות צע־ריסען.

— אז דו וואלסט וועלען, למשל, וואלסטו געקענט גע־דיכטער רעדלען.

דער רעדלער איז געבליבען אהן ווערטער, — צי האט איהם פארדראסען, וואס זיין מיה, זיין סטאראניע איז נישט אנגע־לעגט, צי ער האט זיך בעליידיגט, וואס זי האט איהם, א צוואנ־ציג־יאהריגען, „דו" געזאגט — ווער קען עס וויסען?...

דער טרעגער לעגט אריין די מצות פון בעט אין צוויי

גרויסע קוישען, געפלאָכטען פון דינע קין. ער לעגט זיי פאַרזיכ־טיג, זיי זאָלען זיך ניט ברעכען, עס געלינגט איהם דאָך ניט, די מצות זיינען אזוי געראָטהען־טרוקען, אז זיי ברעכען זיך ליי־גענדיג שוין אין קויש, פייגע חנה צעשרייט זיך אויף דעם טרעגער:

— גזלן! עס וועט דאָך מיר אויף קדוש איין גאַנצע מצה ניט בלייבען.

דאָס קליין־געבויגען אידעל, דער טרעגער, ווערט קלענער און געבויגענער. ער וויל איהר זאָגען, אז ער איז ניט שולדיג, נאָר א קוק טהוענדיג אויף איהר, פאַלט איהם איין די דמים און שטיל, מיט מעהר פאַרזיכטיגקייט, לעגט ער איבער...

נאָר דאָס איבערלעגען איז שוין אויך פאַרטיג. די צוויי גרויסע קוישען זיינען פול, דער טרעגער שטעהט גרייט צו נעה־מען זיי טראָגען, ווי די גבירה וועט נאָר פון מויל אויסרעדען.

זי הויבט זיך אָן פערנאַנדער צאָהלען מיט דער ווירטהין.

אלע איבעריגע אין פאַדריאַד וואַרטען. די הערצער קלאַ־פען — פיעל וועט זי לאָזען?... אויסער וואָס פאַר די אָרימע איז יעדע קאָפּיקע נייטהיג, איז זיי אויך אינטערעסאַנט צו ווי־סען: ווי פיעל?...

אָבצאָהלענדיג דער בעל־הבית'טע, העבט זי אָן טהיילען די אַרבייטער. זי טהיילט מיט גדלות, כלומר'שט ניט געצעהלטער־הייט. עס ווערט א געוויינשעריי ביז'ן הימעל, עס פליהען מיליאָ־נען געלד... הונדערטער יאָהר לעבען, געזונד, נחת פון קינדער. נאָר די ברכה, וואָס גרונע די מלמד'קע האָט מכין געווען פריי־הער. „לשנה הבאה בירושלים", איז ביי איהר אזוי געבליבען; עס איז עפּעס ניט אויסגעקומען צו זאָגען. עס האָט זיך איהר געדאַכט, אז עס וואָלט געווען, ווי א הוסט אין א קרענק...

— א דאגה מיר — טרייסט זי זיך אין געדאַנק — מעהר קיין צער ניט האָבען!...

די גבירה געהט אַרויס.

— ווי פיעל, ווי פיעל! — קלינגען די פראגען נאָך איהר ארויסגאנג.

יערער חאפט זיך צו בעטראכטען די מטבעות און עס ווערט א געפילדעריי:

— אוי, וואָס פאר א חזיר דאָס איז — די וועלגערינס האָט זי בלויז איין רובל געלאָזען — פאר 18 וועלגערינס איין רובל!...

— כדאי געווען זיך צו מאטערען אזוי!

— אזוי געדרעקסעלט איהרע מצה!

— א גביר'טע האָט מזל!

— וואָס האָב איך אייך געזאָגט — שרייט דער זעצער— מיר האָט זי, דער חזיר, א גילדען געלאָזען.

— מיר דאָס אויך ניט! — קלאָגט זיך דער רעדלער — א זילבערנע גריווע האָט זי מיר אריינגערוקט.

— גיעב א קוק, צי ניט קיין גלאָטע,—לאכט דער זעצער.

— הערט איהר, קינדער, מישט זיך אריין די בעל־הבית'טע ווי א חברטאָרין — זי האָט ביי מיר דאָס ערשטע מאָל געבאקט און זאָל עס זיין דאָס לעצטע מאָל. איך פערדיען פון איהר גאָר נישט. פאר דער צייט וואָס איהרע מצה האָט זיך געבאקט, האָב איך געקענט צוויי געבעקס אָבבאקען, און צאָהלען האָט זי גע־צאָהלט סך־הכל מיט א גילדען טייערער אויפ'ן פוד, און רעד מיט איהר האָט זי מיר גליקליך געמאכט!

אין פאָדריאד ווערט פרעהליך, דער עולם הויבט אָן צו קריטיזירען פייגע חנה'ן — עס שיטען זיך ווערטלעך און וויצ־לעך און די בעל־הבית'טע קוועלט.

— א חכם איז דער זעצער — לויבען אלע — ער האָט טאָקי פריהער געזאָגט.

דעם זעצער טהוט הנאה דער קאָמפּלימענט — „וואָס דען" קלערט ער — „געלד האָבען זיי און שכל איז ביי מיר", ער וויל עפּעס זאָגען, נאָר עס האָט זיך פּלוצים דערהערט א געוויין.

— שא, ווער וויינט דאָס? — האָבען אַלע זיך פֿער־וואונדערט. מען האָט זיך אומגעקוקט און מען האָט דערזעהן ווי אין אַ ווינקעלע אַנגעשפּאַרט דאָס קעפּעל אַן וואַנד שטעהט דאָס שיטערעל און וויינט ביטער, רייבענדיג מיט'ן האַנד די נאַ־סע אויגען און פֿערשמוצענדיג זיך דאָס פּנים.

— וואָס וויינסטו, יענקעלע, וואָס איז? — האָבען אַלע זיך צו איהם אַ לאָז געטהאָן.

— מיר... האָט זי... גאָר נישט געלאָזען... — האָט ער קוים אַרויסגעכליפּעט.

— אוי, זאָל נאָך איהר אַ קלאָג פֿאַרגעהן! — האָט זיך גלייך אַרויסגעריסען פֿון יעדערענס מויל.

— ווי זי האָט פֿערגעסען אַן דעם יתום'ל, אַזוי זאָל גאָט אַן איהרע קינדער פֿערגעסען — האָבען אַנדערע געשאָלטען.

די קללות זיינען געווען ערנסטע, הערצליכע; קוקענדיג אויף זיי, ווען זיי האָבען געשאָלטען, האָט זיך געדאַכט, אַז זיי וואָלטען גליקליך געווען, ווען עמיצער וואָלט זיי צוזאָגען, אַז די קללות וועלען מקוים ווערען.

— וואָס ביזטו אַליין ניט צוגעגאַנגען, שוטה! — מוסר'ט איהם ווייך די בעל־הבית'טע.

— איך האָב פֿאַר איהר מורא געהאַט! — כליפּעט דאָס יתום'ל.

— פֿאַר אַלעמען האָט ער ניט קיין מורא, נאָר פֿאַר איהר— שטראָפֿט ווייטער די בעל־הבית'טע. — דו זעהסט אַלעמען גיעט „זי" און דיר ניט, געהט מען צו און מען זאָגט „זייט מוחל, מיר האָט איהר פֿערגעסען"... ווי דען?...

אין דער צייט ווען די בעל־הבית'טע האָט גערעדט, איז דער זעצער געשטאַנען און געקוקט מיט אויגען פֿערלאָפֿענע מיט בלוט; ער האָט צוזאַמענגעדריקט די פֿויסטען און געהויבען זיי אין דער לופֿט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט שלאָגען; נאָר אַז דאָס יתום'ל האָט זיך נאָך דער בעל־הבית'טעס רעד, שטאַר־

קער צעווײנט, איז ער צו איהם צוגעגאנגען, א גלעט געטהאן איהם איבער'ן קעפּיל און האט, בעמיהענדיג זיך צו שמייכלען, געזאגט:

— ווײן ניט, נארעלע! פאר דיר האט זי ביי מיר איבער־געלאזען א צעהנעריל, — נא!

ביי די ווערטער האט ער איהם אין הענדטעל ארײנגע־רוקט פינף קאפּיקעס.

די װעלגערינס האבען זיך צוגעקוקט. גרונע די מלמד'קע האט געוואלט שוין קריטיזירען: „אז ארימאן איז א בעל צדקה", נאר א קוק טהוענדיג אויף'ן יתומ'לס פערווײנטען פנים, האט זיך איהר דער צונג ניט געקערעוועט אויסצורעדען א ווארט, שטיל נאר האט זי א קרעכץ געטהאן:

— געוואלט, רבונו של עולם! פאר וואס קומט דאס זיי?!..

אָרימע לייט.

אויף די אָרימע לייט, וואָס קומען יעדען טאָג צעהנדליגער נאָך א נדבה, האָט חנן דער תבואה־הענדלער שטענדיג געקוקט, ווי אויף א בעזונדערע אומה. האָטש אויסער אידישע אָרימע־לייט פלעגען אין זיין שטיבעל קיין אנדערע ניט אריינקומען. זייער גאַנצער הילוך, זייער האַלטען זיך, זייערע אַלע פּאָסטעמקעס האָבען געטראָגען א האַראַקטער פון א פרעמד, ווייט פאָלק. א חדוש נאָר, וואָס רעדען רעדען זיי דוקא אידיש...

חנן איז ניט געווען קיין גוטהערציגער. אַלענפאַלס איז עס פון זיינע בענעהמונגען ניט געווען קענטיג. שטענדיג א פערטראַגענער, א בייזער, א צורייצטער פון שלעכטע, ניט־געראָטע־נע מסחרים, פלעגט ער זיצען אין שטיבעל, שוין אפילו אין די רוהיגע מינוטען, ווי א ברוגז׳ער אויף וועלט און מענשען. אז עס פלעגט אריינקומען אן אָרימאַן, פלעגט ער זיך בייז ווענדען צו איינעם פון די הויזיגע:

— גיעב איהם שוין א שטיקעל ברויט און זאָל ער געהן.

און אז דער אָרימאַן פלעגט געהערען צו דער אריסטאָקראַטיע, וואָס געהען אהן טאָרבעס און נעהמען בלויז מזומן, פלעגט ער ווערען אַן אויפגעקאָכטער.

— ער וויל ניט, ווי ער וויל זיך...

און נאָכהער פלעגט ער א צורייצטער מורמלען:

— ברויט איז זיי שלעכט, דוקא א גראָשען!...

אַבוואָרטשענדיג א ווײַלע אויפ׳ן אריסטאָקראַטישען אָרימאַן, פלעגט גלייך א מסחר־מחשבה פערטרייבען דעם געדאַנק וועגען אָרימאַן און חנן פלעגט פערגעסען דאָס פאַרגעקומענע.

האָבן אָבער די לעצטע יאָהרען חנן'ס מסחרים אַזוי שלעכט אָנגעהויבען צו געהן, אַז צייטענווייז איז איהם א שאָד געווען אַן אָרימאַן א שטיקעל ברויט צו געבען. און וואונדערליך: דוקא אין די שווערע צייטען האָט ער געפיהלט, אַז יעדער אָרי־מאַן ווערט איהם נעהענטער. על כל פנים האָט ער שוין זיכער געגלויבט, אַז די אַלע אָרימע לייט זיינען זיינע ברידער, געהערען צו דער אומה אידען...

און איינמאָל, ווען ביי חנן'ען אין שפּייכלער איז קיין קערענדעל תבואה ניט געווען, אין שטוב קיין גראָשען געלד ניט און נאָר א האַלבער לאַבען שוואַרץ ברויט איז געלעגען אויפ'ן נאַקעטען טיש, ווי א בייזער עדות אויף דעם ווילדען דלות, איז אריין אַן אָרימאַן, זיך געשטעלט ביים טהיר און מיט א געבראָ־כענעם קול, שטיל און ווי שעמעוודיג אויסגעברומט:

— קאָנט איהר עפּעס שענקען?

אַזאַ מין ווענדען זיך פון אַן אָרימאַן איז איהם געווען מאָד־נע אומבעקאַנט, און די דאָזיגע נייע שאלה האָט איהם עפּעס ווי געשראָקען און מיט געפּאַלענקייט האָט ער געענטפערט:

— א שטיקעל ברויט, ר' איד, אויב איהר ווילט.

— א שטיקעל ברויט איז אויך גוט... — האָט דער אָרימאַן שוין דרייסטער געענטפערט.

חנן האָט איהם אַליין אָבגעשניטען א שטיק ברויט, בעטראַכט אין האַנד די וואָג און האָט משער געווען, אַז עס וועט זיין אודאי א האַלב פונט. צופריעדען האָט ער עס דערלאַנגט דעם אָרימאַן צום טהיר און עס איז געווען קענטיג, אַז דער אָרימאַן וויל עפּעס רעדען. חנן האָט אָבער פאַר א שמועס מורא געהאַט, ניט וויסענדיג אַליין פאַרוואָס און האָט זיך אָבגעקעהרט פון איהם...

פון דעם טאָג אַן האָט זיך חנן שטאַרק גענומען אינטערע־סירען מיט ־־רימע לייט און פלעגט פון צייט צו צייט א מורמעל טהאָן, ווי פאַר זיך.

— יעדער איד איז ניט בעוואָרענט פון געהן איבער די הייזער...

נאָך דעם דאָזיגען גערעדאנק פלעגט ער זיך צוזיפצען און עס האָט אויסגעוויזען, אז אין עצם איז דאָס ניט אזוי שרעקליך...

און וואָס טהוט טאָקי א איד — האָט זיך איינמאָל חנן פערטראכט — אז די געשעפטען געהען אוועק אין דר׳ערד און עס איז ניטאָ פון וואנען צו לעבען?... טאָ וואָס טהוט מען?

„מען געהט איבער די הייזער!“ — האָט איהם ווי א קלונג געטהאָן אין די אויערען.

גראָד האָט זיך געעפענט די טהיר און עס איז אריינגעקומען אן אָרימאן, א איד פון א יאָהר זעכציג. חנן האָט איהם גענוי בעטראכט און ער האָט בעמערקט, אז דער אָרימאן טראָגט פונקט אזא קאפּאָטע, ווי זיינע... איין קאָליער און איין שניט... ער האָט א שוידער געטהאָן.

צו דעם דאָזיגען אָרימאן האָט איהם עפּעס א ציה געטהאָן: קיין ברויט וועט ער איהם ניט געבען: ער וויל איהם ניט מבזה זיין: ער טראָגט אזא קאפּאָטע, ווי זיינע... ער וועט איהם געבען א גראָשען, וועלכער ליעגט גראָד אויפ׳ן קוימען, א רעשט פון נעכטיגע „הליאָק“, וואָס מען האָט געקויפט אויף וועטשערע.

אבגעגעבען דעם גראָשען מיט א ציטערדיגער האנד, האָט ער זיך געווענדעט מיט א שאלה:

— עפּעס א וויטער איד?...

דער אָרימאן איז פון דער שאלה ווי געהויבענער געוואָרען, ער האָט זיך אויסגעגלייכט, בנעימות א זיפץ געטהאָן און נעענטפערט:

—א קאָוונער...

— א קאָוונער? — האָט זיך חנן מאָדנע פערחידושט— עפּעס גאָר ניט ווייט...

— צו־פּוס געהן איז גאַנץ ווייט... — האָט דער אָרימאַן געענטפערט מיט א ווייכען שמייכעלע...

חנן האָט איהם ווידער בעקוקט, געפונען, אז די קאַפּאָטע איז פּונקט ווי זיינע, נאָר די קנעפּלעך זיינען אביסעל גרעסערע ווי ביי איהם... האָט ער א הוסט געטהאָן און ווייטער געפרעגט:

— שוין לאַנג, אז איהר זענט אין אַזאַ מעמד?...

— שוין שעהנע עטליכע יאָהר... — האָט דער אָרימאַן געענטפערט און אין זיין ענטפער האָט געקלונגען א מין שטאָלץ...

— איהר האָט א ווייב און קינדער? — האָט חנן ווייטער געפרעגט:

— עס איז דאָ א ווייב און קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין און מען ווארט אויפ'ן שפּייזער...

— וואָס זענט איהר אמאָל געוועזן?

„ער וועט געווים ענטפערען א תבואה־הענדלער" — האָט זיך חנן געשראָקען.

און ניט אומזיסט, דער אָרימאַן האָט ווידער מיט שטאָלץ געענטפערט:

— געהאַנדעלט מיט תבואה... געוועזן א סוחר...

איצט האָט שוין חנן געוואוסט דעם גאַנצען סוד, די צו־קונפט האָט איהם ערשיינט אָהן א שלייער און ער איז ווי רוהיגער געוואָרען...

צוויי שוועסטער.

צו דער אָרימער חיענען פלעגט די רייכע שוועסטער, זעל־דע, זעלטען קומען; דערפאַר אבער, אז זי פלעגט שוין אמאָל קומען, איז ביי דער אָרעמער חיענען אין שטוב קענטיג געוואָרען: די רייכע שוועסטער האָט שטענדיג עפּעס א מתנה געבראַכט, אמאָל א שטיקעל סיץ אויף א קליידעל, א מאָל א פּאָר אָבגעטראָגענע שיך פאר די קינדער, א מאָל אן עסענוואַרג און א מאָל א מזומן קערבעל.

אז זעלדע פלעגט קומען, פלעגט די אָרעמע חיענע פון אָנפאנגס צוטומעלט ווערען. אויף איהר געזיכט פלעגט זיך אויסגיסען א פרייד און א שרעק צוזאַמען, און די אויגען, די טיעפע איינגעגראָבענע אויגען, האָבען דאכט זיך געלאכט און געוויינט צוזאמען...

— ס׳א בזיונות א ביסעל! — פלעגט חיענע קוים צו זיך קומען — איך זעה אויס, ווי דער שוואַרץ־יאָהר!

און חיענע פלעגט אראָברוקען נידעריגער דאָס טיכעל אויפ׳ן שטערן און א וויש טהאָן מיט די הענד דאָס פּנים און פלעגט בלייבען שטעהן אָהן ווערטער.

— פאַר וואָס בעטסטו ניט זיצען?... — פלעגט שוין די שוועסטער חיענען פון פערלעגענהייט וועלען ארויסנעהמען...

— ווייס איך... פלעגט חיענע פערשולדיגט ענטפערן, וואַרפענדיג א בליק איבער׳ן שטיבעל — עס איז ברוך השם ניטאָ וואו — א הקדש...

— ניין! ניין! — פלעגט זעלדע ענטפערן — איך האָב

קײן צײט ניט, איך װעל באַלד גײן. װאָס מאַכסטו עפּעס, חיענע?...

— מען מוטשעט זיך.. װאָס זאָל מען מאַכן. „ער“ זיצט אַ גאַנצן טאָג אין שטוב און גיט ניט אַ קלאַפּ אַ פינגער אָן אַ פינגער...

דער מאַן פלעגט בעס׳דיג אַ ברום טאָן און גאָר ניט ענטפערן, און חיענע, קומענדיג שוין צו זיך, פלעגט אָנהױבן רעדן און רעדן, קלאָגן זיך און קלאָגן זיך, און זעלדע, די רײכע שװעסטער, פלעגט שטײן און אױסהערן אױפמערקזאַם אַלע טענות, דרעהענדיג די פרענז פון איהר מאַנטעל...

— נו, איך דאַרף שוין גײן! — פלעגט ענדליך זעלדע נמאס װערן אױסהערן חיענעס מעשיות — נאַ, דאָס װעסטו האָבן פאַר די קינדער אױף אַ פּאָר העמדלעך... טײערע פרעז...

— װאָס? איך זאָל דיר דאַנקען? — פלעגט חיענע גערירט װערן, צונעהמענדיג די מתנה — איך זאָג דאָך, פריהער גאָט, דערנאָך דו... עס איז ברוך השם...

בײ חיענען פלעגן זיך שטעלן טרערן אין די אױגן, צי פאַר פרײד פון דער מתנה, צי פאַר צער, װאָס זי דאַרף נעהמען... אַזעלכע זאַכען איז שװער צו װיסען... און זי פלעגט ניט װיסען מיט װאָס צו ענדיגען.

— פאָרט אַ שװעסטער — זי פערגעסט ניט! — פלעגט חיענע נאָך זעלדע׳ס אװעקגאַנג זיך װענדען צו די הױזיגע.

— אַ גרױל גאָר! — פלעגט דער „מאַן“ װעלװעל ניט זײן צופריעדען — װיפיעל מײנסטו איז דאָס װערטה? בײ לײטען רײכע שװעסטער...

— בײ לײטען, בײ לײטען! — פלעגט חיענע איבערקריימען איהר מאַן — דו האָסט װען געזעהן „לײטען“, קבצן אײנער?... דו דאַרפסט דאָך נעמען אַ טאָרבע און גײן איבער די הײזער...

— שאַ, שרײ ניט אַזױ — פלעגט װעלװעל אַראָבפּאַלען

ביי זיך — וואס האב איך דיר אזוי געזאגט... איך מיין גאר ניט...

— אזוי, מיינסטו גאר ניט! — פלעגט חיענע זיך צוהי־צען — איך קאן דיך, איך וויים, דו וואלסט וועלען, אז זי זאל דיר וואס זי האט אוועקגעגעבען, דו זאלסט קענען א גאנצען טאג שלאפען...

און חיענע פלעגט נאך דעם א שעה נאכאנאנד רעדען וועגען דער רייכער שוועסטער און דערצעהלען, אז זי איז אלע מאל א גוטע געווען; בשעת זיי זיינען נאך מיידלעך געווען און ביידע געהאדעוועט זיך ביים ארעמען טאטען, פלעגט זי איהר אויך, וואס זי האט נאר געהאט, אוועקגעבען...

— דערפאר האט איהר טאקי גאט געהאלפען! — פלעגט זי אויסלאזען מיט א פרומען זיפץ, — גאט זאל איהר געבען צעהן מאל אזוי פיעל — זי איז דאס ווערטה....

און חיענע, וועלכער האט זיך שטענדיג געדאכט, אז זי איז זעהר פיעל שולדיג דער שוועסטער פאר די פיעלע מתנות, וואס זי גיט איהר איבער, פלעגט האטש צאהלען מיט ברכות אונטער די אויגען, ווי זי וואלט וועלען גרינגער מאכען די שווערע משא, וואס לעגט זיך ביי איהר אויפ'ן הארצען נאך יעדער בעקומענער מתנה...

דאך וואלטען די ברכות אליין ניט געווען אין שטאנד צו פערגרינגערן חיענעס הארץ. משטיינס געזאגט, וואס פאר א ווערטה האבען איהרע ברכות? איהר מויל איז ניט אזא גע־בענשטער: א גאנצען טאג שעלט זי העם מאן, די קינדער און זיך אליין — און ווער ווייסט צי איז גאר איהר מויל מסוגל צו א ברכה?

פערגרינגערן איהר משא פון די בעקומענדע מתנה איז בעשטאנען אין אן אנדער זאך גאר. די ארעמע חיענע, וואס האט ערנעהרט כמעט אליין דאס גאנצע געזינד, דערמיט, וואס זי פלעגט האנדלען מיט גאסיגע „פוטערטעס", איז אויך אין

שטאנד געווען עפּעס צו שענקען איין מאָל אין יאָהר דער רייכער שוועסטער. עס איז געווען א מתנה אפשר ניט אזא טייערע, אָבער זעהר אַן אָנגעלעגטע.

די מתנה פלעגט זי איהר שיקען איין מאָל אין יאָהר — אסתר תענית — מאַהן אויף המנ'טאַשען.

חיענע האָט געהאט אין גאס א פּויערטע, מיט וועלכער זי האָט זעהר גוט געלעבט. און די פּויערטע, אנדזשע, פלעגט איהר אַלע אָסיען שענקען א האלבען טאָפּ מאָן.

חיענע פלעגט דאָס מאָהן בעהאלטען ווייט, ווייט אויפ'ן בוידעם, כדי די קינדערלעך, וואָס האָבען מאָהן זעהר ליעב, זאָלען דערפון ניט דערשמעקען. און מיט א קלאַפּענדיגען הארצען פלעגט זי ארויפקריכענדיג א מאָל אויפ'ן בוידעם, קוקען אויפ'ן זעקעלע מאָהן און טראַכטען:

— אסתר תענית!...

מעהר איז זי ניט אין שטאנד געווען צו פאַרשטעלען זיך, דער געדאַנק פלעגט איהר ווי פערשכור'ען און נאָר שטראַהלענדיג פלעגט זי אויסרעדען הויך:

— אסתר תענית!...

און אסתר תענית אין דער פריה פלעגט זי לאָזען אַלע ארבייט, ארויפקריכען אויפ'ן בוידעם, מיט ציטערנדע הענד אראָפּנעמען דאָס זעקעלע מאָהן און מיט אן ערנסט בעזאָרגט פּנים פלעגט זי זיך אָנהויבען עסק'ן מיט די מאָהן...

— אי, מאָהן, מאָהן! — פלעגען די קליינע קינדער זיך צעזינגען און אוועקשטעלען זיך ביי'ם טיש מיט דאַרשטיגע אויגעלעך.

— אוועקט, אוועקט! — פלעגט חיענע פאַרזיכטיג זיי אוועקטרייבען. דאָס איז פאַר דער מומע זעלדען — טשעפּעט ניט.

דערהערענדיג: „פאַר דער מומע זעלדען“, פלעגען די קינדער זיך איבערקוקען און אָפּטרעטען אויף א פּאָר טריט צוריק.

בלויז דאָס יונגסטע, דאָר אינגעלע מיט גרויסע שווארצע אויגעלעך פלעגט זיך בעטען:

— מאַמע, וועל ניט נעמען, וועל נאָר קוקען... מיינע נאַמנות... קוקען...

— נו, קוק, קוק! — פלעגט די מאַמע ווייבער ווערען...

דערזעהענדיג, אַז די מאַמע איז מתיר צו קוקען, פלעגען זיך אַלע קינדער אַ שאָט טהאָן צוריק צום טיש און בעטראַכטען די מאַהן מיט גרויס חדוש און דרך ארץ...

און חיענע פלעגט אָנהויבען מעסטען און מעסטען. איהר געקנייטשטער שטערן פלעגט געקנייטשטער ווערען, די טיעפע איינגעגראָבענע אויגען פלעגען נערוועז אומלויפען. זי האָט ניט געקאָנט בעשטימען, פיעל זאָל זי לאָזען פאַר זיך אַליין: אַ האַלבע קוואַרט, צי אַ קוואַרטירעל...

— וואָס זאָגסטו, וועלוועל, עס איז ניט מיאוס צו שיקען איהר נאָר אַנדערהאַלבען קוואַרט?

— וואָס פרעגסטו מיר? — פלעגט וועלוועל זיך בלאָזען — עס איז דאָך דיין שוועסטער, ווייסטו דאָך בעסער פאַר מיר...

וועלוועל האָט שווארצען מאַהן ליעבער געהאַט פאַר אַלע גוטע זאַכען, ליעבער געהאַט אפילו ווי מעהרען־צימעס... און הלואי וואָלט ער נאָך כאָטש אַ ביסעלע פערדיענט, וואָלט ער געהייסען שיקען „איהר" אַ קוואַרט און פאַר זיך אַ קוואַרט. נאָר וואָס העלפט דאָס ליעב האָבען? אַן אָרעמאַן טאָר גאָר נישט ליעב האָבען...

און חיענע פלעגט נאָך אַ לאַנגען ישוב־הדעת לאָזען זיך אַליין נאָר אַ קוואַרטירעל און דאָס איבריגע פלעגט זי פערבינדען פאַר זעלדען...

שווער איז דאָס צוגעגאַנגען מיט'ן אוועקטראָגען. אייגענטליך, וואָלט חיענע זיך מחיה געווען, ווען זי וואָלט געקאָנט אַליין אוועקטראָגען, ווען זי וואָלט זיך ניט געשעמט... נאָר חיענע האָט

בשום אופן זיך ניט געקאנט פארשטעלען, ווי אזוי וועט זי דאס אריין און זאגען: איך האב דיר געבראכט א מתנה... ניין, זי וועט עס ניט קענען אויסרעהען... זי וועט זיך צעטומלען און עס וועט זיין א חרפה פאר'ן שוואגער...

און חיענע ווענדעט זיך צו די קינדער.

— נו, ווער וויל אוועקטראגען דער מוהמען זעלדען די מאהן?

— איך! — פלעגט איין קינד א שפרונג טהאן.

— איך! — פלעגט א צווייטעס איבערשרייען דאס ערשטע.

— איך! — פלעגט א דריטעס זיך איינשפארען...

נאר חיענע פלעגט יעדעס קינד בעטראכטען און געפינען חסרונות.

— ביי דיר איז צוריסענע הויזלעך. עס זעהט זיך דאס הויכע העמד... מיאוס פאר'ן פעטער...

— ביי דיר איז א צעריסען קליידעלע...

— דו, חאצקעל, געהסט אפילו ניט שלעכט אנגעטהאן, ערסט פאר אכטאגען א פאר לאטקעלעך געלעגט... איך האב אבער מורא, דו קאנסט אויפ'ן וועג אויפעסען... ביזט א נאשער. געדענקסט, ווי דו האסט זומער אויסגעזופט א האלבע גלאז זויער־מילך....

און חאצקעלע, א יונגעלע פון צוועלף יאהר, הויבט זיך אן שווערען מיט אלערליי שבועות, מיט עולם הבא, מיט די ציצית, אז ער וועט אויפ'ן זעקעלע אפילו ניט קוקען, ניט נאר ניט עסען. אי די האלבע גלאז זויער־מילך, האט ער געמיינט, אז דאס האט מען איהם געלאזען אויף אנבייסען...

און חיענע שיקט די מאהן מיט חאצקעלען. זי קוקט איהם גוט ארום, פערשפילעוועט איהם די קנעפלעך. שנייצט איהם אוים דאס נעזעל און הויבט איהם אן עקזאמינירען:

— וואס וועסטו זאגען?

— איך וועל זאגען — הויבט אן חאצקעלע—און די אויגע־

לעך גלאַנצען — איך וועל זאָגען: די מאַמע האָט אייך געשיקט שלח־מנות...

— משוגע׳נער, — דערשרעקט זיך די אָרעמע מוטער — און די איבריגע קינדער צעלאַכען זיך — משוגע׳נער, וואָס איז היינט פאַר א שלח־מנות?... מ אָ ר ג ע ן איז דאָך שלח־מנות.

— איך וועל זאָגען: די מאַמע האָט אייך געשיקט מאַהן אויף המן־טאַשען...

—אָ, אזוי, אזוי,—ווערט חיענע צופריעדען... דו וועסט פריהער זאָגען: גוט מאָרגען! שפּהן, הויך: גוט מאָרגען!...

— גוט מאָרגען! — שרייט אוים חאצקעלע — און אַלע קינדער לאָמען זיך פּענאַנדער — די מאַמע האָט אייך געשיקט א מתנה מאַהן אויף המן־טאַשען...

— גוט! גוט! — קוועלט אָן חיענע ביי דעם וואָרט מתנה — חאצקעלע איז טאַקי א קלוגער...

און חאצקעלע לויפט ארוים מיט׳ן זעקעל מאָהן. אין שטי־בעל ווערט שטיל. אלע וואַרטען אויף עפּעס א גרויסע זאַך. אלע־מען דאכט זיך, אז חאצקעלע וועט קומען צוריק און וועט עפּעס ברייינגען אזא זאַך, וואָס איז טייערער פאַר אלץ, נאָך וואָס דאָס גאַנצע פינסטערע אָרעמע שטיבעל קאָן ליכטיג און רייך ווערען...

נאָר מעהר אָנגעשטרענגט וואַרט חיענע אליין. עס איז דאָך איהרע מאָהן און איהר שוועסטער... וואָס וועט זי זאָגען?... פאַר וואָס זוימט ער זיך אזוי לאַנג?... דאָס האַרץ שפּרינגט איהר שיער ניט ארוים....

— שאַ, ער לויפט שוין צוריק! — זאָגט אָן א קינד, וואָס קוקט די גאַנצע צייט אין פענסטער.

און חאצקעלע לויפט אריין א פרעהליכער אין שטוב...

— נו? — שטעלט אוים חיענע אויף איהם איהרע אויגען.

— איך בין אריין...

— דער פעטער געווען אין דער היים? — שלאָגט חיענע איבער.

— ניין! — האָקט האַצקעלע אַב פרעהליך.

חיענע גיט אַ זיפץ און טרייבט ווייטער: נו, דערצעהל.

— איך בין אריין, פרעגט מיך די דיענסט: וועמען דאַרפס־טו, אינגעלע? זאָג איך: איך דאַרף די מוהמע זעלדען...

— גוט געזאָגט! — שיינען חיענע׳ס אויגען פאַר גליק, וואָס איהר אָרעם אינגעל איז אַזאַ יחסן...

— די מוהמע זעלדע איז אַרוים—דערצעהלט האַצקעלע ווייטער—באַלד ווען זי אריין, זאָגט די דיענסט—וואַרט. און באַלד איז אַריין די מוהמע. „גוט מאָרגען!“ האָב איך געזאָגט.

— הויך? — פרעגט חיענע.

— הויך, אויפ׳ן קול, זאָל איך אַזוי געזונד זיין, — שווערט האַצקעלע — גוט מאָרגען — די מאַמע האָט אייך געשיקט מאַהן אויף המן־טאַשען...

— פאַר וואָס האָסטו ניט געזאָגט: אַ מתנה?... — פרעגט די מאַמע, ווי בעליידיגט...

— אוי, איך האָב זיך פערגעסען... אוי — אוי! — האָט האַצקעלע חרטה און קראַצט זיך אין פּאָה.

— נאַרישע אידענע!—ברומט וועלוועל—עס פערשטעהט זיך, אַז דאָס איז אַ מתנה, ממילא. וואָס דאַרף מען נאָך אויסרע־דען. אודאי אַז דו שיקסט איהר מאַהן איז דאָס אַ מתנה... „זי“ פערשטעהט דען ניט?...

און חיענע גיט אין האַרצען וועלוועלען גערעכט און אַ בערו־היגטע פרעגט זי ווייטער:

— נו, נו! וואָס האָט זי געזאָגט?

— זי האָט צוגענומען און עפּעס געשמייכעלט...

— עס האָט איהר הנאה געטהאָן! — קוועלט חיענע...

— און האָט אַריינגעשאָטען אין אַ גרויסער זילבערנער שיסעל און געזאָגט: טייערע מאַהן...

— שייך טייערע...—בעגייסטערט זיך חיענע — גאָלד! היינטיגעס יאָהר איז גאָר ניט צו קריגען אזא מאָהן...

— בעדאַנק דער מאַמען! האָט זי געזאָגט, דערצעהלט ווייטער האַצקעלע, און זאָגט איהר, אז איך בעט איהר, זי זאָל קומען מאָרגען צו דער סעודה...

—א שוועסטער איז א שוועסטער! — זיפצט צופריעדען חיענע, קעהרט זיך אום צום פענסטער און ווישט די אויגען פאר פרייד...

* * *

אזוי האָט זיך עס פיעלע יאָהרען געצויגען. דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן האָט חיענע'ן געמוטיגט. געגעבען שטאַלץ: זי, די אָרימע, דערשלאָגענע פרוי, איז אויך אין שטאַנד צו שענקען, און וועמען? איהר רייכער שוועסטער... פאר די אַפטע מתנות, וואָס זי נעהמט פון איהר, קעהרט זי איהר אום כאָטש איין מאָל אין יאָהר א מתנה...

און חיענע איז גליקליך דערמיט געוועזען.

נאָר די אָרימע פרוי האָט דאָס גליק פּלוצים פערלאָרען און זי האָט דערפיהלט, אז איהר וועלט איז שוין פערשפּיעלט, זי האָט שוין ניט אויף וואָס צו האָפען — איהר שוועסטער, וואָס לעבט און איז רייך, איז פאר איהר אָבגעשטאָרבען.

עס איז געוועזען אסתר תענית. די אָרימע חיענע האָט, ווי אלע מאָל, מיט א קלאַפּענדען הארצען פאר פרייד, דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן אראָבגענומען פון בוידעם, געמאָסטען און געמאָסטען, געקלערט און געקלערט, וויפיעל זאָל זי פאר זיך לאָזען: א האלבע קווארט, צי א קווארטירעל און קוים מיט דער הילף פון די צעהנדליגער קנייטשען אויפ'ן שטערן, האָט זי בעשלאָסען, ווי אלע יאָהר, אז פאר זיך וועט זיין גענוג א קווארמידעל — און האָט עס אוועקגעשיקט מיט ברוך'קען, וואָס

חאצקעל איז גראַד דאָס יאָהר געגאַנגען אָהן שטיוועלעך און ברוך'קען האָט אבגעגאַלטען: די אַלטע שטיוועלעך, וואָס די מוהמע האָט געשאַנקען, זיינען פּונקט געוועזען אויף זיין „פוס“.

מיט א קלאַפּענדען האַרץ, ווי אַלע יאָהר און נאָך מעהר ווי אַלע יאָהר, ווייל חיענע האָלט שטאַרק, אַז א האַרץ „זאָגט“— האָט זי ערוואַרטעט זיין קומען, וואָס פאַר א בשורה וועט ער ברענגען, וואָס האָט די שוועסטער געזאָגט?...

און אָט איז אַריין ברוך מיט'ן זעקעל מאַהן צוריק... א דערשלאָגענער, פערשעמטער, האָט ער זיך אוועקגעשטעלט און ניט געקאָנט א וואָרט אויסרעדען...

— וואָס ביסטו ניט געגאַנגען? — האָט חיענע בייז געפרעגט.

— איך בין שוין געוועזען... — האָט ברוך'קע קוים געענטפערט.

— ניטאָ זי אין דער היים? — האָט חיענע ווייטער געפרעגט...

— אין דער היים איז זי...

— נו?... — האָט חיענע אויסגעשטעלט די אויגען...

— זי זאָגט, אַז זי האָט שוין!

— וואָס, ביזטו משוגע? רעד! — איז חיענע ווי צומישט צוגעגאַנגען נאָהענט צו איהם און אָנגעהויבען איהם צו טרייסלען...

— וואָס ווילסטו? — האָט זיך דאָס אינגעל פאַנאַנדערגעוויינט — וואָס בין איך שולדיג, אַז „זי“ האָט שוין?...

— פון וואַנען? וואָס? וועה איז מיר! וואָס טהוט זיך דאָ היינט מיט מיר? פון וואַנען האָט זי?...

— איך בין אַריין — דערצעהלט ברוך'קע פערוויינט — זאָג איך: די מאַמע האָט אייך געשיקט מאַהן... זאָגט זי: איך האָב שוין... איך האָב גאָר פערגעסען, דאָס די מאַמע שיקט מיר אַלע יאָהר. איך האָב נעכטען געקויפט ביי זלאַטע דער אַלמנה

א גאנצען האלבען טאפ פאר א האלבען רובעל... נעהם עס צוריק, דער מאמען וועט עס צונויץ קומען... — האט די מוהמע געזאגט.

— זי האט שוין! — האט חיענע אויסגעשריגען.

און אין שטיבעל איז שטיל געווארען, ווי עמיצער וואלט עפּעס אנגעזאגט זעהר א טרויעריגע בשורה, וואס רויבט אוועק די לעצטע האפנונג, וואס לעשט אוים יעדען שטראהל...

און א גאנצען פורים האט דאס שטיבעלע געטרויערט, ווי מען וואלט דא „שבעה" געזעסען, ווי מען וואלט א געשטארבענעם בעוויינט.

געשטארבען איז פאר חיענע'ן די רייכע שוועסטער...

רייזעלע.

1.

אז דאָס אכט־יעהריגע רייזעלע שטעהט אויף אין דער־פריה, רייבט זי אויס די פערשלאָפענע אייגעלעך, קוקט זיך אום אין אלע פיער ווינקעלעך פון דעם קליינעם שטיבעלע און זוכט עפּעס.

זי זוכט די מאמען. נאָר די מאמע איז שוין לאנג אוועקגע־גאנגען אין מארק מיט׳ן קויש עפּעל און רייזעלע זיפצט אָב:

— אזוי גיך איז זי שוין אוועקגעגאנגען!

פויל טהוט זי אָן דאָס אלט צוריסען קליידעלע, וואשט זיך און געפינט עפּעס א שמאטע, עהנליך צו א האנטוך און ווישט זיך אָב. דעמאָלט ווערט איהר קלאָרער דאָס מוח׳ל, זי דערמאָנט זיך, אז היינט איז דינסטאג, נאָכדעם דערמאָנט זי זיך, אז די מאמע האָט א גאנצע נאכט געהוסט, געפּאָכט מיט דער נשמה. זי האָט איהר דערלאנגט קאלט וואסער מיט א שטיקעל צוקער. נאָר עס האָט ניט געהאָלפען... די מאמע האָט אויף איהר עפּעס אזוי מאָדנע געקוקט... „רייזעלע האָט זי גע־זאָגט, דו האָסט אויף מיר רחמנות?“ זי האָט ניט געענטפערט, זי האָט זיך נאָר פונאנדער געוויינט און איז אוועקגעלאָפען אין א ווינקעלע, שטארקער אויסוויינען זיך. מעהר געדענקט זי ניט. זי ווייסט נאָר, אז איהר האָט זיך א גאנצע נאכט גע׳חלומט.

— זי איז שוין געזונד — טרייסט זיך רייזעלע — אזוי וואָלט זי דאָך אין מארק ניט געגאנגען.

זי געהט צו צו׳ם טיש און געפינט דאָרט גרייט פאר איהר „אנבייסען“ — א שטיקעל ברויט, און אביסעל מילך אין א צובראָכענעם גלאָז.

אז זי עסט אב דאָס אָנבייסען ווערט איהר אומעטיג. זי בעט גאָט, עס זאָל פינסטערליך ווערען און די מאמע זאָל שוין קומען. זומער קען זי זיך נישט איינהאַלטען און לויפט אין מארק זעהן, וואָס מאכט דאָרט די מאמע, און חאַטש די לעצטע פלעגט זיך שטענדיג קלאָגען, אז זי האָט גאָרנישט געלייזט, פלעגט דאָך רייזעלע קלויבען נחת שטעהענדיג נאָהענט נעבען דער מאמען. איהר נחת פלעגט זיך דייטליך אויסדריקען, ווען א קונה פלעגט אונטערקומען צום קאָשיק עפעל און געבען עפעס צולייזען. זי פלעגט פרעהליך אויסרופען:

— מאַמעלע, דו לייזט!

נאָר די מאמע פלעגט דאָס רוב טרויעריג ענטפערן:

— אז אַך און וועה מיין טאָכטער צו'ם לייזונג — פאָר א גאַנצען טאָג ערשט די דריטע קאָפּיקע...

ווינטער אבער פלעגט רייזעלע דעם פערגעניגען אויך ניט האָבען. קיין שיך האָט זי קיינמאָל ניט געהאַט און לויפען אין מארק א באָרפיסע איז קאַלט. די מאמע זאָגט, מען קען זיך פערקיהלען און חלילה שטאַרבען. און שטאַרבען האָט זי גע־וואוסט איז זעהר א שלעכטע זאַך. ווען איהר טאַטע איז גע־שטאָרבען געדענקט זי ניט, נאָר זי ווייסט, אז ער ליעגט דאָר־טען ווייט אונטער דער שטאָדט אויפ'ן בית־עולם אין א טיעפער גרוב און קען פון דאָרט קיינמאָל נישט ארויס, אפילו זומער אויך ניט... קיינמאָל ניט!... דעריבער היט זי זיך און זי זיצט ווינטער א גאַנצען טאָג אין שטוב און וואַרט ביז וואַנען עס ווערט פינס־טער, ווען די מאמע דאַרף קומען.

— שוין פינסטער! — געהט זי צו אלע ווייַלע צום פענס־טער. — באַלד, באַלד קומט זי.

נאָר עס קומט איהר אויס נאָך פיעל צו וואַרטען. אין דעם קליינעם שטיבעל מיט די פערפרוירענע קליינע שייבעלעך ווערט פינסטער בשעת אויפ'ן גאַס איז נאָך גוט ליכטיג און עס ציהט זיך רייזלען אזוי לאַנג די צייט.

— עס איז דאָך שוין פינסטער, פאַר וואָס קומט זי ניט? זיפצט זי מיט אומגעדולד.

און אַז אין קליינעם שטיבעלע ווערט שוין די פינסטערניש געדיכט און רייזעלע קען שוין ניט זעהן, וואָס אַרום איהר געפינט זיך אויסער דאָס שטיקעלע פּריפּעטשיק, וואָס די מאַמע האָט ניט לאַנג אָבגעקאַלכט, דאַמאָלס דערהערט זי אַ קלאַפּ אין טהיר. איהר קליין הערצעלע שפּרינגט שיער נישט אַרויס פאַר שמחה און זי צעזינגט זיך:

— די מאַמע געהט, די מאַמע געהט!

זי ווייסט, אַז קיין אַנדערער קומט צו זיי קיינמאָל נישט, און ווירקליך, עס קומט צו געהן די מאַמע, אַ פערפרוירענע, שטעלט אַוועק דעם קאָשיק נעבען טהיר און רופט אויס:

— וואו ביזטו, רייזעלע?

— אָט בין איך, מאַמע, דאָ לעבען בעט — צינד אָן פייער.

די מוטער רייבט אָן אַ שוועבעלע, און צינדט אָן דאָס לעמפּעלע. אַ שוואַכע שיין בעלייכט דאָס שטיבעלע, נאָר פאַר רייזעלע איז גענוג — זי דאַרף נאָר דערזעהן די מאַמע און זי זעהט איהר פאַר'ן רויכיגען פייער גאַנץ גוט און זי ווערט פרעהליך.

— מאַמע, ווערשערע ווערסטו קאָכען?

— ווי דען? — ענטפערט די מוטער. — ביזט אודאי אַ הונגעריגע.

— ניין! איך וויל גאָרניט עסען — דו ווילסט דאָך אָבער...

— איך וויל אויך ניט, איך האָב אויפ'ן מאַרק געקויפט אַ האַלב פונט ברויט און געגעסען מיט אַ צופוילטער עפּעל — אַ מחיה!...

די מוטער לעגט פערנאַנדער אַ פייער. אַז עס ברענט זיך פערנאַנדער שטעלט זי צו אַ טעפּעל וואַסער און זי זעצט זיך אַוועק מיט רייזעלען. רייזעלע קוקט דאָ אויפ'ן פייער, דאָ אויף דער מאַמען און עס איז איהר אַזוי גוט. אַזוי וואַרים...

דאָס טעפּעל וואַסער הייבט פּרעהליך אָן זיעדען. די מוטער פּערקאָכט אביסעל גרויפּען און אין א האַלבע שעה עסען זיי ביי־דע די וועטשערע.

ביי די ערשטע צוויי לעפעל פערהוסט זיך די מוטער. רייזעלע הערט אויף צו עסען און וואַרט ביז וואַנען די מאַמע וועט זיך אויסהוסטען. די מאַמע וויל איהר זאָגען, זי זאָל נישט וואַרטען און עסען, נאָר דער הוסט וואַרגט זי און זי קען אַ וואָרט נישט אויסרעדען.

— מאַמעלע, געזונט דיר צו הוסטען, — בעט זיך די קליינע רייזעלע מיט טרעהרען.

— דו זשאַלעוועסט מיר ? — פרעגט די מוטער נאָכ'ן אויס־הוסטען זיך, גלעטענדיג רייזעלע'ן איבער'ן קעפּעלע.

נאָר אַנשטאָט אַן ענטפער נעהמט זי רייזעלע ארום און וויינט זיך פונאַנדער...

2.

רייזעלע איז אַלט געוואָרען צוועלף יאָהר.

עס איז זומער געווען. דורך די קליינע מיט שטויב פערצויגענע שייבעלעך האָבען זיך שטראַהלען פון דער זון, ווי מיט געוואַלד אריינגעשפּאַרט אין שטיבעלע און זיי זיינען געפאַלען אויף רייזעלעס פּנים'ל. רייזעלע, וואָס איז דעם גאַנצען פריה־מאָרגען געזעסען פערטרויערט האָט זיך פון דאָס זיסע ליכט ערמונטערט און עס האָט זי געצויגען אויפ'ן גאַס... נאָר וואָס וועט זי דאָרט טהאָן ? שפּיעלען זיך האָט זי ניט מיט וועמען. אַלע מיידלעך אין איהרע יאָהרען געהען אין פיינע קליידעלעך, און זי האָט אפילו קיין שיך ניט. אַלע שעמען זיך מיט איהר. איין חבר'טע האָט זי נאָר — די מאַמע !... זי איז אַזאַ גוטע, אַזאַ גוטע... אַלץ פּאַלגט זי איהר, די גוטע מאַמע. אפילו אַז זי

הוסט זיך פונאַנדער קומענדיג אהיים פון מאַרק, און זי בעט זי זאָל אויפהערען, פאָלגט זי איהר אויך. נאָר ביי נאַכט העלפט נישט איהר בעטען. הייגט ביינאַכט האָט זי אַזוי געהוסט... רייזעלע האָט איהר צוויי מאָל וואַסער דערלאַנגט. נאָר עס האָט ניט געהאָלפען... וואָס הוסט אַזוי די מאַמע? זי זאָגט דאָס איז אַ פעהלער, נאָר מען קאָן דערמיט אויסלעבען די יאָהרען. איהר מאַמע — די באָבע — איז אויך אַזוי געווען און האָט אויסגעלעבט די יאָהרען... „אוי גאָט, זאָל די מאַמע לעבען!" צעוויינט זיך אין רייזעלען דאָס קליינע הערצעלע. דער מאַמעס בלאַס פּנים מאָלט זיך איהר און עס ציהט זי צו איהר... דאָס ענג שטיבעלע ווערט איהר נאָך ערגער... „אין מאַרק" — בליצט איהר דורכ'ן קליין קעפּעל — „צו דער מאַמען"...

און אַ באַרפיסע, אין אַן אַלט־צוריסען־קליידעלע לויפט זי גלייך אַוועק צו דער מאַמען.

— נו, וואָס ביזטו געקומען, רייזעלע? — פרעגט זי די מאַמע מיט ליעבשאַפט.

— אַזוי זיך, מאַמע... אומעטיג... — ענטפערט רייזעלע, ווי שעמעדיג.

— נו, נו, קיין בייז ניט... טרייסט זי די מאַמע — שטעה זיך דאָ, קיין געלד לייזט זיך סיי ווי סיי ניט.

אַ זיצערין פון קעגענאיבער, וואָס קריעגט זיך שטענדיג מיט רייזעלעס מוטער פאַר אַ קאָפּיקע פדיון און ווערט „גוט־פריינד" בשעת ביידע לייזען נישט, פערלאָזט איהר בענקיל און געהט־צו צו זיי ביידען. בעטראַכטענדיג רייזעלען מיט דורכדרינגענדע בליקען רופט זי זיך אָן.

— דו ווייסט, חיענע, אַז דיין רייזעלע וואַקסט אַהן עין־הרע.

— זאָל נאָר אַזוי איהר מזל וואַקסען! — זיפצט אָב חיי־ענע, קוקענדיג מיט פייכטע אויגען אויף איהר קליין־דאַר טאָכ־טער'ל.

— וואָס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערין — נאָך א יאָהר, נאָך א יאָהר — באַלד ווערט זי א „מויד“ און זי דאַרף שוין א חתן. די יאָהרען לויפען... ווי לאַנג בין איך געווען אזא מיידעלע? דאַכט זיך נעכטען... א גאַנץ שעהן מיידעל — ענ־דיגט די זיצערין, בעטראַכטענדיג רייזעלעס געקרייזעלטע העה־רעלעך, וואָס פאַלען אראָב אין לאָקען אויפ׳ן ברייטען שטע־רענדיל, בעטראַכטענדיג איהר בלאַס פּנים׳ל, מיט די טיעפע, שוואַרצע אויגעלעך.

רייזעלע קען נישט פערטראָגען דער זיטצערינס בליקען, אויף איהר בלייכען פּנים׳ל בעווייזען זיך א פּאָר רויטליכע פלע־קען און זי ווערט נאָך שענער. די זיצערין לויבט ווייטער:

— גאָר א שעהן מיידעל!

— זאָל זי האָבען נאָר אזא שעהן מזל ווי שעהן זי איז — זיפצט אָב חייענע, — איהר טאַטע זאָל פּאָר איהר זיין א גוטער בעטער, רבונו־של־עולם!

— אודאי! — ענטפערט די זיצערין — ווער דען אז ניט „ער“. פון דעסטוועגען, חייענע, האָסטו אליין געדאַרפט עפּעס אנהויבען זאָרגען פאַר איהר, עס איז קיין תכלית ניט...

— נו, וואָס זאָל איך טהאָן — זיפצט די מוטער — איך זאָל זי שטעלען מיט א קויש עפּעל? — איך אליין לייז גאָר־נישט.

— וואָס עפּעס מיט א קויש עפּעל! — האַקט אָב די זי־צערין, ווי זי וואָלט זיך דערשראָקען פאַר נאָך א קאָנקורענטקע.— גיעב זי בעסער אוועק אויף א „שטעל“... קיין יחוס איז היינטי־גע צייטען ניטאָ...

חייענע מיט רייזעלען האָבען זיך איבערגעקוקט, ביידענס פּנימ׳ער זיינען בלאַס געוואָרען. זיי האָבען שטרענג א קוק גע־טהאָן אויף די זיטצערין, ווי זיי וואָלטען פאַרגעוואָרפען:

— גזלנ׳טע! ווילסט אונז צושיידען!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאַמען ניט אוועקגעגאַנגען. זי

האט געווארט ביז עס איז פינסטער געווארען און זיי זיינען ביידע אהיים געגאנגען: אויפ'ן וועג האבען זיי צווישען זיך ניט גערעדט, ווי זיי וואלטען פלוצים שטום געווארען. מינוטען־ווייז פלעגט רייזעלע אננעמען דער מאמען פאר'ן קלייד, ווי זי וואלט פאר עפעס זיך געשראקען...

אז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינסטער געווען. רייזעלע האט אנגעצונדען פייער און האט זיך דער־שראקען: איבער דער מאמעס געל־דאר פנים האבען זיך געקוי־קעלט צוויי גרויסע טרעהרען.

— מאמעלע, דו וויינסט! — האט זי מיט שרעק אויסגע־שריגען, צוטולענדיג זיך צו איהר.

— וואס דען, מיין טאכטער, לאכען זאל איך?... „זי" איז ידען ניט גערעכט? וועה צו מיר, דו ביזט שוין א מיידעל פון 12 יאהר און האסט אפילו קיין פאר שיך ניט, קיין העמד אויפ'ן לייב. און איך בין קראנק, איין גאט ווייס, ווי אזוי איך שטעה אויפ'ן מארק... וואס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואס זאל איך טהאן? — האט רייזעלע געפרעגט — אז איך וואלט געקענט פערדיענען געלד, וואלט איך זיך געמאכט א קליידעל מיט שיך און דיר וואלט איך אויך געמאכט אויף יום־טוב א שעהן קליידעל...

די מוטער האט א ווייל געשוויגען, קוקענדיג מיט פולע בליקען אויף איהר טעכטעריל, נאכדעם האט זי שטיל געפרעגט.

— דו, רייזעלע, ווילסט פערדיענען געלד?

— אהא! — האט רייזעלע זיך דערמונטערט — איך וואלט נאר געוואוסט ווי אזוי. איך וואלט גאר וועלען זיין א שניידערין. לאה שרה'ס, וואס וואוינט קעגען אונז, איז אויך א שניידערין. און זי פערדיענט אזוי פיעל געלד! אלע שבת זעה איך זי שפאצירען אין אזא שעהן קליידעל!... אפילו אין מיטען וואך געהט זי אין א היטעלע. נאר איך וואלט קיין היטעלע נישט געטראגען, איך וואלט בעסער געקויפט דיר א נייעם פארוק,

דיינער האָט זיך שוין גאָר צוריסען...

— ניין, מיין טאָכטער — האָט איהר די מוטער איבער־געשלאָגען — א שניידערין איז ניט פאר דיר, ביז וואנען דו וועסט אָנהויבען נעהמען געלד וועט געדויערען דריי יאָהר און קיין קליידעל וועסטו זיך אליין נישט קענען מאכען. ביים אָנקור־מען דארף מען נאך געבען דער „בעל־הבית׳טע" צעהן רובל פאר׳ן אויסלערנען זיך.

— נאָ, ווי־זשע פערדיענט מען געלד? — האָט ריי־זעלע אומעטיג געפרעגט.

— דו האסט דאָך געהערט, וואָס זי האָט געזאָגט...

רייזעלעס בלייך פנים׳ל איז בלייכער געוואָרען, אין איה־רע טיעפע אויגעלעך איז אומגעשוואומען א שרעק.

— און דיך לאָזען אליין, מאמע, ביינאכט זאָלסטו אפילו ניט האָבען ווער עס זאָל דיר אביסעל קאַלט וואסער דערלאנגען?

די מוטער האָט גאָרנישט געענטפערט — נאָר צוויי טרעה־רען זיינען אראָבגערונען פון איהרע מאַטע אויגען אויף רייזע־לעס פנים׳ל...

—נו, מאמע, ווייז נישט, — האָט רייזעלע זיך געבעטען,— דו וועסט דאך מיך אָבגעבען צו א גוטער „בעל־הבית׳טע", וועט זי מיך לאָזען אלע נאכט געהן צו דיר שלאָפען...

— ניין, מיין טאָכטער—קיין גוטע „בעל־הבית׳טעס" זיי־נען ניטאָ — אז זיי צאָהלען געלד, ווילען זיי האָבען א נוץ ביי־טאָג און ביינאכט.

— און זיי האָבען גאָר קיין רחמנות ניט?... — האָט ריי־זעלע דערשראָקען געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראגע נישט געענטפערט. זאָגען זיכער „ניין" האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקען איהר איינ־ציג ליעב קינד, וועלכע וועט געווים שוין מוזען צו „זיי" ארייג־

פאלען, און זאגען „יא“ האט איהר די צונג ניט געדיענט: וויפיעל בעל־הבית׳טעס זי האט געקענט, זיינען אלע בייזע געוועזן, און זי האט געשוויגען...

3.

אין אכט טאג ארום איז רייזעלע אנגעקומען צו מאדאם גלאצמאן:

— דו זאלסט נאר זיין א בריה, — האט איהר די מאדאם גלאצמאן די ערשטע אונטערריכט געגעבען — א בריה האבען אלע ליעב. און דו זאלסט פאלגען, וואס מען וועט דיר הייסען, אלעמען דארפסטו פאלגען, אפילו דער קעכין, וועט דיר דא זיין גוט.

רייזעלע האט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דער גרויסער, גראבער מאדאם. זי האט ניט געקענט פערשטעהן, ווי אזוי קען דא זיין „גוט“, אז אט די גרויסע, גראבע מאדאם וועט איהר געבען עסען, וועט איהר זאגען: „געה לעג זיך שלאפען!“ אז אט די גראבע מאדאם וועט איהר „הייסען“ טהאן אן ארבייט און זי וועט קיינמאל ניט זאגען „מיין קינד“, „מיין טאכטער“, אפילו „רייזעלע“ וועט זיי ניט זאגען, זי וועט איהר שטענדיג רופען „דו“.

— ניין! דו ביזט א ליגנערין, א שלעכטע! — האט רייזעלע די ערשטע נאכט געקלערט, ליעגענדיג אויפ׳ן בעטעל אין קיך: „גוט“ קען דא מיר ניט זיין; גוט איז דארטען אין דעם קליינעם שטיבעלע, נעבען דער קראנקער מאמען. דא איז פאר מיר אן אסטראג... ביינאכט וועט די מאמע דארט הוסטען און איך וועל דא דארפען ארבייטען... און אויף וואס דארף „זי“ מיך, אט די גראבע גרויסע „בעל־הבית׳טע“, זי הוסט דען, ווי מיין מאמע, וואס?... זי איז דאך אזא געזונטע... און טאמער וואלט זי אמאל א הוסט געטהאן — האט זי אזוי פיעל מע־

שען, וואָס וואָלטען איהר אפילו וויין דערלאנגט. און דאָרטען ליעגט מיין מאמע אליין און הוסט, הוסט. בעט זיך: רייזעלע, רייזעלע... אביסעל וואסער... רייזעלע, אביסעל וואָסער...

און רייזעלע האָט זיך אראָבגעכאפּט פון בעטיל, צוגעגאנגען צום פענסטער, געזוכט מיט די אויגעלעך יענעם קליין־שטיבעלע — וואו איהר מאמע ליעגט אליין און רופט זי...

— מאָמע, מאמע, טהייערע מאמע! — האָט רייזעלע ניט אויסגעהאלטען און האָט זיך פונאנדערגעוויינט, איינגעורעני־דיג דאָס קעפּעלע אין קישען.

איהר געוויין האָט אבער קיינעם ניט געוועקט, אלע זיינען פעסט געשלאָפען.

די נייע לאטע.

יענקעלע איז א איינגעלע פון זיעבען יאהר, נאר זעהן זעהט ער אויס ווי צעהן יאהר. אבער דערין איז ניט ער נעביך שול־דיג, נאר די איבערגענעהטע קאפאטקעלע זיינע. זי עלטערט איהם פאר דער צייט, זי איז אויף איהם זעהר ברייט און לאנג. בשעת מען האט זי איבערגענעהט פאר איהם, האט די מאמע בדעה געהאט, אז עס זאל קלעקען אויף עטליכע יאהר, ווייל דאס קינד האלט אין וואקסען. אויך דאס היטעלע זיינס איז אן אלט'ס און א גרויס, — פון טאטענס קאפ, — און ער זעהט אין זיי אויס עלטער אויף שטארקע דריי יאהר, און דער טאטע זיינער, וועז ער איז אין גוטען הומאר, רופט איהם „בעל הבית'עלע"... און יענקעלע איז צופריעדען.

ניט אזוי איז אבער מיט יענקעלע'ס הויזעלעך. זיי זיינען געווען זעהר קורץ, די לעצטע צייט זיינען די „קאלאש'עס" פון זיי צעפליקט געווארען און ביי יענקעלען האבען זיך נעבעך די הוילע קניה ארויסגעזעהען און די מאמע האט דורכ'ן ווינטער ניט איינמאל דערמאהנט איהר חייקלען.

— וואס וועט זיין, חייקעל, מיט א פאר הויזעלעך פאר יענקעלען ? — זיי זיינען דאך שוין צעברעקילט געווארען.

און חייקעל פלעגט א קוק טהאן אויף יענקעלען, איהם הייסען בעווייזען. יענקעלע פלעגט אויפדעקען די פאלעס און אויסשטעלען די פיסעלעך, דער טאטע חייקעל פלעגט מיט גרויס מבינות בעטראכטען די „ריסען" אין די הויזעלעך, און פלעגט ענטפערען :

— מען דארף זעהן מאכען...

און א גאנץ ווינטער האָט מען אַלץ געזעהן צו מאַכען, עס איז אָבער א שווערער ווינטער געווען, מען האָט זעלטען א מוזמענעם גראָשען אין שטוב געזעהן, און מען האָט ניט גע־מאַכט...

נאָך פורים האָט יענקעלע שטארק גענומען מאַהנען:

— מאמע, נעה מיר „הויזעלעך"... מאמע!

און די מאמע האָט פערזיכערט, אז ווי מען וועט נאָר אָב־באַקען מצה, איז די ערשטע זאַך יענקעלען מאַכען הויזעלעך...

און דער טאטע האָט אויך געזאָגט, אז ווי נאָר די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען געהן אין קראָם און נעהמען פאר אלע קינדער סחורה און יענקעלען הויזעלעך און אפשר א היטעלע וועט מען איהם אויך קויפען...

מען האָט מצה קוים אָבגעבאַקט, עס איז געבליעבען א וואָך צו פסח און אין שטוב איז קיין גראָשען ניטאָ. חייקעל האָט אָבגעלענט געהן אין קראָם אויף נאָך פסח.

— נאָך פסח וועט זיך אם ירצה השם ווייזען ארבייט! — האָט ער מיט בטחון געזאָגט.

חייקעל האָט געהאַט א מלאכה אין האנד — א מאַליער איז ער געווען — און בטחון אין הארצען...

— וויל הויזעלעך! — האָט יענקעלע זיך געוואָרפען מיט א געוויין, א פאָר טאָג פאר פסח.

— נו, יענקעלע, וויינען טאָהר מען ניט! אין ווינקעלע שטעהט דער בעזעם... — האָט חייקעל געסטראַשעט.

דער בעזעם איז אפילו געווען אן אלטער; די ריטלעך צעדאָר־טע און יענקעלע איז געווען מסופק צי וועט די עלטערע שוועס־טער, וואָס היט דעם בעזעם, ווי דאָס אויג פון קאָפּ, לאָזען ריה־רען א ריטעלע. — דאָך איז ער באלד שטיל געוואָרען.

אויף מאָרגען האָט ער אָבער זיך נאָך שטארקער פערנאָנ־דערגעוויינט:

—נעה מיר הייזעלעך, מאמע, האָסט דאָך צוגעזאָגט.—און יענקעלע האָט אָבגעדעקט די פּאָלעס און וויינענדיג אָנגעוויזען.

— זעה, זעה, צעריסען!.. איך שעם מיך.

— וואָלסט אפשר זעהן צוקריגען עפּעס אויף הויזעלעך... האָט די מאמע זיך געווענדעט צו חייקלען.

— אפשר געהן גנב'נען! — האָט חייקעל חוזק געמאכט.

— ווייסטו גאָר וואָס, יענקעלע, — האָט די מאמע זיך פּלוצים ווי ערוואכט — איך וועל דיר לעגען אויף די הויזעלעך לאַטעס, אז עס וועט זיין שעהנער ווי נייע...

— טאַקי? — האָט יענקעלע מיט לוסטיגע אויגעלעך גע־פרעגט.

— אויף נאמנות. מיין קינד... ועסט זעהן. באלד וועל איך ארויסנעהמען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט, דאָרטען ליעגט ביי מיר אודאי א האלבער ארשין קאָרט, פיינע, אין „קעסטע־לעך"!

— אין קעסטעלעך! — האָט יענקעלע זיך נאָך מעהר דערפרעהט. שוין לאַנג, אז ער האָט חשק צו אַזאַ סאָרט בגד, נאָר ער האָט גאָר קיינמאָל ניט געהאַט קיין העזה צו טראַכטען פון אַזאַ גליק.

און די מאמע האָט ארויסגענומען דעם קאסטען פון אונ־טער'ן בעט און זיך גענומען זוכען דאָס שטיקעל קאָרט אין „קעסטעלעך".

זי האָט עס געפונען און געוויזען חייקלען און יענקעלען.

— אַז אנטיק אין דער וועלט — האָט חייקעל אויסגע־שריען, כדי צו אָבנאַרען נאָך מעהר יענקעלען, — עס וועט זיין גאָר רייך. גאָר רייך — האָט ער געדריקט ווערטער און גע־זשמורעט מיט די אויגען צום ווייב.

און יענקעלע איז געוועזן אויפ'ן זיבעטען הימעל, דאָס שטי־קעלע סחורה האָט איהם ענטציקט. ער האָט זיך גענומען צעהלען די קעסטעלעך.

— איינס — צוויי — דריי — פיער — אוי, סארא פולע קעסטעלעך!...

— היינט ביי נאכט, וועל איך דיר פעררייכטען, בשעת דו וועסט שלאפען.

— עס וועט זיין שעהן! — האט יענקעלע מיט א שיינענדיג פנים געזאגט, האלטענדיג דאס שטיקעל סחורה.

— מאמע, וואו האסטו דאס גענומען?

— עס ליעגט שוין ביי מיר לאנג. איך האב זיך גאר פער־געסען.

ביינאכט האט יענקעלע אויסגעטהאן די הויזעלעך, זיך גע־לעגט אין בעט און די מאמע האט גענומען זיך צו דער גרויסער רעפעראציע... איהר שטערען האט זיך געקנייטשט, די אויגען האבען געגלאצט און דער מוח האט געארבייט...

יענקעלע איז געלעגען אין בעט און האט ניט געקענט איינ־שלאפען, אלע ווייעלע האט ער פון בעטעל געפרעגט:

— נו, מאמע, באלד...

— שלאף, שלאף, מיין קינד, עס וועט נאך געדויערען.

נאר שווער איז יענקעלען געוועז איינשלאפען. דארטען ביים טיש זיצט די מאמע איבער זיינע הייזעלעך, וועלכע דאר־פען מגולגל ווערען אין עפעס אזוינס, וואס זיין מוח'ל קען זיך בשום אופן ניט פארשטעלען... און די רעיונות האבען איהם שלאפען ניט געלאזט.

אויף מארגען פריה, ערב פסח, האט די מאמע יענקעלען געוועקט:

—שטעהט אויף, מיין זוהן — איך האב דיר פערטיג געמאכט די הויזעלעך.

— וואסערע הויזעלעך — האט זיך יענקעלע רייבענדיג די פערשלאפענע אויגעלעך געפרעגט.

— דיינע הויזעלעך — פעררייכט.

אז ער האט די אויגעלעך גוט אויסגעריבען און זיך גוט

אויסגעקראַצט די רעכטע און לינקע זייט פּלייצעלעך, איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאָהנט אָן דעם נעכטיגען האַלבען אַרשין קאָרט אין די „קעסטעלעך“ און זיין פּנים'על האָט געגומען שיינען.

— שעהן עפּעס? הא, מאַמע? — האָט ער אויסגעשטעלט זיינע אויגעלעך...

— אָן אַנטיק! — האָט די מאַמע געשמייכעלט, — נאַ, טהו אָן.

יענקעלע האָט אויף גיך זיי אָנגעטהאָן און אָנגעהויבען צו בעטראַכטען מיט אַן ערנסט פּנים'על.

— אַזוי ווי נייע! — האָט ער פרעהליך אויסגעשריען טאַפּענדיג די צוויי גרויסע לאַטעס, וואָס אויף יעדער „קאַלאַ־שע“.

— נאָך שעהנער! — האָט די מוטער ביטער געשמייכעלט.

— טאַקי שעהנער! — האָט יענקעלע איינגעוויליגט. — מאַמע — האָט ער צום סוף בעמערקט — אָט די אַלטע איז אַ שעהנערע פאַר דער אַנדערער — זי איז אַ קיילעכדיגע, אַזוי ווי אַ ראָד...

—די אַנדערע איז אויך שעהן, מיין זוהן... — האָט די מאַמע איהם געטרייסט.

ער האָט זיך פאַרזיכטיג איינגעוואַשען, ער זאָל חלילה ניט פערשפּריצען די קיילעכדיגע לאַטע, עס האָט זיך איהם אָבער ניט איינגעגעבען. די אמת'ע שעהנע קיילעכדיגע לאַטע האָט זיך אַביסעלע פערשפּריצט און יענקעלע האָט אַביסעל צער דערפון געהאַט!... באַלד האָט זי זיך אָבער אויסגעטריקענט, ווייל יענקעלע האָט זיך געשטעלט נעבען קוימען, וועלכען מען האָט געברענט אויף פּסח, און ער איז ווידער פרעהליך גע־וואָרען.

ער האָט אָנגעטהאָן די קאַפּאָטקעלע און — אוי וועה — ווידער אַ צער — די קאַפּאָטקעלע איז לאַנג און זי פער־

שטעלט אזעלכע צוויי שעהנע לאטעס. אז ער וועט ארויסגעהן אויפ'ן גאס שפּיעלען, וועלען אפילו די אינגלעך נאר ניט זעהן...

— מאמע, — האט ער זיך געקלאגט — די קאפּאטע איז א לאנגע — עס זעהט זיך ניט די לאטעס ארויס...

— ס'א דאגה מיין זוהן — האט די מאמע מיט א זיפץ איהם געטרייסט — אז מען זעהט ניט איז נאך בעסער...

— איך וויל ניט, וויל ניט!... — האט ער זיך קאפּריזנע געווארפען — שנייד מיר אונטער די קאפּאטקעלע.

— שפּעטער, מיין זוהן — האט די ארימע מוטער איהם פערשפּראכען — עס אב פריהער דעם"חמץ, באלד וועט מען דארפען טראגען אויפ'ן בוידעם.

אז ער האט אבגעגעסען אנבייסען און איז ארויס שפּיע־לען אויפ'ן הויף, וועלכען די פריהלינגס־זון האט שוין אביסעל אונטערגעטריקענט, האט ער גלייך געפונען א קאמפּאניע אינג־לעך אלע אין נייע בגדים'לעך.

— דיר, יענקעלע, האט מען גאר נישט גענעהט אויף פּסח? — האט איהם איין אינגעלע געפרעגט.

יענקעל האט גאר ניט געענטפערט, נאר מיט שטאלץ פער־קאשערט די קאפּאטקעלע און געוויזען די צוויי נייע לאטעס.

די אינגעלעך האבען זיך פונאנדערגעלאכט.

— וואס לאכט איהר, וואס? — איז יענקעלע אין כעס גע־ווארען און פאר פערדרוס, וואס זיי שאצען ניט אב די שעהנ־הייט פון די לאטעס, שיעור וויינען ניט אנגעהויבען.

— חי—חי—חי—נייע לאטעס... חי—חי—חי!...

— אוועקט! — האט ער אויפגעהויבען א שטיקעל בלא־טע און א ווארף געטהאן פאר כעס, — אוועקט!... און מיט פערדרוס איז ער אליין אוועק.

אונטערשניידען דאס קאפּאטקעלע האט שוין יענקעלע ניט געוואלט, ער האט שוין פערשטאנען, אז נייע לאטעס זיינען ניט אזא גרויס גליק, ווי ער האט זיך פארגעשטעלט...

דער הענדלער און זיין האפנונג.

צי ער האט קיין כח ניט געהאט, צי ער האט זיך גע־שעמט, — ווער קאן וויסען, אפשר ביידע זאכען. אבער שרייען אויפ'ן הויף: האנדעל! האנדעל! ווי אלע הענדלער, פלעגט ער ניט. מיט'ן זעקעל אין האנד פלעגט ער פון דירה צו דירה אריינ־געהן און שטיל פרעגען:

— אפשר האט איהר עפעס צו פערקויפען?

מיט דער זעלבער פראגע איז ער אמאל, א דארער, א בלייכער מיט פערשמאכטע ליפען מיט רויטע אויגען, אריין אין מיין צימעריל.

— ניין! — האב איך ווי שולדיג געענטפערט.

— אפשר א פאר אלטע שיך? — האט ער תחנונים'דיג געפרעגט און זיך איינגעבויגען אונטער מיין בעטעל.

— ניין איך האב נאר איין פאר.

— אפשר אן אלטען הוט? — האט ער ווייטער מיט'ן זעל־בען טאן געפרעגט, און געהויבען דעם קאפ אין דער הויך אויף דער שאפע, מיין בעל־הבית'טעס שאפע.

— ניין!

— אפשר א העמד? — האט ער ניט אויפגעהערט צו פרע־גען, קוקענדיג אויף דעם טשעמאדאן, וואס איז געלעגען אויף א שטוהל.

— ניין, איך האב ניט, — האב איך געענטפערט, און א קוק טהוענדיג אויף איהם, האב איך דערזעהן, ווי זיין פנים דריקט אוים שרעקליכע פערצווייפלונג. איך האב חאטש גע־

וואלט איהם אויסדריקען מיין מיטגעפיהל און האב איהם גע־פרעגט:

— וואס, ר' איד, ניטא קיין פרנסה?

— אי, ניטא, ניטא! — האט ער זיך אנגעחאפט אן מיינע ווערטער, — אבער טאקי גאר ניטא! חאטש נעהם און ציה זיך אויס אויף דער גאס.

איך בין געריהרט געווארען. פאר מיר איז געשטאנען, האלטענדיג אין די הענד א ליידיגען זאק, די פערצווייפלונג אליין, און האט זיך ניט גערירט פון ארט.

איך האב איהם געוואלט געבען א פאפיראס.

ער האט מיר געדאנקט און געענטפערט:

— עס איז אזוי אויך ביטער...

וואס זאל איך מיט איהם טהאן, אזוי אוועקלאזען טאר איך איהם ניט, פערקויפען איהם עפעס האב איך ניט וואס, א פאפיראס נעהמט ער ניט און קיין נדבה האב איך ניט (און אפשר וואלט ער אויך ניט גענומען), און פלוצלונג האט זיך פון מיין מויל ארויסגעריסען:

— זיין א וואך ארום קויף איך מיר א נייעם אנצוג, קומט צוגעהן, וועל איך אייך פערקויפען דעם, וואס איך טראג.

— הא, וואס זאגט איהר! — האט ער, ווי ערוואכט פון א גליקליכער בשורה, אויסגעשריען, און זיך צוגערוקט צו מיר נעהנטער — אין א וואך ארום? געוויס?...

— אפשר אין צעהן טעג ארום! — האב איך געפרובט אבלעגען זיין יום טוב אויף שפעטער — אבער ווי איך קויף א נייעם, פערקויף איך אייך דעם, וואס איך טראג...

— מילא זאל זיין אין צעהן טעג ארום. קיין נפקא מינא ניט... איך קאן ווארטען... — האט ער געשטאמעלט, און אין זיינע אויגען האט זיך אנגעצונדען א פרעהליך פייערעל... ער איז פאר שמחה צו מיר צוגעגאנגען גאר נאהענט און א טאפ געטהאן דעם ארבעל...

— א פראַסט סחורה׳לע... — האָט ער געזאָגט מבינות, און צוקוקענדיג זיך טיפער, האָט ער צוגעגעבן:

— שוין גוט אַבגעטראָגען... נאָר עס מאַכט ניט אויס... איך קויף ביי אייך אָב... איז, הייסט עס, ווען זאָגט איהר — אין עטליכע טעג ארום...

— אין צעהן טעג ארום! — האָב איך איהם בעשטימט...

— גאַנץ גוט! גאַנץ גוט! — האָט ער ווי צורודערט פאַר גליק גערעדט און ניט אראָבגענומען די אויגען פון מיין אַנ־צוג, וועלכער איז קענטיג איהם יאָ געפעלען געוואָרען...

ער האָט זיך שוין געזעגענט, געזאָגט א גוטען טאָג, נאָר פּלוצים איז זיין פּנים ווידער דונקעל געוואָרען און מיט א ציטערדיגער שטימע האָט ער זיך געווענדעט שטעהענדיג ביים טיהר.

— און מיט וואָס בין איך זיכער, אז איהר וועט איהם מיר פערקויפען? אפשר וואָלט איהר ביי מיר גענומען א פּאָר גיל־דען האַנד־געלד?

— ניין! — האָב איך זיך ווי פערשעמט פון דעם מאָדנעם מסחר — איידער איך קויף א נייעם, קאָן איך דאָס ניט טהאָן. אָבער איך פערזיכער אייך, אז אייך אַליין וועל איך פערקוי־פען...

— נו, טאָ געדענקט־זשע...—איז ער ווידער פרעהליך גע־וואָרען. דער אַנצוג געהערט מיר...

* * *

אין א וואָך ארום איז ער צו מיר געקומען.

איך האָב זיך פערשעמט און קוים געקאָנט ענטפערן.

— נאָך ניט.

— נו, נו, עס מאַכט ניט אויס, — האָט ער מיך ווי גע־טרייסט, — אָבער פערקויפען איהם וועט איהר דאָך מיר?

— אודאי — אייך, זיכער!

— נו, וועל איך ווארטען.

ער איז א פריהליכער געבליבען שטעהן, און האט עפעס ווי געוואלט זאגען, נאר קאנטיג ניט געוואגט.

איך האב איהם געפרעגט:

— וואס ווילט איהר ווייטער?

— אז איהר וואלט אזוי גוט געווען ווייזען מיר דעם אונ־טערשלאק פון רעקעל. איך דארף איהם אנקוקען. איך בעט אייך.

זיין בקשה איז געווען לעכערליך. איך אבער האט זי פער־שטאנען און האב ניט געלאכט. פערקעהרט — איך האב א טיעפען זיפץ געטהאן און האב אראבגעצויגען דאס רעקעל פון זיך.

ער האט זיך גענומען מיט מבינות בעטראכטען, געדרעהט דאס רעקעל אין אלע זייטען און אויסגערופען:

— א פראסטינקער אונטערשלאק... נאר נישקשה... איך קויף ביי אייך... איז הייסט עס, ווען זאל איך אריינגעהן...

— העכסטענס אין א וואך ארום...

— זעהר גוט! זעהר גוט! — האט ער פרעהליך און אויפ־געדעגט פאר גליק געמורמעלט. — הייסט עס, אז דער אנצוג איז מיינער — אין א וואך ארום.

און פול האפנונג איז ער ארויס פון מיין צימער. איך האב געקוקט אויף מיין אנצוג מיט כבוד און אבשיי, עפעס איז עס ניט קיין געוועהנליכער אנצוג. איך האב איהם גענומען שטארק היטען, ניט נאך מיין געוואהנהייט, איך זאל חלילה ניט בעריי־סען דעם ארימען הענדלערס האפנונג, וואס איך טראג אויף זיך...

פערמאכט.

לייבעלע איז א אינגעל פון צעהן יאהר. ער האט בלאסע בעקעלעך, שווארצע, פייכטליכע פערחלומ׳טע אויגעלעך. זיינע שווארצע הערעלעך פאלען אראב אין קליינע געקרייזעלטע לאָקענדלעך, — פערשטעהט זיך נאר דאן זעהען זיך די לאָקענדלעך, ווען דאס היטעלע זיינס פאלט ארונטער פון זיין קעפעלע — אזוי איז לייבעלע א פרום אינגעלע און ווערט דאס היטעלע קיינמאל נישט אויסטהאן...

לייבעלע האט ליעב א סך זאכען און האט זיי קיינמאל ניט, אדער ער האט זיי ניט אין גאנצען און דערפאר זיינען טאקי זיינע אויגעלעך שטענדיג פער׳חלומ׳ט, פערזארגט און א בענקעניש שווימט אין זיי שטענדיג אום.

ער האט ליעב דעם זומער — זיצט ער אבער א גאצען טאג אין חדר. ער האט ליעב די זון, — פערהענגט דער רבי שטענדיג די פענסטער מיט זיין קאפאטע און אין חדר ווערט פינסטער, אזש ס׳פאלט אן א שווערע דריקעניש. לייבעלע האט ליעב די לבנה, די נאכט, — פערמאכט מען ביי זיי אין שטוב די לאדען און ער פיהלט זיך אויף זיין געלעגער׳ל, ווי לעבעדיג בעגראבען...

און לייבעלע קאן נישט פערשטעהן, ווי אזוי די וועלט פיהרט זיך עפעס מאדנע. דאכט זיך, אז די זון לייכט אין פענסטער, קלערט ער, איז א מחיה; עס איז אזוי גוט און פרעהליך, — נעמט דער רבי און פערשטעלט זי, — ניטא קיין זון!... ווען לייבעלע וואלט א העזה געהאט, וואלט ער אזוי וועלען פרעגען: וואס ארט אייך, רבי, אז די זון לייכט אין פענסטער? זי

שאַדט איך דען?...

נאָר לייבעלע וועט עס קיינמאָל ניט פרעגען — דער רבי איז אַזאַ גרויסער איד און אַזאַ קלוגער איד, מסתמא פאַרשטעהט ער דאָך — אי, פאַר וואָס דאַכט זיך איהם, לייבעלען, אַז עס איז ניט גוט, מסתמא איז ער נאָך אַ קליינער — אַז ער וועט ווערען אַ גרויסער, וועט ער אפשר אַליין פאַרהענגען די פענסטער. אבער ווי די מעשה איז — ניט גוט איז לייבעלען און ער פיהלט זיך שטענדיג ווי אַ בעליידיגטער פון עלטערע מענשען...

פאַר נאַכט געהט ער פון חדר אהיים. די זון איז שוין פאַרגאַנגען. אין גאַס איז פרעהליך און לעבעדיג, די שוואַרצע זשוקעס הורזשען און פליהענדיג טרעפען זיי איהם אין נאָז, אין אויער, אין שטערן. ער וואָלט וועלען אביסעל שפּיעלען אין גאַס, לאָזען אין דער היים די גאַנצע וועטשערע, האָט ער אבער מורא פאַר'ן טאַטען. דער טאַטע איז אפילו אַ גוטער, אַז ער רעדט מיט פרעמדע מענשען איז ער אַזוי ווייך, אַזוי גוט, אַזוי צוגעלאָזען, — אבער צו איהם, צו לייבעלען, איז ער זעהר שלעכט, שטענדיג שרייט ער אויף איהם און זאָל ער קומען אמאָל פון חדר מיט עטליכע מינוט שפּעטער, וועט ער זיך באַלד צובייזערן:

— וואו ביזטו דאָס געווען, שעהנער מענש? האָסט עפּעס געשעפטען?...

היינט געה, דערצעהל דעם טאַטען, אַז אויפ'ן גאַס איז איצטער גאָר ניט שלעכט, אַז ער האָט ליעב ווי די זשוקעס הורזשען, ס'איז אַ מחיה צו הערען, אַז אפילו דער קלאַפּ זייערער, וואָס זיי גיבען פאַרביי־פליהענדיג, איז אויך זעהר פריינדליך און מעשה־חבר!...

עס איז דאָך טאַקי אַ ווילדע נאַרישקייט. באשר ער, לייבעלע, איז אַ קליינער, געפעלט עס איהם, האָט ער נחת דערפון— דער טאַטע איז דאָך אבער אַ גרויסער איד, וואָס האַנדעלט מיט

ווייץ און מיט קאָרן און ווייס אַלע מאָל דעם מקח, ווען עס איז טייערער, ווען עס איז וואָלוואָלער. דער טאַטע קען רעדען גוט אויף גויעש און קען זיך דינגען. דער טאַטע פערשטעהט אויף דער „פּרייסישער וואָג", — אַ קליינינקייט דער טאַטע! היינט ווי אזוי דערצעהלט מען דעם טאַטען, אַז אויפ'ן גאַס איז איצט אַזוי גוט...

און לייבעלע איילט זיך גלייך פון חדר אהיים. אַז ער קומט אהיים פרעגט איהם דער טאַטע וויפיעל קאַפּיטלעך תנ"ך ער האָט אבגעלערנט. אַז ער ענטפערט: פינף — שווייגט דער טאַטע און זינגט אונטער אַ ניגונדיל, נישט קוקענדיג איהם אין פּנים אריין. טאָמער ענטפערט ער: דריי, ווערט דער טאַטע בייז און פרעגט:

— וואָס איז די מעשה וואָס אזוי ווייניג? האַ?

און לייבעלע שווייגט און פיהלט זיך שולדיג קעגען טאַטען.

נאָך דעם פרעגט דער טאַטע ביי איהם עפּעס אַ טייטש-וואָרט:

— סטייטש: כמלונה?

— כמלונה — ווי אַן איבערנעכטיגונג — ענטפערט לייבעלע דערשראָקען.

דער טאַטע שווייגט — אַ סימן אַז ער איז צופרידען. מען זעצט זיך צום טיש עסען וועטשערע. דער טאַטע קוקט די גאַנ-צע צייט אויף לייבעלען און לערנט איהם ווי צו עסען.

— ווי האַלסטו די לעפעל? — בעמערקט ער טרוקען. און לייבעלע נעמט די לעפעל נידריגער און דאָס עסען געהט איהם ניט איין.

נאָכ'ן עסען מוז לייבעלע בענשען הויך און זאָגען „עברי", ווי עס דאַרף צו זיין. טאָמער פערשלינגט ער אַ וואָרט, צושרייט זיך דער טאַטע:

— ווי האָסטו געזאָגט? ווי? נאָך אַמאָל: שאתה זן

ומפרנס אותנו... נו, זאג — חאפ ניט, פליה ניט — עס ברענט ניט...

און לייבעלע זאגט נאך אמאל כאטש ער איילט זיך זעהר, כאטש ער וואלט וועלען זעהר פליהען אויפ'ן גאס, כאטש עס ברענט איהם זעהר, זעהר...

אז עס ווערט פינסטער, דאווענט ער מעריב שוין פאר'ן לאמפ. דער טאטע כאפט איהם אלע ווײלע ביי א גרייז, און לייבעלע קומט זעהר שווער אן צו איינהיטען זיך. די לבנה, ריין און קיילעכדיג, שווימט אויפ'ן הימעל און לייבעלע דאווענט און קוקט אויף איהר און עס ציהט איהם אזוי אויפ'ן גאס, און ער טומעלט זיך אין דאווענען...

נאך מעריב כאפט ער זיך ארויס אויפ'ן גאס, אויסקלער־רענדיג עפעס א תירוץ. ער זוימט זיך אביסעל און קוקט דערווייל אויף דער לבנה, וועלכע בעשיט מיט בלייכע שטראהלען די גאס. באלד אבער דערהערט ער דעם טאטענס קול:

— אין שטוב אריין שלאפען!...

אויפ'ן גאס איז ווארעם, קיין מינדסט ווינטעלע בלאזט ניט, נאר לייבעלען דאכט זיך, אז עס איז פון טאטענס ווערטער ווי א ווינט דורכגעפלויגען. עס איז איהם מארנע קאלט געוואָ־רען, און ווי א דערפראָרענער געהט ער אריין אין שטוב, שטעלט זיך ביים פענסטער און קוקט, קוקט אויף דער לבנה...

— נו, מען דארף געהן צומאכען די לאדען, ניטאָ וואס צו זיצען! — דערהערט לייבעלע דעם טאטענס קול און אן אימה בעפאלט איהם.

און אט געהט ארויס דער טאטע. לייבעלע דערהערט, ווי די לאדען קלאפען, עקשנ'ען זיך, ווי זיי וואלטען זיך געגען זייער ווילען פערמאכען. און באלד דערהערט זיך א שטארקער קלאפ— ניטא קיין לבנה!...

—דער טאטע האט זי בעהאלטען!...

און א ווײַלע שפּעטער ווערט דער לאָמפּ אויסגעלאָשען, אין שטוב איז פינסטער, אַלע שלאָפען שוין. לייבעלע אבער, וועלכער שלאָפט גראָד ביים פענסטער, קען ניט איינשלאָפען, ער וואָלט נאָך וועלען שפּיעלען זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס דערטראָגען זיך דורך די שפּאלטען רופענדע קלאַנגען... ער פּרובט זיך זעצען, איינקוקען זיך דורך די שפּאלטען און טאקי א פּרוב טהאָן אויפעפענען שטילערהייט א לאָדען און קוקען, קוקען... עס געלינגט אבער ניט. דער טאַטע כאפּט זיך גראָד אויף און ברומט:

— וואָס פּאָרקעסטו זיך דאָרטען, הא?... ווילסט איך זאָל אראָבנעהמען מיט'ן „פּאַס" און צוקאטעווען דיך?!...

און לייבעלע נורעט זיך איין שטיל אין קישעלע, דעקט זיך איבער מיט דער קאָלדרע איבער'ן קאָפּ און איהם.דאכט זיך, אַז ער איז לעבעדיג בעגראָבען...

דאס בענשער׳ל.

גרשון — א צעהניאהריג תלמוד תורה אינגעלע — האט געהאט חשק צום קליין סדור׳ל, וואס האט זיך געפונען ביים פאקען־טרעגער אין קאשיק, ווייל דאס דאזיגע סדור׳ל איז געווען אין א רויטען אייגבונד און די אותיות אויפ׳ן טאוועל זיינען געווען אמת׳ע גאלדענע און האבען געפונקעלט נאך בעסער ווי גאלד. נאר פאר דאס סדור׳ל האט דער פאקענטרעגער געבעטען א גילדען און גרשון האט מעהר ניט געהאט, ווי א פיערער׳ל, וואס ער האט אליין פערדיענט ביי זיין מאמען, גרונה די אלמנה. האט ער זיך מישב געווען, אז ער וועט נאר קויפען דאס בענשער׳ל. אמת, בענשען קען ער אויסוויינינג, אבער אין בענשער׳ל שטעהט דאך ניט נאר בענשען אליין! דארטען שטעהט קריאת־שמע, ציצית־בענשען און א פולע ברכות, און דערצו איז נאך דאס בענשער׳ל א קליינס מיט רויטע פאדערבלעטעלעך און שעהן צוזאמענגענייט.

און גרשון האט עס אבגעקויפט פאר א פיערער׳ל.

געקומען אהיים, האט איהם די מאמע געגעבען עסען וועטשערע — פארפעל.

— ווארט, ווי מאכט מען א ברכה אויף פארפעל? — האט ער צו זיך אליין גערעדט. דער שגץ האט געוואוסט, אז אויף פארפעל מאכט מען מזונות, נאר ער האט געוואלט זיך אליין אבנארען, אז ער ברויך דאס בענשער׳ל נויטיג צו האבען, אז ער האט עס געקויפט ניט חלילה דערפאר וואס ער איז א צולאזען אינגעל און פערשווענדט גלאט אומזיסט געלד, נאר אדרבא, ווייל

ער איז אן עהרליך אינגעל, וואס מוז האבען א בענשער׳ל ער זאל וויסען ווי אזוי מען מאכט א ברכה.

— אויף פארפעל מאכט מען מזונות! — האט ער הויך געלייענט.

— וואס לייענסטו דארטען? — האט די מאמע, פארענדיג זיך ביים פריפעטשיק, געפרעגט.

— איך האב געקויפט א בענשער׳ל! — האט גרשון גע־זאגט מיט א גלאנץ אין די אויגען.

— ניט קיין נארישקייט, — האט די מאמע איהם נאכ־געגעבען: וויפיעל קאסט?

— א פיערער... זעהסט — א טייערער בענשער׳ל, — האט ער געלאזען די טעלער פארפעל און צוגעטראגען דאס בענשער׳ל צום אויווען.

די מאמע, ניט קיין געלעהרענטע, האט עס גענומען אין דער האנד, אריינגעקוקט אין איהם און מיט אבשיי געענטפערט:

— א גוטער בענשער׳ל — ווערט א פיערער. זיי נור א איד און וויל לערנען.

גערשונקע עסט אב וועטשערע און זוכט די ברכה אחרונה.

— ווערט א פיערער! — טרייסט ער זיך נאך דער ברכה אחרונה, חאטש דער שגץ קען די ברכה אחרונה ווי אלע ברכות. א, וואס מאכלים עס טהוט זיך אויף דער וועלט! גאנצע פיער בלעטלעך איינגעטונקט מיט גוטע זאכען!

— „אגרעסען וואס מען קען זיי עסען רויע“... ע... דאס ווייס איך... ער לייענט ווייטער.

— „אוגערקעס“... דאס ווייס איך אויך.

— „איינגעמאכטס“ — איינגעמאכטס עסט מען דאכט זיך פסח... מאמע, ווען עסט מען איינגעמאכטס?

— ווען גאט העלפט! — זיפצט די מאמע...

— „אייער“... אייער עסט מען צום סדר, דאס ווייס איך— ער לייענט ווייטער.

— „אינגבער...“ אי, אינגבער איז א גוטע זאך. אינגבער־לעך פערקויפט מען נעבען תלמוד־תורה צו גראשען א שטי־קעל.. .עס איז גאנץ געשמאק...

„פייכטע“ — מאכט מען „האדמה“, — „טרוקענע אהן א ברכה“... ע... די אידינע פערקויפט טרוקענע, קוים וואס מען בייסט איין...

ער לייענט ווייטער:

— „און אזוי, איז דער דין ביי פעפער“... ע... פעפער איז בלאטע... פעפער האט ער פיינט.

— „ארבים, פאסאלים“ — דאס איז גאר נישט...

— לימאנע שאלעכץ... — דאס וויים ער ניט.

— מאמע, וואס איז דאס לימאנע שאלעכץ?

— לימאנע שאלעכץ... פערטראכט זיך די מאמע: צי זאל דאס ניט זיין אפטמאל אזא מין ציטרין?

— א, ציטרין וויים איך!...—שרייט גרשון אוים—עס איז זויער... איך וויים!

ער לייענט ווייטער און וואס ווייטער ער לייענט, קריכט ער אלץ אריין אין אומבעקאנטערע מאכלים, וואס ער האט קיינמאל זייער נאמען אפילו ניט געהערט. איבערהויפט געפעלט איהם דער מאכל „סטרודיל“, אויף וואס מען מאכט „מזונות“.

— וואס איז דאס סטרודעל, מאמע?

— לאמיר, מיין זוהן, אזוי ניט וויסען פון בייז, ווי איך וויים ניט וואס דאס איז, עס מוז זיין אזא געפילטער טייגעכ־ציל.

— עס מוז זיין געשמאק — איז זיך גרשון משער.

—מסתמא איז דאס ניט שלעכט—גיט איהם נאך די מאמע.

גרשון לייענט ווייטער, ער פערטיעפט זיך שטארק אין בענ־שער'ל, איהם איז ניט אזוי וויכטיג די ברכה ווי די מאכלים, די ברכות זיינען גאר פשוט'ע: אדער האדמה, אדער מזונות.

אדער שהכל, די מאכלים אבער זיינען אזוי פיעל און אזוי פער־שיעדען!...

ענדליך ווערט ער מיעד און, דאכט זיך, ווי ברוגז'לעך: פארהאן אזוי פיעל גוטע מאכלים אויף דער וועלט און ער ווייסט פון זיי גאר נישט! פאר וואס איז עס אזוי? ער איז אזא עהר־ליך אינגעלע — ער האט פאר'ן לעצטען פיערער'ל געקויפט א בענשער'ל, עפעס פיהלט ער, אז עמיצער האט איהם געטהאן אן עולה און ער ווייסט ניט ווער...

ער לאזט דעם צעטעל פון די מאכלים און נעהמט זיך צו די אנדערע ברכות... „אויף א דונער מאכט מען: שכחו וגבורתו"... ע... צו זומער איז נאך ווייט, טראכט ער און אויף שנעע מאכט מען ניט קיין ברכה.

„אז מען טהוט אן א נייעם בגד, מאכט מען: ברוך אתה מלביש ערומים".

דאס איז שוין יא אן אינטערעסאנטע ברכה. נאר וואס איז די פעולה אז ער טהוט קיינמאל ניט אן קיין ניי בגד'ל, אלץ געלאטעט און געלאטעט. די מאמע האט א גרויסען קנויל פא־דעם און לאטעט רק.

— מאמע, אויף פסח וועסטו מיר נייהען א בגד? — פרעגט ער.

— הלואי, מיין זוהן.

„עט, זי וועט ניט נייהען", איז ער זיך מיאש, די ברכה „מלביש ערומים" וועט ער קיינמאל ניט דארפען מאכען... קיינ־מאל ניט! און וואס האט ער גאר געדארפט דאס בענשער'ל, אז קיין זאך האט ער ניט!...

ביי דאָקטוירים.

פון דער חברה „קרעדיט־געזעלשאַפט פאַר בעל־מלאכות" איז יאַנקיל דער שניידער נתפּעל. „זינד חברות האָבען זיך געחבר'ט", וויצעלט ער, ווי זיין שטייגער איז: „איז נאָך אַזאַ חברה ניט געוועזן". ערשטענס געפעלט איהם, וואָס א בעל־מלאכה, א רעמעסלעננ־ק, הייסט עס, איז נאַר דער, וואָס פיהרט אן אייגענעם טיש און האָט אייגענע געצייג... „וואָס דען, די שקאַציקעס, וואָס זייער געצייג איז בלויז זייערע צעהן פינגער און היינט ארבייטען זיי דאָ, מאָרגען דאָרטען — זיי זיינען דען מענשען? אָט, איך בין א שניידער, אָבער וויבאַלד איך פיהר אן אייגענעם טיש און האַלט פועלים, בין איך טאַקי א טשלען אין דער חברה און האָב קרעדיט ביז 30 רובעל. א קלייניגקייט ביי א „נאַש בראַט" 30 רובעל! בשעת הדחק, למשל: א פאַר פּסח, א פאַר סוכות, עפנען זיך דאָך די אויגען, אז מען קריגט געליהען 3 צעהנערלאָך... לייהען לייהט מען כלומרשט אויף געצייג, אויף „מאַטעריע", אָבער ווער דאַרף דאָס וויסען, אז דאָס איז אויף מצה, צי גאַר אויף שיכלאָך פאַר די קינדער?

און זינד די דאָזיגע חברה האָט זיך געגרינדעט, געהט זי איהם פון זינען און פון מויל ניט ארויס. עס איז א סברא, אז ניט די הילף, וואָס ער בעקומט פון דער חברה, איז איהם דער עיקר. איבערהויפּט איז איהר שטאָלץ וואָס ער, יאַנקעל דער שניידער, וואָס האָט אין שפּייז קרעמעל קאָנטאַ סך הכל ביז א האַלב־קערביל ווערט גאַר פּלוצלונג א „טשלען" און מען געטרויט איהם ביז 30 קערבלעך — אַזאַ אייגענס געלד!...

— פאַר אַזאַ סומע געלד, — וויצעלט ער אַמאָל — זיי זאָלען גאָר ניט אוועקגעהן אויף מצה, צי אַזוי אויף דער הוצאה,

בשעת עס איז ניטאָ קיין אַרבייט, קען מען דאָך גאָר אָנהייבען צו האַנדלען און ווערען אויס בעל־מלאכה...

און יענקעל ליעגט דערפאַר מיט די ביינער אין דער דאַזיגער חברה. כאַפּט זיך אַמאָל אַריין אין קאַנטאָר וויסען, וואָס „הערט זיך", אַמאָל מיט אַ בקשה: אָבלייגען דעם טערמין פון צאָהלען, און אַמאָל: פּראָווען קריגען אַ הוספה אויף זיין קרע־דיט נאָך אַ צעהנרובעלדיגע... עס וואָלט, נישקשה, צוניץ געקו־מען! און ניט איין שעה האָט ער שוין מבטל געווען צוליעב דער דאָזיגער חברה, פאַר וואָס די ווייב זיינע פלעגט איהם אַמאָל, אַזוי פאַרבייגעהענדיג, אַ זאָג טהאָן:

— די גליקען פון דיין חברה וויים איך נאָך „ברוך השם" ניט... דו צורייבסט מעהר צייט, ווי עס טרעפט אָן די געלד, וואָס דו לייהסט דאָרטען...

נאָר יענקעל ענטפערט איהר מיט אַ גוטמוטיגען שמייכעל פון אויבען אַראָפּ:

— דו האָסט אַ פּנים אַ ידיעה אין אַזוינע זאַכען... אַט פרעג דיך בחרם...

נאָר שטאַרק נתפּעל איז ערשט יענקעל געוואָרען, ווען די דאָזיגע חברה האָט פערברייטערט איהר טהעטיגקייט און האָט געגרינדעט נאָך אַן אָבטיילונג אין דער חברה מיט'ן נאָמען: „ר ו פ א י ח ו ל י ם".

די תקנות פון דער חברה זיינען בעשטאַנען אין דעם, אַז יעדער מיטגליעד, ווען ער צאָהלט איין צוויי רובעל אַ יאָהר, האָט ער דאָס רעכט, ווען ער, צי ווער פון זיין הויז־געזינד, ווערט חלילה קראַנק, צו ווענדען זיך צו יעדען דאָקטאָר, וועלכען ער וויל נאָר אַליין. דערויף גיט זיך יעדערען אַרויס אַזאַ ביכעלע און ווי נאָר מען ווייזט דעם דאָקטאָר דאָס ביכעלע מיט'ן שטעמפּעל „רופאי חולים", מוז דער דאָקטאָר היילען אָהן אַ גראָשען געלד און דאָס גלייכען דאַרף יעדער אַפּ־טייקער געבען רעצעפּטען, ווי פיעל דאָס האַרץ געלוסט.

— דו בענעהמסט חאטש, וואס פאר א טייערע זאך דאס איז! — האט ער געפראוועט איינטאלקעוועו מיט דער ווייב, אז זי זאל איהם ערלויבען איינשרייבען זיך אין דער דאזיגער חברה.

— יא, גוט איז דאס... — האט די ווייב אונטערגעזיפצט— הלואי זאל מען ניט דארפען... א דאקטאר קומט צוניץ... אט בערעלע הוסט טאקי, און יענטעלען רינט שוין א פאר חדשים פון אן אויער, און וועלוועלע פרואווט גאר ניט עסען, אויסגע־דארט נעבעך איז ער געווארען. און איך אליין וואלט אויך גע־דארפט א דאקטאר... אבער צוויי רובעל איז דאך באלד א האל־בע שורקע האלץ...

— ביזט א בהמה! — איז שוין יענקעל פון געדולד ארוים, און האט פאר די לעצטע צוויי רובעל איינגעשריעבען זיך אין דער חברה.

— זאלסט היינט נעהמען בערעלען און אוועקפיהרען צום דאקטאר מינץ... א טייערער דאקטאר, — האט יענקעל פער־זאגט דער ווייב אויף מארגען נאכ'ן איינשרייבען זיך. — מינץ נעהמט דאך ניט אנדערס, ווי א האלבען רובעל. פערשטעהסט? דער בעסטער דאקטאר אין שטאדט. געה שוין אריבער, נא דיר דעם ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", וועסט איהם ווייזען און אוועקגעהן...

און אז דאס ווייב האט אבגעטהאן איהרע מלאכות האט זי בערעלען געהייסען גוט אויסשנייצען די נאז, אנגעטהאן איהם די שבת'דיגע היטעלע און מיט איהם געגאנגען צו מינץ...

יענקעל האט איהר א גליקליכער נאכגעקוקט און האט געטראכט:

— א האלבער רובעל וועט שוין אראב... מארגען וועט גע־העו יענטעלע, איבער מארגען בערעלע, איבער־איבער מארגען וועלוועלע...

— אזא טייערע זאך, ווי די חברות זיינען, איז ניטא אויף

דער וועלט! — האָט ער שוין זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען ניט אויסצודריקען זיין התפּעלות פאַר זיין איינציגען פּועל.

דער פּועל, א הויכער און א דאַרער, מיט פייכטע אויגען האָט טרויעריג אָבגעענטפערט:

— יאָ, וועמען גאָט העלפט...

פון דעם דאָזיגען ענטפער איז יענקעל שטארק גערירט געוואָרען און ער האָט בעשלאָסען צו זעהען מאכען עפּעס א שווינדעל אין ביכעלע און זעהן, אז דער פּועל זאָל זיך מיט איהם אויך קענען בענוצען.

— דו זיי נאָר א מענש — האָט ער זיך צום פּועל געווענ־דעט, — וועסט דו אויך אריינגעהן צום דאָקטאָר... איך וועל שוין זעהען עפּעס מאכען א קונץ, וואָס טהוט דיר וועה?

— אין הארצען כאַפּט אמאָל שטעכען! — האָט דער פּועל געמאכט א קראַנקע מינע.

— אויך צו מינע'ן! — האָט דער שניידער אויטאָריטעט־טיש בעשטימט, — אויף א האַרץ־פעהלער איז ער דער גרעסטער דאָקטאָר... מען זאָגט, אז ער האָט געקאָנט זיין א פּראָפעסאָר, נאָר ער וויל זיך ניט שמד'ען...

— פאָרט א איד! — האָט ער מיט שטאָלץ צוגעגעבען — דאכט זיך — וואָס? פאָהרט אום שבת. פיהרט א טרייפע קיך און שמד'ען זיך — דאָס א מכה!

אין עטליכע טעג זיינען אַלע קינדער איבער־געווען ביי דאָקטוירים. די קליינע שטיבעל איז פול געוואָרען מיט פלעשע־לעך, סלויטשיקלעך און שאכטעלעך, יענקעל פלעגט זיי טאַפּען שמעקען און שאַצען:

— די סלויטשיקלעך אליין זיינען עפּעס ווערט...

זיין „וויזיט" צום דאָקטאָר האָט ער אָבגעלעגט אויף שבת. אין מיטען וואָך געהן קורירען זיך פערגינט ער זיך ניט. דאָס

איז ער נית ביכלת. און אגב פאסט נית פאר לייטען. א מענש געהט אום, עסט און טרינקט און נא דיר גאר קורירען זיך. שבת איז אנ'אנדער זאך. שבת קורירען זיך אלע ארימע אידען...

און ווי יענקעל האט נאר אבגעדאווענט, האט ער זיך גע־איילט צו געהן צום דאקטאר.

געהענדיג האט ער איבערגעווארפען אין קאפ אלע זיינע חלאת'ען און זיך אלץ מישב געווען, אויף וואס זאל ער פרע־גען, בעסער פאר אלץ וואלט ער וועלען האבען א רפואה צו זיין חלאת, וואס עס האט זיך ביי איהם די לעצטע צייט בעווי־זען: ער קאן אין באד אויפ'ן פאל די פארע נית פערנעהמען. עס פערכאפט איהם גלייך דעם אטעם און ער מוז ארויסלויפען צו־ריק אין דער קאלטער באד. ער האט אזוי ליעב פארע!... און גלאט איז דאס גאר מעשה אינגעל... אמאל איז ער געווען פון די ערסטע, וואס פלעגען אויף דער אויבערסטער באנק זיצען און שרייען: פאדאוואי פארו!... איצט־איז ער אינגאנצען אראב פון זיין גדולה: אויף דער סאמע אונטערסטער באנק זעצט ער זיך צו, און דאס נאר אויף א וויילע — ער מוז גלייך אנטלוי־פען...

אבער צי איז דאס א חלאת? עס קאן זיין, אז דער דאק־טאר וועט גאר לאכען דערפון... עס איז א ריזיקע צו פרעגען דאס ערשטע מאל וועגען אזא זאך.

און ער בעשליסט, אז וועגען דעם וועט ער פרעגען, אז ער וועט געהען צו דאקטוירים עטליכע מאל און וועט ווערען געניט.

דאס ערשטע מאל דארף מען פרעגען וועגען אן איידעלע קרענק: וועגען מאגען. עפעס שוין א צייט, אז ווי ער עסט נאר אב בולבע מיט ראסעל, שטעהט איהם מאדנע אונטער'ן לע־פעלע, ערשט, אז ער עסט אב מיטאג, און לעגט זיך צו אויף א האלבע שעה, ווערט איהם אביסעל לייכטער, אבער אונטער'ן לעפעלע דריקט אלץ...

— יא, דאס איז אן איידעלע קרענק! — בעשליסט ער—

און א וויכטיגע. עס איז דא וואס אנצונעהמען. און שפעטער, אין עטליכע וואכען ארום, וועט ער פרעגען אויף'ן „קאפ", אויף'ן הארץ, אויף'ן שטענדיגען קאטער, וואס ער האט, אויף דעם גראבען פינגער פון פוס, וואס זינד דער נאגעל האט זיך פון איהם אראבגעריסען, ווערט ער אלץ שווארצער און שווארצער...

— און נאכדעם וועל איך ערסט א פרעג טהאן וועגען דער באד — בעשליסט ער...

און יענקעל לאזט זיך גיכער געהען צום דאקטאר. „דער זייגער איז שוין שפעט" טראכט ער, און דער טשאלענט קען קאלט ווערען — און ביי יענקלען א קאלטער טשאלענט איז א פערשטערטער שבת...

געקומען צום דאקטארס טיר, האט יענקעל דערזעהן צוויי גלעקלעך, איינעם, וויים ער, דארף מען קוועטשען און איינעם ציהען. און ניט וויסענדיג, וועלכער גלעקעל קלינגט צום דאק־טאר, האט ער אי געקוועטשט, אי געצויגען... און געקלונגען האט ער נאכאנאנד, ווייל איהם האט זיך אלץ גערדאכט, אז מען הערט ניט אינוועניג... די טיר האט זיך געעפענט מיט האסט. און א בייזע צורה פון א לאקיי האט זיך בעוויזען און א געשריי געטהאן:

— וואס איז דאס פאר א מין קלינגען?... דוראק?!..

— איך דארף צום דאקטאר.... איך בין א טשלען... און יענקעל האט גלייך ארויסגעבאפט דאס ביכעלע...

דער לאקיי איז ווייכער געווארען. ער האט א שמייכעל געטהאן און געהייסען איהם ווארטען אין צווייטען צימער, ביז דער דאקטאר וועט איהם א רוף טהאן.

דער אויפנעהם־צימער איז געווען פול מיט פערשיעדענע מינים אידען אהן בערד, אידען מיט בערד און דערהויפט — ווייבער. געזעסען זיינען זיי אלע שטום און יעדער פערטיעפט אין זיין קראנקהייט... ווער ניט ווער, האט זיך נאר איבערגע־שושקעט אויף'ן אויער. יענקלען איז אזא גרויסער און שוויי־

גענדער עולם ניט געפעלען געווארען. עס איז איהם געווארען זיצענדיג באלד לאנגווייליג. ער האט זיך א ווענד געטהאן צום ערשטען בעסטען אידען און געפרעגט:

— איהר זייט אויך א טשלען?

— וואו? — האט דער איד אויסגעשטעלט פערוואונדערט די אויגען.

— אין „רופאי חולים״!

— לאזט צו רוה... — האט זיך דער איד אבגעקעהרט.

— א בעל גאוה! — האט יענקעל א טראכט געטהאן און האט חרטה געהאט, וואס ער האט מיט איהם גאר אנגעהויבען: אויפ'ן קוק, דאכט זיך, האט יענער אויסגעזעהען א צוגעלאזע־נער...

און ער האט שוין מעהר מיט קיינעם ניט גערעדט. ער האט נאר מיט גרויס אונגעדולד געקוקט אויף דער טיר, וועלכע האט געפיהרט צום דאקטאר. נאך יעדען מאל, ווען די טיר פלעגט זיך עפענען, פלעגט ער זיך אויפשטעלען, א טאפ טהאן דאס ביכעל — און זיך לאזען געהן, נאר דער לאקיי, א רוח אין איהם, פלעגט איהם מיט א בייזקייט אבשטעלען, זאגענדיג:

— ווארט, האט צייט!

און פלעגט א צווייטען דורכלאזען.

און יענקעל איז געבליעבען זיצען אין איינע שרעק: גאט וויים, וואס מיט דעם טשאלענט וועט דארטען ווערען... מען וועט איהם אין מויל ניט קאנען נעמען...

ענדליך איז ארוים פון דאקטארס צימער דער לעצטער חולה. יענקלען איז ווי א משא פון די פלייצעס אראבגעפאלען. ווארום די אלע בעזוכער זיינען ניט אויף שטוהלען, נאר ווי אויף איהם געזעסען, — אזוי האט זיך איהם געצויגען די צייט.

צוטומעלט און צוטראגען, האלטענדיג אין האנד דאס בי־כעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים״, איז ער אריין צום דאק־

טאָר און האָט זיך תמ׳עוואטע אַנידערגעשטעלט אין מיטען צימער.

דער דאָקטאָר איז געזעסען אויף א שטוהל, האָט געקוקט אויפ׳ן פּאציענט, געגנעצט הויך און האָט ענדליך, ווי דורך די ציינער, דורכגעזייהט:

— וואָס טוט וועה?...

— דער מאָגען... עס שטעהט אונטער׳ן לעפעלע... — האָט יענקעל דערשראָקען געענטפערט.

— שוין לאַנג?...—האָט דער דאָקטאָר ווידער, נאָכדעם ווי ער האָט א געגעץ געטהאָן, געפרעגט:

— אָ, שוין א צייט! — האָט יענקעל שוין ווי מיט א שטאָלץ געענטפערט — עס וועט זיין א יאָהר צעהן...

דער דאָקטאָר האָט איהם צוגערופען נעהענטער, א טאָפּ געטהאָן דעם בויך, א קוק געטהאָן אין די אויגען, און געזאָגט:

— אבהיטען זיך מיט׳ן עסען... עסען אַלץ פּרישע... ניט עסען די שבת׳דיגע מאכלים אייערע: קוגעל... קאַשע...

— האַ? — האָט יענקעל אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען.

— נו, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — קיין טשאָלענט ניט עסען. — האָט דער דאָקטאָר דייטליכער ערקלערט...

— פּאַני דאָקטאָר — וואָס הייסט? — האָט יענקעל אָנגעהויבען בעטען זיך ווי צומישטערהייט...— טשאָלענט... וואָס הייסט טשאָלענט... ביי מיר איז גוטער טשאָלענט.... הייסער... אדרבא...

—איהר טאָרט ניט עסען קיין טשאָלענט, זאָג איך אייך!— איז דער דאָקטאָר אריין אין כעס — און געהט אייך!

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט... — האָט יענקעל גענומען ציטערען. — איך בין א פּראָסטער מענש... איך האָרעווע א גאַנצע וואָך... ביי מיר איז טשאָלענט...

נאָר יענקעל האָט שוין ניט געהאט פאר וועמען צו רע־רען: דער דאָקטאר איז שוין ניט געווען...

געקומען א היים. איז דאָס ווייב אויף יענקלען ארויפגע־פאלען:

— וואו ביזט דו דאָס געוועזן? דער טשאָלענט איז אודאי שוין קאלט געוואָרען.

— וואו זאָל מען זיין — זיך פערגרעדט אין בית־מדרש... האָט יענקעל פערשולדיגט געענטפערט... — אָט געה איך זיך וואשען.

דער טשאָלענט איז גראָד געווען הייס, נאָר עסענדיג איהם, האָט זיך איהם געדאכט, אז ער עסט ניט קיין טשאָלענט, נאָר עפּעס א טרפ׳ע זאך און יעדער לעפעל קאשע און יעדער ביסען קוגעל האָט זיך איהם געשטעלט אין האלז און געוואָרגען איהם.

— ווער וויים — האָט ער געטראכט — וואָס איך קען נאָך אָנמאכען: וואָס הייסט — ניט פאָלגען א דאָקטאר!...

און ער האָט פון גאנצען הארצען חרטה געהאט אויף זיין אויפטהו: איינשרייבען זיך אין „רופאי־חולים“.

— צו וואָס האָב איך געדארפט האָבען צו טהאָן מיט די דאָקטוירים — האָט ער זיך גע׳מוסר׳ט...

דאָס אייביגע לעבען.

נאָך איינגעלוויז, אַז ער האָט געהייסען, ניט ווי יעצט ר׳ בער, נאָר בערעלע, האָט ער זעהט אָפט געטראַכט וועגען טויט. אַז ער האָט געלערנט די מעשה פון אָדם וחוה, האָט ער זיך שטאַרק אויפגערעגט און עס האָט איהם געאַרט, וואָס אדם וחוה האָבען בעסער ניט געגעסען פון עץ החיים, איידער פון עץ הדעת. אַז זיי וואָלטען א סך געלעבט, וואָלטען זיי סיי ווי סיי קלוג געווען — האָט ער געטראַכט דאַמאָלס, און אפילו, אַז זיי וואָלטען קיינמאָל ניט קלוג געוואָרען, וואָלט אויך קיין אונגליק ניט געווען, אבי אייביג לעבען, בפרט, אַז זיי האָבען געקענט עסען אי פון עץ הדעת, אי פון עץ החיים — א געשעפט אָבצורייסען אַן עפּעל, בשעת די מלאכים מיט די צווייזייטיגע שווערדען פּערקוקען זיך? איהם וואָלטען זיי שוין ניט איינגעהיט. ער וואָלט שוין וויסען ווי אַזוי אראָבצורייסען אַן עפּעל. אַי גאָט וואָלט זיך ווידער געבייזערט, נאָר וואָס וואָלט גאָט דאַמאָלס געקענט מאַכען? אַז מען לעבט אייביג קען מען שוין לאַכען פון אַלץ, וואָס קען גאָט טהאָן מיט א מענשען וואָס לעבט אייביג! אַזאַ מענשען קען מען ניט סטראַשען מיט׳ן גיהנום, מיט שווערע אַרבייט; צו א מענשען וואָס לעבט אייביג קען מען גאָר ניט צושטעהן — אַזוי ווי צו גאָט אַליין. יעדערער וואָלט דאַן געווען א גאָט! — פלעגט בערעלע ענדיגען זיינע רעיונות. און דעם אמת געזאָגט האָט ער בשעת די דאָזיגע געדאַנקען ניט שטאַרק געהאַלטען פון גאָט, ניט שטאַרק צופריעדען געווען מיט דער גאַנצער וועלט־שאַפונג. אמת טאַקי אין זעקסטען טאָג האָט ער בעשאַפען די זון מיט די שטערען, מיט האָק און

פּאַק, אָבער וואָס טויג דאָס אַלץ, אַז מען דאַרף שטאַרבען און דאָס אַלץ פערלאָזען. אַט למשל איז ביי בערעלען געווען אַ קליין שוועסטערל, דינה'לע, ער האָט זי אַזוי ליעב געהאַט, און זי האָט אפילו ניט געוואוסט, אַז עס איז דאַ אַ זון מיט אַ לבנה מיט שטערען מיט פייגעלעך — צוויי יאָהר איז זי געשטאָרבען און פאַר איהר האָט גאָט גאָר נישט בעשאַפען, מעהר ניט ווי דעם מלאך־המות, וואָס הלואי וואָלט ער ניט בעשאַפען געוואָרען.

שפּעטער אָבער פאַהרט בערעל אריין אין די ווייטערדיגע סדרות, ער לערנט פרשת נח, וואו גאָט ווייזט זיך ארויס ניט נאָר פאַר אַ בעשעפער נאָר פאַר אַ בייזען צושטערער, נעהמט אין מי־טען דערינען און ברענגט אַ מבול אויף דער וועלט און מאַכט אַלץ חרוב. דעם אמת געזאָגט איז דאָס בערעלען ניט געפעלען. ער, בערעלע, אַז ער בויט אויס אַ שטיבעלע פון קאַרטען און עס פאַלט איין, טהוט איהם וועה דאָס האַרץ, כאָטש ער איז ניט שולדיג — דאָס שטיבעלע איז פון זיך אַליין איינגעפאַלען, און גאָט נעהמט אַזאַ וועלט און מיט די אייגענע הענד מאַכט ער עס חרוב, פערטרינקט עס. אָבער שטאַרק אריינלאָזען זיך אין דעם דאָזיגען עניין האָט שוין בערעלע קיין חשק ניט. מיט אַזאַ גאָט איז שוין אַ מורא אָנצוהויבען זיך. אָבער דאַך וויים ער, אַז אַלץ איז שולדיג דער טויט. ווען אדם והוה וואָלטען ניט געגעסען פון עץ הדעת, אָדער וואָלטען זיי אראָבגע'גנב'עט אַן עפּעל אויך פון עץ החיים, וואָלט מען געלאַכט פון מבול: ווי באַלד, אַז מען לעבט אייביג, טאָ וואָס קען טהאָן אַ מבול?

נאָך שפּעטער געהט ער אריין אין די נאָך ווייטערדיגע סדרות. ער ווערט שוין מיט גאָט גאָר גוט בעקאַנט, ער קען איהם דורך און דורך: ס'איז אַ בייזער, אַ שרעקליך בייזער. ס'איז ניט נאָר אַ מורא צו זאָגען עפּעס אויף איהם, נאָר פּשוט צו טראַכטען. ער וויים אַלץ, וואָס קומט פאַר אין האַרצען און פאַר יעדער קלייניגקייט שטראָפט ער.

וועגן דעם טויט טראכט שוין דאמאָלס בערעל וויינינגער. אביסעל ווערט ער מיט'ן געדאנק געוואוינט, און אביסעל פאַר־שפּיעלט ער זיך מיט חדר־איינגלעך: געהט זומער אין וואַלד, ווינטער אויפ'ן גליטש און זעהט געניסען פון דעם קורצען לע־בען ווי פיעל עס לאָזט זיך און פערגעסט ביסלעכווייז אַז אָדם מיט חוה'ן, אַז עץ הדעת און עץ החיים.

איצטער הייסט ער שוין ר' בער, א איד א פופציגער, האָט שוין אויסגעגעבען קידער, לעבט רוהיג פון א קראָם, וועלכע עס פיהרט זיין ווייב. ער אליין זיצט איבער זיינע ספרים און לערנט, גריבעלט און זוכט...

און וואָס מעהר ער לערנט, גריבעלט און זוכט, אלץ מעהר ספיקות, אלץ מעהר קשיות, אלץ מעהר מחשבות ערוועקען זיך אין איהם: דער עיקר אבער לאָזט איהם ניט אָב די מחשבה פון טויט. ער דערמאָנט זיך, אז, דאכט זיך, גאָר ניט לאנג איז ער א קליין אינגעלע געווען, געלערנט די מעשה מיט אדם וחוה און אַט איז ער שוין יעצט 50 יאָהר. אז ער זאָל שוין אויסלע־בען די יאָהרען ווי אין פסוק שטעהט: אם בגבורה שמינים שנה, העכסטענס אכציג יאָהר, איז איהם אויך סך הכל געבליע־בען א 30 יעהרעלעך, אלץ וויינינגער ווי ביז אהער געלעבט, און נאָך שנעלער וועלען זיי פערשווינדען...

ער בערוהיגט זיך אפילו אמאָל, אז דאָס אייביגע לעבען הייבט זיך ערשט אָן אויף יענער וועלט: ס'איז אודאי א גרויסע נחמה. נאָר וואו נעהמט מען דעם אמת'ען ריינעם גלויבען דער־רין? וואָרום נאָך אלע זאכען, נאָך זיין גאנצער פרומקייט און תמימות גלויבט ער דאָך מעהר אוים מורא, ווי אוים גלויבען. בפרט זייט ער האָט ארייגעקוקט אין א פּאָר פרייע העברעאי־שע ספרים, וואָס האָבען איהם אזוי צורודערט די מחשבות, איז דער גלויבען אזוי ניט עכט, אזוי געָנארט, אזוי וואקעלדיג...

ער ראטעוועט זיך מיט ספרים, מיט'ן פעדאָז, מיט'ן תורת אל מות, מיט א ספר פון א גלח פון חסידי אומות העולם, וועל־

כען ער האט אויסגעשריבען אזש פון ווארשע, וואס ווייזט אויף, אז ס'איז יא דא א יענע וועלט... די אלע ספרים שטעהען אבער ניט צו צו זיין נשמה, זיי בערוהיגען זי ניט. די נשמה צאפּלט אלץ און פלאטערט, ווי א פייגעלע אין א גרויסען פראסט... נאך אלע ספרים און נאך אלע הבטחות, וויל דער שווארצער בעגלייטער — דער געדאנק פון טויט — ניט אבטרעטען פון איהם אויף א שריט און די פראזע: בער, דו וועסט שטארבען! קלינגט איהם אין די אויערען ווי א שווארץ גלעקעל פון ערגעץ א ווייטען פערשאלטענעם לאנד...

— אמאל — דערמאנט ער זיך — האט ער געלעזען א מעשה'לע — אויף עברי־טייטש, ס'איז אבער געווען זעהר א שעהן מעשה'לע, געקויפט האט ער עס פאר דער ווייב. זי זיצט א גאנצען טאג אין קראם, זאל זי האבען וואס צו לעזען, א איידענע האט דאך אויך א חשק אין עפּעס אריינצוקוקען. דאס דאזיגע מעשה'לע האט ער נאכדעם אליין דורכגעלעזען. ס'איז געווען שוין זעהר לאנג, דאך געדענקט ער, אז דארט האט זיך עפּעס דערצעהלט, ווי אזוי איינער האט זיך געלאזען ערגעץ ווייט, צו א קוואל, וואס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג... ער דערמאנט זיך יעצט אן דעם מעשה'לע און קען ניט געדענקען דעם סוף — האט יענער געפונען דעם קוואל צי ניט. עס איז נארישקייט — אויב יענער האט אפילו געפונען, גלויבט ער אויך ניט אין קוואל. ס'איז אבער ציקאווע צו וויסען צי האט ער געפונען. דאס מעשה'לע אליין איז גלאט זעהר א שעהנס געווען... שוין עטליכע וואכען, אז בער זוכט דאס מעשה־לע צווישען זיינע דיקע ספרים און קען זי ניט געפינען.

— ווייסטו ניט,ביילע, וואו קען זיך ערגיץ וואלגערען א מעשה'לע אויף עברי־טייטש? — האט ער זיך שוין אבגעשעהמט און האט א שבת בייטאג א פרעג געטהאן מיט א מאדנעם טרויעריגען קול וועגען דעם זיין ווייב.

דאס ווייב האט איהם מאדנע אנגעקוקט, ניט פערשטע־

הענדיג וועלכעם מעשה'לע ער מיינט.

— איך וויים ניט וועלכע מיינסטו.

— אט דאס מעשה'לע, ווי אזוי איינער א מענש האט זיך אמאל געלאזען זוכען א קוואל, וואס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג.

— אהא! איך דערמאן מיך! — האט ביילע געענטפערט און איהר פנים האט זיך ווי מיט שטראהלען בעשאטען — יא, יא, איך דערמאן מיך, ס'איז געווען טאקי א שעהן מעשה'לע. איך האב עס דריי מאל געלייענט...

— נו, נו, ווייסטו אפשר וואו ליעגט עס ערגעץ? — האט זיך בער אנגעכאפט מיט א בעהאלטענער שמחה.

— ווער וויים? — האט ביילע געענטפערט — אודאי לאנג אויף דער וועלט ניטא.

—א שאד! א שאד! — האט בער באמת בעדויערט.—איך דארף דאס גראד איצט האבען.. און נאך א קליינער פויזע האט ער זיך געווענדעט:

— געדענקסטו ניט, האט יענער געפונען דעם קוואל?

— אוי, דאס האב איך שוין פערגעסען — האט ביילע ווי פערשולדיגט געענטפערט.—דער קאפ איז אזוי פערדרעהט.

—א שאד, וואס די מעשה'לע איז פערפאלען געווארען— האט בער ווידער בעדויערט און האט זיך ווידער גענומען זוכען צווישען די דיקע ספרים דאס קליין ביכעלע פון קוואל פון אייביגען לעבען, מורמלענדיג דערביי:

— אפשר וועל איך פארט געפינען...

ער האט אבער ניט געפונען און ער האט עס אויסגעלעגט ניט צום גוטען...

מיניאַטורען.

געבליבען אליין.

1.

זיצענדיג אויף א באנק אין זאקסישען גארטען, האב איך פאר לאנגווײלע ארויסגענומען פון מיין קעשענע די לעצטע נומער פון א אידישען בלאט און האב ארײנגעקוקט אין איהם.

אויף דער זעלבער באנק, אביסעל אבגערוקט פון מיר, איז געזעסען א אידישע רייכע דאמע פון א יאהר 40 מיט א קליין-מיידעל, א טאכטערל, פון א יאהר 11—12.

אז איך פלעג מינוטענווייז אבווענדען מיינע אויגען פון בלאט און ניט ווילענדיג א קוק טהאן אויף מיינע צוויי חשוב׳-דיגע שכנים, פלעג איך זעהען, ווי דאס קליינע מיידעלע שטעלט אויס איהרע גרויסע אויגען און קוקט דא אויף מיר, דא אויפ׳ן בלאט.

נאך איהרע בליקען איז מיר געווען לייכט צו דערקענען, אז דאס בלאט איז איהר פרעמד, זי האט אזעלכע ווילדע אותיות קיינמאל ניט געזעהן... יעדער בליק איהרער האט קינ-דעריש פערוואונדערט געפרעגט: וואס איז דאס אזוינס? עפעס ניט קיין רוסיש, ניט קיין פויליש און ניט קיין דייטש?...

און באלד האב איך דערהערט איהר דייטליכע פראגע אין ריין פויליש.

— מאמעניא, צא טעו פאן טשיטא?

איך האב א קוק געטהאן אויף די מוטער, אויף די רייכע דאמע און האב דערזעהן, ווי איהר ווייס געזיכט איז דונקלער געווארען און איהר לאנגער נאז האט זיך פערקרימט אין א זייט; און גלייך נאך דעם האב איך דערהערט א קורצען ברוגז׳-דיגען ענטפער:

— ניץ!

דאס מיידעלע איז אבער, ווי א רייך, געפעסטעט קינד, איינגעשפארט געוועזן און האט דורכאויס געפאדערט, אז די מא־מע זאל איהר זאגען, וואס איך לעז אזוינס.

נאר די מוטער האט מיט כעס געשארט דעם זאמד מיט איהר זיידענעם שירם, זיך געבייזערט און ניט געזאגט, אזוי ווי זי וואלט מורא האבען, מיט'ן אויסזאגען איהר מויל אומ־ריין מאכען.

דאס הארץ האט מיר שטארק געקלאפט. עפעס אן אלטע וואונד האט זיך אין מיר אבגערופען און האט שרעקליך וועה געטהאן, גענאגט און געצופט... און פלוצים, איך ווייס ניט ווי אזוי, האט זיך ביי מיר ווי מיט גוואלט ארויסגעריסען אן ענט־פער:

— טא יעסט זשידאווסקא גאזעטא!...

און איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, וואס פאר איין איינדרוק מיין ענטפער האט געמאכט, איז שוין די דאמע מיט'ן מיידעלע פערשוואונדען געווארען אין א צווייטער אלעע...

איך בין געבליעבען אליין...

ווארשוי 1900.

2.

ניט קיין איד.

איך געה אין גאס. ניט ווייט פון מיר געהען צוויי אידישע אינגלעך אין לאנגע קאפאטקעלעך און שמועסען פרעהליך.

און אט זעה איך, ווי איינער פון זיי הויבט אויף דאס הענטעל און ווייזט אן מיט א פינגער אויפ'ן אלטען פאליצים־

טען, וואס שטעהט אין מיטען נאס און גיט אכטונג אויף די ארדענונג.

— דאס איז א אידישער סטאיקאווע! — הער איך ווי ער זאגט מיט קינדערשען שטאלץ, און זיינע שווארצע אייגעלעך גלאנצען פאר פרייד.

דאס צווייטע אינגעלע קוקט אז זיין חבר ווילד, קען גיט גלויבען און לאכט:

— חע—חע—חע! א אידישער סטאיקאווע!... משוגע־נער יאסקע! א איד טאר ניט זיין קיין סטאיקאווע...

דאס ערשטע אינגעלע, דער משוגענער יאסקע, האלט זיך אבער ביי זיינס און שווערט מיט אלע כחות:

— אוי, זאל יאך אזוי געזונד זיין! ער דאווענט אפילו אלע שבת ביי אונז אין קלייזעל, ער שאקעלט זיך אזוי!...

— ס'א ליגען! שפארט זיך דאס צווייטע אינגעלע, אבער שוין אביסעל שוואכער: דעם חבר'ס הייסע שבועה, און דער פאקט, אז ער זעהט איהם אלע שבת אין קלייזעל, האבען גע־ווירקט אויף איהם.

און דאס ערשטע אינגעלע בעשטעטיגט נאך שטארקער זיינע ווערטער דערמיט, וואס דער אלטער סטאיקאווע טראגט א בארד:

— זעהסט סארנע לאנגע בארד!

דאס ווירקט שוין אין גאנצען און דאס צווייטע אינגעלע שרייט אויס פרעהליך:

— אוי, טאקע, טאקע! אי ווערה א איד א פאליציימאן! איך וועל עס פערצעהלען אלע אינגלעך אין חדר!

אויפ'ן טראטואר געהט דערווייל דורך א אידישער טרע־גער מיט א גרויסען קאסטען אויפ'ן פלייצע. דער פאליציסט שרייט פון ווייטען:

— אראב פון טראטואר!

דער איד הערט ניט.

און דער פּאָליציסט לויפט צו צום טרעגער מיט אימפּעט, פיהרט איהם אראָב פון טראָטואר און בעגלייט איהם מיט זיד־לעריי און סטראשעט איהם מיט'ן צערקיל.

— ניט קיין איד! ניט קיין איד! — צווינגט זיך אומע־טעג דאָס צווייטע אינגעלע — ער טרייבט א אידען!... ניט קיין איד, איך האָב געזאָגט...

דאָס ערשטע אינגעלע קוקט טרויריג אויפ'ן פּאָליציסטען און קען גאָר נישט ענטפערען...

ווארשוי 1900.

3.

אין א אידיש געוועלב.

איך געה אריין אין א אידיש געוועלב און בעט איין אכ־טעלע טהעע, אמת'ע פּאָפּאָוו'ס.

— ווי דען, ווי דען? — ענטפערט מיר א איד אין א לאַנ־גער קאַפּאָטע — אודאי אמת'ע! ביי מיר איז גאָר קיין פאלשע ניטאָ, איך האַלט עס ניט!

ער דערלאַנגט מיר איין אכטעלע טהעע, איך בעטראכט עס פון אלע זייטען מיט ספיקות און פרעג איבער נאָך אמאָל:

— עס איז געוויס אמת'ע פּאָפּאָוו'ס?

— א מאָדנער מענש! — ווערט דער איד, ווי אין כעס — אז מען זאָגט אייך געוויס, איז געוויס! איך וועל אייך דען אָב־נארען? איך האָב נאָך קיינמאָל א אידען ניט אָבגענאַרט.

— נו, אז א איד זאָגט, דאַרף מען איהם גלויבען, — ענט־פער איך מיט שטאַרקער אמונה אין א אידענס עהרליכקייט— א אידען גלויב איך שטענדיג.

אויפ'ן אידענס פּנים בעווייזט זיך עפּעס א מאָדנער שמייכעל, ער גיט זיך א קראַץ אין קאָפּ און זאָגט ארויס:

— מילא, וואס זאל מען טהאן מיט אייך? אז איהר גלויבט אזוי אין א אידען, דארף מען אייך טאקע ניט אבנארען... ווייזט אהער דאס אכטעלע טהעע און נאכט אייך טאקע אמת'ע פאַ־פאוו'ס...

4.

דער פאלשער טאָן.

די נאכט־קאפע, אין איינער פון די רוישענדע גאסען פון שטאָדט איז פול מיט געסט. עס איז צוויי דער זייגער ביי נאכט, נאָר וועגען שלאָפען קלערט דאָ קיינער ניט. דאָ שפיעלט די נא־טור זעהר א קליינע ראָלע, מיט איהר קעמפען דער וויין, דער שווארצער קאווע און די מוזיק.

אין קאפע הויז איז רוישענד און פרעהליך.

ארום מארמארנע טישלעך זיצען געסט: פרויען מיט מע־נער. די פרויען אין גרויסע היט מיט פיעל פעדערן און בלו־מען — פאלשע, געקינסטעלטע. די געזיכטער זיינען, לויט גע־שמאק — ביי מאנכע וויים, ביי מאנכע רויט, אבער דיביידע פארבען זיינען פאלשע, געקינסטעלטע... די מענער, וואס זיצען נעבען די פרויען, זיינען, חאטש האלב אדער גאנץ פער'שכור'ט, העפליך, נאָר די העפליכקייט איז פאלש און געקינסטעלט. זיי רעדען פון ליעבע, בשעת זיי טראכטען פון דעם געמיינסטען פערגניגען.

און די פרויען לאכען פרעהליך און העל און קלינגענדיג.

נאָר דאס לאכען איז א פאלשעס, א געמאכטעס, אינוועניג אין הארץ טאטשעט זיי אפעס א געדאנק, אז דער סוף זייערער איז פערפוילונג, הקדש און טויט...

און דער וויין, וואס מען טרינקט דאָ, איז פאלש, און דער שאמפאניער איז פאלש, און מאנכע מטבעות, וואס מען רוקט

אריין דעם קעלנער אין טומעל, זיינען אויך פאלש און פאלש...

קיינער ווייס דאס אבער ניט. ווער האט צייט צו בעטראכ־טען? די נאכט איז אזוי קורץ און די תאוות זיינען אזוי פיעל און אזוי גרויס.

אויפ'ן עסטראדע, ניט ווייט פון בופעט, וואו עס זיצט א פערפודערטע קאסירערין, שפיעלט דער ארקעסטער. די מוזיקאנ־טען זיינען האלב בשרויישט. די גוטע געסט פערגעסען זיי ניט, און מען איז זיי מכבד פון צייט צו צייט מיט משקה. דער דירי־זשאר אבער איז ניכטער און אנגעשטרענגט. טריי, איבערגעגע־בען, מאכט ער אום מיט זיין שטעקעלע, איינהערענדיג זיך אין יעדען טאן.

פלוצים שפרינגט ער אויף, ווי יעמאנד וואלט איהם געבי־סען:

— בע—מאל! פאלש!

און אבשפיעלענדיג דאס שטיק, ווענדט ער זיך צום מוזי־קאנט, וואס האט זיך טועה געווען, און מוסר'ט איהם און מוסר'ט איהם...

און דער מוזיקאנט פיהלט זיך אזוי שולדיג, אזוי שולדיג, און לאזט אראב די אויגען....

דער איינציגער אין דעם נאכט־קאפע...

5.

ר ח מ נ ו ת.

איך האב אמאל מיט מיינעם א חבר דיספוטירט וועגען רחמנות. דער חבר האט מיר געוואלט אויפווייזען, אז רחמנות שטאמט אויך פון עגאאיזם, און אט וואס ער האט מיר דער־צעהלט:

„איך בין געגאנגען אין דער ארימער רווישענדער גאס,

וואס וואלט געקענט דערמאהנען אז א מוראוונים אין וואלד, ווען די מענשען וואלטען ניט אזוי אומריין און די גאס וואלט ניט אזוי שמוציג געווען. די גאס האט ניט פארגעשטעלט א בילד פון לעבעדיגע ברואים, וואס ראנגלען זיך, אום צו לעבען, צו געניסען, נאר א געטימעל פון עפעס בעשעפענישען, וואס לויפען אום דערשלאגענע און צוטומעלטע, ווי פון א ידיעה, אז זיי דאר־פען אלע באלד אויסשטארבען, און זיי זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצומיידען דעם טויט, פאר וועלכען זיי האבען אזוי מורא. דאס זעהט זיך ארויס דייטליך פון די דערשראקענע אויגען זיי־ערע, פון די בלייכע פנים'ער. —

אין דער צייט האב איך בעמערקט, ווי איך געה נאך, פונקט ווי איך וואלט איהם בעגלייט, א אינגעלע פון א יאהר 14—15, אין א צעריסענער לאנגער קאפאטע, מיט צעריסענע שטיוועלעך, וואס האבען ערוועקט א וואונדער, ווי אזוי פאלען די קליינע פיס ניט ארויס פון אזוינע גרויסע לעבער. אויפ'ן קאפ האט ער געטראגען א גרויסען קארב מיט זעמעל, קענטיג א בעקער. ער איז געגאנגען געשווינד, פונקט ווי די זעמעל האט ער טאקע געטראגען פאר אזוינע, וואס האבען ניט וואס צו עסען און קו־קען נאר אויף איהם ארויס.

קוקענדיג אויף איהם האט זיך מיר געדאכט, אז דאס ארים אינגעלע אין זיין צעריסענע קאפאטע און שטיוועלעך ווינטער צייט, מיט דעם גרויסען קארב אויפ'ן קאפ, האלטענדיג איהם אין דער הויך מיט דיביידע דארע הענטלעך, אז אט דאס אינגעלע דארף זעהר אונגליקליך זיין. עס האט עפעס זיך ערוועקט אין מיר א געפיהל, וואס האט מיך געטריעבען צום אינגעלע אונטער געהן און טרייסטען איהם.

— א רחמנות, אזא אונגליקליך בעשעפעניש, וואס האט עס געבעך אין לעבען? גיט עס ווען א לאך, א זונג, א שפרונג? פערוואגלטע! האב איך געטראכט, און האב שוין געוואלט אבשטעלען איהם, עפעס א פרעג טהאן איהם, טרייסטען איהם,

זאָל ער ניט מיינען אז ער איז אזוי אומגליקליך... ביי איהם ווערט דאָך א ווארם וואָרט אזוי אָנגעלעגט זיין, פון ווענען הערט ער עס? פון זיין בעל־הבית אודאי ניט. און אויסער דעם בעל־הבית — ווערען האָט ער אויף דער וועלט! און איך האָב שוין געוואָלט צוגעהן צו איהם און אָנהויבען מיין „גוטסקייט" בעווייזען. נאָר מיין גוטען ווילען האָט אין מיטען איבערגעריסען עפּעס א פרעהליך געזאַנג, וואָס האָט פערהילכט דעם גאַנצען טראטואר און אָנגעפילט די דיקע לופט מיט יונגע פרעהליכע טענער.

ווער זינגט עס אזוי שעהן, אזוי פרעהליך?... עפּעס גלויבט זיך מיר ניט, דאכט זיך דאָס אינגעלע מיט'ן קאָרב — עס קען ניט זיין. ער איז משוגע געוואָרען, וואָס? נאָר געזונגען האָט עס טאקע דאָס אינגעלע מיט דער צעריסענע קאַפּאָטע, מיט די צעריסענע שטיוועלעך אין ווינטער, מיט דעם גרויסען קאָרב זעמעל אויפ'ן קאָפּ. ער האָט געזונגען פרעהליך און לוסטיג, אזוי, אז רחמנות האָבען אויף איהם איז גאָר ניט געווען צום אָרט און צו דער צייט. איך בין געבליעבען מיט מיין „רחמנות" ווי אין דער לופטען, ניט וויסענדיג וואו אהין צו טהאָן עס; איך האָב זיך געפיהלט ווי א סוחר, וואָס האָט גערעכענט אויסברענגען א גוט שטיקעל סחורה און האָט ניט געפונען קיין בעלנים..."

— און דו ווערסט גלויבען, האָט מיין חבר געענדיגט מיט א טרוקענעם שמייכעלע, עס האָט מיר די מעשה פערדראָסען. ס'טייטש? א י ך האָב אויף דיר רחמנות, א י ך בין אזא גוטער און ד ו זינגסט!...

6.

חנאה געהאַט.

חיים בער איז א איד א נגיד, געהט אָנגעטהאָן ווי א נגיד, און אָרימע לייט, וואָס שטעהען אויף די גאַסען, שטעלען

איהם שטענדיג אָב, יעדער אויף זיין נוסח.

חיים בער קען זיי שוין אַלע מיט זייערע מומים, מיט זייערע מינעס, מיט זייערע קללות. ער האָט זיי פיינד, ווי דעם טוידט, זיי עקלען איהם אַלע, אַלע. אפילו דער איד, וואָס האָט קיין ברעקעל פּוס ניט, וואָס שאַרט זיך נאָר אויף די זייטען; אפילו דער איד מיט דער ווילד־אויסגעדרעהטער האַנד; אפילו דער בלינדער, וואָס בעט די נדבה ווי אַן אויטאָמאַט, אפילו דאָס קליינע אינגעלע, וואָס שרייט אין פלוג אַזוי קליגענדיג שעהן:

— ר' איד, אַ געזונד אין אייך, שענקט אַ קאָפּיקע — איך וויל עסען...

אַלע, אַלע עקלען איהם.

אמאָל גיט ער זיי אפילו אַ קאָפּיקע, אמאָל אַ פּיערער (רעשט נעמען פון זיי איבעלט ער זיך), אָבער ניט פון רחמנות װעגען, ניט ווייל עס האָט איהם גערירט. נאָר אַזוי — אָפּטשעפּען זיך, אפשר וועלען זיי דעם אַנדער מאָל ניט בעטען. און געבען די נדבה, גיעט ער פאַרזיכטיג, זיין האַנד זאָל זיך ניט אַנריהרען אַן דעם בעטלער, און צוליעב דער דאָזיגער פאַרזיכטיגקייט, פאַלט דאָס רוב די מטבע אראָב אויף דר'ערד און דער בעטלער זוכט זי, ווער ווייס, וואו ער געפינט זי, — אמאָל אין רינשטאָק.

נאָר חיים בער איז דאַמאָלס שוין ווייט, און ער מורמעלט:

— געהט צום טייוועל!

און נאָך יעדער נדבה געבען פיהלט ער זיך, ווי ער האָט אַ מיאוס'ע זאַך אָבגעטהאָן און שפּייט אויס.

נאָר מעהר פון אַלע אָרימע לייט האָט ער פיינד די אידענע, וואָס שטעהט ביי דער רייכער רעסטאָראַציע. אין פלוג אַ שעהנע אידענע פון אַ יאָהר פופציג, געהט געקליידעט נישקשה'דיג, כמעט בעלי־בתיש, אין נאָך גאָר ניט קיין שלעכטער

פאטשיילע. בעט א נדבה, דאכט זיך, גאר בנעימות׳דיג, מיט א ניגון׳דעל, מיט א צוברא־כענקייט:

— שענקט, ר׳ איד, א נדבה, האט רחמנות...

און אט דער אידענע — ער ווייסט ניט פאר וואס — האט ער בעזונדערס פיינד, און אנשטאט צו געבען איהר ווען א נדבה, ענטפערט ער איהר שטענדיג מיט א מאדנעם האס:

— געהט, געהט! לאזט צו רוה...

דער דאזיגער אידענע האט ער קיינמאל קיין נדבה געגעבען... וואס האט ער צו איהר? איין גאט ווייס!...

און די דאזיגע אידענע, צי זי דערקענט איהם, צי זי מאכט זיך ניט דערקענען, בעט שטענדיג, ווען זי זעהט איהם דורכגעהן:

— שענקט, ר׳ איד, א נדבה, האט רחמנות!...

נאר ער גיעט איהר קיינמאל ניט... קיינמאל ניט!..

איינמאל איז געווען א גרויסער פראסט, חיים בער, אנגעטהאן אין דעם גרויסען ווארעמען פוטער, איז געגאנגען אין גאס, די ארימע לייט, וואס זיינען צוליעב דעם פראסט וועניגער געווען, האט ער ניט בעמערקט, צי אפשר האבען זיי איהם פאר קעלט ניט בעמערקט. געגאנגען איז ער גיך, ניט ווי זיין שטייגער, און צוקומענדיג צו דער רעסטאראציע, וואו די אידענע איז געשטאנען, האט ער דעם טריט נאך פערגרעסערט.

הינטער זיך האט ער דערהערט א זיפץ און נאכדעם עפעס ווערטער און נאכדעם ווידער א זיפץ. ער האט זיך אינסטינקטיוו אומגעקוקט און האט דערזעהן געבען זיך די אידענע, זי איז איהם נאכגעלאפען און געשריען:

— גזלנים! שענקט א נדבה.

ער האט זיך אבגעשטעלט.

קעגען איהם איז געשטאנען די אידענע און האט געיאמערט הויך און די טרערען האבען געפרוירען אונטער די אויגען.

— שא, וואס וויינט איהר?... וויינט ניט — האט חיים בער ווי אין כעס גע׳מוסר׳ט.

און ער האָט זיך גענומען גראַבלען אין טאַש. אָבקנעפּלענ־דיג דעם פוטער און סורדוט...

ער האָט פון דאָרט אַרויסגענומען אַ זילבערנע מטבע און האָט איהר אַריינגעלעגט גלייך אין האַנד, און נאָך אַמאָל גע־זאָגט:

— וויינט ניט, וויינט ניט!

און האָט עפּעס געוואַרט.

נאָר די אידענע, ניט נתפּעל ווערענדיג פון דער זילבערנער מטבע, האָט געוויינט הויך און העכער, און ניט בעקומענדיג קיין ברכה פון איהר, ווי ער איז געוואָהנט פון די איבריגע אָרי־מע־לייט, איז חיים בער אַוועק ווייטער.

גראַבלענדיג זיך אין טאַש אָבגעשפּילעוועטערהייד, איז איהם קאַלט געוואָרען, אויך האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער האָט די שפּיץ פינגער פון האַנד אָבגעפּרווירען, נאָר ער איז ניט בייז געוועזן, און עס האָט איהם ניט געעקעלט. דאָס ערשטע מאָל האָט חיים בער געפיהלט נאָך אַ נדבה אַזאַ גוט געפיהל.

— אַ קלייניגקייט, אַזאַ פּראָסט! — האָט ער געטראַכט און דאָס ערשטע מאָל האָט חיים בער פון אַ נדבה אַ הנאה גע־האַט...

7.

געשלאָסען אַ געשעפט.

אויף מאָרגען נאָך פּסח.

לייזער שטעהט ביי זיין קליין שטיבעל און קוקט אין דער וועלט אַריין. זיין קוק איז אַ דערשראָקענער, אַ פערצווייפעלטער. די ליעבע זון, וואָס שיט מיט שטראַהלען פון דער פולער האַנד, ווירקט ניט אויף איהם. פערקעהרט, דער שעהנער ליכטיגער טאָג רייצט איהם, לאַכט פון איהם, מאַכט חוזק פון זיין בלאַסען

איינגעשרומפּענעם פּנים, פון זיין קליין בערדיל, וואָס האָט שוין צו פיערציג יאָהר פיעלע ווייסע האָר, און דער היפּש פון זיין סורדוט, וואָס איז כלומר'שט דער יום־טוב'דיגער און האָט סך הכל מיט צוויי לאַטעס און מיט איין ריס ווענינגער, ווי דער וואָכענדיגער....

היינט, ווי וואָלט נאָך די זון געלאַכט, ווען זי וואָלט גע־וואוסט, וואָס ביי איהם „טהוט זיך" אין שטיבעל, אין קעשע־נע... און אפשר וואָלט זי גאָר קיין האַרץ ניט האָבען דאָן צו לאַכען. זי וואָלט זיך פּאַר שרעק אודאי בעהאַלטען, און זי וואָלט דערמיט טאַקי איהם א טובה געטהאָן. זי וואָלט איהם ניט אזוי געשטאָכען מיט איהרע שטראַהלען, זי וואָלט איהם ניט אזוי געוועקט צום לעבען, ווען איהם איז געקומען ממש זיך אויס־צוציהען אין גאַס און שטאַרבען.

עס איז אבער גרינג צו ריידען — אויסצוציהען זיך אין גאַס און שטאַרבען. קיין שלעכטע זאַך וואָלט דאָס אפילו ניט גע־ווען — א סוף — אַן עק, וויפיעל איז דער שיעור צו מוטשען זיך! אבער וואָס טהוט מען מיט'ן ווייב און קינדער! אויסצי־הען זיך אין גאַס מיט 7 פּאַרשוין, צווישען וועלכע עס געפינען זיך א פּאָר עופעלעך איז עפּעס אביסעל צו שרייענדיג, ווער ווייסט וואָס פאַר א רעש עס וואָלט געוואָרען אויפ'ן הימעל פון אזא מעשה, און אפשר אויף דער ערד אויך...

וואָס־זשע טהוט מען אבער פּאַרט? אויף היינט אפילו איז נאָך געבליעבען פון פּסח עטליכע מצות, אביסעל מצה־פאַר־פעל און אביסעל בולבע. אין דער פריה נאָך האָט ער געהערט, ווי זיין גרונגע האָט זיך גע'חשבונ'ט און בעשלאָסען צו קאָכען א טעפּעל בולבע און פערזופען מיט מצה פאַרפיל. שלעכט איז דאָס אפילו ניט, כמעט א יום־טוב'דיגער „וואַרעמס", אבער דאָס איז דאָך נאָר אויף היינט. וואָס וועט ער אבער טהאָן מאָרגען?

די קשיה איז א האַרבע, א שווערע און איהר שפּיץ איז מיט נאָדלען אונגעשטעקט און די נאָדלען שטעכען אין האַרץ, אין

קאפ און אין אלע גליעדער. באלד אבער ווערט זי נאך הארבער, נאך שווערער, נאך שטעכענדיגער: וואס וועט ער טהאן איבער מארגען און וואס וועט ער טהאן א גאנצען זומער, דעם לאנגען גרויסען זומער, אז קיין ארבייט קען ער ניט, קיין קראם האט ער ניט און האנדלען איז ניטא מיט וואס און זומער איז ניטא וואס צו האנדלען — טויט! .

און לייזער ווערט ניט אויף געלעכטער אין כעס און ברומט:

— א, ניט געדאכט זאל ער ווערען, דער זומער!...

און יענקיל־חנן דער מלמד איז אויך ניט אין א בעזונדערע גוטער שטימונג. די ווארימקייט איז אפילו צו זיין הוסט א שטי־קעל רפואה, אין א ווארעמען טאג הוסט זיך לייכטער, און דער עצם הוסט איז א ווייכער, אזש אין דעם הוסטען אליין שטעקט א שטיקעל תענוג, פון דעסטוועגען איז פארט ניט גוט, מיט׳ן הוסט אליין קען מען ניט לעבען, מען מוז האבען דערצו א קנע־לונג, און זומער בעקומען א קנעלונג איז נאך שווערער ווי ווינ־טער צו בעקומען די ליחה.

נאר יענקיל־חנן איז א איד א בריה. ניט אומזיסט לעבט ער שוין 50 יאהר אויף דער וועלט און הוסט שוין 35 יאהר,— און ער לאזט זיך ארויס אין גאס זוכען „קינדער".

און זוכענדיג, קומט ער צו צו לייזערן. א גליקליכע אידעע פליהט איהם דורך אין קאפ. סטייטש! לייזער האט דאך א איינ־געל, א חומש׳ניק. ער וועט צו איהם צושטעהן, ער זאל איהם דאס איינגעל אוועקגעבען. ער מוז איהם אוועקגעבען. פאר גליק גיעט ער א פאר מאל א הוסט און געהט צו גלייך צו זיין קינפ־טיגען שפייזער, צו זיין „בעל הבית", צו לייזער׳ן, און נאכ׳ן „גוט מארגען" פרעגט ער:

— ווי געפעלט אייך היינטיגער טאג?

— ניט קיין מאוס׳ער טאג! — ענטפערט לייזער.

— דוקא א שעהנער טאג! — לויבט יענקעל חנן.

ער ווערט שטיל, גיעט איידעל א הוסט, מאכט גאר אן אנ־דער מינע און שטעהט צו גלייך צו דער זאך.

— וואס הערט זיך מיט אייער „בחור'ל“? האט ער שוין א מלמד?

— האבען האט ער... — ענטפערט לייזער און וויל שטאלץ זיין — נאר איך בין עפעס ניט צופריעדען.

— הייסט עס, האט ער דאך ניט — ווערט יענקיל מלא שמחה.

— אזוי ווי ניט! — איז זיך שוין לייזער האלב מודה.

— היינט וואס־זשע זוארט איהר? — ווערט שוין יענקיל חנן אין גאנצען פרעהליך, די האפנונג צו בעקומען דעם תלמיד איז שוין כמעט ווי ערפילט. און ער הוסט זיך שוין פערנאנדער, ווי געהעריג איז, ווי עס פאסט פאר א מלמד, וואס האט שוין באלד זיין חדר פאר פול.

ער פערגעסט דעם מקח, וויפיעל קינדער האלט ער אין חדר און ווי איז זיין שיטה אין לערנען. יענקיל־חנן ענטפערט אזוי, אז לייזער איז אין גאנצען צופריעדען, און נאך א קורצען ישוב־הדעת זאגט ער ארויס מיט א ברייטקייט:

— מילא, ער וועט געהן צו אייך!

— און איהר וועט זיין צופריעדען! — פערזיכערט יענ־קיל חנן און וויינט שיעור ניט פאר שמחה...

און אז דער מלמד געהט א גליקליכער אוועק, ווערט לייזער אויך רוהיגער און האלב שמייכלענדיג, האלב וויינענדיג ברומט ער ארויס:

— געשלאסען א געשעפט...

8

אַלע טאָג.

איינגענטליך האָט די „פּאָסט" אין דעם קליין־שטעדטעלע געקענט זיך בעגעהען גאָר אָן אַ בריעפטרעגער, און דאָס געלד וואָלט בעסער צו ניץ געקומען אויף אַ גרעסערע שטוב פאַר דער קאַנטאָר. די זאַך איז גאָר פּראָסט. די איינוואָהנער פון שטעדטעל, וואָס האָבען געפיהרט אַ קאָרעספּאָנדענץ פלעגען זיך ניט קענען דערוואַרטען ביז דער בריעף־טרעגער וועט זיי דעם בריעף ברייננגען אין שטוב אַריין, און אַלע אין דער פריה, ווען די פּאָסט פלעגט נאָר אָנקומען, פלעגט שוין דער בריעפטרעגער געפינען אין קאַנטאָר אַ פּאָר מנינים אידען, ווייבער און קינדער אפילו, וואָס האָבען מיט גרויס אונגעדולד געוואַרט, ביז וואַנען ער וועט עפענען דעם זאַק, וואו עס ליגען די בריעף.

און חיענע, אַ יונג ווייבעל מיט אַ בלאַס, דערשראָקען פּנים, פלעגט קומען נאָך מיט אַ האַלבע שעה פריהער, איידער די פּאָסט פלעגט אָנקומען. זי פלעגט מורא האָבען, טאָמער וועט זי פערשפּעטיגען און איהר זאָל ניט אויסקומען צו וואַרטען ביז צוויי אַ זייגער ביי טאָג, ווען דער בריעפטרעגער, סטעפקע, טראָגט ערשט די בריעף פונאַנדער.

אויסער דער מורא צו פערשפּעטיגען, האָט זי גלאַט אַ ווילדען חשק געהאַט צו בעקומען דעם בריעף פאַר אַלעמען אין די אויגען. — זאָלען אַלע הערען, ווי דער בריעפטרעגער רופט הויך אויס: חיענע עווענציק! — און זאָל מען ניט מיינען, אַז איהר מאַן, חיים, האָט שוין טאַקי אין אַמעריקא אַ דייטשקע געקראָגען און האָט זי, חיענען, שוין גאָר אוועקגעוואָרפען.

וואָס איז? זי האָט דאָך אַמאָל שוין בעקומען פון איהם צוויי בריעף, איינעם מיט געלד און דעם צווייטען מיט גוטע ווערטער — נישקשה. עס וועט נאָך איהר אָנקומען אַ בריעף, און שונאים וועלען נאָך צופּוקעט ווערען...

ווי אויף צו להכעיס אבער ווייל איהר דער בריעפטרעגער קיין בריעף ניט אבגעבען, און א פערביטערטע, א צוקלעמטע געהט זי אוועק אלע טאג פון פאסט.

— רבונו של עולם! — טראכט זי מיט א פערבלוטיגט הארץ — אזוי פיעל בריעף איז היינט אנגעקומען, אפשר פיער־ציג! — ניט שווין דען איז פאר מיר דארטען קיין בריעף ניט געלעגען?...

און איהר דאכט זיך, אז סטעפקע איז א טריפה'נער ערל, אז ער האט מיט א כיון איהר בריעף, פאהרענדיג, ארויסגע־ווארפען אויפ'ן פעלד. וואס ארט עס איהם? אורזאכען צו חושד זיין איהם זיינען דא גענוג:

אפט, אז זי פרעגט איהם: „יעסט פיסמא"? ענטפערט ער איהר מיט א שמייכעל: „פישעטסיא" — און דאס שמייכע־לע איז חיענען גאר ניט געפעלען. אויסערדעם, וואס דער ארו־מיגער עולם לאכט צופריעדען, און זי ווערט רויט פאר חרפה, ווערט נאך אבער גרעסער איהר שרעק. אז סטעפקע וויל איהר איהרע בריעף ניט אבגעבען.

און דאך געהט זי אלע טאג אויף פאסט און האט נאך די האפנונג ניט פערלארען.

אמת טאקי, ניט גרינג קומט עס איהר אן. יעדעס מאל ארייגעהן אין פאסט האט זי שפיכות דמים. די איבעריגע ווייבער, וואס האבען מאנען אין אמעריקא, קוקען אויף איהר מיט פעראכטונג. אויך מיר איין „אמעריקאנטע"! — ניט געהן אבער קען זי ניט — זי האט קיין כח ניט צו ווארטען ביז צוויי א זייגער. דא אין פאסט האט זי חאטש אן ענטפער: „ניעט" אדער „פישעטסיא", שפעטער ביי טאג, וועט זי דאס אויך ניט הערען, דעם בריעפטרעגער וועט זי אפילו ניט אנזעהן.

אט רופט אויס דער בריעפטרעגער: חאשע דובענציק — חיענען ניט א קלאפ אין הארצען, און עס רייסט זיך ווי אינע־ווייניג עפעס אב — איהר קלינגט אב, אז דאס האט מען אויס־

געראָפען חיענע עווענציק — „יאָ זריעס”!... הייבט זי אָן צו שרייען, ווי משוגע. דער עולם לאַכט, דער בריעפטרעגער שמייכעלט און זאָגט:

— ניע טעביע, גאַלובושקאַ: טיעביע יעשצע פּישעטסיאַ...

און דעם בריעף גיט ער אָב ראשע רובענציק — א יונג ווייבעל מיט בליהענדע באַקען, וואָס דער מאַן שיקט איהר אַלע וואָך א בריעף פון אַמעריקאַ, און אַלע חודש א 25־ער...

חיענע ווערט אין אַזעלכע מינוטען ווי צוטומעלט און קוקט מיט זשעדנע בליקען אויף ראשען, וועלכע עפענט אויף דעם בריעף אויף פּאָסט טאַקי און הויבט איהם אָן שוין צו לייענען. חיענע רוקט אריין אין בריעף איהרע אויגען, ווי א הונגעריגער אין א שיסעל געקעכטס, ווען א צווייטער עסט... ראשע רוקט זיך אָב מיט פעראַכטונג און פערשטעלט דעם בריעף. חיענע זוכט עפּעס א בעהאַלטענע טהיר, וואו זי זאָל קענען ארויס, אַז קיינער זאָל זי ניט בעמערקען, און פאַר צוטומלונג ווענדט זי זיך צו ראשען און פרעגט מיט הכנעה:

— וואָס שרייבט אייך אייערער?...

ראשע ענטפערט ניט און לייענט ווייטער און חיענעס הארץ בלוטיגט זיך...

און דאָך געהט זי אַלע טאָג אויף פּאָסט... אַלע טאָג... ענדליך וועט זי איהר בריעף בעקומען... זי שרייבט זיך...

9.

דער מאַלער.

ער איז פאַרבייגעגאַנגען א גרויס־אַלט־הויז אין א לאַנגער, אָרימער, רווישענדער גאַס. ביי א טהיר פון א וואָהנונג אין דער נידער איז געשטאַנען א יונגע, אָרימע פרוי מיט א קינד אויף די הענד, אוןביידע, די מוטער מיט דעם קינד, האָבען געקוקט

ערג׳ץ ווייס, ווייט, איבער די הויכע הייזער, איבער די קוימענס פון פאבריקען, איבער דעם גערדיכטען שווארצען רויך, וואס האט פון די קוימענס זיך געטראגען...

און אין ביידענס בליקען האט זיך אויסגערוקט א שטום געבעט: גוואלד, נעהם אונז צו אהין, אהין, דא איז אונזער שווער, מיר ווערען דא דערשטיקט אהן לופט, אהן ליכט...

און אין די בליקען איז אזוי פיעל טרויער געלעגען, אזוי פיעל צער און בענקען, אז דעם מאלער׳ס הארץ האט זיך אנגע־נאסען מיט ימים ווייכע געפיהלען.

— דאס איז דער עלענד אליין! — האט ער אין געדאנק גערעדט — ווי שעהן און ערהאבען, ווי ריהרענד דאס בילד איז!... גאט מיינער...

ער איז בעגייסטערט געווארען. ער האט נאך אמאל אויפ׳ן לעבענדיגען בילד א בליק געטהאן און האט די זעלבע בליקען בעמערקט, דעם זעלבען טרויער, דאס זעלבע בעטען זיך: אהין, אהין! און ווי געטריבען פון א געהיימע קראפט, איז ער אהיים אוועקגעלאפען.

— איך וועל בעשאפען אזא בילד! — האט ער הויך אויס־געשריען, אריינקומענדיג אין זיין ארבייט־צימער.

און דריי טעג איז ער ווי צום לייוואנט צוגעשמידט גע־ווען, דריי טעג האט ער ניט געגעסען, ניט געטרונקען, קיינעם ניט געזעהען, ער האט געוואלט בעשאפען פונקט אזא בילד, ווי ער האט אין דער ארימער רווישענדער גאס געזעהען.

און עס איז איהם געלונגען!

אז עס איז פערטיג געווארען, האט ער דערויף געקוקט מיט אינוועניגסטער שמחה, ער איז גליקליך געווען, זיינע אויגען האבען געשטראהלט, ער האט, דאכט זיך, ניט קיין בילד, נאר דאס גליק פאר זיך בעשאפען.

ער האט דאס בילד „עלענד" א נאמען געגעבען און האט עס אויף אן אויסשטעלונג אוועקגעשיקט.

די קריטיקער האבען דאס בילד בעמערקט, מען האט עס בעוואונדערט, דאס פובליקום האט זיך ענטציקט. א מבין און א רייכער דאצו האט עס פאר א סך געלד אבגעקויפט.

— איהר זענט אונשטערבליך! — האט איהם אויף מאר־גען א בעריהמטער קריטיקער געזאגט — אייער בילד וועט איי־ביג לעבען!

און דער מאלער איז ווי בעטרונקען פאר גליק געווען: ער האט אן אייביגעס בילד בעשאפען...

אז ער האט זיך אבער פון ערשטען גליק אביסעל אויסגע־ניכטערט, האט איהם א גיפטיגער געדאנק אנגעהויבען צו גאסט צו קומען.

— וואו איז די ארימע פרוי מיט'ן קינד?

שפעטער אביסעל איז דער געדאנק נאך גיפטיגער געווא־רען:

— דאס בילד אויפ'ן לייגוואנט איז אונשטערבליך — וואו איז אבער דאס לעבענדיגע בילד דארט אין דער ארימער גאס...

און דער געדאנק איז אלץ גיפטיגער און גיפטיגער געווא־רען, ער האט איהם רוהען ניט געלאזט, ער האט איהם שאפען ניט געלאזט...

און איינמאל האט איהם א ציה געטהאן אהין אין יענער גאס זעהען די ארימע פרוי.

נאר — אוי־וועה! די ארימע פרוי, וואס האט אזוי שעהן געקוקט אין דער ווייט, מיט איהר ארים, קליין קינד, איז שוין מעהר דארטען ניט געווען.

— וואו איז זי? וואו איז זי? — האט ער פערצווייפעלט נאכגעפרעגט וועגען איהר.

וועד ווייסט? — האט מען איהם קאלט געענטפערט.

— חא־חא־חא! — האט ער קומענדיג אהיים זיך ווילד פערנאנדערגעלאכט — דאס טויטע בילד אויפ'ן לייוואנט וועט אייביג לעבען און זי אליין, מיט'ן הארץ, מיט געפיהלען איז

פערשוואונדענע געווארען, קיינער ווייסט פון איהר געביין אפילו ניט, קייענר וועט אפילו איהר נאָמען ניט וויסען... חאַ־חאַ־חאַ !..

10.

דער סטאַטיסטיק.

דער הער ציפרין, אַ מענש אין די מיטעלע יאָהרען, מיט אַ נאָז, וואָס זעהט אויס, ווי אַ 1, מיט אויגען, וואָס זעהען אויס ווי צוויי נולען, בעשעפטיגט זיך ספּעציעל מיט סטאַטיסטיק.

ער קוקט אויף דער וועלט נאָר פון סטאַטיסטישען שטאַנד־פּונקט. מענשען אַז און פאַר זיך עקזיסטירען ניט פאַר איהם. זיי דיענען איהם נאָר אַלס מאַטעריאַל פאַר סטאַטיסטיק. אפילו פרויען, דער שעהנער מין פון דער מענשהייט, וואָס האָבען אַזוי ניט ליעב דאָס חשבון׳ען, — אפילו זיי זיינען פאַר איהם אויך נאָר געצייג צו זיין סטאַטיסטישער קונסט: וויפיעל נקבות וועט רען געבוירען אויף יעדע הונדערט זכרים, — און אויב די סטאַ־טיסטיק קומט אויס מיט דריי פרויען ווענינער פרעהט ער זיך זעהר, אמת ניט פון שנאה צו די פרויען, ער קען צו זיי קיין שנאה ניט האָבען, ווייל ער קאָן זיי גאָר ניט, נאָר פון דער חכמה אַליין, פון דעם קונצשטיק, וואָס אין אַזאַ מין סטאַטיסטיק שטעקט, און פון די נוצען, וואָס די וועלט קאָן דערפון האָבען... זאָנסט בעציהט ער זיך צו זיין מיסיאָן אונפּאַרטייאיש: די פרעהליכע חתונה בעטראַכט ער און נאָטירט אין זיין ביכעל, ווי די טרויעריגע לויה: מיט אַ שטענדיג גלייכער, זעהר אַן ערנסטער מינע, פערשרייבט ער: „פאַרגעקומען 273 חתונות, געשטאָרבען 962, געבוירען 319“.

„אויף 300 מענשען, וואָס שלאָפען אין בעטלעך, געפינען זיך 90, וואָס בלאָנזשען אין די גאַסען, נעבטיגען אונטער׳ן הי־מעל; פון 2000, וואָס זיינען קראַנק געווארען אויף טיפוס, זיי־

נען געשטאָרבען 700. פון 12 טויזענד גאַסען־פּרויען, זיינען דאָ 8 טויזענד, וואָס בעגעהען די זינד אויס נויט".

מיט איין וואָרט, אַלעס איז ביי איהם אויסגעצעהלט. אַ זאַך, וואָס האָט ניט קיין בעוואוסטע ציפער, בעאונרוהיגט איהם. איהם דאכט זיך, אַז אויב די צאָהל ווערט ניט גענוי אויסגעפּאָרשט ווערען, קאָן דערפון די גאַנצע וועלט ליידען. און ער טאָר דאָס ניט דערלאָזען — און ער נעהמט זיך צו צעהלען.

אַט געהט ער אין גאַס. עס וואָלט געווען אַ יושר צו מאַכען אַ סטאַטיסטיק, וויפיעל פרויען געהען מיט די מענער, וויפיעל אָהן די מענער... וויפיעל פאַר אַ טאָג לייזט די אידענע מיט די ביליגע גאַשעריי, וואָס זיצט אויפ'ן שפּיץ טראָטואַר. וויפיעל קאַטוילען, פאַרבייגעהענדיג דעם גרויסען קאָסטיאָל, נעהמען אַראָב דאָס היטעל און צלמ'ען זיך, און וויפיעל מאַכען זיך ניט זעהענדיג, ווי עס וואָלט געשטאַנען סתם אַ הויז, וואו קיינער וואָהנט ניט...

דערווייל אַבער געהט ער דורך די בריק, וואו עס שטעהט אַ בעטלער מיט צוויי הילצערנע פיס. דער בעטלער, דערזעהענדיג ה' ציפּרינען און ניט וויסענדיג, אַז ער איז אַ סטאַטיסטיקער, מאַכט אַ וויינענדיגע מינע און שטרעקט אויס זיין האַנד מיט דעם היטעל.

ציפּרין געהט פאַראיבער, מיט אַמאָל לויפט איהם דורך עפּעס אין קאָפּ.

עס האָט איהם בעהערשט גלייך אַ סטאַטיסטישע אידעע:

ער וועט שטעהן און קוקען, וויפיעל געבען יאָ און וויפיעל געבען ניט קיין נדבה.

ער ווערט סטאַטיסטיש בעגייסטערט, וואָס דאָס דריקט זיך אויס ניט אין אַ שמייכעל, נאָר פערקעהרט אין זעהר אַ שטרענגער מינע, ווי עס פּאַסט פאַר אַזאַ וויכטיגע אַרבייט, וואָס ער נעהמט איצט פאָר.

עס געהט איינער פאַרביי. דער בעטלער שטעלט אָן זיין

ווייגענדיג פנים, שטרעקט אויס די האנד מיט'ן היטעל. עס ווירקט אבער ניט — יענער געהט פארביי, ווי ניט איהם מיינט מען גאר.

— 1 — ניט! צעהלט ציפרין אין געדאנק און נעהמט זיך ווידער נאכצוקוקען.

ער צעהלט אן ביז 9 — קיינער גיט ניט. ציפרין איז זעהר צופריעדען: ער וועט דערפון מאכען גאנצע קאמבינאציעס...

ענדליך געהט פאראיבער א פרוי: זי שטעקט אריין די האנד אין קליידעל־טאש, נעהמט ארויס פון דארט עפעס א מטבע אוןווארפט עס אריין דעם בעטלער אין היטעל.

— פון צעהן גיט איינע! — ציפרין האפט געשווינד ארויס דאס נאטיץ־ביכעל פון טאש און וויל עס פערנאטירען: נאר באלד פאלט איהם איין א מעהר גליקליכע סטאטיסטישע אי־דעע:

— ווער גיט מעהר: פרויען, צי מענער? — ער בלייבט שטעהן נאך א לענגערע צייט און די סטאטיסטיק קומט ענדליך אויס אזוי:

פון 100 דורכגעהענדע געבען א נדבה דעם הינקענדיגען בעטלער 7; פון די 7 זיינען 6 פרויען און 1 מאנסביל.

ער פערנאטירט עס און וויל שוין, א גליקליכער, אוועק־געהן. עס איז ווירקליך זעהר א בעלעהרענדע סטאטיסטיק. ער האפט, אז ווען ער וועט זי פערעפענטליכען, קאן ער קונה שם זיין און אפשר נאך בעריהמט ווערען.

פאר גרויס גליק בעשליעסט ער צו געבען דעם בעטלער א נדבה. זאל עס ניט הייסען, אז ער האט עקספלאאטירט, אויס־גענוצט א בעטלער.

ער לאזט זיך געהן צום בעטלער.

פלוצים האלט איהם עפעס אב: ער הויבט אן צו קלערען.

— אמת, איך בין נאר א סטאטיסטיקער, אבער אין דער־כונג וועל איך דאך געהן אלס מענש. אלזא וועט שוין די סטא־

טיסטיק אַנדערש אויסקומען. געמליך: אויף יעדע 101 מענשען גיבען אַ נדבה דעם בעטלער 8: זעקס נקבות און שוין צ ו ו י י מאַנסבילען.

איהם ווערט עס קשה:

— וואָס הייסט? איך וואָלט דאָך איהם אַזוי, ווען ניט אַלס דאַנק פאַר דעם נוץ, וואָס איך האָב פון איהם, קיין נדבה ניט געגעבען. דאַרף איך דאָך אַליין אין רעכנונג ניט געהן.

— ניין! — חאַפּט ער זיך צוריק — ווי באַלד איך גיב, נישט קוקענדיג וועלכע סבה מיין געבען האָט אַרויסגערופען, דאַרף אויך מ י י ן נדבה אַריינגעהן אין די סטאַטיסטיק וואָרום — ערקלערט ער זיך ווייטער — ווען מען זאָל נעהמען קוקען אויף אורזאַכען אַליין, קאָן דאָך געמאָלט זיין, אַז די אַלע, וואָס האָבען די נדבות געגעבען, האָבען דאָס אויך געטהאָן צו־ ליעב פערשיעדענע סבות. די ווימענשאַפט אָבער רעכענט זיך ניט מיט אורזאַכען, נאָר מיט פאַרטיגע מעשים...

די לעצטע סברה לעגט זיך איהם אויפ'ן שכל, און ער וויל שוין דעם בעטלער געבען אַ נדבה. ער דערשרעקט זיך אָבער:

— אַלענפאַלס איז נאָך ביי מיר ניט קלאָר, צי איך דאַרף אַריינגעהן אין דעם חשבון, צי ניט. מיט מיין נדבה קאָן איך אויף אַזאַ אופן קאַליע מאַכען די סטאַטיסטיק. איך טאָר ניט געבען! — האָט ער שוין פעסט בעשלאָסען.

און אומזיסט האָט דער בעטלער מיט די הילצערנע פיס און דעם וויינענדיגען פנים געהאַלטען אַנגעגרייט זיין היטעל: קיין נדבה האָט ער ניט בעקומען. ציפּרינען האָט אַפילו פערדראָסען, וואָס איהם קומט אוים אויסצונוצען אַ קאַליקען בעטלער, דער־ פאַר אָבער, האָט ער זיך געטרייסט, וועט די סטאַטיסטיק זיין קלאָר...

11.

דאס שליחות.

דערווירטה פון גרויסען מאנופאקטור מאגאזין, רייכמאן, א הויכער דיקער איד, איז געשטאנען ביי דער קאסע און האט מיט גרויסער כונה געצעהלט פאפיערענע געלד; אז ער איז מיט'ן צעהלען פערטיג געווארען, האט ער געווארפען זיינע בליקען איבער'ן מאגאזין, ווי ער וואלט עמיצען געזוכט, און האט עגדליך א געשריי געטהאן:

—יוסף! — עס איז גלייך אונטערגעשפרונגען א יונג-בחור'ל פון א יאהר אכטצעהן-ניינצעהן, האט זיך אוועקגעשטעלט קעגען פרינציפאל און קוקענדיג איהם טיעף אין די אויגען אריין, האט ער ערווארטעט זיין בעפעהל.

— אט דא האסטו פינף הונדערט רובעל; נעם און טראג עס אוועק גרינפעלד'ן; ווייסט וואו?

— איך וויים... גרינפעלד! איך וויים. ראג דלוגא 17, כ'וויים, גרינפעלד... פון קליידער... כ'וויים!...

נאכ'ן ענטפער פון יונגען בחור האט דער הער רייכמאן פערשטאנען, אז ער איז איבערראשט פון אזא שליחות. ער האט שטאלץ געשמייכעלט און געזאגט:

— שוין טראג עס אוועק, נאר ענטלויף דער מיט נישט קיין אמעריקא! א קשיא אויף היינטיגע יונגאטשעס...

— איך וועל אין אמעריקא נישט לויפען, וואס פעהלט מיר ביי אייך?...

אויסרעדענדיג מיט'ן פרינציפאל אזא לאנגע פראזע, וואס איז נישט שייך צום געשעפט, האט זיך יוסף'ן געדאכט נישט דרך-ארץ, און ער האט דאריבער, פערשעמט ווערענדיג, זיך ארויסגערוקט פון מאגאזין.

דאס געלד האט ער אריינגעלעגט אין בוזעם-טאש, די הויי-

זען־טאשען האט ער נישט געטרויט אזא פקדון און אפילו אין דער זיכערער טאש האט ער אלע ווײַלע געגרוקט די האנד זעהן, צי עס ליעגט, און עס האט אויסגעזעהן, אזוי ווי ער קראצט זיך.

„מען געטרויט מיר פינף הונדערט רובעל״! אט דאס איז געווען דער אקס, אויף וועלכען עס האבען זיך געדרעהט יוסף׳ס געדאנקען, טראגענדיג דאס געלד.

ער האט אין זיין לעבען „געלד־שמחות״ א סך געהאט, איין שמחה ווען נאכ׳ן דריי־יאהריגען אומזיסטען טערמין האט ער אנגעהויבען צו נעמען געלד — צעהן רובעל א מאנאט; ווייטער האט ער אמאל געהענדיג צעהן גולדען געפונען; היינטיגען ווינ־טער, חנוכה האט ער מיט א חברה „האנדעלס־אנגעשטעלטע״ אין קארטען געשפיעלט און האט געוואונען אכט גולדען, אבער יעצטיגע שמחה, נישט קוקענדיג, וואס דאס געלד איז פרעמדס, איז די גרעסטע ביי איהם. ער האט יעצט דערפיהלט אין זיך אזא קראפט, וואס ער האט קיינמאל, קיינמאל נישט געשפירט און אויף פיעל ארעמע פערבייגעהענדע האט ער געקוקט, ווי אויף קליינע ווערים: „אויך מיר נפשות! פינף הונדערט רובעל!״...

„איצטער קען איך ערשט אנהייבען וואקסען״! האט זיך צווישען זיינע געדאנקען א נייער אריין געדרעהט — איך בין שוין א מענש ווער ווייס? אפשר וויל „ער״ מיר מאכען פאר׳ן עלטסטען אנגעשטעלטען״!...

ער ווערט דאס, קומענדיג ביי נאכט פון געשעפט, דערצעהלען זיין חבר חיים׳ן — זאל ער וויסען! ער בעטראכט זיך אבער, אז חיים וועט איהם נישט גלויבען. איהם מאהלט זיך שוין פאר די אויגען, ווי חיים שמייכעלט איראניש און זאגט: אפשר גאר א מיליאן ווערסטו זאגען?...

און עס כאפט איהם אן א ווילדער פערלאנג שוין אריין לויפען אויף א מינוט צו חיים׳ן און ווייזען איהם — זאל ער זעהן!...

חיים, יוסף'ס חבר, זיצט שוין צוויי מאנאטען אהן א שטע־לע, זיין ווירטה האט באנקראטירט.

— „חיים"! — גיט יוסף א געשריי, ארייגלויפענדיג אויף זיין ארעמער קווארטיר, א קליין צימעריל ערגעץ, — חיים, ביזט דא?

— וואס איז? — פרעגט חיים מיט א שוואכען, טרויריגען קול — האסט פאר מיר אפשר א שטעלע?

— ניין! — האקט יוסף אב, — איך האב אזוי זיך גע־וואלט דיך זעהן, פרעגען וואס דו מאכסט...

— עט, וואס זאל איך, ברודער, מאכען? נישטא קיין גרא־שען ביי לייב און זעעל, איך וויים גאר נישט וואס וועט זיין דער סוף, כאטש לעג זיך און שטאר!

יוסף קוקט אויף חיים'ן און קען נישט עפענען דאס מויל צו דערצעהלען איהם דאס פרעהליכע נייעס, און ער בעשליעסט זיך שוין ארויסצוגעהן און נישט בעריהמען זיך, נאר חיים שטעלט איהם אב:

— ברודער לעבען! האסט אפשר א זעקסעריל ביי זיך... אויף פאפיראסען... איך שטארב רויכערן...

— א גראשען נישט... — ענטפערט יוסף — א גראשען נישט!...

— זאגסט נישט קיין ליעגען?

— זאל איך דאס, ברודער־לעבען, פערקרענקען, וואס איך האב ביי זיך... — שווערט יוסף מיט הארץ.

און ארויסלויפענדיג פון חיים'ען איז יוסף אומעטיג גע־ווארען און האט געמורמעלט:

— געה זיי גליקליך, ווען יענער איז אזוי אויף צרות...

12.

דער הייליגער.

א שווערע צייט איז דאמאלס אין דער ארגאניזאציע גע־וועז. מען האט גערארפט איבערפיהרען „ליטעראטור“ אין די ארומיגע שטעדטלעך און מען האט איינעם נאכ'ן אנדערען ארעסטירט אויף די וואקזאלען. עס האט ניט געהאלפען קיין שום קאנספיראציע, פונקט ווי די מיאוסע זשאנדארען װאלטען אין הימעל א שר געהאט און יענער װאלט אלץ אויסגעזאגט.

נאכדעם ווי מען האט א פינף חברים ארעסטירט, האט די ארטיגע ארגאניזאציע געמאכט א פערזאמלונג צו בעטראכטען און עצה.

עס האט זיך ארויסגעשטעלט אז דאס גאנצע אומגליק בע־שטעהט אין דעם, וואס יעדער חבר גיט זיך אליין ארוים מיט זיין אויסזעהען און מיט זיין הילוך, און מען האט ארייגעטראגען א פארשלאג, אז בשעת מען פיהרט „ליטעראטור“, מוז מען מתיר מאכען און אנשטאט א בלוזע טראגען א ווייסע מאנישקע מיט א קראגען.

מען האט גלייך איינעם פון די גענאסען געשיקט אין א גאלאנטעריע־געשעפט צו קויפען א פאפירענע מאנישקע מיט א פאפירענעם קראגען און מען האט געווארפען גורל ווער עס זאל עס אנטהאן לשם קאנספיראציע.

דער גורל איז אויסגעפאלען אויף חיים „דעם אינטעלי־גענט“.

— אוי וועה! — האט ער אויסגעשריען, דערהערענדיג דעם פינסטערען גורל, און מיט א מינע פון א פער'משפט'ען, האט ער זיך גענומען אנטהאן די מאנישקע מיט'ן קראגען.

נאטירליך איז עס ביי איהם ניט אזוי גוט געגאנגען, און דריי חברים זיינען איהם געקומען צו הילף.

נאכדעם ווי ער איז שוין געשטאנען אנגעטהאן און האט אויסגעזעהען ווי א חתן, האט דער עולם איהם בעטראכט.

— אצינד וועט מען איהם ניט ארעסטירען! — האט איי־ ער געזאגט. ער זעהט אויס ווי א בעל־הבית'יש בחור'ל.

— צו מאגער זעהט ער אבער אויס, — האט א צווייטער בעמערקט. — דאס איז אויך זעהר פערדעכטיג.

— נו, דערצו איז שוין קיין מיטעל ניטא! — האט א צווייטער געענטפערט.

דער פארזיצענדער האט אבער דארויף זיך אבגערופען:

— מיר דאכט, אז עס וואלט געווען צוועקמעסיג צו הא־ בען אין דער ארגאניזאציע א מיטגליעד, וואס זאל אין גאנצען אויסזעהען ווי א בורזשוי. מיט אזא וואלט שוין קיין דורכפאל ביים איבערפיהרען ליטעראטור ניט געשעהן.

— וואו־זשע נעהמט מען א בורזשוי צווישען אונז? — האט איינער טיעפזיניג געפרעגט.

און א צווייטער האט איבערגעשלאגען:

— וואס הייסט, וואו נעהמט מען? און אז דו וועסט יא נעהמען, וואס טויג אונז א בורזשוי? ווי קען מען א בורזשוי אנטרויען קאנספיראציע?

דאן האט דער פארזיצענדער ערקלערט:

— מען מיינט ניט, נאטירליך, קיין בורזשוי ממש. מען דארף נאר האבען אזא, וואס זעהט אויס ווי א בורזשוי. ער דארף אבער, נאטירליך זיין אונזערער א טרייער פארטיימאן. אזוי ווי אבער ביי אונז זיינען קיין בורזשויען ניטא, דארף מען אזא מין זעהן אויסארבייטען, פראדוצירען, הייסט עס.

די איבעריגע מיטגליעדער האבען דעם פארזיצענדען ער־ שטוינט אנגעקוקט.

— וואס הייסט?

דער פארזיצענדער האט ערקלעהרט:

די זאך איז איינפאך. מיר מוזען האבען אזא מיטגליעד

אין אונזער ארגאניזאציע, וואס זאל קענען פראנק און פריי ארומפאהרען איבער די באהנען, זיך געפינען אויף פערשיעדענע וואקזאלען און זאל האבען א מאום אויסזעהן, דאס הייסט אן אויסזעהן פון א קאמי־וואיאזשאר...

— פוי! — האבען די מיטגליעדער אויסגעשפיגען.

— פוי הײנט, פוי מארגען! מען מוז! אנדערש קען מען ניט טראנספארטירען קיין ליטעראטור. די פראגע איז אבער, ווי אזוי ערציהט מען אזא מין נפש? אום אויסצוזעהן ווי א קאמיוויאזשדזשאר דארף מען האבען אן אבגעגעסענעם פנים, דערצו פאדערט זיך עסען אלע טאג א גוטען מיטאג. הײנט פרעגט זיך, צי וועט זיך געפינען צווישען אונז אזא מאוסע בריה וואס וועט זיך ערלויבען, אין דער צייט ווען ארבייטער הונגערן און לעבען אין דחקות, זיך אנטהאן וואוילטאג, כדי צו בעקומען א פאר שעהנע באקען.

— געוויס ניט!... — האבען אלע ווי איינער אויסגעשאסען.

— און דערצו — האט דער פארזיצענדער פארטגעזעצט — פאדערט זיך נאך צו רויכערן א גוטען סיגאר, שטעהען אין א ליכטיגען רייכען צימער אין א האטעל. געפינענדיג זיך אויפ'ן וואקזאל, מוז מען שטענדיג זיצען אין ערשטען קלאס צווישען גראבע, אבגעגעסענע בורזשויען...

— אוי, ווי עקעלהאפט! — האבען אלע חברים אויסגעשאסען.

— אויסער דעם — האט דער פארזיצענדער ווייטער געדראהט, — מוז מען אויף יעדען ארים־געקליידעטען, אויף יעדען הונגעריגען קוקען פון אויבען אראב, מיט פעראכטונג.

— ניין, פאר קיין פאל ניט! — האבען אלע ביין אויסגעשריען.

— אלזא געפינט זיך צווישען אייך קיינער ניט, וואס וויל זיך אונטערנעהמען שפיעלען די דאזיגע ראלע?

— קיינער ניט ! — האבען אלע ווי איינער געענטפערט...

נור פלוצים האט זיך איינער אויפגעשטעלט און מיט פרום־פערגלאצטע אויגען האט ער געזאגט :

— איך טהו עס פון דער פארטיי וועגען... איך נעהם אן דעם פארשלאג צו לעבען א גוטען טאג...

די מיטגליעדער האבען זיך איבערגעקוקט און איינער דעם אנדערן האט אויסגעדריקט זיינע התפעלות פון אזא חבר, וואס וויל זיך אזוי ווייט אויפאפפערן פאר דער הייליגער אידעע, און ער איז געווארען פעררעכענט פאר א הייליגען...

די לשון־קודש'דיגע.

(א שפאס).

1.

ער איז געווען א ציוניסט און א לעהרער פון לשון־קודש. זי איז געווען סתם א בעל הבית'יש מיידעל, אויך א ציוניסטקע און האט אויך געקענט לשון־קודש, כאטש קיין לעהרערין איז זי ניט געווען.

בעקענט האבען זיי זיך אויף דער ערשטער פערזאמלונג פון דער חברה „דוברי עברית".

קיין שעהנע מיידעל איז זי ניט געווען, נאר אזוי ווי ער איז געווען א ציוניסט און א העברעאישער לעהרער האט ער אויף שעהנקייט ניט געקוקט. ער איז געווארען ענטציקט פון איהר לשון־קודש רעדען.

— העלמה דוברת צחות בשפת קדשנו — האט ער איהר געמאכט א קאמפלימענט.

זי איז רויט געווארען און האט געענטפערט:

— גם האדון דובר צחות בהשפה היחידה והשרידה...

2.

זיי האבען זיך פערליעבט און האבען א נדר גענומען צו רעדען שטענדיג לשון־קודש. צו זייער דיענסט איז געווען דער שיר השירים. גאנצע פסוקים פלעגען זיי ניט קארגען, אויסצו־דריקען זייער ליעבע איינער צו דעם אנדערען.

ביז אין א העלען פריהמארגען האט זיך דער שיר השירים זיין גאנצען אויסגענומען...

האבען זיי אנגעהויבען אויף דאס ניי.

ביז דער שיר השירים האט זיך א צווייטען מאל אויסגע־נומען.

האבען זיי ווידער אנגעהויבען אויף דאס ניי.

— לבבתיני אחותי כלה באחת מעיניך! — פלעגט ער איהר זאגען.

— דודי צח ואדום! — פלעגט זי איהם ענטפערען.

— שובי, שובי השולמית! — פלעגט ער זי אמאל רופען.

— אני לדודי ודודי לי! — פלעגט זי איהם ענטפערען.

אזוי האבען זיי זיך אויסגעלערענט דעם גאנצען שיר השירים אויף אויסווייניג...

3.

זיי האבען חתונה געהאט — און האבען געגעסען קעסט ביי איהרע עלטערען.

דעם שיר השירים האבען זיי נאר גענוצט דעם ערשטען מאנאט. שפעטער האבען זיי שוין גערעדט מיט'ן לשון פון אהבת ציון, אשמת שומרון.

נאך שפעטער האבען זיי גענוצט דעם חומש.

זיי זיינען אראב פון קעסט.

די לשון קדש'דיגע ווייבעל האט זיך געמוזט נעהמען אליין פיהרען דאס הויז.

דער לעהרער פלעגט קומען שפעט. נאך דער חתונה האט ער געמוזט נעהמען מעהר אוראקען.

— הנני רעב ככלב... פלעגט ער אויסרופען אביסעל בייז.

— אוי ואבוי לי! — פלעגט זי איהם מיט אנטהייל ענט־פערען.

4.

עס איז פערגאנגען א יאהר.

ער האט ליעב געהאט בעבלאך, האט ער אבער ניט גע־

וואוסט ווי אזוי זאָגט מען אויף לשון קודש בעבלאך. האָט ער נעביך געמוזט עסען אלע טאָג פּעריל־גרויפּען. איינמאל האָט ער זיך פארלאָזען אויף גאָט׳ס בעראָט און האָט איהר געזאָגט:

— עשי מטעמים כאשר אהבתי!

און אז זי האָט איהם געפרעגט וואָס? — האָט ער גע־ענטפערט:

— לפת.

איהר האָט מען אמאל געטייטש: לפת — מעהרען. האָט זי איהם געמאכט א מעהרען־צימעס.

ער איז געוואָרען בייז.

— בחול מעהרען־צימעס!... לא נאה...

— הלא אמרת לפת! — האָט זי זיך געוואונדערט.

— לפת!... לפת!... — האָט ער געקריצט מיט די ציינער— הלא לפת בעבליך בלע״ז...

האָט זי אבער גע׳טענה׳ט, אז לפת איז מעהרען.

איז ער נאָך בייזער געוואָרען: סטייטש, ער איז א העברע־אישער לעהרער, קומט זי און מאכט איהם פאר אן עם־הארץ! און ער האָט דעם ערשטען מאל אויסגעשריען מיט א פסוק פון איוב. (ביז אהער האָט ער איוב קיינמאל ניט גענוצט.)

דער פסוק איז געווען א הארבער. אלענפאלס נאָך שיר חשירים האָט ער שלעכט געקלונגען. זי האָט איהם געוואָלט אויסזידלען האָט זי ניט געוואוסט ווי אזוי מען זידעלט אויף לשון־קודש. האָט זי א געשריי געטהאָן מאמע לשון:

— ביזט א שטיקעל משוגענער.

— און דו ביזט א נארישע אידענע — האָט ער געענטפערט צוריק מאמע־לשון.

און פון דאמאלס אָן רעדען זיי אידיש...

די ריהרענדע דרשה.

דאס שטעדטעלע ק. האט געהאט מזל צו מגידים: עס פלעגט ניט אוועק די וואך, איבערהויפט ווינטער־צייט, אז עס זאל ניט קומען אהין א מגיד און בעגליקען עס מיט א פיער־פינף דרשות. די טהירען פון גרויסען בית־המדרש זיינען געווען פערשמירט גראב מיט מודעות, וועלכע פלעגען זיך אנהויבען מיט איין נוסח: „היום ידרוש"; און די שטאדט־גויה, וואס פלעגט וואשען אלע ערב־פסח די טהירען פלעגט נעבעך געגוג בעדאר־פען הארעווען אום אבצושייערען די איינגעגעסענע פערטריקענ־טע קליי, וועלכע מען האט געשמירט פון דער פולער האנד אויף קהל'שע הוצאות.

דאס שטענדיגע הערען מגידים האט זעהר שטארק אויס־געפיינערט און ענטוויקעלט דעם געשמאק ביי די צוהערער: עס האבען זיך בעוויזען אין שטעדטעל בעזונדערע טאלאנטען קריטיקער, וואס פלעגען מיט גרויסע געפיהל און בריה־שאפט אבשאצען יעדען מגיד נאך זיין ווערט. די קריטיקער פלעגען הא־בען א גרויסע ווירקונג אויף'ן איבעריגען עולם, און מען האט גע־דארפט דערום האבען א שטארקע קראפט צו קענען „נעהמען" דעם ק.־ער עולם. זיי פלעגען זיך ניט שעהמען אויסצוזעצען פעה־לער אין אזעלכע מגידים ווי דער „סקידלער", דער „ווידלער", וואס זיי האבען אנגעמאכט א גרויסען רעש „אויף דער וועלט", ווי עס איז בעוואוסט פון די גאזעטען. אויף'ן גרויסען מטיף, ליע־בערמאן, וואס מיט איהם האט ממש געקלונגען, האבען זיי נאך בעמערקט, אז ער זאגט „ניט שלעכט", אבער ניט נתפעל געווא־רען — זיי האבען בעסערע געהערט!...

מאָוס פּלעגט דאָרט, נעבעך, אָבשניידען אַ מגיד פון די „פּוס־געהער״. וואָס פיהרען זייערע דרשות צו פּוס: שווער פּלעגט איהם אָנקומען ביז וואַנען ער פּלעגט פּועל'ן ביי'ם שמש צו „זאָגען״ און אויף מאָרגען פּלעגט איהם דערזעלבער שמש. אפילו ניט מחילה בעטענדיג, גאָר אָפּען איבערגעבען אַז דער עולם פערלאַנגט ניט מעהר זיינע דרשות. דערביי פּלעגט ער איהם אין האַנד אריינרוקען אַ פּאָר גילדען, וואָס האָט זיך אויפגעקליבען אין דער „קערה״. אויב דער מגיד פּלעגט האָבען די העזה, נאָך אַזאַ קליינעם שכר־תורה, זיך אַ קרים צו טהאָן, פּלעגט איהם דער שמש ענטפערען: דאָס שטעדטעל איז גרויס. דאָס איז געווען דער פּשט: „איהר קענט נאָך געהן איבער די הייזער״...

איין מאָל אָבער האָט געטראָפען, אַז איינער פון די סאָרט מגידים פון די „פּוס־געהער״, האָט אָנגעמאַכט גאָר אַ גרויסען רעש מיט זיינער אַ דרשה. ער איז געקומען ווינטער, אין האַלב־שבט, מאָנטאָג פריה נאָכ'ן דאַווענען. ער איז אריין אין גרויסען בית־מדרש אָהן אַ פּעקעל. ווער ווייסט וואו ער האָט עס אין שטעדטעל איבערגעלאָזט. נאָר דער שמש, וועלכער איז געווען נעגיט אין מגידים, האָט מיט'ן ערשטען קוק פערשטאַנען, אַז דאָס איז ניט פון די געהויבענע מגידים, געוויס אַ „פּוס־געהער״, און ער האָט זיך אויף איהם אפילו נישט אומגעקוקט. דער מגיד האָט זיך ארום איהם געדרעהט, אונטערברומענדיג עפּעס אַ טרויריג גמרא־נגונ'דעל. עס איז געווען קענטיג, אַז ער וויל זיך פאַרשטעלען פאַר'ן שמש, נאָר ער וואַרט, אַז פריהער זאָל איהם דער שמש געבען שלום. אָבער דער שמש האָט זיך קאַלט־בלוטיג געטהאָן זיינע ארבייט: פערשלאָסען די ספרים שראַנ־קען, אויסגעלאָשען די לאָמפּען, אויסגעזיידעלט אַ פּאָר יונגע ישיבה־בחורים, וואָס זיי רויכערן און אויפ'ן אורח זיך אַלץ ניט אומגעקוקט. און דער אורחה האָט זיך אַלץ אומגעדרעהט און אומגעדרעהט, ברומענדיג זיין גמרא ניגונ'דיל... ענדליך האָט

דער אורח נישט אויסגעהאלטען, ער איז שטיל צוגעגאנגען צום שמש און שוואך ארויסגערעדט:

— שלום עליכם... איך בין א מגיד —

— עליכם שלום, — האט דער שמש איהם קאלט געענט־פערט און געוואלט אוועקגעהן.

— וואס, מען וועט קענען זאגען? — האט דער מגיד פער־האלטען דעם שמש מיט א פראגע.

— דאס וועל איך זעהן שפעטער, מנחה־צייט, האט דער שמש מיט א טאן פול גרויסקייט געענטפערט.

אבער דעם מגיד, וועלכער איז שוין אביסעל שטאלצער גע־ווארען דערהערענדיג אז א האפענונג איז פארהאן, האט זיך געשטעלט ברייט:

— איהר דארפט וויסען אז איך האב יענע וואך געזאגט אין מינסק און גאט צו דאנקען איך האב דארטען „נושא־חן" געוועזען, איך בין ניט חלילה פון די גראשענע מגידים...

— אויב אזוי, — האט דער שמש געענטפערט ווייכער שוין, — קענט איהר „זאגען", ממה־נפשך דער עולם וועט הערען.

און באלד איז שוין געוועזען אויפ'ן טהיר צוגעקלעפט א מודעה „היום ידרוש" א. ז. וו.

נאך מנחה האט זיך שוין דער עולם צוזאמען געקליבען פון אלע קלייזלעך — אין גרויסען „בית־מדרש".

נאך מנחה, איז דער מגיד ארויף ווי דערשראקען אויפ'ן בימה, א קוש געגעבען דעם פרכת, א בלעטער געטהאן דאס ספר'ל, וועלכען ער האט מיטגענומען און האט מיט א שוואכען ניגון א זונג געטהאן:

— „רבותי! שלמה־המלך קומט צו געהן אין משלי און זאגט אזוי:

דער מגיד האט געמאכט שלמה־המלך ווי דער אמת איז פאר א גרויסען חכם, נאר אויפ'ן פסוק האט ער אנגעפרעגט פינף הארבע קשיות און אום זיי צו פערענטפערען, האט ער געבראכט

אַ מדרש, אַ צוויי אגדתות, דריי „רבי־בר־בר־חנא“, אַ שטיק פון „יערות־דבש“ ער האָט אַלץ געמישט און געמישט, נאָכהער האָט ער געבראַכט אַ משל פון אַ בן־יחיד, וואָס איז געפאָהרען למדינת־הים. בכלל האָט ער די דרשה אָנגעצויגען אויפ'ן הויכען שניט, ער האָט ערטערווייז פערטראָגען צו גרויסע מגידים. נאָר דער עולם האָט עפּעס די דרשה ניט גענומען. עס איז שווער געווען צו דערקלערען די סבה דערפון: צי דער ניגון איז זיי נישט געווען געפעלען צי אפשר איז געווען שולדיג אין דעם זיין באָרד. זיין ניגון איז געווען שטיל, נאָר גענוג טרויעריג, און איז אריינ־געפאַלען ערטערווייז אין אַ עכט אידישע הייזעריגקייט; די באָרד זיינע איז טאָקע געווען ניט קיין שעהנע, ניט קיין לאַנגע באָרד פון אַ מגיד, ווי דער עולם האָט ליעב. די „צוהערער“ האָבען מינוטענווייז פערלאָרען אַלץ מעהר דאָס געדולד, אויפגעהערט צו קוקען איהם אין מויל אריין און די „קריטיקער“ האָבען זיך צו־וואָרפען מיט מיינונגען:

— גאָר ניט קיין זאָגער.
— נישטאָ וואָס צו הערען.
— ער האָט גאָר קיין צונג ניט.
— ער האָט גאָר קיין קול נישט.
— ער פּלוידערט.
— עס...

און אין בית מדרש האָט אָנגעהויבען צו זומען, וואָס וויי־טער אַלץ שטאַרקער, ביז עס איז איבערגעגאַנגען אין אַ גערור־דער. אייניגע וואָס שטעהען נאָהענט נעבען בימה, רוקען זיך צוריק, צוריק, און ארום דעם מגיד ווערט אַלץ מעהר ליידיגער פּלאַץ, אָט איז שוין אַ שטיק קיילעכדיגער פּלאַץ לעדיג... הינטען רודערט, דער שמש פּאַטשט...

און דער מגיד שטעהט אויפ'ן בימה אַ דערשראָקענער: דאָס גערודער, דאָס פונאַנדערגעהן זיך, דאָס פּאַטשען פון שמש שלאָגט איהם אראָב פון וועג און ער טומעלט זיך אין די רייד:

אנשטאט שלמה המלך זאגט ער דוד המלך, אנשטאט „דער מדרש" זאגט ער „דער זהר" און פערקעהרט, ער פערכאפט זיך צוריק, נאר דאס פערבעסערט נישט, עס ווירקט נאך ערגער אויפ'ן עולם, וואס האט ליעב עס זאל געהן גלאט; ביסלעכ־ וויז צוגעהט זיך דער עולם, די נעהנטערע רוקען זיך אב, אנ־ דערע געניצען... דער גבאי זאגט דעם שמש אויפ'ן אויער: שוין צייט מעריב צו דאווגען, נאר ער זאגט עס אזוי שטיל, אז דער מגיד הערט עס... אפילו דער אלטער משה דער קרעמער וואס האט זיין גאנץ לעבען איין דרשה נישט דורכגעלאזט, וואס שטעטה שטענדיג הארט נעבען בימה און קוקט אין מויל אריין יעדען מגיד און חאפט אונטער בעקאנטע ווערטער פון פסוקים, וועלכע דער מגיד ענדירגט ניט, פערלאזענדיג זיך אופ'ן עולם'ס לומדות, אפילו ער גיט אויך א געניץ דעם מגיד גלייך אין מויל און ריקט זיך אב ניט וועלענדיג א שטיק ווייטער.

און די דרשה ווערט אלץ מעהר אבגעריסען און צופלאנ־ טעט. דער מגיד שטעהט דערשראקען. עס איז קענטיג, אז ער זוכט אן עצה, ווי צו בערוהיגען דעם שטורם, ער איז מבטיח, אז באלד איז ער מסים, נאר ער קען נישט ארויסקריכען, ער האט זיך צו שטארק פערדרעהט אין פסוקים, אגדתות און מדרשים, קענטיג ניט נאך זיין כח... דער טומעל וואקסט, אט דאכט זיך שפּרינגט ארויס אן עזות־פנים און שרייט: גענוג שוין — מ'דארף שוין מעריב דאווגען... דער מגיד מאכט מיט די הענד, ווארפט זיך אום אין אלע זייטען, ווי ער וואלט עפּיס זוכען א ווארט, וואס זאל קענען פערהאלטען און בערוהיגען דעם עולם, זיי זאלען איהם אויסהערען... זיי זאלען זיך ניט צוגעהן... נאר נישטא אזא ווארט!...

פלוצים האקט זיך אב די דרשה, דער מגיד ווישט זיך דעם שוויס און קוקט מיט שטארע בליקען אופ'ן עולם, און באלד ברעכט ער אויסם איבער'ן בית־מדרש מיט זיין פערצווייפעל־ טער הייזעריגער שטימע: רבתי! איך בין א איד פון אכט

קינדער, איך בין שוין פון דער היים א יאהר, איך האב זיי גע־לעזאן אהן א גראשען געלד... זיי הונגערען דארטען אוודאי. רבותי, רחמנים בני רחמנים, האט רחמנות אויף א טאטען פון אכט קינדער...

אין בית־מדרש איז שטיל געווארען ווי אויף א בית־עולם. א שוידער איז דורכגעלאפען יעדערן איבערן לייב. צייט מגידים האבען דא געזאגט האט נאך קיינעם אזוי נישט געראטען צו ווירקען אזוי שטארק אויפ׳ן עולם. אפילו דער רב, וואס איז בטבע א שונא מגידים, וואס שלאפט שטענדיג אנשפארענדיג זיך אויפ׳ן סטענדער, ווען דער מגיד זאגט, האט זיך דערפון אויך אויפגעחאפט, ארויס געלאזען א טיעפען זיפץ, געשאקעלט מיט׳ן קאפ און געמורמעלט: נעביך, נעביך...

און איין קריטיקער האט מיט אומעטיגע בליקען א קוק גע־טהאן אופ׳ן צווייטען און געפרעגט:

— האסט געהערט?

— יא, זאט יענער טרויעריג געענטפערט.

— נו, א וועלטעלע, האט א דריטער געזיפצט... — און דארט הינטערן בימה, וואו די קערה שטעהט, איז געווארען א שטופעניש. דאס האט יעדער זיך געשטויסען צו דער קערה אריינווארפען זיין נדבה פאר׳ן מגיד. עס זיינען געפלויגען גריוונעס, גילדענס און פערציגערס, ווי די טויבען...

און אויף מארגען זיינען צוויי שעהנע בעלי־בתים ארומ־געגאנגען איבער׳ן שטעדטעל צוזאמען קלויבען געלד; עס איז פאר זיי געווען נור אויסצורעדען, אז עס איז פאר׳ן נעב־טיגען מגיד, אז מען זאל זיי שראגען די נדבה אנטקעגען. די שענסטע נדבה האט געגעבען יענער „קריטיקער", וואס האט נעכטען געזאגט אויפ׳ן מגיד, אז ער פלוידערט. אריינקוקענדיג צו די גבאים אין דאס רויטע פאטציילכען, וואו דאס געלד איז געלעגען, האט ער מיט הארץ געזאגט:

— עס איז א יושר אויפצוקלייבען וואס מעהר; מילא

קען ער ניט זאָגען, אָבער אַ רחמנות איז דאָך. פּאָרט, אַ איד אַ למדן — איהר ווייסט — האָט ער געענדיגט צוהיצענדיג זיך אביסעל — איך וואָלט וועלען, אַז היינט זאָל מען מיר איהם שיקען אויף וועטשערע. איך וואָלט זיין זעהר צופרידען!

— ניין! — האָט איין גבאי געענטפערט, — יענקיל לייבעס האָט שוין פערבעטען, נאָך אין דער פריה ביים דאווענען.

יענקעל לייבעס איז דערזעלבער, וואָס האָט נעכ־טען אויפ׳ן מגיד געזאָגט אַז ער האָט גאָר קיין מויל נישט. —

אינהאלט:

די אָרעמע קהלה — — — — — — — 7
די קנעטערין — — — — — — 15
דער שמעק טאבאק — — — — — — 20
דער אלטער טשעסלער — — — — — 27
ווען עסט חיים מלמד א בויגעל? — — — — — — 33
דער אורח — — — — — — 38
בולקעס — — — — — — 42
א דראמא איבער 5 קארטאָפּעלס — — — 47
דער קראנקער פינגער — — — — — 54
דעם טאטענ׳ס שטיוועל — — — — — 63
די אידענע מיט׳ן באָב — — — — — 68
די מרידה ביי אקדמות — — — — — 72
אויפ׳ן בוידעם — — — — — — 79
דער קליין רעדלער׳ל — — — — — — — — 82
מיינע ערשטע האָנאָראַרען — — — — 89
דער גימנאַזיסט — — — — — — 95
א אידיש הארץ — — — — — — 101
די נאַשערין — — — — — — 105
מיין באבעס גליק — — — — — — 110
די הייזער — — — — — — 114
די רעוואָלוציע אין קליינעם בית־מדרש — — 121
דער ארעסטירטער קרעמער — — — — 127
א פסח׳דיגער טאטע — — — — — 132
גביר׳טעש מצה — — — — — — 139
אָרימע לייט — — — — — — — 152

צוויי שוועסטער — — — — — — — — 156
רייזעלע — — — — — — — — 167
די נייע לאטע — — — — — — — 177
דער הענדלער און זיין האפנונג — — — — — 183
פערמאכט — — — — — — — — 187
דאס בענשער'ל — — — — — — 192
ביי דאקטוירים — — — — — — 196
דאס אייביגע לעבען — — — — — — — 205

מיניאטורען:

1) געבליעבען אליין — — — — — 213
2) ניט קיין איד — — — — — 214
3) אין א אידיש געוועלב — — — — 216
4) דער פאלשער טאן — — — — 217
5) רחמנות — — — — — — 218
6) הנאה געהאט — — — — — 220
7) געשלאסען א געשעפט — — — — 223
8) אלע טאג — — — — — — 227
9) דער מאלער — — — — — 229
10) דער מאטעמאטיק — — — — 232
11) דאס שליחות — — — — — 236
12) דער הייליגער — — — — — 239
די לשון־קודש'דיגע — — — — — — — 243
די ריהרענדע דרשה — — — — — — 246